

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท
THE ANALYTICAL STUDY OF THE ADMINISSTHETIVE
PHILOSOPHY IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY.

พระมหาอุบล จรธมฺโม (ดวงเนตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระมหาอุบล จรฐโม (ดวงเนตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Analytical Study of the Adminissthetic
Philosophy in Theravada Buddhist Philosophy.**

Phra MahaUbol Charadhammo (Doungnet)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Philosophy Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

.....

(พระศรีสิทธิมนูญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

()

.....กรรมการ

()

.....กรรมการ

()

.....กรรมการ

()

.....กรรมการ

()

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาฤกษ์ ตรีโณ,ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม กรรมการ

อาจารย์ ประพันธ์ ศุภสร กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท

ชื่อผู้วิจัย : พระมหาอุบล จรธมฺโม (ดวงเนตร)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหากฤษณะ ตรุโณ ป.ธ.๓, พธ.บ.,
พธ.ม.(ปรัชญา) Ph.D.(Philosophy)

: ผศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A.,
Ph.D.(Political Science)

: อาจารย์ประพันธ์ สุภษร ป.ธ. ๙, พธ.บ.,
ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ / มกราคม / ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปรัชญาการปกครองในนักปรัชญาชาวตะวันตก และพุทธปรัชญาเถรวาท การวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลจากการวิจัยพบว่า ปรัชญาการปกครองของนักปรัชญาตะวันตกให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาการปกครองเป็นหลักสำคัญ เช่น หลักการปกครองและเป็นผู้ปกครอง อริสโตเติล กล่าวว่า การปกครองเน้นที่ความสงบสุขของประชาชนเป็นหลัก รูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบนั้นไม่มีความเท่าเทียมกันเพราะการบริหารของผู้ปกครองว่าจะปรับใช้รูปแบบใดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนมาเคียวเวลลี กล่าวว่า ผู้ปกครองมีความสำคัญในการปกครอง ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง จะจัดการปกครองให้ดีแค่ไหนเพียงไร และรูปแบบการปกครอง

การปกครองตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เน้น ธรรมชาติของมนุษย์ เป็นสำคัญ อำนาจในการปกครอง รูปแบบการปกครอง จริยธรรมการปกครอง หลักธรรมสำหรับนักปกครองตามหลักพุทธปรัชญา ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมในการปกครองตามแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ปกครองด้วยความถูกต้อง ความจริง มีศีลธรรม มีความยุติธรรม อำนวยประโยชน์และความสงบสุข แก่ผู้อยู่ใต้การปกครอง นอกจากนั้นในพระพุทธศาสนามี

ระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ดังจะเห็นได้ในรัชวัชชี ของพวกลิจฉวี ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่นำไปปรับใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า รูปแบบการปกครองจะดีหรือจะตกต่ำต้องขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง ซึ่งตั้งอยู่ในธรรม คือ ปกครองอย่างถูกต้อง ดิงาม ยุติธรรม อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่า ปรัชญาการปกครอง ต้องประกอบด้วยรูปแบบที่ดี เหมือนปรัชญาการปกครองของพระพุทธเจ้า นำหลักพระธรรมวินัยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งทำให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปได้อย่างเหมาะสม

ThesisTitle : The Analytical Study of the Adminissthitive
Philosophy in Theravada Buddhis Philosophy.

Researcher : Phra Mahaubol Charathammo (DOUNGNET)

Degree : Master of Arts (Philosophy Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Grissana Taruno Pali 3, B.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Prof.Dr. Surapon Suyaprom, Pali 4, M.A., Ph.D.

: Mr. Prapan Supasorn. Pali 7, B.A., M.A.

Date of Graduation :/.../.....

Abstract

This thesis aims at studying the administrative philosophy in western philosophers views and Theravada Buddhist philosophers views. It includes the analysis of the administrative philosophy in Theravada Buddhist Philosophy.

From the research, it is Found that the western philosophers administrative philosophy strongly emphesizes the importance of the administrative philosophy such as principles of administration and the administrators. Aristotle said that the administration principally emphasizes the peacefulness toward the people, but the format of administration is different depending on the fact that the the administrator will adjust what pattern of administration for the benefit to arise to the people in general. Regarding this matter, Machlavelll said that the administrators play important roles in administration, but whether the administration is good or bad depends on the administrators and the types of administrations.

The administrative philosophy in Theravada Buddhism emphasizes the nature of human beings, the power in administration, the patterns of administration, the administralive moralities and the doctrinal principles for the administrators which are most important.

The Buddhist philosophy emphasizes that the administrators must have moralities in administration according to the supremacy of the righteousness which in the right proper administration with morality, justice, benefits and peace to all under the administration. Besides, in Buddhism there is a system of administration in the mode of the doctrinal unity. Take for example, the administration in Vajji City administered by Vajji people the administration that can be adapted both on the worldly side and on the doctrinal side.

According to Ven. Buddhadasa Bhikkhu's view regarding the modes of the administration, it is found that Ven. Buddhadasa emphasized that the good or bad administration depends singly on the good or the bad administrator. The teacher called Preeja Jangkuanyuen said that the administrative philosophy must consist of good model of administration. It is like the Buddha's administration of the Sangha. The Buddha applied the principles of Dhamma and Vinaya to the administration of the Sangha. This enables the sangha administration to be carried out properly and successfully.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณท่านพระมหากุญณะ ตรุโณ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ทั้งสองท่าน กล่าวคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม และ อาจารย์ ประพันธ์ ศุภษร ซึ่งคอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจเป็นอย่างดีแก่ผู้วิจัยและมีส่วนสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์นี้มีเนื้อหาสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อบุญมาเสงี่ยม กณฺตวนฺโณ เจ้าอาวาสวัดใหม่เทพนิมิตร มีความเมตตาให้ที่พักอาศัยแก่ผู้วิจัยในขณะที่ทำการศึกษาและคอยช่วยเหลือทุกอย่างตามสมควรและรองศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ รองศาสตราจารย์ ชุติศักดิ์ทิพย์เกษร ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์วิเคราะห์วิจารณ์เกี่ยวกับหัวข้อวิทยานิพนธ์จึงได้หัวข้อที่ต้องการและอาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในหัวข้อวิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วย

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโทสาขาวิชาปรัชญา รุ่นที่ ๑๘ อาทิ พระมหาสุรชัย ชยาภิวฑฒโน และเจริญพรขอบคุณโยมยายแดงที่อนุเคราะห์ด้านภัตตาหารนำมาถวาย และให้ความสะดวกสบายทุกอย่าง และทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ลงได้เพราะอาศัยความอนุเคราะห์จากพระอาจารย์ประโมทย์ ฐมฺมานนฺโท จากประเทศสหรัฐอเมริกาเมตตาให้กำลังใจและช่วยเหลือทุกอย่าง ตลอดถึงห้องสมุดต่างๆ อาทิ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น และเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดทุกท่าน ที่ช่วยค้นคว้าข้อมูลตามห้องสมุดต่าง ๆ เพื่อประกอบการเขียนงานวิจัยนี้

คุณงามความดีอันเกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ด้วยความทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจอย่างเต็มสติปัญญากำลังความสามารถ ขอมอบเป็นการตอบแทนแด่โยมพ่อสิงห์ ดวงเนตรโยมแม่ทองม้วน ดวงเนตร โยมตา ยา ถนอมพล ที่คอยให้กำลังใจตลอดเวลา และโยมพี่เต้ โยมพี่จูน ที่มีส่วนช่วยอุปถัมภ์ค่าเล่าเรียนในการศึกษาครั้งนี้ ตลอดถึง ครู อาจารย์ผู้อุปการะทุกท่าน ผู้วิจัยเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่าผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน และเหล่าพุทธศาสนิกชนตามสมควรแก่สติปัญญาของผู้ที่ใคร่ในการศึกษาค้นคว้า

พระมหาอุบล จรธมฺโม (ดวงเนตร)

คำอธิบายสัญลักษณ์หรือคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎก จะแจ้ง เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑ / ๓๕ / ๒๘ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม ๑ ข้อ ๓๕ หน้า ๒๘. ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๗๒ หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๓๐๕ หน้า ๒๗๒. ซึ่งได้เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

วินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค

พระสูตรตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค
ม.ม.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์
ม.ม.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	อุปรปัณณาสก์
ส.สพ.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สพยตนวรรค
อ.ต.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต
อ.จตุก.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	จตุกนิบาต
อ.ปญจ.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต
อ.นวก.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	นวกนิบาต
ช.ธ.	(ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ธรรมบท
ช.อติ.	(ไทย)	=	ชุตตนิกาย	อติวุตตก

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ ศึกษาปรัชญาการปกครองในทัศนะนักปรัชญาต่างๆ	๗
๒.๑ ปรัชญาการปกครองในทัศนะของอาริสโตเติล	๗
๒.๑.๑ ธรรมชาติของมนุษย์	๗
๒.๑.๒ รูปแบบการปกครอง	๑๔
๒.๑.๓ คุณลักษณะของผู้ปกครอง	๑๗
๒.๑.๔ จริยธรรมของผู้ปกครอง	๒๐

	๗
๒.๒ ปรัชญาการปกครองในทัศนะของมาเคียวเวลลี	๒๓
๒.๒.๑ ธรรมชาติของมนุษย์	๒๓
๒.๒.๒ การใช้อำนาจการปกครองมนุษย์	๒๘
๒.๒.๓ คุณสมบัติของผู้ปกครอง	๓๘
๒.๒.๔ จริยธรรมของผู้ปกครอง	๔๔
บทที่ ๓ ศึกษาปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๒
๓.๑ ธรรมชาติของมนุษย์	๕๒
๓.๒ อำนาจการปกครอง	๕๕
๓.๓ รูปแบบการปกครอง	๖๓
๓.๔ หลักธรรมของนักปกครอง	๘๓
๓.๕ จริยธรรมของนักปกครอง	๑๐๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๑๒
๔.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๑๒
๔.๒ ปรัชญาการปกครองตามทัศนะของอาริสโตเติล	๑๓๑
๔.๓ ปรัชญาการปกครองตามทัศนะของมาเคียวเวลลี	๑๔๑
๔.๔ ปรัชญาการปกครองตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๑๔๕
๔.๕ ปรัชญาการปกครองตามทัศนะของปรีชา ช้างขวัญยืน	๑๖๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๘๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๘๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๕๔
บรรณานุกรม	๑๕๕
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปรัชญาการปกครองคือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง การคุ้มครองดูแลรักษา ควบคุม^๑ ซึ่งเป็นการปฏิบัติการของผู้ปกครอง ในการจัดระเบียบทางสังคมและทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบและได้รับผลประโยชน์จากการที่อยู่ในรัฐนั้น โดยเฉพาะรัฐที่ถูกจัดทำขึ้น เพื่อมีจุดมุ่งหมายแก่การตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ถ้าจะขยายให้ชัดเจนแล้วก็คือ กิจกรรมทุกอย่างที่รัฐบาลจะต้องกระทำ จะโดยผ่านระบบราชการ ระบบรัฐวิสาหกิจ หรือผ่านกิจการของเอกชนก็ตาม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของงานดังกล่าว จะต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นการส่วนรวม ความต้องการของประชาชนแยกออกได้เป็น ๒ กรณีที่สำคัญ คือ (๑) ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (๒) ความต้องการความสะอาดสบาย^๒

นักปรัชญาตะวันตก เช่น อริสโตเติล เป็นอีกคนหนึ่ง πουถึงรูปแบบของระบบการเมืองการปกครอง เขากล่าวว่า การวัดความดี ความยุติธรรมของรัฐนั้น ก็คือความสามารถที่จะรับใช้ผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม ส่วนรัฐที่เลวก็คือ รัฐที่มีรูปแบบการปกครอง ที่อำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ปกครองเท่านั้น จากการคำนึงถึงเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองทำให้อริสโตเติล สามารถแบ่งการปกครองออกเป็น ๖ รูปแบบ โดยพิจารณาจากเงื่อนไข ๒ ประการคือ (๑) จำนวนผู้ปกครองหรือจำนวนบุคคลที่ใช้อำนาจอธิปไตยว่าเป็นคนเดียว

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ (ฉบับประมวลศัพท์), (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗.

^๒ ชรินทร์ สันประเสริฐ, “ระบบการเมืองการปกครอง ๑” เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม หน่วยที่ ๑ – ๗, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๗.

คณะบุคคล หรือคนส่วนใหญ่ (๒) พิจารณาจากจุดหมายในการปกครองว่าเป็นการปกครองเพื่อใคร เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม หรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ผู้ปกครองและพวกพ้องเป็นสำคัญ เมื่อกล่าวถึงการปกครอง สิ่งที่มีความสำคัญต่อการปกครองคือ ผู้นำด้านการปกครอง มาเคียวเวลลี ได้กล่าวว่า ผู้ปกครองจะต้องมีความฉลาด มีอำนาจ มีไหวพริบปัญญาสูง และที่สำคัญผู้ปกครองจะต้องเป็นได้ทั้ง ความเป็นสิ่งโต และสุนัขจึงจอกการปกครองจึงจะสามารถเดินหน้าไปได้ ^๓

ส่วนปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญา คือ เป็นการปกครองที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นอย่างมากซึ่งรวมไปถึงพระสงฆ์ที่มีส่วนเกี่ยวกับการปกครองในทางพุทธปรัชญา พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักของการปกครอง ๓ ประการตามนัยแห่งอิติปิโสสูตร^๔ กล่าวคือ การถือตนเองเป็นใหญ่ การถือคนอื่นเป็นใหญ่ การถือธรรมเป็นหลักการที่สำคัญ ในหลักของการปกครองนี้ การปกครองด้วยธรรมาธิปไตย เป็นการปกครองที่ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึงความถูกต้อง ความดีงาม ตัดสินด้วยเหตุผลเป็นใหญ่ ซึ่งผู้ปกครองต้องไม่ตั้งอยู่ในอธรรม^๕ คือ อคติ ๔ อันเป็นหลักการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาได้ ในมหาปทานสูตร^๖ พระองค์ตรัสว่า มนุษย์สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ตามลำดับแห่งธรรมที่ขัดเกลาอัธยาศัยของมนุษย์ให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้นๆพระองค์ไม่ได้ยึดถือรูปแบบใดว่าจะดีไปหมด เพราะรูปแบบการปกครองทั้ง ๓ ข้อนั้นมีความสำคัญเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของการปกครองว่าจะนำรูปแบบการปกครองข้อใดไปปรับใช้จึงจะเหมาะสม แต่ประการที่สำคัญ การปกครองแบบธรรมาธิปไตย เป็นข้อที่สำคัญที่สุดในการปกครอง มากกว่าการปกครอง ๒ แบบข้างต้น เป็นการปกครองด้วยเหตุผลในการตัดสินใจการปกครอง

^๓ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๖๗.

^๔ ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๗๔.

^๕ ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๑๑๖ / ๘๗.

^๖ ที. มหา. (ไทย) ๑๐ / ๗๕ / ๔๒.

เพราะฉะนั้น การปกครองในทางพุทธปรัชญา เป็นการปกครองที่ผู้วิจัยจะต้องศึกษาค้นคว้าให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการปรัชญา และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจแนวคิดหลักทางวิชาการปรัชญาทั้งทางตะวันตกและตะวันออกโดยทั่วไปที่เกี่ยวกับเรื่องของปรัชญาการปกครองในทางพุทธปรัชญาเป็นหลัก

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปรัชญาการปกครองในทัศนะนักปรัชญาต่างๆ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปรัชญาการปกครอง หมายถึง การคุ้มครอง ดูแล การปฏิบัติการ การรักษา การควบคุม ของผู้ปกครองในการจัดระเบียบทางสังคม และสูตรทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบ และได้รับผลประโยชน์จากการที่ได้อยู่ในรัฐนั้น

ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การปกครองของผู้ที่มีอำนาจบังคับบัญชาคนอื่นได้ไม่ว่าอำนาจแห่งการบังคับนั้น จะมาจากพื้นฐานแห่งการใช้กำลังบังคับหรือมาจากข้อตกลงของประชาคม โดยที่ผู้ปกครองต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมาธิปไตย คือ ความถูกต้อง ดีงาม และยุติธรรม

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การจัดประเภท การจัดเรียง การจัดแจง จัดทำ การแยกให้เห็นข้อเท็จจริง และการสรุปข้อมูลปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อหาคำตอบของปัญหาการวิจัย เกี่ยวกับปรัชญาการปกครองในพุทธศาสนา

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ พระมหาสมปอง จนฺทวโร , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล” สรุปความได้ว่า ธรรมชาติของมนุษย์ตามรูปศัพท์หมายถึง สภาวะที่เกิดเองมีอยู่ และเป็นอยู่ตามเหตุปัจจัย ภายในชีวิตมนุษย์ส่วนความหมายของนักปรัชญาร่วมสมัย หมายถึง กฎธรรมชาติที่มนุษย์ต้องเป็นตามนั้น คือต้องทำหน้าที่ตามนั้นและจะได้รับผลตามนั้น ตลอดถึงภาวะความเป็นผู้ที่ต้องฝึกและฝึกได้ ^๓

๑.๔.๒ พระมหาอภิวิชญ์ ชีรปญฺโญ , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปความได้ว่า ในการปกครอง ผู้นำย่อมมีความสำคัญ ซึ่งขงจื้อ และพระพุทธเจ้า ตรัสไว้ในลักษณะใกล้เคียงกัน ขงจื้อกล่าวไว้ว่า ผู้นำที่เป็นนักปกครองเปรียบเหมือนลม เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็จะไปตรงด้วย ในหมู่มนุษย์ก็เช่นกัน ผู้นำถ้าประพฤติชอบธรรม ประชาชนก็จะประพฤติธรรมด้วย ^๔

๑.๔.๓ พระมหาสมเดช ศรีลาจิต, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการปกครองของพระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล.สรุปความได้ว่า หลักการปกครองที่ดีในทรรณะของพระพุทธศาสนาเน้นหลัก “ถือธรรมเป็นใหญ่” หมายถึงการ

^๓ พระมหาสมปอง จนฺทวโร (ยุ้งรัมย์) , “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล” , วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร) , ๒๕๔๘.

^๔ พระมหาอภิวิชญ์ ชีรปญฺโญ (ศรียะอาจ) , “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท” , วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร) , ๒๕๔๒.

ตัดสินพิจารณาในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการปกครองจะต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความดีงาม ความยุติธรรม เป็นต้น^๕

๑.๔.๔ นางสาวสุมาภรณ์ ศรีม่วง, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง.บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,๒๕๔๗.เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของขุนจื้อและ มาเคียวเวลิ : การศึกษาเปรียบเทียบ.สรุปความได้ว่า มาเคียวเวลิ ได้นำเสนอนักปกครองว่าแม่ทัพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเจ้าผู้ปกครอง เจ้าผู้ปกครอง ไม่ควรให้อำนาจสั่งการแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแก่แม่ทัพ ควรมีการหมุนเวียนผู้บังคับบัญชาเป็นประจำเพื่อป้องกันบั่นทอนอำนาจของเจ้าผู้ปกครอง^๖

๑.๔.๕ แสวง คำหงษา, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล ,๒๕๔๔ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณธรรมของผู้ปกครอง ศึกษากรณีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตามกรอบทฤษฎีของนิโคโลมาเคียวเวลิ” สรุปความได้ว่า คุณธรรมของผู้ปกครอง หมายถึง ความสามารถของผู้ปกครองในการนำนโยบายมาปฏิบัติให้บรรลุเหตุผลของรัฐ มาตรฐานการตัดสินคุณค่าเฉพาะตัวเน้นที่ความมีประสิทธิภาพ บุคคลธรรมดาคนหนึ่งขึ้นสู่ตำแหน่งเจ้าผู้ปกครองและสามารถครองอำนาจได้อย่างมั่นคง ผู้ปกครองจะต้องเรียนรู้พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเพื่อนำสิ่งเหล่านั้นมาเป็นประโยชน์ทางสังคมและการนำไปสู่การเป็นผู้ปกครองที่ดี^๗

๑.๔.๖ วิรัช ถิรพันธุ์เมธี ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่อง “พุทธปรัชญาการปกครอง” โดยได้สรุปจากหนังสือนี้จะเป็นเนื้อหาที่ประกอบไปด้วย สังคมการปกครอง

^๕ พระมหาสมเดช ศรีลังค์, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองการปกครองของพระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล) ,๒๕๔๔.

^๖ นางสาวสุมาภรณ์ ศรีม่วง, “แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของขุนจื้อและมาเคียวเวลิ : การศึกษาเปรียบเทียบ”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ,๒๕๔๗.

^๗ แสวง คำหงษา, “คุณธรรมของผู้ปกครอง ศึกษากรณีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตามกรอบทฤษฎีของมาเคียวเวลิ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ,สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล) ,๒๕๔๔.

ของรัฐที่มีรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันออกไป บางรัฐก็เป็นระบบกษัตริย์ (Monarchical state) บางรัฐก็เป็นระบบสาธารณรัฐ (Republic state) การกำเนิดของรัฐในแต่ละความหมาย สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคกันในระบบของการปกครอง หลักคุณธรรมของนักปกครองในแง่ทางการปกครองตามแบบพุทธปรัชญา^{๑๒}

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาปรัชญาการปกครองโดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. ปรัชญาการปกครองของนักปรัชญาตะวันตก คือ อริสโตเติลและมาเกียเวลลี
๒. ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งจะศึกษาในพระไตรปิฎก อรรถกถา และนักการศาสนา นักวิชาการ คือ พุทธทาสภิกขุและอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยในส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทจะใช้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก ส่วนในชั้นทุติยภูมิ จะศึกษาเอกสารทางวิชาการทั่วไปที่เกี่ยวกับพุทธปรัชญา ที่นักวิชาการทางพุทธศาสนาได้เขียนหรือเรียบเรียงไว้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- ๗.๑ ทำให้ทราบปรัชญาการปกครองในทัศนะนักปรัชญาต่างๆ
- ๗.๒ ทำให้ทราบปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๗.๓ ทำให้ทราบปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างชัดเจน

^{๑๒} วิรัช ถิรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, หน้า ๑๘-๑๙.

บทที่ ๒

ศึกษาปรัชญาการปกครองในทัศนะนักปรัชญาต่างๆ

๒.๑ ปรัชญาการปกครองในทัศนะตะวันตก

๒.๑.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะ ของอาริสโตเติล

ก่อนจะได้ศึกษาแนวคิดทางการปกครองควรจะเข้าใจหลักธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตก ซึ่งผู้วิจัยขอนำเอาทัศนะของ อาริสโตเติลมาพิจารณาในลำดับต่อไปนี้

อาริสโตเติลให้ความหมายของคำว่า ธรรมชาติของมนุษย์ หมายถึง “สัตว์ที่มีเหตุผล” (Man is the rational animal)^๑

W. T. Stace อธิบายว่า ที่อาริสโตเติล กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองโดยธรรมชาติ นั้น เพราะการจะให้มนุษย์ในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐ มีคุณธรรมและมีความสุข จะต้องมียุติธรรม หากปราศจากรัฐ พลเมืองจะมีคุณธรรมและความสุขไม่ได้ มนุษย์จะไม่ใช่มนุษย์ แต่จะเป็นแค่สัตว์ป่าเถื่อนชนิดหนึ่งเท่านั้น^๒

Samuel Enoch stumpf กล่าวว่า ในทัศนะของ อาริสโตเติล โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ ถูกผลิตให้ดำรงอยู่ในรัฐ ครอบครัwmมนุษย์เกิดขึ้นมาด้วยจุดประสงค์เพื่อพิทักษ์รักษาชีวิตรัฐจึงเป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้าง และมนุษย์ ก็คือสัตว์การเมืองโดยธรรมชาติ^๓

Bertrand Russell กล่าวว่า^๔ คนหมู่มาก ไม่สร้างเป้าหมายชีวิตของตนให้สมบูรณ์ได้ ถ้าไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ รัฐจึงเป็นสถาบันที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาอาศัยตนเองได้ มีความสุขและมีเกียรติ ดังที่อาริสโตเติลกล่าวว่า “สังคมการเมืองมีอยู่เพื่อ

^๑ เคือน คำดี, **ปัญหาปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘.

^๒ Stace, W.T. , **A critical History of Greek Philosophy**, p. 321. อ้างใน คับบลิ. ที. สเตซ, ปรัชญากรีก, แปลโดย ปรีชา ช่างขวัญขึ้น, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔, หน้า ๑๓๗ - ๑๓๘.

^๓ Stumpf, S.E., **Philosophy : History Problems**, p. 103. อ้างใน จินดา จันทรแก้ว และคณะ, สารัตถะแห่งปัญญา: รากแก้วมนุษย์ ปรัชญาสรรพสิ่ง, หน้า ๑๓๒ - ๑๓๓.

^๔ Russell, Bertrand, **History of Western Philosophy**, George Allen Unwin Ltd., London, p. 197.

ประโยชน์ด้านการกระทำที่ประเสริฐของมนุษย์ ไม่ใช่มีอยู่เพียงเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันฉันมิตรเท่านั้น” รัฐจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อมนุษย์อย่างมากต่อการอยู่ร่วมกัน

P. J. Rhodes กล่าวว่า “ปรากฏการณ์ของมนุษย์และการเมือง เป็นผลงานของธรรมชาติ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ธรรมชาติไม่เคยทำสิ่งใดโดยปราศจากเป้าหมาย”^๕

นักปรัชญาเหล่านี้ ให้ความหมายตามทัศนะของ อริสโตเติล ที่ว่ามนุษย์โดยธรรมชาติแล้ว เป็นสัตว์การเมืองและเป็นสัตว์สังคม จะเห็นได้ว่า อริสโตเติลใช้หลักวิวัฒนาการทางธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจถึงความเป็นเอกภาพของกันและกันที่มาอยู่ร่วมกัน จนทำให้เกิดเป็นรัฐที่สมบูรณ์ได้ จากแนวคิดที่ว่านี้ “มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นสัตว์การเมือง”^๖ “Human is the being that lives in the polis” หมายความว่า ชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์คือ ชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในนครรัฐ เนื่องจาก อริสโตเติล เป็นนักคิด ที่มองเห็นสรรพสิ่งในเชิงพัฒนาไปสู่รูปแบบสูงสุด เขามองว่า สังคมมนุษย์ได้พัฒนาจากความเป็นครอบครัว ไปเป็นหมู่บ้าน จากหมู่บ้านกลายมาเป็นชุมชน และในที่สุดก็ได้พัฒนากลายมาเป็นนครรัฐ นครรัฐจึงเป็นรูปแบบการพัฒนาที่สูงที่สุดของสังคมมนุษย์^๗

ดังนั้น สำหรับมนุษย์เองแล้ว ศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัว จะได้รับการพัฒนาให้แสดงออกมาภายนอกได้สูงสุด ก็ต่อเมื่อได้เข้ามาอาศัยอยู่ในนครรัฐนั่นเอง^๘ มนุษย์ที่ดีในสายตาของอริสโตเติล ก็คือ มนุษย์ที่มีวัฒนธรรม หรือพวกที่อาศัยอยู่ในเมืองนั่นเอง ส่วนมนุษย์ที่ใช้ชีวิตอยู่นอกนครรัฐในสายตาของอริสโตเติล จึงไม่ใช่มนุษย์ที่สมบูรณ์ เนื่องจากเป็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ที่อาศัยการอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่อยู่เป็นกลุ่ม จึงทำให้เกิดการ

^๕ Rhodes, p. J. Aristotle : **The Athenian Constitution**, (England : Penguin Group, 1984), p. 17.

“Human and political phenomena are works of nature which can be explained like any others Nature does nothing without a purpose”.

^๖ Aristotle, Politics (Politics), 1253a, **translated by Benjamin Jowett**, in Great Books of the western world Vol. 9, p. 446.

^๗ พิพัฒน์ พสุธารชาติ, รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๗๑.

^๘ ชุมพร สังขปริชา, ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๘๗.

เอารัดเอาเปรียบกัน มีความเห็นแก่ตัว จึงไม่เชื่อในการปกครองโดยบุคคล ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมี
ความเฉลียวฉลาดเพียงใด^๕ ซึ่งอาริสโตเติลได้เปรียบเทียบมนุษย์พวกนี้ได้เหมือนกับคนป่าที่เดียว

จะเห็นได้ว่า อาริสโตเติล ให้ความเห็นอยู่ ๒ ประการที่จะนำมาพิจารณา คือ

(๑) มนุษย์กลุ่มนี้จะมีแนวความคิดที่ไม่สร้างสรรค์ ไม่มีการพัฒนา เป็นมนุษย์ที่อยู่นอกกรอบ ถึงกลับว่าเป็นคนป่าไป

(๒) มนุษย์กลุ่มนี้จะมีแนวความคิดที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก มีความคิดที่สร้างสรรค์
อยากจะสร้างคนให้อยู่ร่วมกัน เพราะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีวัฒนธรรม ไม่ชอบอยู่
คนเดียว

ความจริงที่อาริสโตเติล จะคิดแบบนั้นก็ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะชาวกรีกในสมัยนั้น
มักชอบถูกเหยียดหยามชนชาติอื่นว่า มีวัฒนธรรมต่ำกว่าของตนเองอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น
ชาวกรีก เรียกชนชาติที่ไม่ได้พูดภาษากรีกว่า พวกบาร์บารีเยียน (Babarian) แปลเป็นภาษาสมัย
นี้ว่า คนป่าเถื่อน ซึ่งก็เกิดจากการที่ชาวกรีก ฟังชนชาติเหล่านี้ไม่รู้เรื่อง ได้ยินแต่คำว่า บา-บา
ก็เลยเกิดความรู้สึกดูถูกคนพวกนี้ จนเรียกเป็นพวกป่าเถื่อนไป^๖

อาริสโตเติล เชื่อเหมือนกับชาวกรีกทั่วไปว่า มนุษย์จะมีชีวิตที่ดีได้ ก็ต่อเมื่อมีโอกาส
ได้แสดงความคิดเห็นของตนเองต่อหน้าพลเมือง คนอื่นๆที่มาประชุมร่วมกันอยู่บริเวณใจ
กลางนครรัฐ พวกเขอาจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรืออาจถึงขั้นถกเถียงกัน เพื่อตัดสิน
ปัญหาบางเรื่องร่วมกัน แต่ประเด็นที่สำคัญก็คือ สิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับความคิดของ
ตนเองได้นั้น ไม่ใช่การใช้กำลังหรือความรุนแรง (Force or Violence) ไม่ใช่การทำให้คนอื่น
รู้สึกกลัวหรือเกรงใจตน แต่เป็นสิ่งที่เรียกว่า “การชักชวน (Persuasion)”^๗ เนื่องจากผู้อื่นก็มี
ฐานะความเป็นพลเมืองเท่าเทียมกับตนเหมือนกัน ทำให้ไม่สามารถไปใช้กำลังบังคับความคิด
ของใครต่อใครได้ การที่จะชักชวนหรือนำมาความคิดของผู้อื่นให้เชื่อในความคิดของตน
ได้ ก็ต้องอาศัยการใช้เหตุผลและวาทีศิลป์ของตนเองในการพูดจาต่อหน้าชุมชน เนื่องจาก

^๕ ฉัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๗), หน้า ๕๕.

^๖ มัทนา เกษกมล, ประวัติศาสตร์อารยธรรมตะวันตกยุคโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๔.

^๗ Kenneth Minogue, **Politics : A very short introduction** , Pages 9, Oxford University Press, 1995

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล ดังนั้นสิ่งที่เราต้องตระหนักไว้ก็คือ การใช้ชีวิตร่วมกันในนครรัฐ หมายถึง การตัดสินใจทุกอย่างจะต้องอาศัยการใช้คำพูด และการชักชวน ไม่ได้อาศัยการบังคับหรือความรุนแรงนั่นเอง^{๑๒}

อีกประเด็นที่จะนำมากล่าวถึง คือ การที่มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองนั้นเพราะเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าสูงส่งกว่ากิจกรรมอื่นๆทั้งปวงของมนุษย์^{๑๓} เราจึงกล่าวได้ว่า มนุษย์แต่ละคนต่างก็มีแนวความคิดที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับจริต หรือ นิสัย ของแต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุที่มนุษย์จะต้องปรับความเข้าใจกัน ให้มีแนวความคิดไปทางเดียวกัน มีเหตุผล จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความสุข และให้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม ยุติธรรม ให้เป็นตัวแทนขึ้นปกครองคนส่วนมากที่มาอยู่ร่วมกันสามารถยอมรับได้

เนื่องจากเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจกัน ตระหนักถึงคุณค่าของการตั้งเป็นครอบครัว เป็นหมู่บ้าน หรือขยายเป็นรัฐได้นั้น เพราะมนุษย์มีแนวความคิดที่เป็นไปในทางเดียวกัน มีเหตุผล เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วจะมีความสุข มีความยุติธรรม ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดจากการใช้อำนาจ ความรุนแรง เมื่อกำลังของใครมีมาก คนนั้นสามารถสร้างตัวเองให้เป็นใหญ่ รวบรวมเพื่อนฝูงให้มาอยู่ใต้อำนาจของตน เมื่อมีบริวารมาก ตั้งตัวเองเป็นใหญ่ แล้วใช้อำนาจปกครองนั้น จึงทำให้เกิดเป็นรัฐ เป็นสังคมการเมืองขึ้นมา

ดังนั้น มนุษย์โดยธรรมชาติจึงได้ก่อตั้งสังคมการเมืองขึ้นมาและตกอยู่ใต้อำนาจขององค์อธิปัตย์ผู้หนึ่งโดยการทำสัญญา แต่เป็นสัญญาที่มนุษย์กระทำระหว่างกันและกัน มนุษย์พร้อมใจกันสละสิทธิและเสรีภาพที่จะเป็นอุปสรรคต่อสันติภาพให้กับผู้ปกครอง^{๑๔}

ส่วนคำที่กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม”^{๑๕} นั้น อริสโตเติล หมายถึง มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ต้องอยู่กับบิดามารดา พี่น้อง บุตร ภรรยา และสหาย ตลอดถึงคนอื่นในชุมชน ในสังคม ในเมือง มนุษย์จำเป็นต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยง

^{๑๒} พิชฌน พสุธารชาติ, รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ, หน้า ๗๑.

^{๑๓} ชัยอนันต์ สมุทวานิช, รวบรวมบทความเรื่อง การเมืองแบบทางการกับการเมืองแบบธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท เอคิสต์ เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๒๗), หน้า ๔.

^{๑๔} พงศ์เทัญ สุนดาภย, ศ.พิศษ, ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร:ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

^{๑๕} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖๒.

ไม่ได้ และการอยู่รวมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมครอบครัว สังคมหมู่บ้านหรือสังคมเมืองก็ตาม ถือเป็นไปตามสมควรใจตามธรรมชาติของมนุษย์ คำอธิบายเรื่องมนุษย์เป็นสัตว์สังคมนี้ ไม่มีอะไรแตกต่างจากคำอธิบายของคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง”^{๑๖}

ซึ่งผู้วิจัย ให้ความหมายเหมือน ร่างกายของมนุษย์ ที่ต้องประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ อาทิ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เนื้อ แขน ขา เป็นต้น จะแยกกันอยู่แต่ละส่วนนั้นไม่ได้ จะต้องอยู่ด้วยกัน ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นต้น ฉะนั้น คำว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมนั้น ก็เหมือนกัน ฉะนั้น จะต้องมีการติดต่อกัน พุดคุยกัน อยู่ร่วมกันเหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน แต่เป็นครอบครัวที่ใหญ่ เมื่อรวมกันมากาก็กลายเป็นสังคม เป็นต้น

ดังนั้น คำว่า “มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง” กับคำว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” เท่ากับว่าในการศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ ตามทัศนะของอริสโตเติลนั้น ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ว่า ค่าของความเป็นมนุษย์นั้น เป็นอย่างไร^{๑๗} ซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทำให้มีการเจริญก้าวหน้าขึ้น เข้าใจกัน อยู่ร่วมกัน สามัคคีกัน จากครอบครัว ขยายเป็นหมู่บ้าน เป็นสังคม เป็นรัฐ เป็นต้น

- อำนาจการปกครองมนุษย์ ตามทัศนะของอริสโตเติล

ผู้ที่ได้ชื่อว่าบิดาการเมืองการปกครอง ของปรัชญาตะวันตก คือ อริสโตเติลเขาเสนอแนวคิดทางการเมืองไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่มีธรรมชาติอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ มนุษย์ไม่สามารถแยกกันอยู่เป็นหน่วยย่อยตามลำพัง ทั้งนี้เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อการดำรงชีพ และความมั่นคงปลอดภัย ดังนั้นมนุษย์จึงรวมตัวกันตั้งรัฐขึ้นมา รัฐจึงเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และเป็นสิ่งจำเป็น มนุษย์สามารถค้นพบจุดหมายปลายทางแห่งชีวิตได้ภายในรัฐเท่านั้น หากไม่มีรัฐ มนุษย์ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ป่า

^{๑๖} พระมหาสมปอง จนฺทวโร (ยุรธัมม), “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๘). หน้า ๑๒๗.

^{๑๗} พระมหาภักดิ์ วฑฺฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕). หน้า ๑๕.

การสื่อสารด้วยภาษาทำให้มนุษย์พิเศษกว่าสัตว์อื่น ภาษานี้เองที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์สังคม สังคมเกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีธรรมชาติแห่งการใช้ภาษา สังคมสมบูรณ์แบบคือรัฐ รัฐสำคัญกว่าครอบครัวหรือมนุษย์แต่ละคน ทั้งนี้เพราะรัฐมีความสมบูรณ์ในตัวเอง จึงไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร แต่ครอบครัวและปัจเจกชนยังต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น จึงจำเป็นต้องรวมตัวกันเป็นรัฐ ดังที่อาริสโตเติลกล่าวว่า “ผู้ไม่อาจอยู่ในสังคมหรือไม่ต้องการอยู่ในสังคมเพราะพึ่งตนเองได้นั้น ถ้าไม่เป็นสัตว์ก็ต้องเป็นเทพเจ้า”^{๑๔}

เมื่อมนุษย์ถูกระบบสังคมสร้างขึ้นเพื่อให้อยู่ด้วยกัน อยู่รวมกัน และต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ เพราะภาษาเป็นแบบแผนของการสื่อความหมายที่ทำให้มนุษย์เข้าใจกัน และอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว เป็นสังคม เป็นรัฐที่สมบูรณ์แรกที่เดิยมนุษย์สร้างครอบครัวขึ้นมาเพื่อช่วยกันแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีพ เมื่อมีครอบครัวจำนวนมากขึ้นก็เกิดการรวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน จากนั้นหมู่บ้านทั้งหลายได้รวมตัวกันเป็นเมือง หรือ นคร ซึ่ง อาริสโตเติล เรียกว่า รัฐ ดังนั้น คำว่า “รัฐ” ในปรัชญาของอาริสโตเติล หมายถึง “นครรัฐ (City - State)” ของชาวกรีกยุคนั้น ไม่ได้หมายถึง ประเทศชาติ (Nation) หรือจักรวรรดิแต่อย่างใด แม้รัฐจะเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่อาริสโตเติลก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่รัฐมากเกินไปจนมนุษย์หมดความสำคัญ

พลเมืองของรัฐคือบุคคลผู้มีสิทธิมีส่วนในการปกครองของรัฐที่เขาอาศัยอยู่ เนื่องจากทาสไม่ถือว่าเป็นพลเมือง จึงไม่มีสิทธิมีส่วนในการปกครองรัฐ เมื่อพลเมืองจัดตั้งรัฐบาลปกครองรัฐ จึงเกิดรูปแบบการปกครอง ๖ ระบบด้วยกัน เกณฑ์ที่อาริสโตเติลใช้ในการแบ่งระบบการปกครอง

๒.๑.๒ รูปแบบการปกครองที่ดี ๓ แบบและรูปแบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ ได้แก่^{๑๕}

(๑) **ราชาธิปไตย (Royalty)** เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ผู้มีปัญญาและความสามารถเหนือคนทั้งหลาย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองทรงธรรมเป็นธรรมิกราชา ราชาธิปไตย ก็จะเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด

^{๑๔} Adler, M. J. , **Aristotle for Everybody** : Difficult thought Made Easy, Bantam Books, Toronto, 1985. หน้า 1- 4.

^{๑๕} **Ibid.** , 1279 p. 25.

(๒) **ทรราช (Tyranny)** เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ผู้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ เพื่อผลประโยชน์ของเขาเพียงคนเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวที่สุด

(๓) **อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)** เป็นการปกครองโดยอภิชนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด อภิชนคือ คณะบุคคลจำนวนน้อยที่ฉลาดและดีทั้งมีฐานะทางสังคมเหนือผู้อื่น การปกครองระบอบนี้ดีที่สุดรองจากราชานิปไตย ส่วนการปกครองด้วยคณะบุคคลอีกแบบหนึ่งก็คือ

(๔) **คณะธิปไตย (Oligarchy)** เป็นการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยที่มั่งคั่งและมีอำนาจ เพื่อประโยชน์ของพวกเขาเพียงกลุ่มเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวรองจากราชานิปไตย

(๕) **มหาชนาธิปไตย (Polity)** เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ประชาชนทั้งหมดมีสิทธิเลือกผู้ปกครอง ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งต้องเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติจำนวนหนึ่ง^{๒๐} อยู่ในระดับชนชั้นกลาง (มัชฌิมชน) ระบอบการปกครองนี้ดีน้อยที่สุด ส่วนระบอบคล้ายกันก็คือ

(๖) **ประชาธิปไตย (Democracy)** เป็นการปกครองโดยคนจน ซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อประโยชน์ของคนจนเท่านั้น อริสโตเติลใช้คำว่า ประชาธิปไตย ในความหมายที่ว่า เป็นการปกครองโดยคนจน เพื่อคนจน และตามปกติคนจนเป็นเสียงส่วนใหญ่ในรัฐดังที่อริสโตเติล กล่าวว่า “มีประชาธิปไตยเมื่อคนจนเป็นผู้ปกครอง หาใช่คนมั่งมีเป็นผู้ปกครองไม่”^{๒๑} ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด^{๒๒}

เป็นรูปแบบการปกครองต่างๆ ที่เกิดจากระบบการปกครองของแต่ละรัฐที่สมควร โดยเฉพาะผู้ปกครองจะต้องให้ความสำคัญเพื่อผลประโยชน์โดยส่วนรวมเป็นหลักผู้ปกครองต้องเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมิกราชา ยึดถือประโยชน์ของประชาชน ไม่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลักในการปกครอง ตามทัศนะของอริสโตเติลที่กล่าวว่า การใช้อำนาจเป็นไปเพื่อประโยชน์ของใคร ก็หมายความว่า ผู้ปกครองต้องใช้อำนาจ

^{๒๐} Ibid. , 1288 p. 10.

^{๒๑} Ibid. , 1279 p. 15.

^{๒๒} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๗.

ให้เหมาะสมกับสถานที่ บุคคล ชุมชน จึงจะเป็นนักปกครองที่ดีได้ ดังตัวอย่างรูปแบบการปกครองทั้ง ๖ ประเภทนี้

รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ ประเภท^{๒๓}

จำนวนผู้ใช้อำนาจ	การปกครองที่ดี	การปกครองที่เลวเพื่อผู้ปกครอง
คนเดียว	ราชาธิปไตย	ทรราช
คณะผู้ปกครอง	อภิชนาธิปไตย	กณาธิปไตย
ประชาชนส่วนใหญ่	มัชฌิมชนาธิปไตย (โพลิตี)	ประชาธิปไตย

เพราะฉะนั้น การที่อาริสโตเติล ให้ทัศนะว่า รูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเป็นไป เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี ส่วนรูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วนตนและพรรคพวก จัดเป็นการปกครองที่เลว ส่วนรูปแบบการปกครองที่พิจารณาเฉพาะแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครอง นับเป็นการปกครองที่ผิดไปจากรูปแบบการปกครองที่ดี ที่ถูกต้อง จากตารางที่เห็นนั้น ผู้วิจัยแสดงให้เห็นรูปแบบการปกครองที่ดี ๓ แบบ และรูปแบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบการปกครองนั้น จะใช้อำนาจของนักปกครองที่แตกต่างกันไป ดังนี้

- รูปแบบการปกครองที่ดี ๓ แบบ^{๒๔}

(๑) **ราชาธิปไตย (Monarchy or Royalty)** เป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นคุณธรรมสูงสุดของผู้ปกครองเป็นสำคัญ อำนาจการปกครองอยู่ในมือของคนๆเดียว ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณธรรม มีลักษณะเป็นราชาปราชญ์ (Philosopher King) และการใช้อำนาจเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหลาย จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในบรรดาการปกครองที่ดีทั้ง ๓ แบบ เพราะมีความคล่องตัว กษัตริย์สามารถใช้อำนาจได้โดยเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว

^{๒๓} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๒๖๖.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๖.

(๒) **อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)** เป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นคุณสมบัติพิเศษของกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมเป็นสำคัญ กำหนดให้ผู้ปกครองเป็นกลุ่มชนชั้นสูงที่มีคุณธรรมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีฐานะทางสังคมและการศึกษาที่เหนือกว่าคนอื่น และการใช้อำนาจการปกครองเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนรวม เป็นรูปแบบการปกครองที่ดีรองลงมาจากรูปแบบราชาธิปไตย กำหนดให้ผู้ปกครองเป็นคณะบุคคลหรือกลุ่มชนที่มีคุณธรรม ยังดีกว่าให้อำนาจการปกครองไปตกอยู่ในมือของคนเดียว เพราะต่างฝ่ายก็จะทำหน้าที่ ตรวจสอบการใช้อำนาจของกันและกัน การมีอำนาจก็อาจทำให้หลงในอำนาจและสูญเสียคุณธรรมไปได้ เพราะไม่มีการตรวจสอบกัน

(๓) **โพลีตี หรือ มัชฌิมชนาธิปไตย (Polity)** เป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนทั้งหมดมีส่วนร่วมในการปกครอง มีสิทธิเลือกผู้นำหรือผู้ปกครองของตนเอง กำหนดให้ผู้ปกครองมาจากชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกจากคนรวยและคนจน และการใช้อำนาจเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม เป็นรูปแบบการปกครองที่ดีน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการปกครองที่ดีทั้งหลาย ^{๒๕}

- รูปแบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ ^{๒๖}

(๑) **ทรราช (Tyranny)** เป็นรูปแบบการปกครองที่ปกครองโดยคนเดียวเช่นเดียวกับแบบราชาธิปไตย ผู้ปกครองมีอำนาจเบ็ดเสร็จเพียงผู้เดียว (Absolute Power) และมีการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชน มีการกดขี่ข่มเหงและหลอกลวงเอาเปรียบประชาชน จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวที่สุดในบรรดา รูปแบบการปกครองที่เลวทั้ง ๓ รูปแบบ และการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่ดีที่สุดเอง ก็มีแนวโน้มที่จะกลั้บกลายเป็นแบบทรราชได้ตลอดเวลา ถ้าหากการใช้อำนาจนั้นปราศจากการควบคุมและกำกับจากประชาชน

(๒) **คณาธิปไตย (Oligarchy) หรือ ธนาธิปไตย (Plutocracy)** เป็นรูปแบบการปกครองโดยคณะบุคคลเช่นเดียวกับแบบ อภิชนาธิปไตย ผู้ปกครอง คือ คณะบุคคลหรือกลุ่ม

^{๒๕} สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร ศึกษานันท์พัฒน์บริหารศาสตร, ๒๕๓๘), หน้า ๘๐.

^{๒๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๒๖๗.

ชนชั้นที่มีความมั่งคั่งที่สุดของสังคม การใช้อำนาจการปกครองมุ่งหวังทรัพย์สินเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปกครองโดยกลุ่มของคนรวย คนมั่งมี^{๒๗} ผู้ปกครองจึงมีทั้งอำนาจและทรัพย์สินสมบัติอยู่ในตัว แบบคณาธิปไตยนี้ อริสโตเติล จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่เลว รองลงมาจากรูปแบบทรราชย์ การปกครองรูปแบบที่ดีแบบ อภิชนาธิปไตย ก็มีแนวโน้มที่จะ กลับกลายเป็นแบบคณาธิปไตยได้ตลอดเวลา ถ้าหากกลุ่มชนชั้นปกครองผู้ทรงคุณธรรมใน แบบอภิชนาธิปไตย มีความสนใจในทรัพย์สินสมบัติ หวังความร่ำรวย และหลงใหลในอำนาจก็ อาจจะรวมกลุ่มกันในชนชั้นผู้ปกครองด้วยกันใช้อำนาจเป็นไปเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตนและ พรรคพวกของตนได้

(๓) **ประชาธิปไตย (Democracy)** เป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นในเรื่องสิทธิ เสรีภาพเท่าเทียมกันของคนในรัฐเป็นสำคัญ ผู้ปกครองมาจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่ง หมายถึงมหาชนที่เป็นคนจน อำนาจตกอยู่ในมือของคนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะถือว่ามนุษย์มีเสรีภาพเท่าเทียมกันตั้งแต่เกิด และการใช้อำนาจก็เป็นไปเพื่อ ผลประโยชน์ของคนจนเท่านั้น อริสโตเติล จัดรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ว่า เป็นการปกครองที่มีความเลวในระดับที่สาม เมื่อเปรียบเทียบกับ การปกครองที่เลวทั้ง ๓ รูปแบบ^{๒๘}

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การที่อริสโตเติลได้จัดให้มีรูปแบบการปกครองแบบ ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่เลวนั้น ก็เพราะท่านไม่เห็นด้วยที่จะให้คนจน ที่ไม่มีความรู้ ซึ่งเป็นคนส่วนมาก เข้ามาทำหน้าที่ในการปกครอง และจะเป็นปัญหาต่อการถูกชักจูงต่อผู้มีความรู้ มีปัญญา และคนจนเหล่านั้นหลงเชื่อ ทำให้ระบบการปกครองในสังคมเสื่อมเสีย ประชาชนเหล่านั้น ขาดสิทธิ เสรีภาพถูกเอารัดเอาเปรียบ ก็อาจจะถูกชักจูงไปในทางที่ผิด และตกเป็นเหยื่อของผู้แสวงหาอำนาจได้ง่าย

^{๒๗} Carltron C. Rodee , **Introduction to Political Science**, (Tokyo: McGraw – Hill), 1957 p. 47.

^{๒๘} สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

๒.๑.๓ คุณลักษณะผู้ปกครองกับการปกครองรัฐ ตามทัศนะของอาริสโตเติล

รูปแบบการปกครองของอาริสโตเติล ได้คิดค้นแนวหลัก ของการปกครองที่นักปกครองต่างก็มีลักษณะการปกครองที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับหลักของการใช้อำนาจของนักปกครอง ที่มีความชำนาญในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการปกครองโดยคนเดียว คณะผู้ปกครอง หรือแม้แต่ของประชาชนทั้งหมด ซึ่งจะสามารถทำให้การปกครองที่คนส่วนมากยอมรับ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเป็นแผนผังได้ดังต่อไปนี้ ^{๒๕}

เจ้าของอำนาจธิปไตย	การปกครอง	
	เพื่อประชาชน	เพื่อผู้ปกครอง
คนเดียว	ราชาธิปไตย	ทรราช
คณะผู้ปกครอง	อภิชนาธิปไตย	คณาธิปไตย
ประชาชนทั้งหมด	มัชฌิมชนาธิปไตย	ประชาธิปไตย

การที่อาริสโตเติลได้คิดค้นและวางรูปแบบการปกครองไว้อย่างนี้ เพราะคำนึงถึงจำนวนของบุคคลผู้เป็นเจ้าของอำนาจธิปไตย และความมุ่งหมายในการใช้อำนาจการปกครองเป็นหลัก กล่าวคือ ^{๓๐}

(๑) การปกครองโดยคนเดียว คือ การที่บุคคลคนเดียวเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตย มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดในการออกกฎหมาย บริหารและตัดสินใจคดีต่างๆ แต่เพียงผู้เดียว ถ้าการปกครองในรูปแบบนี้ เป็นไปเพื่อความสมบูรณ์มั่งคั่งของประชาชนส่วนใหญ่ เรียกชื่อว่า ราชาธิปไตย (Monarchy) แต่ถ้าเป็นไปเพื่อความสมบูรณ์มั่งคั่งของผู้ปกครองเพียงคนเดียว หรือเฉพาะพรรคพวกของตนเองเท่านั้น เรียกชื่อว่า ทูชนาธิปไตย (Tyranny) การปกครองใน

^{๒๕} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๔.

^{๓๐} สุขุม นวลสกุลและคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓-๔.

รูปแบบนี้สามารถเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งตามทฤษฎี เทวสิทธิ (Divine Right) คือ ถ้ากษัตริย์ได้รับการยอมรับว่าสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้า หรือพระเจ้าทรงมอบหมายให้มาทำการปกครอง เรียกชื่อว่า สมบูรณาญาสิทธิราช (Absolute Monarchy) แต่ถ้ากษัตริย์มิได้สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้า และพระเจ้าก็ได้ทรงมอบอำนาจให้มาทำการปกครองเรียกชื่อว่า เผด็จการ (Dictatorship)

(๒) การปกครองโดยคณะบุคคล คือการที่บุคคลเพียงกลุ่มน้อยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดในการออกกฎหมาย บริหารและตัดสินใจต่าง ๆ ถ้าการปกครองในรูปแบบนี้เป็นไปเพื่อความสมบูรณ์มั่งคั่งของประชาชนส่วนใหญ่ เรียกชื่อว่า อภิชนาธิปไตย (Aristocracy) แต่ถ้าเป็นไปเพื่อความสมบูรณ์มั่งคั่งเพียงเฉพาะคณะบุคคลหรือพรรคพวกแห่งคณะของบุคคลนั้นเท่านั้น เรียกชื่อว่า คณาธิปไตย (Oligarchy)

(๓) การปกครองโดยประชาชนทั้งหมด คือ การที่ประชาชนทั้งหมดเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บุคคลหรือคณะบุคคลใดที่จะมาเป็นผู้ปกครองจะต้องได้รับความเห็นชอบและยินยอมจากประชาชนทั้งหมด การออกกฎหมาย บริหาร และตัดสินใจต่าง ๆ จะต้องกระทำในนามของประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง การปกครองในรูปแบบนี้เรียกชื่อว่า ประชาธิปไตย (Democracy) แต่ถ้าการปกครองดำเนินไปตามลักษณะที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่หาความมั่นคงมั่งคั่งและความสงบสุขไม่ได้ มีแต่ความระส่ำระสายทุกข์ยากอยู่ตลอดเวลา เรียกชื่อว่า ผองชน (Mob Rule) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองที่เรียกชื่อว่า อนาธิปไตย (Anarchy) การปกครองในลักษณะเช่นนี้ คือการไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมาย ประชาชนจะทำการทุกอย่างตามที่ตนต้องการ ทำให้สภาพสังคมมีแต่ความสับสนวุ่นวายหาความสงบสุขไม่ได้^{๓๓}

ดังนั้น การจะรู้ว่รูปแบบการปกครองชนิดใดมีลักษณะเช่นใด จะสังเกตรู้ได้จากผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และความมุ่งหมายในการใช้อำนาจการปกครองว่าเป็นไปเพื่อตนเอง คณะบุคคลหรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ ซึ่งระบบการปกครองนั้น มีทั้งระบบที่ดี มีทั้งระบบที่ไม่ดี ด้วยเหตุนี้ ต้องอาศัยผู้ปกครอง เนื่องจากระบบการปกครองนั้น ก็มีนักปรัชญาหลายท่านทั้งส่วนของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกก็ให้ความหมายที่แตกต่าง

^{๓๓} แสง อุดมศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

กันออกไป ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยนำเอาทัศนะของนักปรัชญาตะวันตก อาทิ อริสโตเติล นำมาพิจารณาเป็นลำดับไป

อย่างไรก็ดี การที่อริสโตเติล ได้จำแนกรูปแบบการปกครองออกเป็น ๖ รูปแบบ และได้ชี้ให้เห็นข้อดีข้อเสีย ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบดังกล่าวแล้วนั้น แสดงให้เห็นว่า ยังไม่มีรูปแบบการปกครองใดที่มีความสมบูรณ์ดีครบทุกด้าน ต่างมีข้อดีข้อเสีย หรือจุดเด่นจุดด้อยกันทั้งนั้น

ฉะนั้น อริสโตเติล กล่าวว่า ภารกิจที่สำคัญเช่นนี้ ควรจะเป็นหน้าที่ของนักปกครอง ซึ่งจะมีหน้าที่โดยตรงต่อผู้ปกครอง ที่จะต้องศึกษาให้ครอบคลุมถึงระบอบการปกครองของรัฐ หน้าที่โดยตรงของผู้ปกครองนั้น มีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน คือ

(๑) ผู้ปกครองต้องศึกษารัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์แบบ

(๒) ผู้ปกครองต้องรู้ว่า รัฐธรรมนูญชนิดใดที่ใช้ปฏิบัติได้ในสภาพแวดล้อมอย่างใด เพราะสถานการณ์บ้านเมืองมักแตกต่างกันไปตามลักษณะการปกครอง

(๓) ผู้ปกครองต้องทำการศึกษารัฐธรรมนูญที่ไม่สมบูรณ์ และไม่ดีที่สุดเท่าที่ใช้ปฏิบัติได้ จะต้องเข้าใจสงวนรักษา

(๔) ผู้ปกครอง ต้องคิดค้นหาทางกำหนดลักษณะรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุด ที่ใช้ปฏิบัติได้^{๓๒}

จากหัวข้อเหล่านี้ เราพอกล่าวได้ว่า ที่นักปกครองจะต้องตระหนัก เพื่อที่จะส่งเสริมให้ตนเอง ประสบความสำเร็จในการปกครอง สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงออกให้เห็นว่า อริสโตเติล ต้องการอยากที่จะให้ผู้ปกครองเป็นนักปฏิบัติ (Pragmatist) มากกว่าการเป็นนักอุดมคติเพื่อฝัน (Idealist) สิ่งที่ผู้ปกครองจะต้องให้ความสำคัญอีกอย่างหนึ่งในฐานะผู้ปกครองก็คือ การธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกภาพของรัฐ โดยจะต้องศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ รัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย และนำสิ่งที่ดีมาใช้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่รัฐที่ตนปกครองพิทักษ์รักษาไว้

^{๓๒} สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา, หน้า ๖๒.

๒.๑.๔ จริยธรรมของผู้ปกครองตามทัศนะของอริสโตเติล

อริสโตเติล ปรินซ์ตามเอธิคาติกริก ให้ทัศนะที่ว่า ไม่มีสิ่งที่เป็นมาตรฐาน หรืออุดมคติ เป็นภาวะที่อยู่เหนือธรรมชาติ แตกต่างไปจากเพลโต “ภาวะแห่งอุดมคติจะต้องมาจากภาวะ อันแท้จริงโดยธรรมชาติ ซึ่งสามารถแสดงตัวเองให้ปรากฏไว้ และเจริญเติบโตได้ตามสภาพ ของมันเอง เราทุกคนมีสิทธิดำรงรักษาภาวะอันแท้จริงได้ และถ้าสามารถรักษาไว้ได้มาก เท่าใด จริยธรรมและความผาสุกของผู้นั้นยังมีมากเท่านั้น จริยธรรมดังกล่าว อริสโตเติลกล่าวว่า มีอยู่แล้วในตัวของคน และพร้อมที่จะพัฒนาขึ้นมาเป็นสัจภาวะได้ทุกเมื่อ”^{๓๓} ก็เท่ากับว่า เมื่อบุคคลใดมีจริยธรรมอยู่ในตัว บุคคลนั้นต้องเป็นคนดีมาตั้งแต่เกิด โดยไม่ได้มาสร้างเอา เฉพาะในตอนที่เราจะทำคุณประโยชน์ให้ผู้อื่นเขาเห็น การที่คนมีจริยธรรม คุณธรรม เพราะถูกธรรมชาติสร้างเอาไว้แล้ว

คุณธรรมนั้นจึง เป็นของที่มีอยู่ในธรรมชาติของคนเรา และ “ทุกสิ่งทุกอย่างใน ธรรมชาตินั้น จะต้องพัฒนาไปสู่ภาวะแห่งอุดมคติของมัน” นั้นหมายความว่า สิ่งนั้นจะพัฒนา ไปสู่ภาวะที่แท้จริงของมัน ก็คือเกิดจากสภาวะทางจิตใจที่มั่นคง ซึ่งแสดงตัวออกมาในรูปของ การกระทำที่จิตใจและอยู่ระหว่างกลางความสับสนซึ่งกำหนดโดยเหตุผลคือ บุคคลผู้มี ปัญญาทางด้านปฏิบัติ^{๓๔} เว้นเสียแต่มันจะกระแสรุนแรงและพิกลพิการไป ฉะนั้น คนดีก็เหมือน ผานไถนาที่ดี คนดีจะต้องแสดงคุณลักษณะอันเหมาะสม ของความเป็นคนดีของตนออกมา และต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนตามความมุ่งหมาย ที่ตนถูกสร้างขึ้น

ด้วยเหตุนี้ อริสโตเติล จึงกล่าวว่า คนที่มีคุณธรรม คือ คนสามัญธรรมดา เพราะคน นั้นโดยภาวะที่แท้จริงแล้วก็คือ “สัตว์ที่มีจิตใจ” คนธรรมดาสามัญคือคนที่มีเหตุผล ยิ่งไปกว่า นั้น คนจะต้องใช้เหตุผล มิใช่เพื่อทำความเข้าใจหลักการ หรืออุดมคติแห่งจริยธรรมที่มีภาวะ เป็นนามธรรม หลังจากที่ได้รับการศึกษาอบรมมาเป็นเวลานานเป็นพิเศษ คนดีคือคนที่ค้นพบ วิธีการปฏิบัติหน้าที่ของตนตามปกติ เพื่อทำชีวิตของตนให้มีความสุข

จึงเห็นได้ว่า บุคคลที่มีจริยธรรม คือ บุคคลนั้นเป็นคนดี ทำประโยชน์แก่คนส่วนมาก เหมือน ผู้ปกครอง การที่จะปกครองเขาให้ได้รับความสุข เทียบพร้อมไปด้วยทรัพย์ผู้ได้

^{๓๓} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

^{๓๔} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, รศ. จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

ปกครองเกิดความความพอใจในตัวของผู้ปกครองนั้น เพราะสาเหตุมาจาก การมีคุณธรรมของผู้ปกครองเองที่จะสร้าง จะทำขึ้นมาให้ปรากฏให้ผู้ได้ปกครองได้เห็น ตามที่อาริสโตเติลได้กล่าวเอาไว้ว่า ผู้มีคุณธรรม มีจริยธรรม ก็คือ บุคคลธรรมดาทั่วไป แต่ว่า บุคคลนั้นจะต้องสร้างคุณธรรม จริยธรรมขึ้นมา เพราะเท่ากับการแสวงหาความสุข ความดีให้เกิดขึ้นให้คนทั่วไปได้เห็น และเกิดการยอมรับ

เพราะฉะนั้น เมื่อจำแนกคุณธรรม ตามตัวอักษรกรีก หมายถึง คุณงามความดี มีอยู่ ๒ ชนิด คือ

(๑) คุณธรรมทางสติปัญญา รวมถึงความรู้ทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติอันเป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณที่มีเหตุผล หน้าที่ของวิญญาณก็คือ การรู้และการค้นพบความจริง

(๒) คุณธรรมทางศีลธรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณที่ไม่มีเหตุผล แต่ส่วนที่มีจิตสำนึกของวิญญาณมีความสัมพันธ์กันกับเหตุผล เมื่ออารมณ์และความปรารถนาอยู่ภายใต้อำนาจของเหตุผลพร้อมทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ได้แก่ การให้ความสะดวกสบายแก่กิจกรรมที่มีเหตุผล ดังนั้น ความรู้จักประมาณและความกล้าหาญ จึงเป็นตัวอย่างของคุณธรรมทางศีลธรรม เพราะความรู้จักประมาณทำหน้าที่ควบคุม ความปรารถนาเพื่อความปลอดภัยโดยเหตุผล ส่วนความกล้าหาญทำหน้าที่ควบคุมอารมณ์ที่เกิดความกลัว ^{๓๕}

จะเห็นได้ว่า นักปกครองที่มีความรู้ และรู้วิธีการทำหน้าที่ควบคุมการทำงานต่างๆ ในระบอบของการปกครอง และมีความกล้าหาญเพื่อทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของผู้ได้ปกครอง เป็นการปกครองของนักปกครองที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมทางศีลธรรมที่ดีงาม ผลที่ตามมา ก็คือ การปกครองที่ประกอบไปด้วยความสุข ที่คนส่วนมากแสวงหา

ดังนั้น อาริสโตเติล แสดงให้เห็นว่า ความดี คือความสุข (Happiness) การที่มนุษย์แสวงหาความดี เท่ากับว่าพวกเขาแสวงหาความสุข ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ความดีและความสุขเป็นเรื่องเดียวกัน ^{๓๖} ชีวิตที่มีความสุขเช่นนี้จะเป็นไปได้ ก็เฉพาะแต่เมื่อคนได้อยู่ในสังคมที่มีสภาพอันดีงาม มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถจะพัฒนาความสามารถของตนได้ดี ต่อเมื่อมนุษย์ได้มีส่วนร่วมอยู่ในชีวิตของสังคมเท่านั้น มนุษย์ได้มีส่วนร่วมอยู่แล้วในครอบครัว ในหมู่บ้านแต่นี้ก็เป็นเพียงรูปแบบขั้นมูลฐานของชีวิตในสังคมเท่านั้น ในนครรัฐที่

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน.หน้า ๑๑๘.

^{๓๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก , หน้า ๒๕๑.

มีการดำเนินงานอย่างสมบูรณ์ดี มีสถาบันการปกครองดี มีวัฒนธรรมที่ดีงามเท่านั้น ที่มนุษย์ในฐานะเอกัตบุคคลจะแสวงหาชีวิตที่ดีงามได้ อย่างเช่นเราจะกล่าวว่า คนเล่นหมากรุก เมื่อเขาอยู่คนเดียวตามลำพังนั้นไม่ได้ ธรรมชาติอันแท้จริงของเขานั้น เราจะสังเกตเห็นได้ก็ต่อเมื่อเขามีความสัมพันธ์กับนักเล่นหมากรุกคนอื่น เช่นการเดินตัวหมากรุก ความสัมพันธ์กับตัวหมากรุกทั้งหมดในกระดานหมากรุก และ กติกาของการเล่นหมากรุก

ยิ่งกว่านั้น ความประพฤติปฏิบัติโดยปกติธรรมดา ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งสภาพที่แท้จริงของคนนั้น หากได้เป็นอิสระจากภาวะของสิ่งแวดล้อมไม่ มนุษย์ต้องการความพอเพียงทางด้านวัตถุ ต้องการมิตรสหาย ต้องการมีสุขภาพที่สมบูรณ์ มีความงามและมีโชคอำนวยให้เพื่อประกอบเป็นภาวะของชีวิตที่มีความเป็นไปอย่างน่าพอใจ ที่ปราศจากอุปสรรคอันใดมาขัดขวาง

เมื่อเป็นอย่างนี้ ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์ต้องการวัตถุสิ่งของ เพื่อนำมาซึ่งความสะดวกสบาย เช่น ต้องการซื้อรถยนต์เพื่อสะดวกในการเดินทาง แทนการเดินด้วยเท้า ต้องการความสุข ต้องการความดี เป็นต้น แต่ว่าการแสดงออกตามความเป็นจริงนั้นเกิดขึ้นเองด้วยความรู้สึกที่ดีมาก่อนโดยไม่ต้องบังคับ เหมือนผู้ปกครองที่ดี จะมีแรงขับบางอย่างที่เกิดขึ้นในตัวให้เขากระทำในสิ่งที่ดีงาม เกิดความเมตตา สงสารอยากจะช่วยเหลือเขาในลักษณะอย่างนี้เป็นต้น

อาริสโตเติล ย้ำความสำคัญในเรื่อง การดำรงชีวิตแบบทางสายกลางว่า เป็นทางประเสริฐ เพราะเป็นทางสายกลางของอาริสโตเติล ที่เรียกว่า สุวรรณมรรคา (Golden Means)^{๓๓} เป็นคุณธรรมเหมาะสมที่สุด อันเป็นทางแห่งความพอเหมาะพอควร อันเป็นหนทางที่นำไปสู่ชีวิตที่ดีงามที่สุด เราจำเป็นต้องเป็นคนกล้าหาญ แต่ไม่ใช่คนบ้าบิ่น เราต้องเป็นคนรอบคอบ แต่ไม่ใช่คนขลาด เราต้องมีโภคทรัพย์พอเหมาะกับความเป็น แต่ไม่ใช่มีมากเกินไป หรือน้อยเกินไป คุณธรรมนั้นคือสิ่งที่ทำให้เกิดความเหมาะสมพอดีพองาม^{๓๔} และสิ่งที่ทำให้เกิดความสะดวกสบายในสภาพการณ์ต่างๆ เราจะต้องหลีกเลี่ยงวิธีการแห่งการดำรงชีวิตอันสุดโต่งที่ปราศจากความพอดี หลักจริยธรรมที่ยอมรับกันว่า เป็นสิ่งที่ดีงามของ

^{๓๓} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, หน้า ๑๕.

^{๓๔} วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์ (ศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณความดีและศิลปะในการตัดสินใจ),

(กรุงเทพมหานคร : สำนักบรรณกิจ ๑๕๕๑ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๔.

ชีวิตนั้น คือ หลักการที่บุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของยุคนั้นสมัยนั้น เป็นผู้กำหนดขึ้นไว้ให้ โดยทั่วไป แล้วชีวิตในอุดมคตินั้นก็คือ ชีวิตตามทัศนะและความคิดเห็นของบุคคลผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นบุคคลที่เป็นหลักของบ้านเมือง เป็นบุคคลผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศของบ้านเมืองนั่นเอง

ประการสุดท้าย ชีวิตที่ดีงามนั้นต้องการเวลาว่าง เวลาว่างสำหรับที่จะใช้เพื่อการอบรมกล่อมเกลาจิตใจของตน รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้คนมีเวลาว่าง และจัดให้คนใช้เวลาว่างนั้น เพื่ออบรมกล่อมเกลาจิตใจของตน ชีวิตที่ประเสริฐยิ่งและดีงามยิ่งนั้น ตามทัศนะของเพลโต และอาริสโตเติลแล้ว คือชีวิตที่ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจโดยใคร่ครวญพิจารณา หลักธรรมอยู่อย่างสงบ (Meditation) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องจิตใจอย่างแท้จริง เป็นชีวิตของบุคคลที่หลงใหลใฝ่แสวงหาสิ่งพิเศษอันเป็นสิ่งที่คงอยู่คู่กับกาลเวลาและคู่กับสรรพสิ่งทั้งปวง การใช้ชีวิตเช่นนี้ เป็นชีวิตที่หลุดพ้นจากความปรารถนาที่เลวทราม และความทะเยอทะยานคึ้นรณหาสิ่งที่มีคุณค่าเพียงเล็กน้อยทั้งหมดทั้งปวงโดยสิ้นเชิง

พอประมวลสรุปได้ว่า การที่คนจะมีจริยธรรม มีคุณธรรมได้นั้น เกิดจากตัวบุคคล ธรรมดา ที่สามารถมีแรงผลักดันที่เกิดขึ้นมีอยู่ในตัวว่าจะไปทางดี หรือไปทางชั่ว จะขึ้นอยู่กับจิตใจของเขาเป็นผู้สร้างขึ้นมา ด้วยการดำรงชีวิตที่พอเพียง เป็นทางสายกลาง เข้าใจปัญหาที่เห็นตามความเป็นจริง ถ้าเป็นนักปกครองก็ต้องบริหารเวลาให้สมดุลกัน จะเป็นประโยชน์ต่อการอบรมจิตใจให้มีความอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง ก็จะเกิดความสุข จิตใจมีคุณธรรม จริยธรรม

๒.๒ ปรัชญาการปกครองในทัศนะของมาเคียวเวลลี

๒.๒.๑ ธรรมชาติของมนุษย์

มาเคียวเวลลี มีสมมติฐานว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์เป็นสัตว์ที่ชั่วร้าย เห็นแก่ตัว ออกตัญญู เปลี่ยนใจง่าย โกหกหลอกลวงและโลภ อยากได้สิ่งต่างๆเป็นของตัวเอง เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว แข่งขันและแย่งชิงกันตลอดเวลา ถ้าไม่มีกฎข้อบังคับและอำนาจบังคับ ความมั่นคงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลที่เข้มแข็งมีอำนาจเด็ดขาด^{๓๕} ซึ่งมีความหมายที่ตรงกันกับกลุ่มของออดินิยมทางจิตวิทยา (Psychological Egoism) หมายถึง การถือเอา

^{๓๕} กวี อิศริวรรณ, ๒๐ ความคิดทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร :บริษัทสยามบรรณ จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๓๕.

ผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น ที่เป็นแรงจูงใจให้บุคคลกระทำการต่างๆ เพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหา เพราะถือว่า โดยธรรมชาติมนุษย์นั้นมีความเห็นแก่ตัว (Selfish) เสาะแสวงหาตัวเอง (Self Seeking) เห็นแก่ประโยชน์ตน (Self Interested) และรักตัวเอง (Self Loving Creatures) ^{๔๐}

เพราะฉะนั้น มนุษย์ในสายตาของมาเคียวเวลลี จึงให้ความหมายของคำว่า “ธรรมชาติของมนุษย์” โดย มองมนุษย์ว่าโดยธรรมชาติแล้ว “การใช้อำนาจบังคับ การใช้กลอุบาย การเข่มงวดกวดขัน และการประจานรอยร้าวแห่งกฎศีลธรรม เหล่านี้ เป็นต้น เป็นเหตุผลที่จำเป็นจะต้องนำมาใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ คือความสงบสันติของบ้านเมือง” ^{๔๑}

เราจะกล่าวได้ว่า การที่มาเคียวเวลลีให้ทัศนะเช่นนั้น ก็เพราะว่า มนุษย์โดยธรรมชาติแล้ว มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้น ก้าวร้าว และแสวงหา พยายามที่จะหลีกเลี่ยงอันตรายและมีความโลภในผลกำไร จึงทำให้มีชีวิตอยู่ในภาวะของการดิ้นรนและแข่งขันกันเองอยู่เป็นนิจ นอกจากนี้คนยังเป็นผู้โง่เขลาเบาปัญญา ปล่อยจิตใจให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสตัณหา ประารถนาที่จะสงวนสิ่งซึ่งตนมีอยู่และทะเยอทะยานที่อยากจะได้โน่นได้นี้ตลอดมา

เขาจึงกล่าวว่า ไม่มีสิ่งใดที่สามารถสร้างความเพียงพอให้กับคนได้ เพราะความกระหายของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่รู้จักอิ่ม คนถูกสร้างมาโดยธรรมชาติ^{๔๒} ฉะนั้นเมื่อได้โอกาสมนุษย์ต้องใช้เล่ห์เหลี่ยมทุกวิถีทางที่จะเอาชนะให้ได้ จะด้วยวิธีการใดก็ตาม บางครั้งในสถานการณ์เช่นนั้นจะผิดศีลธรรมก็ตาม ก็ต้องทำเพื่อความชนะแม้แต่ด้านการปกครองก็เช่นเดียวกัน ผู้ปกครองจึงต้องพร้อมที่จะกระทำตนเป็นสิงโต หรือสุนัขจิ้งจอกอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยการใช้กำลังหรือปัญญา จึงจะสามารถปกครองให้สงบสุขได้ เพราะว่าผู้ปกครองจะต้องเป็นที่เชื่อถือ และให้การยอมรับจากผู้ใต้ปกครองเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญผู้ปกครองต้องยึดหลักของการใช้อำนาจ กลอุบาย การเข่มงวดกวดขัน และการประจานรอยร้าวแห่งกฎศีลธรรม เหล่านี้ เป็นต้น จึงจะเป็นนักปกครองที่ยอมรับของคนส่วนมาก

^{๔๐} Peter A. Angeles, **Dictionary of Philosophy** (New York : Harper Row, 1981) p. 71.

^{๔๑} ประสงค์ สุวรรณบุบผา, **รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์), หน้า ๑๒๗.

^{๔๒} สุขุม นวลสกุล รศ. และคณะ, **ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

การประสานรอยร้าวแห่งกวีศีลธรรม ตามทัศนะของมาเคียวเวลลินั้น หมายเอาเรื่องบุคคลิกภาพในทุกๆด้านของมนุษย์ ทั้งในด้านการเมือง และในด้านศีลธรรม ต้องยอมเสียสละบางส่วนเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนมากเอาไว้ แต่อย่างไรก็ดี รูปแบบของมนุษย์นั้น ตามทัศนะของเขา ก็จะมุ่งเน้นในด้านของการเมือง ส่วนเรื่องการเมืองศีลธรรมนั้นนำมาอธิบายบทบาททางการเมืองไม่ได้ มาเคียวเวลลิ ยืนยันว่า เนื่องจากผู้ปกครองได้รับข้อมูลมากกว่าและมีประสบการณ์ต่างๆในองค์กร จึงสามารถประพาดคิดได้อย่างมีเหตุผล ส่วนมวลชนไม่เป็นเช่นนั้น มนุษย์เรานั้นส่วนมากไม่ได้เป็นสัตว์ทางการเมือง หากแต่จะสนใจเกี่ยวกับที่เรากันพบในปัจจุบัน

ดังนั้น จึงมีความเห็นว่า เพื่อที่จะได้รับความยินยอมของคนเหล่านั้น และเพื่อความสำเร็จ ผู้ปกครองผู้ต้องการอำนาจ จะต้องช่วยให้พวกเขามั่นใจความต้องการในขั้นพื้นฐาน ในเรื่องอยู่ดีกินดี และมีความมั่นคงปลอดภัยดังกล่าว แต่เนื่องจากความมีเหตุผล และอำนาจของมนุษย์ มักจะไม่ค่อยได้อยู่ด้วยกัน ผู้ปกครองจึงต้องพร้อมที่จะกระทำตนเป็นสิงโตหรือเป็นสุนัขจิ้งจอกอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยการใช้อำนาจหรือปัญญา ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เพราะมนุษย์โดยปกติแล้ว ส่วนมากเป็นคนบาปหนา โลกมากและเห็นแก่ตัว แต่เพื่อจะจูงใจบุคคลดังกล่าวเหล่านี้ให้ปฏิบัติตามที่ถูกต้องและมีศีลธรรม ผู้ปกครองจะต้องแสดงตนเองให้เห็นว่า ตนเองก็เป็นคนมีศีลธรรม มีศาสนา มีความสงสาร มีความเมตตา กรุณา^{๔๓} และยุติธรรม ฯลฯ แม้นักปกครองซึ่งอ้างที่จริงอาจมีหรือไม่มีคุณธรรม แต่เขาก็จำเป็นต้องกระทำให้เห็นว่า เขาเป็นคนมีคุณธรรมความดี เพื่อผลประโยชน์ของรัฐ เพื่อความสุขของประชาชนพลเมือง

^{๔๓} ประยงค์ สุวรรณบุบผา, คำว่า “Pietoso”. ใน “รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก Political Philosophy Eastern and Western thought” มาเคียวเวลลิ ใช้คำว่า pieta และ pietoso ซึ่งมักจะแปลกันว่า “เมตตา กรุณา” และ “เต็มไปด้วยความกรุณา” แต่คำเหล่านี้ อาจแปลให้ตรงยิ่งขึ้นด้วยคำว่า “เครื่องศาสนา” และ “มีความเวทนาสงสาร” คำว่า “เครื่องศาสนา” ในปัจจุบันนี้มีความหมายที่ล้าสมัยไปแล้ว คือ “สงสาร” หรือ “เมตตา กรุณา” แต่คำๆนี้ก็ยิ่งหมายถึง ความคล้ายเทพเจ้าของมนุษย์ หรือการอุทิศตนให้แก่ศาสนาได้ด้วย และคนที่ “มีความเวทนาสงสาร” อาจจะเป็นทั้งคนที่มีความศรัทธามาก หรือเต็มไปด้วยความเมตตา กรุณา หรือทั้งสองอย่างก็ได้ ดังนั้น จึงเป็นทางเลือกอยู่ระหว่างเป็นคนโหดร้ายทางหนึ่ง กับความเป็นคนมีศรัทธามากและเต็มไปด้วยความสงสารอีกทางหนึ่ง

- ธรรมชาติทางการเมืองของมาเคียวเวลลี

ทฤษฎีการเมืองของมาเคียวเวลลีนั้น เมื่อว่าโดยธรรมชาติ เขาตั้งอยู่บนข้อสมมติที่ว่ามนุษย์เราโดยธรรมชาติแล้วไม่มีทางเปลี่ยนแปลง และชั่วร้ายโดยสันดาน คือ เต็มไปด้วยคตินิยมและความทะเยอทะยาน เพราะธรรมชาติถูกสร้างมาให้มนุษย์นั้นเพื่อครอบครองสิ่งที่อยู่เหนือความถูกต้อง ความสนใจในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความขัดแย้ง แต่คนส่วนน้อยจะเป็นฝ่ายปกครองเสมอไป การมีความปรารถนาที่จะพิทักษ์ตนเองของมนุษย์ รวมทั้งการมองการณ์ไกล ทำให้มนุษย์ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมทางการเมือง หรือถูกเชิดได้โดยง่าย

ในระบบการเมืองที่มีเหตุผล มาเคียวเวลลี^{๔๔} มีความคิดว่า โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว ผู้ที่ถูกรอบคอบควรดำเนินตามรอยของผู้ยิ่งใหญ่ และลอกเลียนแบบบุคคลผู้มีชื่อเสียง ควรใช้กำลังความสามารถนั้นจำต้องอาศัยแบบอย่างจากคนอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว

จะเห็นได้ว่า เป็นวิธีการของผู้ปกครองจะต้องเข้าใจ รู้จักการปกครองแบบอ่อน และแบบแข็ง หมายความว่า แบบอ่อน คือ ผู้ปกครองต้องรู้กฎระเบียบต่างๆ ของรัฐนั้นๆ ด้วยการยอมจำนนตัวเองลงเพื่อให้มนุษย์ในรัฐนั้นหลงเชื่อ เหมือนกับสุนัขจิ้งจอกที่ชอบไหวพริบปัญญาเมื่อได้โอกาสก็ฉกฉวยเอากลับคืนมา ยกตัวอย่างเช่น การสร้างบ้าน ผู้เป็นสถาปนิกจะต้องออกโครงสร้างของบ้านก่อน มีการวางแผนเกี่ยวกับลักษณะของบ้านว่าจะสร้างเป็นกี่ชั้น ห้องนอนกี่ห้อง ห้องน้ำกี่ห้อง ห้องครัว ห้องนั่งเล่นกี่ห้องเป็นต้น บ้านจึงจะออกมาเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ ฉะนั้น ผู้ปกครองก็เหมือนกันต้องรู้กฎกติกาในการวางแผนการปกครอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะต้องขึ้นผู้กับผู้ปกครอง ด้วยความรู้ ความสามารถ ไหวพริบ ปัญญาที่มีอยู่ของผู้ปกครอง ซึ่งในประเด็นนี้ มาเคียวเวลลี เปรียบเหมือน สุนัขจิ้งจอก นักปกครองจะต้องเป็นอย่างนั้น ระบบของการปกครองจึงจะดำเนินไปตามทัศนะของเขที่ตั้งไว้ ฉะนั้นเหมือนกัน

ส่วนแบบแข็ง หมายความว่า เมื่อถึงคราวที่จะต้องใช้กำลัง ต้องรู้จักจังหวะการต่อสู้เพื่อให้ได้ชัยชนะ เช่น ผู้ปกครองต้องรู้จักการใช้อำนาจสั่งการที่เป็นแบบเผด็จการ โดยไม่ต้องฟังเสียงจากผู้ใดเหมือนกับ สิงโต เติรียมที่จะจู่โจมต่อศัตรูที่อยู่เบื้องหน้า ด้วยการใช้กำลังอย่างเต็มที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งเนื้อที่ตนต้องการ เป็นต้น

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

ซึ่งในเนื้อความที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ก็คงเป็นเพราะธรรมชาติของมนุษย์ที่ มาเคียวเวลลีได้เห็นลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัวอยู่แล้ว เหมือนกับ ลักษณะพฤติกรรมมนุษย์ ของชาวอิตินิยมทางจริยศาสตร์ ที่มีความเห็นเหมือนกันกับ มาเคียวเวลลีที่ว่า มนุษย์ทุกคนควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว^{๔๕} เพราะฉะนั้น เขาจึงเสนอ ว่า การที่บุคคลแต่ละบุคคลนั้น จะได้อะไรมาแต่ละอย่างจะต้องแสดงพลังความเห็นแก่ตัวของ ตนออกมาด้วยการใช้ทั้งพลังและอำนาจ บางครั้งก็ได้มาด้วยความสุจริต หรือทุจริต ฉะนั้น การที่จะรักษารัฐไว้ได้ จึงตกลงที่ผู้นำ หรือผู้ปกครองซึ่งโดยทั่วไปบุคคลที่ได้รับรัฐมาด้วยกำลัง และความสามารถนั้นเป็นเรื่องยาก แต่ถ้าได้รับรัฐมาด้วยวิธีนี้ ก็สามารถรักษามันได้ด้วยความ ง่ายดาย การได้รับรัฐมาด้วยความช่วยเหลือจากกำลังของผู้อื่นนั้น ก็โดยการไปติดสินบน ผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งที่ยิ่งใหญ่ เพื่อให้ใช้กำลังที่มีอยู่ช่วยให้ตนได้รับรัฐมา ซึ่งการได้รับรัฐมาทั้ง สองแบบนี้หาความแน่นอนไม่ได้ เพราะผู้ปกครองซึ่งมาจากสามัญชนโดยอาศัยโชคช่วยนั้น จะไม่พบกับความยุ่งยากในการได้รับรัฐมา แต่จะต้องพบกับความยากลำบากในการรักษารัฐไว้ เพราะปัญหาจะเกิดขึ้นเมื่อเขาได้ไปถึงที่นั่นแล้ว ความโหดร้าย อาจรักษารัฐให้มั่นคงได้ขึ้นอยู่ ที่จะใช้ความโหดร้ายทารุณอย่างไรเท่านั้น หากความโหดร้ายนั้นได้ถูกใช้ไปในทางที่ดี เมื่อใช้ มันเพียงครั้งเดียวแล้ว จะทำให้ฐานะทั้งหมดของตัวเองมั่นคง และจะต้องไม่ใช้ต่อไปอีก หากแต่ต้องทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนความโหดร้าย ที่แม้จะใช้ไม่บ่อยในตอนแรกแต่ก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามเวลาที่ผ่านมาแทนที่จะลดน้อยลงมา

ตามทัศนะของมาเคียวเวลลี นี้ เป็นการมองการกระทำของผู้ปกครอง เพราะโดย ธรรมชาติแล้ว มนุษย์ไม่เพียงแต่ไม่ชอบกระทำความชั่วอย่างใหญ่ยิ่งเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แต่ มนุษย์ยังชอบกระทำความโหดเหี้ยมในปริมาณมากขึ้นและต่อเนื่อง ถ้าใช้ความรุนแรงเพียง ครั้งเดียวแล้ว จะทำให้ประชาชนแค้นเคืองน้อยลง เพราะประชาชนอาจทนไม่ได้ในการ กระทำครั้งนั้นก็ได้

ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้ทัศนะของมาเคียวเวลลีนี้น คงจะหมายเอาการกระทำ ของผู้ปกครองที่จะปกครองต่อประชาชนในประเทศ เนื่องจาก ประชาชนส่วนมากเป็นคนที่ ตระหนี่ เห็นแก่ตัว เอาเปรียบคนอื่น ยึดผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม จึงทำให้ต้อง เน้นไปที่ผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองต้องใช้อำนาจที่มีอยู่ขึ้นเด็ดขาด เหมือนสิงโต เมื่อถึงคราวรู้

^{๔๕} Paul W. Taylor, ed., **Problem of Moral Philosophy**, (California : Dickenson, 1968), p. 97.

โถมต้องทำอย่างลวดเร็วจึงจะได้เนื้อมาเป็นอาหาร ผู้ปกครองก็เหมือนกัน ต้องปกครองด้วยวิธีการที่เด็ดขาด ยกตัวอย่างเช่น เมื่อตำรวจไปจับผู้ค้ายาเสพติด ถือว่าเป็นภัยต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก เมื่อจับมาแล้ว ผู้ปกครองต้องใช้อำนาจเด็ดขาดในการสั่งลงโทษ เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างต่อบุคคลอื่น ด้วยการลงโทษ เช่น จำคุกตลอดชีวิต หรือประหารชีวิต เป็นต้น

๒.๒.๒ อำนาจกับการปกครองของมนุษย์

ความหมายของคำว่า “อำนาจ” สังคมสร้างด้วยมนุษย์หรือมนุษย์สร้างด้วยสังคม หรือสังคมเกิดจากสัญญาประชาคม ผู้มีอำนาจ ได้อำนาจมาจากไหน การปฏิบัติควรจะมีไหม เผด็จการและการปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างไหนถูกต้อง มนุษย์เป็นสัตว์ผูกพันกับคณะ ไม่มีการทำโทษชนิดไหน ที่เลวร้ายไปกว่า การปล่อยให้เขาอยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดาย โครงสร้างทางสังคม (Social Organization) ซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ดังนั้น แนวความคิดต่างๆ ก็ได้แตกแยกออกเป็นหลายฝ่าย ในการศึกษาเรื่องของอำนาจ แน่นอนว่า อำนาจ เป็นความสามารถของบุคคลในการสร้างผลกระทบอย่างหนึ่งอย่างใดให้เกิดขึ้นในโลกหรือกับสิ่งอื่นๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา^{๔๖} ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาสำหรับมนุษย์ โดยผู้ที่ปรารถนาจะครอบครองอำนาจ จะพยายามทุกวิถีทาง เพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งนั้นและความพยายามนั้นจะต้องมีเพิ่มมากขึ้น และเป็นทวีคูณ หากอำนาจนั้น เป็นอำนาจทางการเมือง การปกครอง เพราะอำนาจทางการเมือง การปกครองนั้น ที่ใครหลายคนต้องการนั้นก็กลับมีพื้นที่ให้เข้าไปได้อย่างจำกัด ดังนั้น อำนาจการปกครองจึงเป็นขั้นตอนของการปกครองที่ได้รับความสนใจ เพราะจะทำให้ผู้แสวงหาอำนาจทางการเมือง การปกครอง ให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้น

ด้วยเหตุนี้ จึงมีนักปรัชญาตะวันตกหลายท่าน ให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักของ การใช้ อำนาจในการปกครองของมนุษย์ ดังจะได้อีก ทัศนะของนักปรัชญาตะวันตก เกี่ยวกับอำนาจของการปกครองมนุษย์ อาทิ

Bertrand Rrsell ให้นิยามความหมายของคำว่า “อำนาจ” ว่า อำนาจ หมายถึง ผลผลิตของผลกระทบ อันเกิดจากความตั้งใจ^{๔๗}

^{๔๖} ประมวล รุจนเสรี, การใช้อำนาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพัฒนาพลังแผ่นดิน,ม.ป.ป.), หน้า ๑๖.

^{๔๗} Adi H. Doctor, **Issues in Political Theory** ,(New Delhi: Sterling Publishers Private, 1985), p. 55.

David Easton ให้นิยามความหมายของคำว่า “อำนาจ” ว่า อำนาจ หมายถึง ความสัมพันธ์ ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคล สามารถที่จะกำหนดการกระทำของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ไปในทางที่ผู้กำหนดต้องการ ^{๔๘}

Robert Dahl ให้นิยามความหมายของคำว่า “อำนาจ” ว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถของคนหนึ่ง ที่จะทำให้บุคคลอีกคนหนึ่ง กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลคนนั้น ต้องการ โดยไม่คำนึงถึงว่า บุคคลที่จะต้องกระทำนั้น มีความต้องการที่จะกระทำสิ่งนั้น หรือไม่ ^{๔๙}

ดี จี วินเตอร์ (D.G. winter) ให้ทัศนะว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถที่บุคคล คนหนึ่งกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บังเกิดผล ที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ต่อพฤติกรรม หรือความรู้สึกของบุคคลอีกคนหนึ่ง ^{๕๐}

เอส ลูคส์ (S. Lukes) ให้ทัศนะว่า “อำนาจ” หมายถึง การที่บุคคลคนหนึ่ง ทำการตัดสินใจที่มีผลบังคับ เพื่อให้ผู้อื่นปฏิบัติตามอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้บรรลุเป้าหมายของส่วนรวม และการกระทำเช่นนั้น จะต้องมีผลตามมา ถ้าผู้อยู่ใต้อำนาจไม่ปฏิบัติตามแล้ว ย่อมได้รับการลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง ^{๕๑}

ตามที่นักปรัชญาหลายท่านได้ให้ทัศนะในเรื่องของ อำนาจ มานันท์ พงษ์สุรปได้ว่า อำนาจ เป็นเรื่องของบุคคลที่ให้การยอมรับ ศรัทธาของคนจำนวนมาก เป็นความสามารถของผู้ปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการวินิจฉัยสั่งการต่างๆ จะมีคนส่วนมากยอมรับหรือไม่ยอมรับในหลักการนั้นก็ตาม ถือว่าหลักการนั้นเป็นอันสิ้นสุดด้วยการใช้อำนาจของผู้ปกครองในการปกครอง ส่วนการใช้อำนาจในการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนานั้นถือว่า ยึดหลักอำนาจของผู้ปกครองในส่วนของความถูกต้องอันเป็นหลักธรรมาธิปไตยเป็นหลัก

^{๔๘} Ibid. , p. 54.

^{๔๙} Paul Thompson and David Mc Hugn, **Work Organizations : A Critical Introduction**, (London : Macmillan, 1995), pp. 133-134.

^{๕๐} Ibid ., p.10.

^{๕๑} S. Lukes , **Power A Radical View** ,(London : The Macmillan Press . , 1980) , pp. 27-28.

ความหมายของคำว่า “การปกครอง” การปกครอง หมายถึง การวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคมเพื่อให้สังคมมีความสุข^{๕๒} ดังนั้น การศึกษาเรื่องการเมืองการปกครอง จึงเป็นการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการวางระเบียบกฎเกณฑ์ในการบริหารบ้านเมืองของรัฐ โดยใช้อำนาจการเมืองเป็นเครื่องมือ เพื่อให้มนุษย์ที่อยู่ในรัฐนั้นมีสภาพชีวิตที่ดี มีความสงบสุข ยุติธรรม กิจกรรมทั้งหลายของรัฐที่ถูกจัดทำขึ้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ถ้าจะขยายความให้ชัดเจนแล้วก็คือ กิจกรรมทุกอย่างที่รัฐบาลจะต้องกระทำจะต้องผ่านระบบราชการ ระบบ รัฐวิสาหกิจ หรือผ่านกิจการของเอกชนก็ตามที โดยจุดมุ่งหมายของงานดังกล่าวนี้ จะต้อง เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นการส่วนรวม ซึ่งความต้องการของประชาชนในที่นี้สามารถแยกออกได้เป็น ๒ กรณีที่สำคัญคือ (๑) ความต้องการความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน (๒) ความต้องการความสะดวกสบาย เมื่อเราพิจารณาจากข้อเท็จจริงก็จะพบว่าคนเราทุกคนมาอยู่รวมตัวกันเป็นสังคมภายใต้การปกครองของรัฐบาลนั้น ล้วนแต่ต้องการความปลอดภัยด้วยกันทั้งสิ้น ทุกคนอยากมีชีวิตอยู่ อย่างอิสระเสรี ปราศจากการถูกคุกคามจากบุคคลอื่น และ ไม่ต้องการถูกทำร้าย ในขณะที่เดียวกัน ทรัพย์สินที่ตนเองมีอยู่ ก็ต้องการความมั่นคงปลอดภัยเช่นกันว่าจะไม่ถูกแย่งชิงเอาไป แต่เมื่อคนเราได้รับความคุ้มครองจากรัฐบาลหรือผู้ปกครอง จนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว คนเรายังมีความปรารถนาที่จะได้รับความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต อีกด้วย เช่น การได้รับการรักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย การได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การได้มีถนนหนทางเพื่อไปไหนมาไหนสะดวก ตลอดจนการได้รับบริการด้านไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ฯลฯ ซึ่งเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นภาระหน้าที่ที่รัฐบาลจะต้อง ดำเนินการให้กับประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนี่เองที่เรียกกันว่าการปกครอง

อย่างไรก็ตาม การปกครองจะสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็น ที่รัฐบาลจะต้องมีอำนาจในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ถ้าไม่มีอำนาจแล้วกิจกรรมทั้งหลาย ก็คงจะไม่บรรลุผลที่ตั้งไว้ ซึ่งอำนาจที่ว่านี้มักจะแสดงออกมาในรูปของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งต่าง ๆ นั่นเอง ตัวอย่างเช่น การจะรักษาความปลอดภัยในชีวิตและ

^{๕๒} สุขุม นวลสกุล, การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

ทรัพย์สินของประชาชนได้นั้น กฎหมายต้องให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจในการตรวจค้น ผู้ต้องสงสัยหรือจับกุมผู้กระทำความผิด การจะสร้างถนนหนทางขึ้นมานั้น ถ้าเส้นทางดังกล่าวจะต้องผ่านที่ดินของเอกชน ก็จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องออกกฎหมายมาเวนคืนที่ดิน (กฎหมายเวนคืนอสังหาริมทรัพย์) หรือการจะเรียกเก็บภาษีอากรจากประชาชนได้นั้นก็จำเป็น ที่จะต้องมีกฎหมายหรือระเบียบต่าง ๆ กำหนดไว้อย่างชัดเจน เป็นต้น เมื่อถึงจุดนี้จึงกล่าวได้ว่าอำนาจเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้การปกครอง สามารถบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ นั่นก็คือการตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนหรือผลประโยชน์ส่วนรวม นั่นเอง ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวม จากทัศนะของหลายท่านมากล่าวไว้ ในเรื่องของการใช้อำนาจของการปกครอง ซึ่งให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไป ในเบื้องต้นต้องมาทำความเข้าใจจากทัศนะของตะวันตกก่อน ผู้วิจัยได้นำเอาทัศนะของอาริสโตเติล และมาเคียวเวลลี มากล่าวไว้ เป็นลำดับไป ดังนี้

- **อำนาจของผู้ปกครอง ตามทัศนะของมาเคียวเวลลี** บิดาแห่งรัฐศาสตร์สมัยใหม่ ชาวอิตาลี ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อ ๕๐๐ กว่าปีที่แล้ว ได้ช่วยให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเมืองไม่ใช่เรื่องอื่นใดทั้งสิ้น แต่เป็นเรื่องของอำนาจเท่านั้น ผู้ที่ประสบผลสำเร็จทางการเมือง คือ ผู้ที่ได้อำนาจและรักษาอำนาจไว้ได้นานที่สุด และเบื้องหลังของสถาบันต่างๆ ในสังคม ล้วนแต่มีอำนาจเป็นฐานทั้งสิ้น ดังนั้น หัวใจของการเมือง ก็คือ อำนาจนั่นเอง

อนึ่ง ผู้ทรงมีอิทธิพล ตามความเห็นของ มาเคียวเวลลี คือผู้ที่สามารถได้รับ หรือกอบโกยสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ อำนาจ ความเคารพนับถือ ความนิยมชมชอบ ความยุติธรรม ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความชำนาญ และความรอบรู้ได้มากที่สุด^{๕๓}

ด้วยเหตุนี้ เราจะกล่าวได้ว่า นักปกครองเมื่อก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมือง จะต้องประกอบด้วยความรู้ ความสามารถไหวพริบ สามารถทำให้คนทั้งหลายยอมรับ มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นทั้งหลาย นั่นก็คือ ผู้ปกครองจะต้องมีอำนาจที่เหนือกว่าบุคคลอื่น หมายความว่า จะต้องรักษาอำนาจเด็ดขาดไว้ให้ได้^{๕๔} จึงทำให้คนอื่นเคารพนับถือ นิยมชมชอบ มาเคียวเวลลี ได้ใช้อำนาจในด้านการปกครองของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับ รูปแบบของรัฐ

^{๕๓} จุมพล หนีมพานิช ธร, “ความหมาย ขอบข่าย และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์กับศาสตร์อื่น” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๕๔} กวี อิศริวรรณ, ๒๐ ความคิดทางการเมือง, หน้า ๓๕.

เป้าหมายในการใช้วิธีการของอำนาจ ได้วางไว้เป็นแบบอย่าง ที่เป็นส่วนในการปกครองมนุษย์ ดังนี้

- การใช้อำนาจในการปกครองของรัฐ

มนุษย์โดยธรรมชาติ แสวงหาอำนาจอยู่ตลอดเวลา เพราะอำนาจ คือสิ่งที่ทำให้มนุษย์ได้มาในสิ่งที่ตัวเองชอบ อำนาจเป็นเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์บรรลุถึงสิ่งที่เขาปรารถนา และคุ้มกันสิ่งที่เขามีอยู่ไม่ให้คนอื่นแย่งไป^{๕๕} ไม่ว่าจะเป็นอำนาจการปกครองหรืออำนาจที่ได้มาจากกฎของคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมาเคียวเวลลี จะปฏิเสธไม่ยอมรับหลักนิยมของศาสนาพุทธแท้ๆ ที่เขากล่าวว่า “อำนาจทำให้คุณธรรมความดีเสื่อมเสีย” ซึ่งตามหลัก The New Testament มีว่า “อำนาจเป็นสิ่งที่ขัดต่อคุณธรรมความดี การมีเพียงความนอบน้อมถ่อมตน และการไม่ยึดถืออำนาจมากเกินไป ก็จะนำไปสู่การมีคุณธรรมที่ดีได้แล้ว”^{๕๖} เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงอำนาจ โดยเฉพาะอำนาจการปกครอง มาเคียวเวลลี จะเป็นผู้ไม่ค่อยระมัดระวังเกี่ยวกับวิธีการปกครองเท่าใดนัก โดยท่านคำนึงถึงแต่เป้าหมายเป็นสำคัญเมื่อสนใจแต่เป้าหมายแต่ไม่สนใจวิธีการว่าจะก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ใครบ้าง บางครั้งเขาอาจจะมองว่า การสร้างองค์ประกอบของคุณธรรมเพื่อปกป้องตัวเองให้อยู่ในตำแหน่งที่ยาวนานได้นั้น ต้องยึดหลักของอำนาจมาเป็นอันดับหนึ่งก่อน เพราะการที่จะเอาหลักคุณธรรมมาตัดสินความดีของคนนั้น คงจะไม่มีประโยชน์ไปกว่าการรักษาอำนาจ และเมื่อกล่าวถึงอำนาจนั้น เป็นสิ่งที่ขัดต่อคุณธรรม เขามองว่า การที่คนรู้จักถ่อมตนถ่อมตนและไม่ยึดถืออำนาจมากเกินไปก็จะนำไปสู่คุณธรรมได้แล้ว

ฉะนั้นเป้าหมายหลักก็คือ ใช้อำนาจในการปกครองให้ยาวนานที่สุด เพราะอำนาจถ้าไม่เกิดจากความสามารถก็เกิดจากการใช้กำลัง และการใช้อำนาจนั้นจะต้องใช้อย่างมีศิลปะ คือ รู้ว่าใช้อย่างไรจึงจะเป็นผลดีแก่ตัวเอง วิธีใช้ที่ถูกหลักคือใช้อย่างรุนแรงอย่างไร้ความปราณีใดๆ แต่ต้องน้อยครั้งที่สุด การใช้อำนาจอย่างรุนแรงว่าประชาชนมีแต่จะกลัวไม่ใช่เกลียดชัง ถ้าใช้อำนาจรุนแรงแล้วเพื่อให้รัฐมั่นคงปลอดภัย ประชาชนคงไม่ว่าอะไร แต่ถ้าใช้อำนาจอย่างรุนแรง เพื่อสร้างความ ไม่ยุติธรรมต่างๆ ในสังคม ก็อาจก่อให้เกิดความเกลียดชัง

^{๕๕} ดาวย สุขาภิธยา, “องค์อธิปัตย์กับสังคมการเมือง”, เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๖ – ๑๑, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๓๒), หน้า ๒๖๒.

^{๕๖} ประสงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก, หน้า ๑๒๗.

ได้ การใช้อำนาจบังคับ การใช้กลอุบาย การเข้มงวดกวดขัน และการประสานรอยร้าวแห่งภูมิธรรม เหล่านี้ เป็นต้น เป็นเหตุผลที่จำเป็นจะต้องนำมาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ คือความสงบสันติของบ้านเมืองอันจะทำให้เกิดผลบรรลุถึงขั้นของความสำเร็จ

การปกครองที่ใช้อำนาจ มาเคียวเวลลี มองว่า อำนาจและเสถียรภาพของผู้ปกครอง จะต้องไม่ถูกแทรกแซงจาก ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน^{๕๗} นั้นจะอยู่ที่การตั้งกองทัพบประชาชน (Citizen Army) ขึ้นภายในรัฐของตน เพราะสาเหตุมาจากความล้มเหลวของกองทหารรับจ้างของฟลอเรนซ์ ที่พ่ายแพ้ต่อกองกำลังของปีซ่าใน ค.ศ. ๑๕๐๕ ซึ่งมาเคียวเวลลี กล่าวเตือนเจ้าผู้ปกครองว่า ไม่มีทหารใด จะอันตรายมากกว่าทหารที่ทำสงครามเป็นอาชีพ เพราะเป็นการบีบบังคับให้เจ้าผู้ปกครอง จะต้องทำสงคราม อยู่เสมอ หรือไม่ก็ต้องจ่ายค่าจ้าง ให้ทหารรับจ้างนั้นอยู่ตลอด หรือไม่ก็ตกเป็นอันตรายในฐานะที่พวกเขาจะล้มล้างเจ้าผู้ปกครอง นครรัฐ ซึ่งการทำสงครามอยู่ตลอดเวลา นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และการที่จะจ่ายเงินให้พวกทหารรับจ้างเสมอไปนั้น ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เหมือนกัน

เช่นนั้นก็เปลี่ยนไม่ได้ที่เจ้าผู้ปกครอง จะเผชิญอันตราย ในการสูญเสียอำนาจของเขาไป^{๕๘} เมื่อผู้ปกครอง ต้องการที่จะตั้งกองทัพบประชาชนขึ้นมาเพื่อปกป้องกองกำลังของพวกเขาต่างชาติ จึงจะสามารถปกครองกองกำลังทหารที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามได้ แทนที่จะไปจ้างกองกำลังของทหารรับจ้าง ซึ่งปกครองลำบาก พุดยาก ไม่เชื่อฟัง ดังนั้นเจ้าผู้ปกครองที่ทรงปัญญา จึงควรจัดตั้งกองกำลังทหาร จากคนภายในรัฐของตน ซึ่งเป็นการพึ่งพากำลังของตนเองมากกว่าที่จะพึ่งพากำลังของผู้อื่น

นอกจากนี้แล้วกองทัพประชาชนนั้น ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานของประชาสังคม รวมทั้งเป็นเครื่องทดสอบความเข้มแข็ง ของสถาบันทางการเมืองภายในรัฐนั้นอีกด้วย^{๕๙} ผู้ปกครองรัฐ จะต้องให้ความสำคัญ เกี่ยวกับรูปแบบ ของการปกครองในรัฐ รูปแบบรัฐ โดยเจ้าผู้ปกครอง (Principates) ขึ้นแทนรูปแบบมหาชนรัฐ (Republics)ซึ่งเป็นการ

^{๕๗} Sun Tzu, **The Art of War**, Trans. Introd. Samuel B. Griffith, p. 83.

^{๕๘} Nicolo Machiavelli, The Art of War, in **Machiavelli: The Chief Works and Others**, trans. Allan Gilbert, p. 577.

^{๕๙} Nicolo Machiavelli, The Art of War, in **The Portable Machiavelli**: trans. Eds. With critical introd. Peter Bondanella and Mark Musa (New York: Penguin,1979), p.32.

เปลี่ยนแปลงที่ได้ส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงาน และชีวิตของมาเคียวเวลลี ถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด ตามแนวคิดของมาเคียวเวลลี ในยุคนั้นก็คือ การปกครองแบบสาธารณรัฐอย่างเดียวกับรูปแบบการปกครองของสปาร์ตา (Sparta) โรมและเวนิส (Rome and Venice) เพราะเขาเห็นว่ารัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐ เป็นรัฐธรรมนูญที่มีจิตวิญญาณเพื่อสาธารณชน ความมีอิสระเสรีภาพทางการเมืองนั้น อาจมีได้ในหมู่พลมณุษย์ที่มีคุณธรรมความดี^{๖๐}

จึงสรุป แนวคิดทางการเมืองการปกครองของมาเคียวเวลลีได้ว่า เขาให้ความสำคัญกับการปกครองแบบเผด็จขาด (Absolute Despotism) เพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะเป็นระบบที่ดีที่สุดในสถานการณ์เช่นนี้ เมื่อรัฐเข้มแข็ง มณุษย์ที่อ่อนแอ มีความกระหิวกระหาย กลับทำให้มณุษย์ขยันขันแข็ง ความเข้มงวดกวดขันของกฎหมาย จึงจะทำให้มณุษย์มีศีลธรรม มาเคียวเวลลี ให้เหตุผลว่า จำเป็นต้องใช้ลัทธิเผด็จขาดทางการเมือง ก็เพราะเขาเห็นว่าไม่มีทางอื่นใดที่จะรักษารัฐไว้ให้ปลอดภัยจากความพินาศล่มจมได้ นอกจากความเผด็จขาด แต่การปกครองแบบเผด็จขาดนั้นทำให้ได้เพียงให้ผู้คนเกรงกลัว แต่ไม่สามารถทำให้ผู้คนจงรักภักดีได้ การปกครองจึงต้องมีทั้งถึงคราวลงโทษต้องลงโทษ ถึงคราวยกย่องให้บำเหน็จรางวัล ก็พึงกระทำ จึงจะทำให้ผู้คนทั้งเกรงกลัว และเคารพรัก เพราะอำนาจการปกครองนั้น จะต้องวางกฎให้เผด็จขาด จึงจะสามารถปกครองในรัฐของตนได้

- แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองของมาเคียวเวลลี

มาเคียวเวลลีเองก็ต้องการจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในการกระทำนั้นๆ แต่เขาไม่มีโอกาสในการบริหารงานสักที แต่ถึงปานนั้นก็ตามมาเคียวเวลลีเองก็ไม่เคยละความพยายามที่จะเป็นผู้อำนาจในการบริหารการปกครองในด้านต่างๆ ในขณะที่เดียวกันเขาก็ได้แต่งหนังสือขึ้นชื่อว่า **เจ้า^{๖๑}** (The Prince) ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของเจ้าผู้ปกครองนครโดยเขาได้วางรูปแบบการปกครองไว้หลายรูปแบบรวมทั้งการจัดการกับระบบสังคมที่ไม่สงบอันประกอบไปด้วยมณุษย์ที่มีแต่ความเห็นแก่ตัวโดยเขากล่าวว่า “มณุษย์โดย

^{๖๐} นิโคโล มาเคียวเวลลี, **เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์ครบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๖๑} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ศศ.ดร., **ปรัชญาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔),** หน้า ๒๒๑.

ปกติแล้วเป็นคนชั่ว”^{๖๒} เขาได้วางกรอบของการปกครองไว้อย่างเข้มงวดและรัดกุมแล้วในทัศนะของเขา ฉะนั้นในฐานะที่เราเป็นนิสิตสาขาวิชาปรัชญาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาแนวคิดทางปรัชญาการเมืองผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่

มาเคียวเวลลี ได้กล่าวถึงนครรัฐโดยเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งก่อนที่จะถูกยึดเคยดำรงอยู่โดยกฎหมายของตนเองนั้นจะต้องบริหารโดยใช้วิธีการแบบใดนั้น มาเคียวเวลลี ได้กล่าวว่ารัฐโดยเจ้าผู้ปกครองซึ่งเคยใช้อำนาจหรือการกระทำของตนเองเป็นกฎหมายในการบริหารจัดการบ้านเมืองและเคยชินกับชีวิตที่เอาตนเองเป็นกฎหมายก็มีแบบวิธีการการดำเนินงานอยู่ ๓ แบบสำหรับผู้ที่จะประสงค์จะครอบครองอำนาจเหล่านี้ไว้วิธีการนั้น คือ

(๑) การทำให้มันพินาศเสีย

(๒) การไปทำที่พักอาศัยอยู่ที่นั่นด้วยตนเอง

(๓) การปล่อยให้พวกเขาอยู่ภายใต้กฎหมาย ของพวกเขาเอง โดยเก็บเครื่องบรรณาการ และจัดตั้งรัฐที่ปกครอง โดยคนไม่กี่คนขึ้นที่นั่นที่จะทำให้มันเป็นมิตรกับท่าน ^{๖๓}

เป็นอันกล่าวได้ว่า รัฐเช่นว่านี้คือรัฐที่ปกครองโดยอาศัยแบบวิธีการทั้งสามนี้เป็นรัฐที่เจ้าผู้ปกครองสร้างขึ้นเพื่อการทรงอำนาจของตนเอง เขาได้เสนอแบบวิธีการนี้แก่เจ้าผู้ปกครองถ้าผู้ปกครองแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยหรือแบบพ้อปกครองถูกบางครั้งก็อาจจะทำให้สังคมนุ้ยวายได้

ดังนั้นเขาจึงได้เสนอแบบวิธีการดังกล่าวให้เจ้าผู้ปกครองเพื่อดำเนินการ แต่อย่างไรก็ดีขึ้นชื่อว่าการปกครองโดยอำนาจกฎหมายขึ้นอยู่กับผู้ปกครองแต่เพียงผู้เดียวนั้น ความมั่นคงถาวรของการปกครองอยู่นานไม่ได้ เพราะจะต้องขึ้นอยู่กับพลเมืองของนครนั้นด้วย^{๖๔} เห็นได้ว่าการบริหารแบบวิธีการทั้งสาม ก็มีชาวสปาร์ตาและชาวโรมันนั้น ชาวสปาร์ตาได้เข้ายึดครองเอเธนส์และชิปส์ แล้วทำการจัดตั้งรัฐปกครองโดยคนไม่กี่คน ขึ้นปกครองที่นั่นแต่หลังจากนั้นพวกเขาก็สูญเสียมันไปอีกครั้ง เพื่อที่จะยึดครองคาปัว คาร์เธจ และมานูเตียน

^{๖๒} Nicolo Machiavelli, The Art of War, in **The Portable Machiavelli**: trans. Eds. With critical introd. Peter Bondanella and Mark Musa (New York: Penguin, 1979), p.31.

^{๖๓} Nicolo, Machiavelli แต่ง. สมบัติ จันทวงศ์ แปล. **เจ้าผู้ปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๕.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒๕.

(ซึ่งเป็นกบฏ) ต่อมาชาวโรมันก็ทำลายมันและพวกเขาไม่สูญเสียมันไปอีก พวกเขามีแนวคิดว่าจะครอบครองกรีกไว้คล้าย ๆ กับที่ชาวสปาร์ตาเคยทำโดยปล่อยให้พวกนั้นเป็นอิสระและอยู่ใต้กฎหมายของพวกเขาเอง แต่พวกนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ พวกเขาถูกบีบบังคับ โดยการใช้แบบวิธีการดังกล่าวทำให้ต้องทำลายนครเพื่อที่จะทำการครอบครองมันไว้ด้วยตนเอง เพราะถ้าว่าตามความเป็นจริงแล้วไม่มีแบบวิธีการครอบครองแบบใดที่จะดีและแน่นอนไปกว่าการเอาตนเองขึ้นเป็นใหญ่และกำหนดกฎหมายใช้ด้วยตนเอง

นี่เป็นอีกแนวความคิดหนึ่งของมาเคียวเวลลี ที่มีความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะทำให้นักรัฐมีความสงบร่มเย็น แต่สำหรับบุคคลอื่นแล้วอาจมองว่า มาเคียวเวลลี นั้นเป็นคนที่มีความคิดแบบเผด็จการ เพราะมาเคียวเวลลี บางครั้งแนวคิดของเขาก็รุนแรงเกินไปดังตอนหนึ่งที่เขาเสนอแนะว่า ในการปฏิวัตินั้นจำต้องฆ่าฝ่ายตรงข้าม แม้ผู้ที่มิทว่าเป็นศัตรูควรกำจัดเสียซึ่งเร็วและยิ่งมากยิ่งดี ด้วยคำของเขาว่า “รัฐบาลของรัฐใหม่ ซึ่งตั้งตัวขึ้นมาอย่างอิสระย่อมไม่ได้รับความเป็นมิตร หากได้รับการต่อต้านมาก ถ้าประสงค์จะแก้ไขความยุ่งยากต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อให้บ้านเมืองมีชื่อมีแป โดยเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านั้นเสียจะได้ผลอย่างแน่นอนเพื่อความปลอดภัยของรัฐ จำเป็นอยู่เองที่จะต้องฆ่าพวกลูกของบรรดาสืบไม่มีวิธีอื่นใดยิ่งไปกว่านั้น”^{๖๕}

ตามความเห็นของมาเคียวเวลลีที่ให้ข้อเสนอแนะนั้น เราพอสรุปให้เห็นว่า น่าจะหมายเอา ฝ่ายตรงกันข้ามนั้นถือว่าเป็นศัตรูไว้ก่อน เพราะเขาแอบแฝงมาเพื่อกำจัดอย่างเดียว ถ้าได้โอกาส เมื่อเป็นอย่างนี้ เราต้องกำจัดฝ่ายตรงกันข้ามนั้นเสียก่อน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของรัฐเอาไว้ ในประเด็นนี้ จะได้กล่าวถึงแนวคิดที่ว่าด้วยความทารุณโหดร้าย ความสงสาร และการเป็นที่รักนั้น ดียิ่งกว่าการเป็นที่หวาดกลัวของคนทั่วไป หรือกลับตรงกันข้าม เราจะแยกออกเป็น ๒ ประเด็น คือ

(๑) ตามธรรมชาติแล้ว เจ้าผู้ปกครองนั้นควรมีความโหดร้ายหรือความสงสาร ในประเด็นนี้ มาเคียวเวลลี^{๖๖} ได้กล่าวไว้ว่า เจ้าผู้ปกครองนั้นควรให้คนอื่นเห็นว่าตนเองนั้นเต็ม

^{๖๕} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๖๑.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑.

ไปด้วยความสงสัยว่าไม่ถือว่าเป็นคนโหดร้ายทารุณ กล่าวคือ เจ้าผู้ปกครองนั้นควรจะทำทุกวิถีทางที่จะให้ผู้อยู่ใต้ปกครองนั้น เห็นว่าตนเป็นคนที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสงสารและไม่มี ความโหดร้าย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าสังคมนั้นเหลวแหลกเต็มไปด้วยอาชญากรรมมาก เกินไป เจ้าผู้ปกครอง ก็ควรที่จะใช้อำนาจ ในการจัดการอย่างเต็มที่ อาจจะดูเหมือนว่า โหดร้ายและก็ยังดีกว่าที่จะปล่อยให้สังคม กลายเป็นสังคมของอาชญากรโดยถือคติว่า ถ้า ความโหดร้ายนั้นทำเพื่อความอยู่รอดของแผ่นดินก็สมควรทำ เพราะจะทำให้แผ่นดินสงบ สุขโดยการกระทำความโหดร้ายต่อบุคคลเพียงไม่กี่คนเท่านั้น

(๒) การเป็นที่รักนั้น ดีกว่าการเป็นที่หวาดกลัวหรือว่ากลัวกัน การเป็นที่รักของคน อยู่ภายใต้ปกครองนั้น จะดีกว่าหรือไม่ดีว่าการทำให้คนอยู่ใต้ปกครองของเราเกิดความกลัว มีคำกล่าวว่า ความรักนั้นถ้าอยู่สภาวะที่ผู้อื่นรักเราโดยที่เราให้ความช่วยเหลือหรือมีสิ่ง ที่บุคคลเหล่านั้นต้องการจากเรานั้น ถือว่าเป็นความรักไม่ดี เพราะความรักเช่นนี้ไม่ได้เกิดจาก เจตคติที่ดีหรือความเคารพอย่างจริงจัง แต่เกิดจากความโลภหรือจากการได้อาศัยเราเท่านั้น ต่อเมื่อใดเราไม่มีสิ่งที่เขาเหล่านั้นต้องการแล้ว เขาก็จะกลับมาทำร้ายในภายหลัง^{๖๓} ส่วน ความกลัวนั้นในความคิดของมาเคียวเวลลีนั้น ถือว่าดีกว่าความรัก เพราะความกลัวสามารถทำ ให้คนเหล่านั้นไม่ทันกลับมาทำร้ายเรา เพราะเราไม่ได้ไปทำอะไรให้เขาเกลียด ความกลัวกับ ความไม่เกลียด สามารถไปด้วยกันได้ กล่าวคือ เราสามารถทำให้คนอื่นกลัวได้ แต่กลัวใน ที่นี้ไม่ได้เกิดจากทารุณโหดร้ายหรือการใช้กำลัง แต่เกิดจากอำนาจบารมีในขณะเดียวกันคน อื่นก็ไม่เกลียดเราด้วย เพราะเราไม่ได้ไปเบียดเบียนคนเหล่านั้น ฉะนั้นใน ๒ ประเด็นนี้ มาเคียวเวลลี ได้เสนอแนวความคิดไว้ก็ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อบุคคลสำคัญของโลกมากมาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากแนวความคิดทั้ง ๒ ข้อนี้ เขาคงมองว่าบุคคลที่ทำดีรักเรา การทำดีการรักเราของ บุคคลนั้นอาจจะแฝงไปด้วยความประสงค์ร้ายก็ได้ เขาจึงไม่เห็นด้วยที่มีคนมาทำดี มารักเรา ตอบ เมื่อวันใดเราผลอเขาอาจจะกลับมาทำร้ายเราก็ได้ แต่บางครั้งเมื่อเขากลัวเรายังดีกว่าเขา รักเรา เพราะว่าเมื่อเขากลัวเขาไม่กล้าเข้ามาใกล้เรา และจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อเราที่จะ ได้เตรียมตัวในการต่อสู้ ตั้งรับกับเขาได้

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๓๒.

๒.๒.๓ คุณสมบัติของผู้ปกครองกับการปกครองรัฐ ตามทัศนะของมาเถียวเวลิ

มาเถียวเวลิ เน้นเฉพาะรัฐโดยเจ้าผู้ปกครอง รวมทั้งวิธีการปกครองของผู้ปกครอง ซึ่งจะได้อธิบายทัศนะของมาเถียวเวลิ เกี่ยวกับทัศนะการปกครองของนักปกครอง ตามที่จะได้ศึกษาต่อไป มาเถียวเวลิ ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้ปกครอง ลักษณะการปกครองของผู้ปกครองในรัฐ ไว้ดังนี้

๒.๒.๓.๑ คุณสมบัติของผู้ปกครองตามทัศนะของมาเถียวเวลิ คุณสมบัติของผู้ปกครอง^{๖๘} ที่มาเถียวเวลิ คิดว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วในส่วนของผู้ปกครองจะต้องมีลักษณะ

(๑) ความตระหนี่ เป็นความซื่ออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ปกครองมั่นคงอยู่ได้ และเห็นว่าความโอบอ้อมอารีเป็นของอันตราย แต่ก็จำเป็นอย่างหนึ่งที่จะต้องมีความเสี่ยงในด้านความโอบอ้อมอารี

(๒) ความเมตตาและความโหดร้าย ผู้ปกครองควรระวังไม่ใช้ความเมตตา กรุณาไปในทางที่ผิด ถ้าใช้ความทารุณโหดร้ายเพื่อสร้างระเบียบในเมืองให้คนมีความสามัคคี และนำมาซึ่งสันติภาพก็ไม่ใช่ไร ผู้ปกครองจึงไม่ต้องห่วงหรือกังวลต่อการถูกกล่าวหาว่าโหดร้าย หากสิ่งนี้ทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและภักดีได้ โดยเฉพาะผู้ปกครองใหม่ไม่อาจหลีกเลี่ยง จากการมีชื่อเสียงทางด้านโหดร้ายได้ มาเถียวเวลิ คิดว่า การทำโหดร้ายเป็นเพียงการสร้างมากกว่าความเกลียดชัง มนุษย์สามารถทำอันตรายคนที่ตนรักได้ง่ายกว่าทำอันตรายคนที่ตนกลัว และมนุษย์มักเป็นกังวลต่อการที่จะทำให้เป็นที่รักของบุคคลอื่นมากกว่า

(๓) การรักษาคำพูดและความซื่อสัตย์ ลักษณะภายนอกของผู้ปกครองนั้น ควรจะเป็นคนมีเมตตา ซื่อสัตย์ มีความรักเพื่อนมนุษย์ รักษาคำพูด และเคร่งศาสนา แต่ในใจเขานั้นจะต้องรู้ว่าถ้าจำเป็นจะต้องมีลักษณะตรงกันข้ามได้

(๔) ความระมัดระวังตัวไม่ให้ถูกคนดูหมิ่นและเกลียดชัง มาเถียวเวลิ มีทัศนะว่า トラบใดที่ผู้ปกครองยังไม่ถูกคนอื่นดูหมิ่นเกลียดชัง トラบนั้นเขาจะไม่มีอันตรายจากความชั่วที่ตนได้ทำไว้ สำหรับผู้ปกครองควรจะทำหน้าที่ที่มี แต่จะทำให้ผู้อื่นนิยม

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒๘.

ชมชอบ ผู้ปกครอง ควรจะยกย่องพวกขุนนาง แต่ไม่ควรจะทำให้ตนเองเป็นที่เกลียดชังของประชาชน

(๕) การสร้างเกียรติยศและชื่อเสียง การสร้างเกียรติยศและชื่อเสียง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ปกครองเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องพยายามแสดงให้คนอื่นเห็นว่า เราเป็นคนที่มีความสามารถพิเศษจริงๆ ผู้ปกครองจะต้องเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ถ้าเป็นไปได้ควรเข้ากับฝ่ายที่อ่อนแอ เพราะเมื่อปราบคนที่แข็งแรงได้แล้ว เขาก็หันมาปราบพันธมิตรได้อย่างง่ายดาย มาเกี้ยวเวลลี มีความคิดเห็นทางการเมือง เกี่ยวกับการแก้ไขการประพดติมิชอบรุนแรงมาก เขาคิดว่ามนุษย์จะต้องใช้ความรุนแรงเข้าแก้ปัญหาทางการเมือง ซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อของเขาที่ว่า ลักษณะธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความชั่วติดตัวมาแต่กำเนิด

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาทัศนะของมาเกี้ยวเวลลีนั้นในหลายๆข้อพอสรุปได้ว่า บุคคลที่จะขึ้นมาเป็นผู้ปกครองนั้นจะต้องประกอบไปด้วย ความมีเมตตา ปรานีและความโหดร้ายด้วย เมื่อถึงคราวที่จะใช้ความโหดร้าย ถ้าใช้ไปแล้วเกิดประโยชน์แก่สังคม แก่ตัวเองก็ต้องใช้เพื่อรักษาเกียรติยศ ชื่อเสียงของตนเองไว้ ในขณะที่เดียวกันแต่ก็ไม่ทิ้งความมีเมตตาด้วย เพื่อประกันความถูกต้องของผู้ได้ปกครองหรือคนหมู่ใหญ่ ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ กล่าวได้ว่า มาเกี้ยวเวลลีนั้น ยอมรับในตัวของผู้ปกครอง แต่ผู้ปกครองนั้นจะต้องมีหลักในการปกครอง ซึ่งผู้วิจัยยกตัวอย่างให้เห็น เหมือนกับ เครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งวัตถุต่างๆที่อยู่ในเครื่องมีลักษณะที่ใช้งานแตกต่างกันออกไป จนเป็นที่ยอมรับ สามารถนำไปใช้งานได้ทุกอย่างตามที่ต้องการ อาทิ ใช้ในการพิมพ์เอกสารต่างๆ คู่มือ ฟังเพลง หรือแม้แต่จะต่อกับอินเทอร์เน็ตเพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารทั่วโลก อย่างนี้เป็นต้น นั่นถือว่าเป็นความเก่งของเครื่องคอมพิวเตอร์ ที่มีอยู่จริง และทำได้จริงๆ แต่อย่างไรก็ดี เครื่องคอมพิวเตอร์ จะมีความเก่ง ความสามารถในตัว ของเครื่องก็ตาม ก็เพราะอาศัยมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้น จึงสามารถใช้ได้จนถึงทุกวันนี้ ถ้าขาดมนุษย์ที่ประดิษฐ์ขึ้นมา คอมพิวเตอร์ก็ไม่สามารถเก่ง และใช้ได้ทุกระบบได้เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น คอมพิวเตอร์ เปรียบเสมือนวิธีการ หลักการในการปกครอง จะดีขนาดไหนก็ไม่สามารถนำมาปกครองให้ได้ดี ถ้าขาดผู้ปกครอง ซึ่งมนุษย์ผู้ผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์ขึ้นมา จึงเปรียบเสมือน ผู้นำด้านการปกครอง ที่มีความรู้ความสามารถ มีไหวพริบปัญญา ในการผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์จึงสามารถใช้ได้จนถึงปัจจุบันและแพร่หลายไปทั่วโลก จาก

ทักษะของมาเคียวเวลลี จึงให้ความสำคัญกับนักปกครองผู้ประกอบด้วย ความรู้ ความสามารถ จึงจะนำพาผู้ปกครองไปได้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้ปกครองนั้นก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะการปกครอง มาเคียวเวลลี จึงได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของการปกครอง ไว้ดังนี้

๒.๒.๓.๒ ลักษณะการปกครองของผู้ปกครอง

มาเคียวเวลลี ให้ทัศนะว่า นักปกครองไม่จำเป็น ต้องก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ผู้คน เพราะว่า ความต่อเนื่องของการปกครองทำให้ไม่คุ้ม กับที่ผู้อื่นจะคิดให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆขึ้น เพราะอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่นๆได้อีก^{๖๕} ในรัฐใหม่ย่อมมีปัญหาหนัก เนื่องจากคนเรา เต็มใจที่จะเปลี่ยนนายของตน ด้วยหวังว่า จะพาให้พวกเขาดีขึ้น ความเชื่อเช่นนี้เป็น การหลอกลวงตัวเอง เพราะจะพบว่าจะได้รับสิ่งที่เลวกว่า ผู้ปกครองใหม่ยังจำเป็นต้องทำอันตรายต่อผู้คนในการได้รัฐนั้นมาด้วย คนเหล่านี้ก็จะกลายเป็นศัตรู ส่วนผู้ช่วยเหลือของตนก็คงจะรักษาไว้เป็นมิตรได้ยาก เนื่องจากไม่อาจทำให้เขาบรรลุความคาดหวังได้ โดยจะใช้มาตรการรุนแรงกับพวกเขาก็ไม่ได้

รัฐใดที่ก่อการกบฏขึ้น ผู้เป็นนักปกครองจะต้อง ควรเพิ่มความระมัดระวัง โดยลงโทษผู้กระทำความผิด แฉตัวผู้ต้องสงสัยออกมา แล้วอุดช่องโหว่ที่มีอยู่ ถ้าเกิดหากมีขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนกับรัฐเดิม ย่อมง่ายแก่การปกครอง

ส่วนรัฐที่มี ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและกฎหมาย ที่แตกต่างกันออกไป จะปกครองได้ยากกว่า นักปกครองโดยเฉพาะผู้ปกครอง จะต้องแก้ไขปัญหานั้นโดย

(๑) ผู้ปกครองจะต้องไปอยู่ที่นั่นด้วยตัวเอง จะได้เข้าใจปัญหาและแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่ ก่อนที่จะถึงขั้นรุนแรง จนสายที่จะเกินแก้ นอกจากนี้แล้ว ก็ยังเป็นการป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ของตนข่มเหงรังแกประชาชนได้ รวมทั้งทำให้เป็นที่พึ่ง และเป็นทีเกรงกลัวแก่พวกเขา และเข้าสีกายนอกด้วย

^{๖๕} Max Lerner ใน **The Prince and the Discourses by Niccolo Machiavelli** , translated by Luigi Ricci and revised by E.R.P. Vincent (New York : London House,1950), pp. 5-6. อ้างในหนังสือของ ทินพันธุ์ นาคะตะ,นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง,(กรุงเทพมหานคร: หจก.สหภาพสื่อและการพิมพ์ จำกัด ,๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

(๒) ผู้ปกครองจะต้องตั้งอาณานิคมขึ้น ซึ่งดีกว่าการตั้งกองทหารอยู่ที่นั่น เพราะสิ้นเปลืองน้อย ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เดือดร้อนมากนัก มีส่วนน้อยเท่านั้น ที่ได้รับความเสียหาย ผู้คนที่ยากจน และอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย จะไม่มีอันตรายมากนัก

ตามทัศนะของมาเกียเวลลี นั้น จะยึดที่ตัวบุคคล โดยจะต้องทะนุถนอมเอาไว้ โดยให้ออกาสในการเข้าไปแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้น เหมือนกับ ถ้าเกิดว่า ถ้าต้องการจะกำจัด ก็จะต้องกำจัดให้หมดสิ้นหนามไปเลย จะแก้แค่คันต่อการทำร้ายเพียงเล็กน้อยๆ แต่จะแก้แค้นไม่ได้ สำหรับการทำร้ายที่หนักๆ ดังนั้น มาเกียเวลลี จึงกล่าวว่า ถ้าเราจะทำร้ายคน ก็ต้องทำให้ถึงขั้นที่ไม่ต้องกลัวการแก้แค้นของเขาอีกเลย

มาเกียเวลลี^{๓๐} เสนอว่า ในรัฐที่ยึดครองมา ควรให้การคุ้มครองแก่ผู้ปกครองของรัฐต่างๆ ที่ด้อยอำนาจ โดยไม่ให้ผู้ใดมีอำนาจเพิ่มขึ้น ย่อมทำลาย ผู้ปกครองของรัฐที่มีอำนาจ ด้วยการร่วมมือกันต่อต้าน แก้ไขปัญหาเหล่านี้ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เหมือนกับคนเรานั้น เมื่อเริ่มเจ็บป่วยย่อมรักษาได้ง่าย แต่ก็ยากที่จะรู้อาการ หากปล่อยให้รู้อาการชัดเจนแล้ว ย่อมยากที่จะเยียวยาได้ ปัญหาของรัฐก็คล้ายๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สงครามนั้นไม่ใช่สิ่งที่จะต้องหลีกเลี่ยง มีแต่จะเลือนออกไป จนฝ่ายอื่นกลับเป็นฝ่ายได้เปรียบขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ อาจจะถือเป็นกฎได้เลยว่า ผู้ใดทำให้ผู้อื่นมีอำนาจขึ้นมา เขาผู้นั้นย่อมเป็นผู้ทำลายตัวเอง เพราะอำนาจเกิดจากกำลัง หรือเล่ห์เหลี่ยม ซึ่งย่อมต้องเป็นที่หวาดระแวงได้

เมื่อเป็นอย่างนี้ พอสรุปจากทัศนะของมาเกียเวลลีได้ว่า ผู้ปกครองต้องร่วมมือกันกับประเทศต่างๆ เพื่อกำจัดหมู่ประเทศที่มีอำนาจเหนือตน เพราะประเทศที่มีอำนาจเหล่านั้น เมื่อก่อตัวที่เข้มแข็งแล้ว ปัญหาที่ตามมาก็คือจะมากำลายประเทศที่ด้อยกว่า ด้วยเหตุนี้เขาจึงกล่าวว่าต้องรีบกำจัดเสีย

๒.๒.๓.๓ วิธีการปกครองของบุคคลผู้มีอำนาจเบื้องสูง

เมื่อเราพูดถึง วิธีการปกครองของบุคคลผู้มีอำนาจเบื้องสูง โดยการยึดครองอำนาจไว้แต่เพียงผู้เดียว หรือพรรคเดียว ก็เป็นวิธีการปกครองของรัฐที่เคยชิน กับการมีชีวิตอยู่ภายใต้กฎหมายของตนใช้วิธีการอยู่ ๓ แบบ คือ

(๑) ทำลายรัฐนั้นเสีย โดยผู้ปกครองไปพำนักอยู่ที่นั่นด้วยตัวเอง

(๒) ให้พวกเขาอยู่ภายใต้ของกฎหมาย โดยให้ส่งเครื่องบรรณาการ

^{๓๐} Ibid. , pp. 6-14.

(๓) แล้วแต่งตั้งคนทีนนั่นไม่ก็คนให้เป็นผู้ปกครอง^{๓๑}

เมื่อผู้ปกครองมีอำนาจอยู่เหนือกฎระเบียบต่างๆ คำสั่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดเพราะเขาเป็นผู้ลงมือกระทำเอง จึงทำให้กฎหมายเข้าไม่ถึงตัวผู้ปกครอง เขาก็มีอำนาจเด็ดขาดสร้างคนกลุ่มของตนเองขึ้นมา เพื่อสำหรับวางรากฐานการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของตน แต่วิธีการอย่างนี้ มาเกียวกวลี เสนอว่า เป็นวิธีการที่ทำลายตัวเอง^{๓๒} แม้แต่คนที่ได้เป็นผู้ปกครอง โดยอำนาจของผู้อื่น หรือโดยโชคชะตา เช่น โดยการใช้เงิน การติดสินบน การเป็นคนโปรดของผู้มีอำนาจ เหล่านี้ ไม่ต้องการใช้ความพยายามมากในการขึ้นสู่อำนาจ แต่นักปกครองเหล่านี้ จะรักษาดำแหน่งไว้ได้ยาก เพราะตนเองขาดความสามารถ ขาดกองทัพ และขาดการเตรียมการ สำหรับการวางรากฐานในการปกครอง ผู้ปกครอง หากไม่สามารถตั้งบุคคล ที่ตนพอใจได้ ก็ควรคิดกัน ไม่ให้คนที่ตนเคยทำอันตราย ทำให้ไม่พอใจ หรือกลัวตนมาก่อนขึ้นสู่ตำแหน่ง เนื่องจากคนเรา จะทำอันตรายเพราะความกลัวหรือความเกลียด ข่มเป็นการผิดพลาดที่จะคิดว่า บุคคลระดับสูง จะมีความขุ่นเคืองเก่าๆ ด้วยผลประโยชน์ใหม่ๆ^{๓๓}

เห็นได้ว่า ในเมื่อผู้ปกครองนั้น เมื่อใช้อำนาจแล้ว ก็หลงอยู่ในอำนาจ เมื่อมีคนมาให้กำลังใจ มาแนะนำวิธีการปกครองต่างๆ เขาก็คิดว่าดี มีประโยชน์ จะด้วยวิธีการให้เงิน หรือการติดสินบน เหล่านี้ เขาจะรักษาดำแหน่งด้วยมีผู้มีอำนาจหนุนอยู่เบื้องหลัง ผู้ปกครองในลักษณะอย่างนี้จะรักษาดำแหน่งไม่ได้อยู่นาน เพราะตนเองขาดความสามารถ ขาดวิธีการปกครอง อยู่ในตำแหน่งนั้นเท่ากับว่าเป็นการทำลายตนเอง เพราะไม่เข้าใจวิธีการปกครอง ไม่มีไหวพริบ ปัญญาที่จะปกครองอยู่ได้

๒.๒.๓.๔ ผู้ปกครองที่โหดเหี้ยม

สำหรับคนที่ได้เป็นผู้ปกครอง โดยความโหดเหี้ยม หรือการก่อกรรมทำเข็ญ ข่มขู่เป็นอยู่เอง ที่จะต้องทำในสิ่งที่ชั่วร้ายและรุนแรงต่างๆ เพื่อขึ้นสู่อำนาจและรักษาดำแหน่งไว้ แต่ก็จะไม่ทำให้เขา ประสบความรุ่งโรจน์ขึ้นมาได้ โดยทำสิ่งเหล่านี้ อาทิ การสังหารผู้คน การทรยศ คดโกง การไม่รักษาข้อตกลง การไร้ความเมตตาปราณี และการเป็นคนไม่มีศาสนา

^{๓๑} Ibid. , pp. 15-18.

^{๓๒} Ibid. , pp. 18-19.

^{๓๓} Ibid. , pp. 23-24.

ในทัศนะของมาเกียเวลลี กล่าวว่า ความโหดร้ายทารุณนั้น ผู้เป็นนักปกครอง หากจำเป็นก็ควรทำให้หมดเสียทีเดียว จะได้ไม่ต้องทำซ้ำอีก แล้วหันไปทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เพื่อให้ประชาชนมาเป็นพวก การทำอันตรายนั้น หากลดน้อยลง ความขุ่นเคืองก็จะค่อยๆ น้อยลง แต่ถ้าเกิดว่า ครั้งแรกทำน้อยแล้ว ต่อมาเพิ่มมากขึ้นๆ แทนที่จะหมดไป ย่อมไม่สามารถที่จะรักษาตนเองไว้ได้ เพราะผู้คนไม่สามารถจะวางใจในตัวผู้ปกครองได้ ฉะนั้น ผลประโยชน์นั้น ควรจะให้ทีละน้อย เพื่อจะได้เป็นที่ชื่นชมมากขึ้นๆ นอกจากนี้แล้ว เมื่ออยู่กับผู้อื่น เจ้าจะต้องควบคุมตนเอง ไม่ให้ออกนอกกลุ่่นอกทางด้วย^{๓๔}

สรุปความว่า พฤติกรรมของผู้ปกครองที่ใช้อำนาจ ในการปกครองที่โหดเหี้ยม ใช้แต่ อารมณ์ อาจจะเป็นผลดีแก่การปกครองต่อบุคคลจำนวนมาก เหมือนกับว่า คนที่ไม่ดี ชน ส่วนมากรู้ว่า นาย ก. นี่ไม่ดี ชอบสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประเทศ หรือ ทำร้ายบิดา มารดา หรือ บุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลา นักปกครองจะต้องใช้อำนาจเด็ดขาด ในการสั่งประหารชีวิต เพียงครั้งเดียว ก็จะไม่เดือดร้อนอีก เพราะทำเพียงครั้งเดียว จะเป็นการดีกว่าการทำหลายครั้ง แล้วก็จะได้เวลาทำประโยชน์อย่างอื่นได้อีกมากกว่านี้ ผลประโยชน์ก็จะได้รับทีละน้อยๆ แล้ว คนจำนวนมากก็จะเข้าใจ และจะชื่นชมในตัวผู้ปกครองมากขึ้นเรื่อยๆ แต่อย่างไรก็ดี ผู้ปกครอง จะต้องมียากฐานการปกครองที่น่าเชื่อถือ เช่น อยู่ในกรอบของกฎหมาย มีกองทัพที่ดี ผู้ปกครองจึงจะไม่ละเมิดกฎระเบียบต่างๆ

๒.๒.๓.๕ ผู้ปกครองกับการตั้งกองทัพ

ตามในทัศนะของมาเกียเวลลี กล่าวว่า ผู้ปกครอง จึงต้องมีกองทัพของตนเอง มากกว่า ที่จะอาศัยทหารรับจ้าง หรือกองทัพของผู้อื่น ซึ่งไม่มีประโยชน์และอันตราย เนื่องจากทหารรับจ้างขาดวินัย ขาดความสามัคคี ขาดความจงรักภักดี ไม่รักษาข้อตกลงกับผู้ใด ไว้ว่างใจได้ยาก รวมทั้งมีความทะเยอทะยาน พร้อมทั้งจะรังแกเรา นายของตนเอง หรือ ผู้อื่นที่เป็นพรรคพวกของเรา ทหารประเภทนี้จะกล้าเฉพาะในหมู่มิตร พวกเขาเต็มใจที่จะเป็น ทหารของเรา ในยามที่เราไม่ก่อสงครามเท่านั้น แต่จะซี้ซั้วต่อหน้าศัตรู เนื่องจากค่าจ้างไม่เพียงพอ ที่จะทำให้เขาตายแทนเราได้ และพร้อมที่จะจากเราไป เมื่ออันตรายมาถึง^{๓๕}

^{๓๔} Ibid. , pp. 31-35.

^{๓๕} Ibid. , pp. 44-49.

เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็กล่าวได้ว่า ผู้ปกครอง^{๓๖} จึงควรมีและใช้กองทัพของตน และพร้อมที่พ่ายแพ้ด้วยคนของตัวเอง ดีกว่าที่จะชนะด้วยกองกำลังของบุคคลอื่น เพราะมันไม่ใช่ชัยชนะที่แท้จริง กองทัพของผู้อื่นนั้น เมื่อจ้างเขามาบางครั้ง การสู้รบคงไม่ยอมสละเพื่อชาติของเรา เพราะเขาคิดว่าอย่างไรก็ไม่ใช่ชาติของเรา เขารับจ้างเพียงแค่จำนวนเงินที่ตกลงกัน ปัญหาที่ตามมาก็คือ ย่อมทำให้ล้มเหลว มีภาระเพิ่มขึ้น หรือก็มีอุปสรรค

ดังนั้น หากขาดกองทัพของตนแล้ว ผู้ปกครองย่อมยากที่จะรักษาอำนาจไว้ได้ มิฉะนั้น ก็ได้แต่ต้องพึ่งโชคชะตาอย่างเดียว กองทัพดังกล่าว จะต้องได้มาจากผู้คนในรัฐของตนเท่านั้น เหมือนกับว่า ผู้ปกครอง ไม่มีกองทัพเป็นของตัวเอง อย่างนั้น ก็ไม่ต้องมีดีกว่า ถ้าจะไปจ้างกองทัพทหารรับจ้าง หรือกองทัพของผู้อื่น ก็จะไม่มีความหมายแล้ว ยังมีอันตรายอีกด้วย ถือว่านักปกครอง มีความสำคัญต่อกองทัพอย่างมาก เพราะผู้ปกครองเท่ากับเป็นการชี้เป็นชี้ตายให้แก่รัฐของตนนั้นๆ เพราะฉะนั้น นักปกครองจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องหลักของการปกครองให้มาก เพื่อจะได้เป็นผู้นำในด้านการปกครอง เกี่ยวกับหลักและวิธีการต่อสู้ เพราะผู้ปกครองจะอยู่ในอำนาจได้ หรือเสียรัฐก็ขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ผู้ปกครองจึงควร ให้มีการฝึกสงครามอยู่เสมอ เพื่อป้องกันเหตุร้ายต่างๆ เมื่อมีเหตุสงครามเกิดขึ้น ก็จะป้องกันได้ทันทั่วทั้งที่เมื่อยามใดสงครามสงบลง ก็ต้องเตรียมฝึกปฏิบัติเอาไว้ เช่น การฝึกวินัย ความอดทน รวมถึงการฝึกซ้อม เพื่อจะได้คุ้นเคย มีความรู้ความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เพื่อประโยชน์ต่อการวางแผน การจัดการ การปกครองประเทศต่อไป

๒.๒.๔ จริยธรรมของผู้ปกครองตามทัศนะของมาเถียวเวลลี

มาเถียวเวลลี ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่อง ศีลธรรม ในการปกครองของผู้ปกครอง ไว้ดังนี้ คือ มนุษย์ต้องปฏิรูปเรื่องศีลธรรมกันใหม่ เพราะว่าศีลธรรมบางอย่าง สอนให้คนอ่อนแอ ความเชื่อในศาสนาถ้าเป็นความเชื่อที่ยังไม่ได้พิสูจน์ ก็อาจทำให้คนเชื่อนั้นกลายเป็นคนโง่ในโลกนี้มีอยู่หลายศาสนา แม้ว่าศาสนาทุกศาสนาจะสอนให้คนเป็นคนดี แต่มาเถียวเวลลี กลับเชื่อในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับศาสนาทุกศาสนา คือ เขาเชื่อว่า ถ้านับถือศาสนาอย่างไม่ได้อาศัยเหตุผลและข้อเท็จจริงตามคำสอนแล้ว ผู้ที่เชื่อและศรัทธาจะกลายเป็นคนโง่ มนุษย์ต้องอดทน

^{๓๖} ทินพันธุ์ นาตะกะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓๕.

ต่อความลำบากในโลกนี้ บางครั้งศาสนาต้องการให้คนเชื่อโดยพิสูจน์ไม่ได้^{๓๓}

ฉะนั้น มาเคียวเวลลีได้สร้างศีลธรรมแบบใหม่ขึ้นมา โดยอาศัยหลักความจริงที่พิสูจน์ได้ ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ มาเคียวเวลลีจะปฏิเสธและไม่ยอมเชื่อในสิ่งนั้น เขาเชื่อว่าทุกคนในโลกนี้โดยปกติแล้วเป็นคนชั่วมากกว่าคนดี มนุษย์เป็นคนเห็นแก่ตัวโดยธรรมชาติ การกระทำใดๆ ของมนุษย์ทุกคนจึงต้องอาศัยตัวเองเป็นหลัก มาเคียวเวลลี ได้กล่าวต่อไปอีกว่า ศีลธรรมได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ เพื่อรับใช้สังคม ความดีหรือศีลธรรมจึงไม่มีความหมาย การกระทำของมนุษย์จึงถูกกำหนดโดยผู้ปกครอง ได้แก่ รัฐบาล หรือผู้นำด้านการปกครอง^{๓๔} โดยเฉพาะผู้ปกครองนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก ที่จะช่วยปลูกฝังเรื่องศีลธรรมที่มีค่าต่อผู้ได้ปกครอง

แต่ในความเป็นจริง ตามที่มาเคียวเวลลีได้กล่าวไว้ว่า ศีลธรรมบางอย่างสอนให้คนอ่อนแอ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า มาเคียวเวลลี ก็มีส่วนที่ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องของศีลธรรม ซึ่งเขากล่าวว่าโดยเฉพาะผู้ปกครองนั้นถ้าไม่จำเป็น ก็อย่านำศีลธรรม มาเป็นส่วนช่วยในการปกครอง เนื่องจากจะทำให้ล้าหลังต่อการปกครองแล้ว ยังให้เสียรูปแบบวิธีการปกครองอีกด้วย และมาเคียวเวลลี ยังให้ทัศนะเกี่ยวกับ การมีคุณธรรม จริยธรรม กับการไม่มีคุณธรรม จริยธรรมนั้นอีก ซึ่งผู้ปกครองจะต้องรู้จักใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ สิ่งเหล่านั้น คือ ความโอ้อวด อารักขา ความตระหนี่ ความเมตตาปราณีกับความโหดร้ายทารุณ ความซื่อสัตย์กับความไม่ซื่อสัตย์ ความเข้มแข็งและความกล้าหาญกับความอ่อนแอและขี้ลาด การมีคณหากับการเป็นผู้บริสุทธิ์ การเป็นคนเปิดเผยกับการเป็นคนฉลาดแกมโกง การเป็นคนง่ายกับการเป็นคนยาก การเอาจริงเอาจังกับการไม่เอาจริงเอาจัง การเคร่งศาสนากับการไม่เชื่ออะไรเลย ทั้งนี้ เพราะบางอย่างที่เห็นว่าเป็นความดีแล้วปฏิบัติตามนั้น อาจนำไปสู่ความหายนะได้^{๓๕} ด้วยเหตุนี้เขายังให้ความสงสัยอยู่ระหว่างสิ่งที่ดีกับสิ่งที่ไม่ดี ที่ว่า เมื่อบุคคลใช้วิธีการปกครองด้วย

^{๓๓} กวี อิศริวรรณ, ๒๐ ความคิดทางการเมือง, หน้า ๓๖.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๓๕} Max Lerner ใน *The Prince and the Discourses by Niccolo Machiavelli*, translated by Luigi Ricci and revised by E.R.P. Vincent (New York : London House, 1950), pp. 56-57. อ้างในหนังสือของ ทินพันธุ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สหภาพสื่อและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

วิธีการรุนแรงกับการปกครองแบบอ่อนแอ ซึ่งถือว่าบางครั้งอาจจะไม่ค่อยแน่นอนเสมอไปเท่าไรมากนัก

เพราะฉะนั้น ก่อนจะพูดถึงเกณฑ์ตัดสินทางด้านจริยธรรมของนักปกครองที่ มาเคียวเวลลีเสนอไว้ ผู้วิจัยนำเอาเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมทางด้านจริยศาสตร์มาเป็นเครื่องมือให้ให้เห็นถึงความหมายของจริยธรรม ใน ๒ ประเภทใหญ่ๆก่อนว่าปัญหา เรื่องเกณฑ์ที่จะนำมาตัดสินการกระทำว่า อย่างไรถูก อย่างไรผิด อย่างไรดี อย่างไรชั่ว

ในทางจริยศาสตร์ แบ่งเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ อย่างแรกคือ สัมพัทธนิยม (Relativism) ซึ่งถือว่า ความดี ความชั่ว เป็นเรื่องไม่ตายตัว หากแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลและสภาพสังคม กล่าวคือ การกระทำหรือการปฏิบัติอันใดอันหนึ่งจะดีหรือชั่ว ผิดหรือถูกขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายอย่าง ในสภาพอย่างหนึ่ง สิ่งๆหนึ่งหรือการกระทำหนึ่งอาจจะดีหรือถูก แต่ในอีกสภาพหนึ่งอาจเลวหรือผิดก็ได้ เมื่อความดีมิใช่สิ่งตายตัวจึงไม่มีมาตรฐานอันใดอันหนึ่งที่ตายตัวมาตัดสินความดีได้ เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินจริยธรรมนั้นมีหลายเกณฑ์ และไม่มีเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งที่สูงที่สุดหรือดีกว่าเกณฑ์อื่นๆ อย่างที่สอง คือ สัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ซึ่งถือว่า ความดีเป็นสิ่งตายตัว ถ้าสิ่งหนึ่งดีมันต้องดีโดยไม่มีเงื่อนไข กล่าวคือ ความดีไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใด ดังนั้น จึงมีมาตรฐานตายตัวที่แน่นอนอันหนึ่งมาตัดสินความดี^{๘๐}

สำหรับ มาเคียวเวลลี เมื่อพิจารณาจากงานเขียนของเขาแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีแนวความคิดแบบ สัมพัทธนิยม (Relativism) เพราะเขามีความคิดที่ว่า ความมีจริยธรรมในตัวผู้ปกครอง ถ้าจำเป็นก็นำมาใช้ได้ ถ้าไม่จำเป็นก็อย่านำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินในการปกครอง เพราะความดี ความชั่ว เป็นเรื่องที่ไม่ตายตัว หากขึ้นอยู่กับตัวบุคคลและสภาพสังคม การตัดสินเรื่องอะไรจะต้องมีเงื่อนไขและปัจจัยหลายอย่างที่คุณปกครองจะต้องนำมาใช้ จึงได้ฉายาว่า ผู้ปกครอง ต้องเหมือนสุนัขจิ้งจอก และสิงโต ด้วยการอาศัยความฉลาด หลักแหลม ไหวพริบปัญญา ของผู้ปกครองเอง

^{๘๐} พระมหาไพฑิณธ์ เขียนวงศ์, “พุทธจริยศาสตร์เถรวาทเป็นอัตนิยมหรือไม่”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,๒๕๓๕), หน้า ๓๐.

๒.๒.๔.๑ เกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมของนักปกครอง

มาเคียวเวลลี จึงได้แบ่งเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมของนักปกครอง ออกเป็น ๑๐ ข้อใหญ่ๆ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) ผู้ปกครองมีความโอบอ้อมอารีกับคนบางคน หากมีมากเกินไป ก็อาจนำความเสียหายมาสู่ตัวเราได้ เพราะจะทำให้มีการใช้ทรัพยากรของตัวเองหรือของประชาชนไปอย่างฟุ่มเฟือย เมื่อสิ่งดังกล่าวร่อยหรอลง ก็จำเป็นต้องขูดรีดจากประชาชน และนำไปสู่การเกลียดชังของคนส่วนใหญ่ ในทางตรงกันข้าม ความตระหนี่จะช่วยให้เรามีทรัพยากรเพียงพอที่จะนำไปทำสิ่งสำคัญต่างๆ ได้ ซึ่งรวมถึงการป้องกันตนเองด้วย ยกเว้น การแสดงความโอบอ้อมอารีนั้น จะใช้ก่อนการมีอำนาจ หรือมิฉะนั้น ทรัพย์สินที่นำมาแจกจ่ายก็ได้มาจากผู้อื่น เช่น จากการปล้นสะดม หรือค่าไถ่ เป็นต้น^{๘๑} ด้วยเหตุนี้ จากทัศนะของเขาก็พออธิบายได้ว่า คนที่ให้ความเป็นธรรมมากเกินไป การประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น เป็นการสร้างกรอบขึ้นเพื่อให้เห็นช่องว่าง แล้วจะกลับมาทำร้ายตัวเองเหมือนเดิม ตามจริยธรรมของเขาก็คือ ต้องรู้จักกฎเกณฑ์ พอเหมาะพอควร อย่าทำดีกับเขาเกินไปจนเกินขอบเขต เพราะจะเป็นภัยถึงตัว

(๒) ความเมตตาปราณีที่เกินขอบเขต ผู้ปกครองปล่อยให้กลุ่มต่างๆ ทำอะไรได้ตามใจชอบ ไร้ระเบียบ ทำให้บ้านเมืองถูกทำลายไป ก็มีผลเสียได้เช่นเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม หากจำเป็น อาจต้องใช้ความโหดร้ายทารุณกันบ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อก่อให้เกิดความมีเอกภาพ และความสงบเรียบร้อยขึ้นภายในสังคมส่วนรวม^{๘๒} เมื่อถึงคราวที่จะปล่อยวางก็ปล่อยวางบ้างเพื่อความกดดันของฝ่ายตรงกันข้าม อย่ามีเมตตาจนเกินขอบเขต บางครั้งมีการลงโทษบ้างก็จะดี เหมือนกับ เลี้ยงงูที่มีพิษ ถ้ามีเมตตาเกินไป ก็เท่ากับเป็นการฆ่าตัวเองทางอ้อม

(๓) ความซื่อสัตย์และการรักษาข้อตกลง นับเป็นคุณธรรมที่ควรแก่การยกย่อง แต่ผู้ปกครองที่คิดทำการอันยิ่งใหญ่ นั้น ย่อมให้ความสนใจต่อข้อตกลงของตนเองน้อย และควรรู้วิธีที่จะจัดการกับผู้คนอย่างฉลาดแกมโกงได้ด้วย^{๘๓} เท่ากับว่า ตามทัศนะของมาเคียวเวลลีนั้น ก็พอจับประเด็นได้ว่า การที่นักปกครองจะมีหลักจริยธรรมในตัวเองนั้น ต้องนึกถึงข้อตกลง

^{๘๑} Max Lerner , **The Prince and the Discourses by Niccolo Machiavelli** , translated by Luigi Ricci and revised by E.R.P. Vincent (New York : London House,1950), pp. 57-60.

^{๘๒} **Ibid.**, pp. 60-63.

^{๘๓} **Ibid.**, pp. 63-66.

ของตัวเองน้อยกว่า เหมือนกับคำสัญญาต่างๆที่ตกลงกันไว้แทบจะไม่ต้องพูดถึง ถ้าผู้ปกครองคนนั้นจะทำการอันยิ่งใหญ่ เข้าข่ายที่ว่า สัจจะไม่มีในหมู่มนุษย์ เป็นต้น นักปกครองคนนั้นจึงจะถือว่า ยึดหลักในจริยธรรมตามทัศนะของเขา

(๔) หลักเกี่ยวกับการดูถูกเหยียดหยามและความเกลียดชัง สำหรับอย่างแรก กระทำได้โดยการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ ความกล้าหาญ และความจริงจังของตน มากกว่าการทำในสิ่งตรงกันข้าม ส่วนอย่างหลังก็โดยการสันโดษ การละเว้นความละโมภ จากการแย่งชิงทรัพย์สินและบุตรภรรยาของผู้อยู่ในปกครอง เพราะคนเราจะมีชีวิตอยู่อย่างพอใจ ครอบครองทรัพย์สินและเกียรติยศของเขาจะไม่ถูกช่วงชิงไป ^{๘๔}

(๕) การมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง que ผู้ปกครองจะต้องจัดระเบียบให้เป็นธรรม แก่ผู้ได้ปกครอง อาทิ

๕.๑ ควรพิจารณาให้กับผู้อยู่ในปกครองของตนตามความเหมาะสม เพื่อจะได้เป็นพวกและผูกพันกับเรา

๕.๒ การแบ่งแยก แล้วปกครอง โดยให้กลุ่มต่างๆแตกแยกกัน เพื่อให้ปกครองได้ง่ายขึ้น อาจเป็นผลดีในระยะสั้น แต่จะเป็นผลเสียในระยะยาว ดังนั้น ผู้ปกครองที่เข้มแข็ง จะต้องไม่ปล่อยให้เกิดการแตกแยกขึ้นภายในรัฐ

๕.๓ ผู้มีอำนาจย่อมจะถือว่า อุปสรรคและการต่อต้านต่างๆที่มีอยู่ คือ สิ่งทำลายความสามารถของตน ต้องเอาชนะมันให้ได้ เพราะสิ่งดังกล่าวจะทำให้เขาเป็นผู้ยิ่งใหญ่ หรือมีชื่อเสียงขึ้นมา

๕.๔ บางครั้งหากใช้ความระมัดระวัง เราต้องหันไปเอาประโยชน์ จากบรรดาผู้ที่เป้นศัตรูหรือผู้ที่สงสัยในตอนเริ่มมีอำนาจ เอาเขามาเป็นพวก โดยให้ความช่วยเหลือบางอย่างแก่เขา เนื่องจากจำเป็นต้องลบภาพลบดังกล่าวด้วย ซึ่งอาจดีกว่าผู้ที่เราเคยมั่นใจ แต่ไม่ทำหน้าที่ของตนเลย อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ไม่อาจตั้งเป็นกฎตายตัวได้ เพราะมันผันแปรไปในแต่ละกรณีเหมือนกัน

๕.๕ การเอาผู้ที่พอใจรัฐเก่ามาเป็นมิตรกับเราภายหลัง แม้จะเคยเป็นศัตรูกันมาก่อน ย่อมทำได้ง่ายกว่าเอาผู้ไม่พอใจรัฐเก่า แต่พอใจและเข้าข้างเรามาเป็นมิตรเสียอีก เพราะยากที่จะทำให้พวกนี้พอใจได้ตลอดไป

^{๘๔} Ibid., pp. 66-73.

๕.๖ ป้อมปราการที่สร้างขึ้นมานั้น มีทั้งผลดีและผลเสียอยู่ในตัว ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ หากกัณฑ์ประชาชนก็ควรจะสร้างขึ้นไว้ แต่จะไม่มีประโยชน์สำหรับการต่อสู้กับต่างประเทศ แต่การไม่ถูกประชาชนเกลียดชัง ย่อมจะทำให้เป็นป้อมปราการสำหรับการป้องกันตัวได้ดีที่สุด เพราะถ้ามีป้อมปราการ แต่ถูกประชาชนเกลียดชัง หรือเป็นศัตรู แล้วเข้าไปร่วมมือกับต่างประเทศ เราก็ยังไม่มีความปลอดภัยอยู่ดี^{๘๕}

(๖) ทำในสิ่งที่ได้รับชื่อเสียงและความรุ่งโรจน์ โดยการกระทำสิ่งที่สำคัญๆ เช่น ทำตนเป็นตัวอย่างในด้านต่างๆ เป็นผู้มีคุณธรรม ยกย่องงานศิลปะ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีการประกอบอาชีพ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการรื่นเริงตามเทศกาลที่เหมาะสม และออกพบปะกลุ่มชนต่างๆ เป็นครั้งคราว แต่ก็ต้องรักษาศักดิ์ศรีของตนไว้ให้มั่นคงด้วย^{๘๖}

(๗) หลีกเลี่ยงการประจบสอพลอ ซึ่งมีอยู่มากและอันตราย ปกติคนเราจะพอใจกับสิ่งต่างๆ ของตัวเองและชอบหลอกตัวเอง แต่การให้ทุกคนบอกความจริงต่างๆ โดยไม่โกรธเขา ก็จะนำไปสู่การถูกเหยียดหยาม และไม่เป็นที่เคารพนับถือได้ จึงควรมีผู้รู้บางคนเป็นที่ปรึกษาส่วนตัว ให้เขามีเสรีภาพในการพูดความจริง แล้วรับฟังความเห็นของเขาตามที่ร้องขอ ด้วยความอดทน จากนั้นก็พิจารณาด้วยความสุจริตรอบคอบ แล้วตัดสินใจให้เด็ดขาดด้วยตนเอง เพราะคำปรึกษาที่ดีนั้น จะต้องมีการตัดสินใจที่ดีด้วย และอย่างหลังนี้ ก็ไม่ได้เกิดจากอย่างแรก เนื่องจากผู้มีอำนาจ ที่ไม่เป็นคนฉลาด ย่อมไม่สามารถจะรับฟังคำปรึกษาที่ดีได้^{๘๗}

(๘) การมีผู้ช่วยในการบริหารงาน การเลือกผู้ช่วยเหลือที่อยู่ใกล้ชิดกับตน ควรเลือกเฉพาะผู้ที่เป็นคนดี และมีความสามารถ คนเรามีสามประเภท ได้แก่ พวกที่เข้าใจอะไรๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งประเสริฐที่สุด พวกที่เข้าใจในสิ่งที่ผู้อื่นเข้าใจ ซึ่งก็ประเสริฐอยู่ กับพวกที่ไม่เข้าใจอะไรๆ ได้ด้วยตนเอง และไม่เข้าใจในสิ่งที่ผู้อื่นเข้าใจ ซึ่งไร้ประโยชน์ อย่างน้อยที่สุดคนเหล่านี้ก็ควรจะแยกให้ออก ระหว่างสิ่งที่ดีกับสิ่งที่เลวด้วย นอกจากนี้แล้ว ถ้าผู้ช่วยคนใดคิดถึงตัวเอง และผลประโยชน์ของตนเอง มากกว่าเรา เราก็จะฟังเขาไม่ได้ ในขณะเดียวกัน ก็

^{๘๕} Ibid., pp. 77-81.

^{๘๖} Ibid., pp. 81-85.

^{๘๗} Ibid., pp. 87-89.

ควรรักษาคนดีมีฝีมือไว้ให้อยู่กับเราได้นานๆ ด้วยการปูนบำเหน็จรางวัล ให้ตามความเหมาะสม เช่น ด้วยลาภ ยศ และตำแหน่ง จนพวกเขาไม่ยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ขึ้นมา ^{๘๘}

(๕) ในเรื่องโชคชะตานี้ อาจมีส่วนควบคุมการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เช่น คนเราอาจประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของตนได้ ด้วยความรุ่งโรจน์ หรือความมั่งคั่ง ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป บ้างก็ใช้ความรอบคอบระมัดระวัง ความสามารถ ความอดทน ความรุนแรง หรือฉลาดแกมโกง เนื่องจากสิ่งต่างๆ บางครั้งโชคชะตาจะมีการเปลี่ยนแปลงไป คนเราจึงไม่อาจฝากทุกสิ่งทุกอย่างไว้กับโชคชะตาได้ ดังนั้น เราจึงต้องรู้จักปรับตัว และปรับปรุงวิธีการของตนอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ยึดติดอยู่กับวิธีที่ตนใช้อยู่เดิม ถ้าเราทำเช่นนี้ได้ โชคชะตาก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงอะไรๆ ไปได้เลย หากเปรียบ โชคชะตาเหมือนกับสตรี ถ้าใครอยากจะควบคุมเธอ ก็ต้องดีให้เธอล้มลง แล้วเธอก็จะปล่อยให้เราเอาชนะได้ เธอจึงเป็นมิตรกับคนหนุ่มเสมอ เนื่องจากดูร้ายระว่างตัวน้อย และควบคุมเธออย่างห้าวหาญมากกว่า ^{๘๙}

(๑๐) การยึดถือหลักการและวิธีการดังกล่าวข้างต้น ย่อมทำให้ผู้มีอำนาจเป็นผู้มีความมั่นคงและเข้มแข็ง โดยคุณธรรมที่ยึดมั่นในผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี รวมทั้งมีกฎหมาย กองทัพ และมิตรที่ดีด้วย ทั้งนี้เนื่องจากคนเราจะสนใจเรื่องปัจจุบันมากกว่าอดีต หากคนเราพบเห็นสิ่งดีๆ ในปัจจุบัน เขาก็จะไม่เสาะหาสิ่งอื่นอีก กลับพร้อมที่จะปกป้องเราตราบเท่าที่ยังหาข้อบกพร่องใดๆ ไม่พบ ขณะเดียวกัน ก็ควรป้องกันตนเองอยู่เสมอ การที่ได้แต่จะหวังว่า เมื่อประชาชนเกิดความเบื่อหน่าย ผู้มีอำนาจคนใหม่ แล้วจะเรียกร้องให้เรากลับมาอีกหนนั้น คงเป็นไปได้ยาก การใช้ความสามารถของตัวเองเท่านั้น ที่ถือได้ว่าเป็นการป้องกันตนเองที่ดี แน่นนอน และยั่งยืน ^{๙๐}

เมื่อนักปกครองที่ประกอบด้วยหลักจริยธรรม ต้องยึดหลักการประพฤติดตามหัวข้อทั้ง ๑๐ ข้อจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อนักปกครองที่จะอยู่ได้นาน มั่นคง และสามารถรักษาอำนาจที่เกิดจากผู้ปกครอง โดยผู้ปกครอง ต้องเหมือนสุนัขจิ้งจอก และสิงโต ด้วยการอาศัยความฉลาด หลักแหลม ไหวพริบปัญญา ของผู้ปกครองเอง เพราะวามาเคียวเวลลีนั้น เขาจะให้

^{๘๘} Ibid., pp. 85-86.

^{๘๙} Ibid., pp. 91-94.

^{๙๐} Ibid., pp. 89-90.

ความสำคัญที่สุดกับผู้ปกครองเป็นหลัก เพราะเมื่อผู้ปกครองนั้น ถ้าขาดหลักจริยธรรมทั้ง ๑๐ ข้อแล้วจะไม่สามารถที่จะเป็นนักปกครองที่เข้มแข็งได้ ขาดการเชื่อถือจากผู้ได้บังคับบัญชา แต่ในขณะเดียวกัน ก็เพื่อเป็นเครื่องป้องกันการถูกกล่าวหาติเตียนของคนหมู่มาก แต่ในส่วนลึกแล้วจุดประสงค์หลักที่ตั้งไว้ของผู้ปกครอง ต้องหนักแน่น มุ่งประโยชน์ของชนหมู่มาก บางครั้งถึงคราวใช้ความโหดเหี้ยม ก็ต้องยอมลงมือกระทำ เพื่อความสงบสุขเหมือนสิงโตล่าเนื้อ จะเหนื่อย ลำบากอย่างไรก็ต้องยอม เพื่อให้ได้ บางครั้งจะยอมก้มหัวให้เขาก็ยอม เพื่อแลกกับการได้เปรียบในเบื้องหน้า เหมือนกับสุนัขจิ้งจอก ต้องเอาใจเพื่อแลกกับก้อนเนื้อชิ้นใหญ่ที่ตนต้องการ เป็นต้น ผู้ปกครองก็ต้องเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน

บทที่ ๓

ศึกษาปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๑ ธรรมชาติของมนุษย์

เมื่อกล่าวถึงหลักการปกครองในทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเรื่องธรรมชาติของการเกิดดับของมนุษย์ก่อน ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่า ธรรมชาติของมนุษย์ คือ ทุกข์ ความสุขคือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ การที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร ทำไมจึงเกิดความทุกข์ได้ ทางใดที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ ทางนั้นเป็นทางที่ถูกต้อง การศึกษาต้องมุ่งให้มนุษย์มองเห็นทางดังกล่าว กฎหมายต้องมีลักษณะนำคนไปพ้นทุกข์ และสกัดกั้นความเสื่อม เช่น อบายมุขต่างๆ รัฐที่ดีก็ต้องตั้งจุดหมายตามนี้ และผู้ปกครองที่ดีก็ต้องคอยควบคุมดูแลให้คนได้พ้นจากความทุกข์ เพราะธรรมชาติในทางพระพุทธศาสนานั้นจะเน้นเรื่องของรูปกับนาม ก็คือ กาย กับ จิต นั้นเป็นความทุกข์

๓.๑.๑ ธรรมชาติของกายและจิตใจ

เมื่อธรรมชาติของมนุษย์ที่พื้งนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดจุดหมายทางการศึกษาของพระพุทธศาสนามี ๒ ประการ คือ ^๑

(๑) มนุษย์ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจ ความต้องการทางร่างกาย จึงเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้ มนุษย์ต้องกินต้องใช้ ปัจจัย ๔ เป็นหลักสำคัญที่มนุษย์ต้องการ การพัฒนาร่างกาย แม้ว่าจำเป็นแต่ก็มีโทษธรรมชาติส่วนเดียวของมนุษย์ มนุษย์ยังมีธรรมชาติอีกส่วนหนึ่งคือ จิตใจ ที่จะทำให้มนุษย์พูด และทำดีหรือชั่ว ตามที่ได้รับการอบรมมา

^๑ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: ทวีกิจการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๕.

^๒ ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สยามคัลเลอส์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๓๗.

(๒) มนุษย์แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็น ความคิด ความเชื่อ วาจา ความประพฤติ ทั้งความพอใจ ไม่พอใจในสิ่งต่างๆสติ ปัญญา ความสามารถทางกาย สุขภาพ ตระกูล เชื้อชาติ แต่ทว่าแม้มนุษย์ จะต่างกันแต่สิ่งเหล่านี้ มนุษย์ก็มีส่วนที่เหมือนกัน คือ มีความทุกข์ และตกอยู่ในกฎแห่งกรรม

จึงแสดงให้เห็นได้ว่า ในหลักทางพระพุทธศาสนานั้น อุปาทานขันธ ๕ เป็นตัวทุกข์ เพราะมนุษย์จะสมบูรณ์ได้ต้องประกอบไปด้วย ๒ ส่วนนี้ เมื่อเกิดมาคู่กันเราจะเห็นได้ชัดเจนเมื่อใดมีการปกครองขึ้นในสังคมนั้น ปัญหาที่ตามมาคือ ความขัดแย้ง เพราะความไม่สามัคคีกันของหมู่คณะ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องหาผู้ปกครองขึ้นมาปกครองเพื่อความสงบสุขของหมู่คณะ เป็นต้น

๓.๑.๒ องค์ประกอบของขันธ ๕

พระพุทธเจ้า ตรัสว่า โลกที่เป็นวัตถุหรือรูปขันธ กับ นามขันธ อีก ๔ ส่วน คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นส่วนประกอบทางจิตใจ แสดงว่า สรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวกันขององค์ประกอบพื้นฐาน ๕ ประการ ที่เรียกว่า ขันธ ๕^๓ ได้แก่

รูป หมายถึง ร่างกาย ถือว่าเป็นธรรมชาติกายของมนุษย์ ประกอบขึ้นจาก ธาตุ ๔ หรือ มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๒๔

เวทนา หมายถึง ความรู้สึกทุกข์ สุขหรือเฉยๆเมื่อประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย กระทบกับโลกภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือ เมื่อความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้นทางใจ จึงทำให้มนุษย์รู้จักฝึกฝนพัฒนาให้ถูกต้องและจะช่วยพัฒนาปัญญาได้มาก

สัญญา หมายถึง การกำหนดรู้ การจำได้ ซึ่งอันเป็นเหตุให้จำ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือเกิดขึ้นในใจได้ ในหลักทางพุทธปรัชญาเถรวาท จึงมีความเชื่อที่มีความเข้าใจว่า “ในธรรมชาติของมนุษย์ หรือในธรรมชาติของจิตที่มีการสังสมในมนุษย์นั้น สามารถบันทึกสิ่งที่ผ่านเข้ามาสู่การรับรู้ในสมองของมนุษย์ที่มีความจำได้เป็นเลิศ จึงเป็นเหตุให้เกิดอาการความรู้สึกเจ็บ ปวด เมื่อมีอาการทำอิริยาบถใดๆนานๆ

^๓ ม.อ. (ไทย) ๑๔ / ๘๖ / ๕๖.

^๔ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนิกายเซน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

สังขาร หมายถึง องค์ประกอบหรือคุณสมบัติของจิตเรียกว่าเจตสิก ซึ่งทำให้จิตนึกคิดไปในทางดี ชั่ว หรือ เป็นกลางๆ

วิญญาน หมายถึง การรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๖ ของมนุษย์ คือ รู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

วิญญาน (Consciousness) ก็คือจิตในปรัชญาของชาตฺร์ เป็นสิ่งที่มีธรรมชาติเกิดดับๆ เหมือนกันและวิญญานนั้นทำหน้าที่รับรู้และคิดรู้ หลวงพ่อพุทธทาสก็มีแนวความคิดที่เหมือนกับชาตฺร์ที่ว่า จิตนั้นจะต้องคิด สิ่งที่ไม่คิดนั้นไม่ใช่จิต หรือสูญเสียความเป็นจิตไปแล้ว จิตจะต้องคิดอะไรสักอย่างก็ต้องรู้ารมณฺ์ ชาตฺร์เรียกลักษณะหรือธรรมชาติของจิตว่ามีการมุ่งารมณฺ์ (Intentionality) ซึ่งเป็นลักษณะถาวรของจิต หลวงพ่อพุทธทาสก็กล่าวอย่างเดียวกันว่า จิตเป็นธรรมชาติที่คิดารมณฺ์ (อารมณฺ์ จินฺเตตฺติ จิตฺตํ) ดังนั้น จิตจะต้องคิด จะไม่คิดไม่ได้ และที่ว่าจิตว่างนั้น ไม่ได้หมายความว่าจิตไม่ได้คิดอะไร จิตคิดอยู่เหมือนกัน แต่ว่างจากการยึดมั่นถือมั่น^๕

จะเห็นได้ว่า ธรรมชาติของวิญญาน เป็นการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยกตัวอย่างเช่น นาย ก มองไปที่ นางสาว ข นางสาว ข นั้นเป็นรูป ที่ไปกระทบกับทางตา การเห็นหรือการรับรู้ว่าเป็นรูปร่างของนางสาว ข นั่นคือ จิต หรือวิญญาน เมื่อเห็นแล้วเกิดความชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอนั้นเป็นเวทนา เมื่อเกิดความจำได้ว่าเป็นนางสาว ข นี้เหมือนกับที่เคยเห็นหรือเคยพูดคุยกันในขณะที่ผ่านมาหลายเดือนแล้ว เกิดจากความจำได้ เรียกว่า สัญญา เมื่อรู้ว่าเป็นนางสาว ข น่ารัก น่าเอ็นดู เกิดรักนางสาว ข ขึ้นมา จัดเป็นสังขาร นี้คือขันธ ๕ ความรู้สึก (เวทนา) ความจำได้ (สัญญา) และสังขารเป็นเจตสิก ที่ประกอบกับจิตหรือวิญญาน เพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงจิตจึงหมายถึงการพูดถึงสิ่งทั้ง ๓ สิ่งด้วย ฉะนั้น หลักในทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวถึงมนุษย์หรือขันธ ๕ นั้น ย่อลงเป็น นามกับรูป หรือร่างกายกับจิต ตามที่ได้อธิบายและยกตัวอย่างไปแล้วนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อมนุษย์ คิด พูด และทำการต่างๆ ทั้งด้วยความต้องการทางกาย อันเป็นกฎของกรรมและเป็นไปตามขันธ ๕ ทั้งทางที่ถูกและผิด ควรไม่ควร ประชาชนในสังคมมีการอบรมแบบนี้ จะเป็นผู้ที่ยึดถือเหตุผลและความ

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) บุคคลสำคัญของโลก, (กรุงเทพมหานคร: หจก.เอมี เทรคดิง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๑.

เป็นจริง สรรพสิ่งเหล่านี้ที่ประกอบกันเข้าเป็นรูปกายของมนุษย์ เป็นธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์นั้น จึงมีความคล้ายคลึงกันกับธรรมชาติในหลักทางพระพุทธศาสนาเนื่องจาก หลวงพ่อพุทธทาสได้กล่าวไว้ ยกตัวอย่างให้เห็นว่า ตัวของธรรมชาติ ก็คือ หลักสัจจะความจริงที่มีอยู่ในตัว เหมือน ผู้หญิงที่มีท้องจะคลอดลูก ธรรมชาติของสภาวะที่เกิดขึ้นของธรรมชาติ คือ แม่ กับ ลูก ที่กำลังอุ้มท้องอยู่ ถือว่าเป็นหลักของความจริง เพราะเป็นกฎของธรรมชาติ ที่แม่จะต้องมีหน้าที่ดูแลลูกในท้องให้เป็นอย่างดี และจะต้องเป็นอย่างนั้น ถือว่าเป็นหลักของการปฏิบัติที่จะต้องทิ้งลูกของตัวเองไม่ได้เพราะเป็นกฎของธรรมชาติที่ถูกสร้างมาในลักษณะอย่างนั้น ถ้าเกิดแม่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ทิ้งลูกของตนเองด้วยการไปทำแท้ง หรือกินยาเพื่อจะเอาลูกออก ถือเป็นการฝืนกฎของธรรมชาติถือว่าไม่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เมื่อปฏิบัติตามหน้าที่ถูกต้องแล้วผลจากการปฏิบัติ ที่ถูกต้อง คือ การคลอดลูกออกมาอย่างปลอดภัย และสมบูรณ์ นั้นเป็นกฎของธรรมชาติที่ถูกต้อง ตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามทัศนะของหลวงพุทธทาส ที่ให้ความหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้ปกครองต้องปฏิบัติตามหน้าที่ให้ถูกต้องและเป็นธรรม เพราะธรรมชาติได้ถูกสร้างมาในลักษณะอย่างนั้น เป็นต้น

ในพุทธปรัชญาเถรวาท คำว่า “ธรรมชาติ” พระพุทธเจ้าอธิบายว่า สภาวะธรรมทุกอย่างของมนุษย์และธรรมชาติ สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติ

กฎธรรมชาติ ในพระบาลีเรียกว่า ธรรมนิยาม ส่วนใน อรรถกถา ท่านเรียกว่า สามัญญลักษณะ หรือ ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่เสมอกันทั่วไปแก่สิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ภิกขุทั้งหลาย จักขุ (ตา) ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา (ไม่ใช่อนัตตา) สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นเธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อดีตของเรา^๖

เพราะฉะนั้น ลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดเพราะความไม่แน่นอนของความเปลี่ยนแปลง พอกกล่าวได้ ๓ ประการ ได้แก่

^๖ ส.สพ. (ไทย) ๑๘ / ๑ / ๑.

(๑) ภาวะคือความเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่อยู่ออย่างเดิมตลอดไป ลักษณะนี้ท่านบัญญัติเรียกว่า อนิจจา เป็นภาวะที่มองเห็นได้ง่าย

(๒) ภาวะที่ต้องการเกิดการขัดแย้ง บีบคั้นอยู่ภายในตลอดเวลา เพราะความเกิดขึ้นและความเสื่อมสลาย ภาวะที่บกพร่องไม่สมบูรณ์ ลักษณะนี้ท่านบัญญัติเรียกว่า ทุกขตา เป็นภาวะที่มองเห็นได้ปานกลาง ต้องใช้โยนิโสมนสิการ ให้มากขึ้นกว่าปกติทั่วไป

(๓) ภาวะที่หาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ ไม่มีสาระ ไม่มีแก่นสาร ไม่มีสิ่งซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริงคงอยู่ตลอดไป ลักษณะนี้ท่านบัญญัติเรียกว่า อนัตตตา เป็นภาวะที่มองเห็นได้ยากที่สุด ต้องใช้ปัญญาในระดับสูงที่เรียกว่า วิปัสสนา^๑

จะเห็นได้ว่า ธรรมชาติ หมายถึง ปราภฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้น มีขึ้น โดยอาศัยเหตุปัจจัยต่างๆผสมผสานกันเกิดขึ้น เมื่อนำมารวมกับความหมายกับ ธรรมชาติของมนุษย์ จึงหมายถึง สิ่งหรือสภาวะที่เกิดขึ้น นอกจากนั้น ผู้วิจัยนำเอาความหมายของ ธรรมชาติของมนุษย์ จากทัศนะของนักปราชญ์ร่วมสมัยมาเสนอไว้ด้วย ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ธรรมชาติของมนุษย์” คือ สัตว์ที่ต้องไปตามกฎของธรรมชาติ ต้องทำหน้าที่ตามธรรมชาติ และจะได้รับผลจากธรรมชาติ^๒

ความหมายตามที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ให้ทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์จำพวกหนึ่ง ที่ถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ ตามที่กล่าวไว้ในหลักของพุทธปรัชญาเถรวาท มนุษย์ที่ว่าเป็นสัตว์ประเสริฐนั้น ต้องดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ เช่น เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย เป็นต้น เพราะธรรมชาติสร้างมนุษย์ขึ้นมาเพื่อให้ทำหน้าที่อย่างนั้น และจะต้องได้รับผลจากธรรมชาตินั้น เหมือนกับ บุคคลกระทำความดี จะต้องได้รับความดีตอบแทน หรือ บุคคลนั้นกระทำความชั่ว ย่อมได้รับความชั่วตอบแทน เป็นกฎของธรรมชาติที่กำหนดไว้อย่างนั้น

กฎของธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุ ยังให้ความหมายที่มีความเหมือนกันในทางพุทธศาสนาอีกด้วย พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ธรรมชาติ ก็คือเป็นตัวของธรรม ที่หมายถึง ทุกสิ่งทุก

^๑ พระมหาสมปอง จันทวโร (ยุ้งรัมย์), “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๖๓ - ๖๔.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, ภูมิศึกษาธรรม (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗-๒๘.

อย่างตามธรรมชาติ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต^๕ ธรรมะที่กล่าวว่าเป็นธรรมชาตินั้น พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายด้วยหลักใหญ่ๆ อยู่ ๔ ความหมาย คือ

(๑) ธรรมในความหมายที่เป็นตัวธรรมชาติ (สภาวะธรรม) หมายถึงสิ่งทุกสิ่ง ตั้งแต่สิ่งเล็กๆ ที่ไม่มีชีวิต จนกระทั่งสิ่งใหญ่ที่สุด จะมองเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม นั่นคือสิ่งทุกสิ่งในโลกนี้ทั้งที่มีรูปและไม่มีรูป (รูปธรรมและนามธรรม) ทั้งสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) และสิ่งที่ไม่มิปัจจัยปรุงแต่ง (อสังขตธรรม) ทั้งธรรมที่เป็นฝ่ายดี (กุศลธรรม) ธรรมที่เป็นฝ่ายชั่ว (อกุศลธรรม) และธรรมที่เป็นกลาง (อัพภาคธรรม)

(๒) ธรรมในความหมายที่เป็นกฎของธรรมชาติ (ัจจธรรม) หมายถึง กฎของธรรมชาติซึ่งควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปอย่างมีเหตุผลต่อเนื่องสอดคล้องกันไป ได้แก่ กฎที่ปปัจจัยตา เป็นต้น

(๓) ธรรมในความหมายของปฏิบัติธรรม หมายถึง หน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามกฎของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับมนุษย์ ที่จะช่วยเหลือมนุษย์ให้มีความสุข ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

(๔) ธรรมในความหมายที่เป็นผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ (ปฏิวะระธรรม) ได้แก่ นิพพาน ความสงบสุข เป็นต้น^๖

ธรรม ก็คือ ตัวของธรรมชาติที่เกิดขึ้น ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งมนุษย์จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามหน้าที่ที่ถูกกำหนด เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแปรสภาพไปตามกฎที่ถูกตั้งไว้ เหมือน นักปกครอง ได้รับความชื่นชม ความเคารพนอบน้อม ศรัทธา ต่อผู้ได้ปกครอง เมื่อผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม ในความยุติธรรมต่อลูกน้องของตนเอง ความเคารพ ศรัทธาของผู้ได้ปกครอง นั้นเป็นกฎของธรรมชาติแห่งความดีของผู้ปกครองที่แปรสภาพไปตามธรรมชาติ ตรงกันข้าม ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม ก็จะแปรสภาพไปในทางลบเช่นเดียวกัน

^๕ ชลธิ์ ยังตรง, “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ” ,วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ,๒๕๓๑. หน้า ๖๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า “ธรรมชาติของมนุษย์” คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและเป็นสัตว์ที่ฝึกได้^{๑๑}

ธรรมชาติของมนุษย์ ตามในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถ ฝึกฝนตนเอง และสามารถฝึกได้นั้น เห็นได้จากการฝึกฝนของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นตัวอย่างตลอดถึงพระสาวกทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่อง ศีล สำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ใช้กระบวนการฝึกฝนตนเองเพื่อตั้งเอาภาวะแห่งความเป็นผู้ประเสริฐที่แฝงอยู่ในตัวเองออกมา ที่พระพุทธเจ้า เรียกว่า “ไตรสิกขา”^{๑๒} เป็นหลักธรรมสำหรับฝึกให้เป็นผู้ประเสริฐ คือ

- (๑) อริสัจสิกขา ฝึกฝนพัฒนาด้านความประพฤติทางกายและวาจา
- (๒) อริจิตตสิกขา ฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ
- (๓) อริปัญญาสิกขา ฝึกฝนพัฒนาด้านปัญญา

จึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติของมนุษย์ฝึกฝนพัฒนาให้มนุษย์มีความเจริญ และประเสริฐตามนัยพุทธปรัชญา ได้แก่ ผู้ฝึกตนเองได้ดีแล้ว และฝึกครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิต และปัญญา จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่ธรรมชาติได้กำหนดไว้ตามหลักทางพุทธปรัชญาเถรวาท ฉะนั้น ยังมีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ทัศนะ เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ไว้ อีก ดังนี้

เพราะฉะนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและเป็นสัตว์ที่ฝึกได้นั้น ก็เท่ากับว่าบางครั้ง มนุษย์สามารถฝึกฝนของธรรมชาติได้ ยกตัวอย่างเช่น ธรรมชาติของน้ำเป็นของเหลว จะต้องไหลจากที่สูงลงไปสู่ที่ต่ำ แต่เมื่อใด สามารถนำเอาน้ำนั้นมาใส่ไว้ในขวด น้ำนั้นไม่สามารถไหลไปสู่ที่ไหนได้ เพราะเราทำให้น้ำนั้นอยู่ในที่จำกัด ฉะนั้น เมื่อมนุษย์เป็นผู้ปกครอง จะต้องมีการฝึกควบคุมตัวเองให้อยู่ในกรอบของนักปกครอง นั่นก็คือ กฎของศีลธรรม คุณธรรม มีระเบียบวินัย ฉะนั้นเหมือนกัน โดยไม่ให้ปกครองตามอารมณ์ของตัวเองเป็นใหญ่

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

^{๑๒} ที.ป. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๓๒๒.

แต่อย่างไรก็ดี กฎของธรรมชาติ นั้น เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นเอง และเป็นอยู่เองตามเหตุปัจจัย ภายในชีวิตของมนุษย์บุคคลผู้เป็นนักปกครองที่จะเป็นผู้นำต้องเข้าใจในหน้าที่ของตน จึงเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ตามเหตุปัจจัย ที่มารวมตัวกันขึ้น หรือประกอบกันเข้าเป็นรูปเป็นร่าง เหมือนกับ สารของโลกและชีวิต ในหลักทางกฎของวิทยาศาสตร์ที่ว่า สารนั้นเป็นสสารและพลังงาน ซึ่งก็เป็นการปรากฏของสารเดียวกัน ทฤษฎีอะตอมและทฤษฎีอนุภาคมูลฐานทางวิทยาศาสตร์ ได้เสนอว่า สารวัตถุที่หลากหลายในธรรมชาติ มีองค์ประกอบที่สำคัญเป็นเม็ดสารเล็ก ซึ่งมีอายุยืนเป็นนิรันดร์ คือไม่รู้ดับสูญเช่นกัน^{๓๓}

เมื่อเรากล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ ตามนักปรัชญาที่ให้ความหมายไว้ จึงพอสรุปได้ว่าเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ตามเหตุปัจจัย ที่มารวมตัวกันขึ้น หรือประกอบกันเข้า จากจุดเล็กๆไปหาจุดใหญ่ เหมือนการรวมตัวกันของมนุษย์จาก ๑ คน ไปถึง ๒ คน หรือ ๑๐๐๐ คน ไปถึง ๑๐๐๐๐ คน เป็นต้น เมื่อมาอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมาก ความคิดก็มีแนวความคิดที่แตกต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้จึงต้องเลือกคนใดคนหนึ่งที่ยอมรับของคนจำนวนมากนั้นขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง เมื่อผู้ปกครองจะปกครองคนจำนวนมากได้ ต้องมีกฎระเบียบเพื่อควบคุมตนเอง ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือ การคิดตัดสินใจปัญหาต่างๆ ฉะนั้น หลักทางพระพุทธศาสนาถือว่า ต้องมีกฎของศีลธรรม คุณธรรมเข้าควบคุม เป็นต้น

๓.๑.๓ อำนาจในการปกครอง

ในพระไตรปิฎก คำที่มีความหมายเทียบเคียงกับคำว่า อำนาจ นั้นมีหลายคำเช่น วส อิทฺธิ สุกก อานุภาว อินฺทริย และ พล เป็นต้น โดยเฉพาะคำว่า พละ หมายถึง กำลัง อำนาจ ในพละ ๔ แสดงถึงลักษณะของผู้มีอำนาจ ว่าต้องประกอบไปด้วยทรัพยากรแห่งพลัง คือ กำลัง ๔ ประการ คือ

(๑) ปัญญาพละ	กำลังคือปัญญา
(๒) วิริยพละ	กำลังคือความเพียร
(๓) อนุวัชชพละ	กำลังคือกรรมที่ไม่มีโทษ

^{๓๓} ระวี ภาวิไล, อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

(๔) สังคหผละ กำลังคือการสงเคราะห์^{๑๔}

กล่าวได้ว่า กำลังแต่ละอย่างล้วนสำคัญกำลังกายก็ช่วยกำลังร่างกายการดำเนินชีวิตให้มีความสุขสบาย เพราะหากว่าไม่มีกำลังอื่นๆ มาค้ำจุนแล้วกำลังกาย อาจใช้ไปในทางที่ผิดเป็นอันตรายได้ ส่วนกำลังปัญญาท่านจัดว่าเป็นกำลังที่ประเสริฐสุดเพราะเป็นเครื่องกำกับควบคุมและนำทางกำลังอื่นๆ ทุกอย่างยังมีหลักธรรมที่เป็นกำลังหรือเรียกว่าพละคือธรรมอันเป็นกำลัง มี ๔ ประการซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นผู้มีอำนาจมีความมั่นใจไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตรายต่าง ๆ คือ ปัญญาพละมีกำลังแห่งปัญญามาก วิริยพละ มีกำลังแห่งความเพียรมาก อดวิชัยพละ มีกำลังแห่งความสุจริตหรือความบริสุทธิ์ สังคหผละมีกำลังแห่งการสงเคราะห์คือการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนไว้ได้มากด้วยการสงเคราะห์ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การแบ่งปัน การพูดจาดีไพเราะ การบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์

เมื่อเราพูดถึงกำลังหรือพลังของอำนาจ โดยเฉพาะนักปกครองทั้งหลาย ต้องมีอำนาจที่สำคัญที่สุด คือ ต้องมีปัญญาพละ มีกำลังแห่งปัญญามากเป็นสำคัญ เพราะถือว่ากำลังแห่งปัญญานั้น สามารถเข้าใจ ดีความทำความเห็นได้ถูกต้อง มีเหตุมีผลในการตัดสินใจ ด้วยอำนาจของธรรม และสามารถทำให้อำนาจหรือพลังข้ออื่นขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี อย่างในปฐมพลสูตร ว่าด้วยกำลัง พระพุทธเจ้าแสดงสิ่งที่เป็นอำนาจหรือกำลังของบุคคลต่างๆ ไว้ ๘ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. เด็กมีการร้องไห้เป็นกำลัง
๒. มาตุคามมีความโกรธเป็นกำลัง
๓. โจรมีอาวุธเป็นกำลัง
๔. พระราชามีอิศริยยศเป็นกำลัง
๕. คนพาลมีการเพ่งโทษผู้อื่นเป็นกำลัง
๖. บัณฑิตมีการไม่เพ่งโทษผู้อื่นเป็นกำลัง
๗. คนผู้เป็นพหูสูตมีการพิจารณาเป็นกำลัง
๘. สมณพราหมณ์มีขันติเป็นกำลัง^{๑๕}

^{๑๔} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓ / ๕ / ๔๓๕.

^{๑๕} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓ / ๒๗ / ๒๗๒.

ฉะนั้น บุคคลที่มีกำลัง เท่ากับการมีอำนาจ คือ ผู้ที่มีในสิ่งที่บุคคลอื่นไม่มีหรือมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ บังคับควบคุมให้บุคคลอื่นกระทำตามความต้องการของตนเองได้ อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าในตัวเอง แต่จะมีค่าขึ้นมาได้ต่อเมื่อมีผู้นำเอาอำนาจนั้นไปใช้ จะใช้ไปในทางที่ดี หรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจนั้นว่าจะใช้อำนาจไปในทางใดถ้าใช้อำนาจไปโดยไม่มีการขอบหรือ ไม่คำนึงถึงขอบเขตของศีลธรรมแล้วก็จะสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมโดยรวมได้ เพราะอำนาจเป็นใหญ่ในโลก ถ้าหากตกไปอยู่ในมือของคนดี อำนาจก็จะอำนวยประโยชน์สุขแก่ตนเองและแก่สังคมโดยรวมได้อย่างมากมายแต่ถ้าตกไปอยู่ในมือของคนชั่วแล้วผลก็จะเกิดขึ้นในทิศทางตรงกันข้าม

อำนาจเป็นสิ่งที่มืออยู่กับการปกครอง สังคมใดมีระบอบการปกครอง สังคมนั้นก็ย่อมมีการใช้อำนาจ การปกครองที่ดีจะต้องประพฤติดุปฏิบัติให้ถูกต้อง มีจริยธรรมของนักปกครองด้วย จะเห็นได้จากการปกครองแบบ บิดาปกครองบุตรในสมัยสุโขทัย การปกครองในสมัยสุโขทัยนั้น มีลักษณะการปกครองแบบ บิดาปกครองบุตร พระมหากษัตริย์ ดูแลทุกข์สุขของประชาชน เหมือน บิดาซึ่งมีหน้าที่ต่อบุตร ในขณะที่ประชาชนเอง ก็ให้ความเคารพเชื่อฟัง ความกตัญญู ต่อพระมหากษัตริย์ เป็นการตอบแทน เช่นเดียวกับบุตร ฟังปฏิบัติตามบิดามารดา ซึ่งถือว่า ลักษณะการปกครองดังกล่าว สอดคล้องกับคุณค่าทางจริยธรรม ของพระพุทธศาสนา ที่ได้จัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่าง บิดา มารดากับบุตร ตลอดจนแยกแยะสิทธิ และหน้าที่ของทั้ง ๒ ฝ่ายไว้อย่างชัดเจน เช่น บิดา มารดา มีหน้าที่เลี้ยงดูปกป้อง ให้ความรัก ให้ความศึกษาแก่บุตร ในขณะที่บุตรก็ต้องให้ ความเคารพเชื่อฟัง กตัญญู กตเวที ตอบแทนคุณบิดามารดา ^{๖๖}

เห็นได้ว่า ระบบการปกครองมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากต่อการใช้อำนาจของผู้ปกครอง แต่ปัญหาคือว่า อำนาจนั้นถูกใช้อย่างจำกัด จึงจะมีประโยชน์ต่อการปกครอง ทำให้คนผู้ถูกปกครองเคารพเชื่อฟัง และเกิดศรัทธา ยกตัวอย่างเช่น บิดาปกครองบุตร ต้องใช้ความนุ่มนวลในการปกครอง และจะต้องให้สอดคล้องกับหลักของการประพฤติดุปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรด้วย จึงจะจัดว่าระบบการปกครองนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

^{๖๖} จานงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๒๐), หน้า ๓๗.

เหมือนหลักการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งอินเดีย หรือหลักปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งไทย เป็นต้น ก็ได้รับอิทธิพลมาจากการปกครอง การที่พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะ พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำระบบการปกครอง แบบบิดาปกครองบุตรมาใช้ นั่น น่าจะมีเหตุผลเชื่อได้ว่า พระองค์ได้ทรงนำหลักการของพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นแนวทางในการปกครอง เพื่อเสริมสถานะและความมั่นคงในอำนาจทางการเมืองของอาณาจักร และทำให้คนส่วนมากเชื่อฟัง เคารพ สำหรับความคิดที่ว่า ธรรมะเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการจัดระเบียบสังคม และเป็นเครื่องมือชี้นำ จริยธรรมของผู้ปกครอง นั้นสามารถอธิบายได้จากพระราชจริยาวัตรของพ่อขุนรามคำแหงที่มีผู้แปลความว่า

ถ้าสังคมมีความมั่นคงด้วยศีลธรรม และประชาชนมีจิตใจสูง
เปี่ยมล้น ด้วยคุณธรรม มั่นคง ในพุทธศาสนา และ ยึดมั่นใน
ธรรมะ อาณาจักรย่อมสงบสุขและรุ่งเรือง^{๓๓}

พระมหากษัตริย์ ได้ใช้ธรรมะ ในการปกครอง กษัตริย์ของสุโขทัย แต่ละพระองค์ ได้พยายามจัดกิจกรรม เผยแพร่ และให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญ การปกครอง และการเมืองที่ดี นักปกครอง จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง มีความยุติธรรม มีศีล มีธรรมะ มีคุณธรรม และมีจริยธรรมทางการเมือง การบริหารและการปกครองที่ดี^{๓๔}

เห็นได้ว่า เมื่อผู้ปกครองดี มีศีลธรรม เข้าใจระบบการปกครองของผู้ได้การปกครอง การปกครองจะสมบูรณ์ ผู้ได้ปกครองต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ต่อระเบียบกฎเกณฑ์ของการบริหารบ้านเมืองด้วย เมื่อเป็นธรรมทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง การปกครองก็จะดีและพัฒนาไปสู่ความสงบสุขได้

๓.๑.๔ ความหมายของคำว่า “อธิปไตย ๓”

คำสอนในพระพุทธศาสนา ได้แสดงหลักความจริง เกี่ยวกับการใช้อำนาจที่เป็นจริงอยู่ในโลกของผู้ปกครอง คือ หลักอธิปไตย ๓^{๓๕}

^{๓๓} เกรียงศักดิ์ พิทยานะ, ไทยห้ายศ, (กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๑๒), หน้า ๑๕๒.

^{๓๔} ประสงค์ สุวรรณบุบผา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๐.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ที.ป. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๓๔.

คำว่าอธิปไตย แปลตามตัวอักษรว่า “ความเป็นใหญ่” ในทางการปกครอง หมายถึง อำนาจอสูงสุด (Sovereignty) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของความเป็นรัฐในปัจจุบัน ซึ่งจะขาดเสียมิได้ พระพุทธเจ้านำคำนี้มาอธิบายความหมายการปฏิบัติธรรมของภิกษุ แต่ก็สามารถนำมาอธิบายในเชิงการปกครองได้ โดยพระองค์ได้ตรัสเรื่องอธิปไตย ไว้มีอยู่ ๓ ประการคือ

(๑) **อัตตาธิปไตย** ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ ตลอดจนผลประโยชน์ตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนา และสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ยึดถือว่าการกระทำเพื่อผลประโยชน์ ของความถูกต้อง อันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองแม้แต่การปกครองก็เช่นกัน ใช้ความเข้าใจอันเป็นผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากความต้องการของตนเองที่เป็นหลักใหญ่ของการพัฒนารัฐ หรือประเทศของตนเป็นใหญ่ อัตตาธิปไตย เป็นเหตุให้คนเห็นแก่ตัว ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ไม่ยอมรับความเห็นของผู้อื่น แม้ว่าบางครั้งจะใจกว้างช่วยเหลือคนอื่นหรือรับฟังคนอื่นก็เพียงเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทนทั้งสิ้น^{๒๐}

(๒) **โลกาธิปไตย** ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนิทาและสรรเสริญ ไม่มีหลักการที่แน่นอน กระทำการด้วยปรารถนาเอาใจหมุ่ชน หากความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ด้วยหลักความถูกต้องความเข้าใจเป็นหนึ่งเดียวของหมู่คณะเป็นหลักใหญ่ในการปกครอง โลกาธิปไตย เป็นดาบสองคม มีทั้งคุณและโทษ กล่าวคือ หากเสียงส่วนใหญ่ประกอบด้วยธรรม มาจากผู้มีคุณธรรม ย่อมให้คุณ แต่หากไม่ประกอบด้วยธรรมมาจากผู้ขาดธรรมย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ^{๒๑}

(๓) **ธรรมาธิปไตย** ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มจิตแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ว่าเป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ อันเป็นหลักเบื้องต้นที่ยึดถือความดีงาม ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และหมู่คณะเป็นหลัก มีแบบแผน กฎระเบียบที่มั่นคงถาวร มีวิจรรณญาณในการใช้เหตุผลในการตัดสินใจที่ชอบ

^{๒๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ดองดี สุรเตโช), คำวัด ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓๐.

ธรรมเป็นพื้น ธรรมาธิปไตย เป็นเหตุให้เกิดความยุติธรรม เกิดความถูกต้อง แม้บางครั้งจะไม่ถูกใจ แต่อ่านวยประโยชน์ให้มากกว่าอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตย ซึ่งการปกครองสงฆ์ใช้แนวธรรมาธิปไตยเป็นหลักมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ^{๒๒}

ส่วนในหนังสือเรื่อง ธรรมานุชีวิต ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ^{๒๓} ได้กล่าวถึงสมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตย ฟังรู้หลักและปฏิบัติ ในหลักอริปไตย คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่าอริปไตย ๓ ประการ คือ

(๑) “**อัตตาธิปไตย** ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่วทำดีด้วยเคารพตน” ^{๒๔}

(๒) “**โลกาธิปไตย** ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารถนาเอาใจหมู่ชน หากความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวก้าวเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่วทำดี ด้วยเคารพเสียงหมู่ชน” ^{๒๕}

(๓) “**ธรรมาธิปไตย** ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๘.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐) , หน้า ๑๕ - ๒๐.

^{๒๔} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life**, (Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997) p. 28. “Attadhipateyya : **supremacy of oneself** ; putting the prime importance on one’ s own self, position, reputation, or status ; acting in view of one’ s self and what relates to oneself ; on the wholesome side, it means abandoning evil actions and cultivating the good out of a sense of self -respect.”

^{๒๕} “Lokadhipateyya ; **supremacy of the world** ; putting the prime importance on worldly values ; wavering in face of criticism and praise ; operating on the basis of what pleases the group, seeking popularity or fearing censure ; on the wholesome side, it refers to avoiding evil actions and cultivating the good in deference to the opinions of the community.”

และความคิดเห็น ที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มจิตแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม

เป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา”^{๒๖} ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐประชาชาติไทย พึงถือหลักข้อ ๓ คือธรรมาธิปไตยเพราะพระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุด โลกาธิปไตยก็ยังดีกว่าอธิดาธิปไตย จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ตำหนิระบบเผด็จการที่ใช้ธิดาธิปไตยถ้า ระบบเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรม ในความถูกต้องมีความรักความเมตตาต่อประชาชนเหมือนพ่อปกครองลูก และมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาชาติไทยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุด แม้นักปราชญ์เมธีทางการปกครองยุคปัจจุบัน ก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้าโดยกล่าวว่า “ประชาชาติไทยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด”

แต่เนื่องจากปัจจุบัน ไม่มีใครเป็นบุคคลที่คนทั้งหมดยอมรับความเที่ยงธรรมที่สามารถชี้ขาดได้ว่า ความคิดเห็นอันไหนหรือของใครถูกต้องชอบธรรมเหมือนพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล จึงต้องใช้เสียงข้างมากแทน ซึ่งก็ไม่แน่ว่าความเห็นของคนส่วนใหญ่จะถูกต้องเสมอไป เช่น ครูถ้าไปสอนนักเรียน ในขณะที่เดียวกันนั้นกำลังมีการแข่งขันกีฬาที่นักเรียนสนใจ หากครูขอมติจากนักเรียนว่าเราจะเรียนหนังสือ หรือเลิกไปดูกีฬา รับรองได้ว่านักเรียนทั้งชั้นจะต้องลงความเห็นว่าเลิกเรียนดีกว่า นี่ก็ชี้ให้เห็นว่าความเห็นส่วนใหญ่ไม่ถูกต้อง

ในการใช้อำนาจการปกครองทั้ง ๓ อย่างนี้ การปกครอง ๒ ข้อแรก เป็นการใช้อำนาจการปกครองที่ยังมีส่วนบกพร่อง ที่ต้องแก้ไขอยู่ เพราะไม่มีอะไรจะเป็นตัวรับประกันได้ว่า การใช้อำนาจนั้น จะเป็นไปอย่างถูกต้องและสนองตอบต่อประชาชน ถ้าหากยึดการใช้อำนาจแบบแรก คือ แบบธิดาธิปไตย จะแน่ใจได้อย่างไรว่า การกระทำหรือการตัดสินใจนั้นจะถูกต้องเสมอไป ถึงแม้ว่าบุคคลผู้ปกครอง จะเป็นคนที่มีความสามารถ และเป็นทีเคารพรัก

^{๒๖} “Dhammadhipateyya : **supremacy of Dhamma** ; putting the prime importance on principles, truth, righteousness, virtue and reason ; operating on the basis of what has been learned and verified against the facts ; acting on views that have been extensively and clearly investigated and considered to the best of one’ s wisdom and integrity to be righteous and for the sake of goodness ; on a general level, it means acting out of respect for established principles, laws, rules and regulations.”

ของประชาชนมากแค่ไหนก็ตาม เพราะการกระทำของเรานั้นขึ้นอยู่กับอารมณ์เหตุผล ถ้าหากอำนาจการปกครองไปตกอยู่ที่มือของคนใดคนหนึ่ง ก็อาจจะใช้อำนาจนั้นเป็นไปตามความต้องการของตนเอง และไม่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชน เพราะถือตนเองเป็นใหญ่ในการตัดสินใจ ทำอะไรลงไป จึงมีโอกาสดผิดพลาดได้เช่นกัน และถ้าหากยึดการใช้ อำนาจแบบที่ ๒ คือ แบบโลกาธิปไตย คือ ถือกระแสของโลก หรือชนหมู่มากเป็นใหญ่ก็ไม่มีอะไรเป็นตัวรับประกันได้ว่า คนหมู่มากที่อยู่ในสังคมจะตัดสินใจทำอะไรลงไปได้อย่างถูกต้องทุกอย่าง และการตัดสินใจโดยใช้เสียงส่วนใหญ่ บางครั้งอาจเป็นการรังแกหรือเบียดเบียนคนส่วนน้อยที่มีอยู่ในสังคมเดียวกันก็ได้

ส่วนการใช้อำนาจแบบที่ ๓ ถือธรรมาธิปไตย คือยึดธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ความถูกต้อง เหตุผล ความจริง ความเป็นธรรมเป็นสำคัญ ตัดสินด้วยความเป็นธรรม ความยุติธรรม เป็นต้น การใช้อำนาจยึดธรรมเป็นใหญ่อย่างนี้ ถือว่าย่อมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้มาก ในทางพระพุทธศาสนาก็สรรเสริญการใช้อำนาจการปกครองแบบธรรมาธิปไตย เมื่อรู้หลักอย่างนี้แล้ว ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐ ฟังถือหลักข้อ ๓ คือ ธรรมาธิปไตย ในการปกครอง

จะอย่างไรก็ดี หลักอธิปไตย ในการปกครองทั้ง ๓ ข้อนี้ ถือว่าหลักการปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระองค์ไม่ได้ยึดถือรูปแบบใดว่าจะดีไปหมด เพราะรูปแบบการปกครองทั้ง ๓ ข้อนี้มีความสำคัญเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของการปกครองว่าจะใช้ระบบการปกครองข้อใดไปใช้จึงจะเหมาะสม แต่ประการที่สำคัญ พระองค์จะยึดการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเป็นข้อที่สำคัญที่สุดในการปกครอง มากกว่าการปกครอง ๒ แบบข้างต้น เพราะเป็นการปกครองโดยใช้สติปัญญา มีเหตุมีผลเป็นสำคัญและแน่นอนที่สุดในการปกครอง

ในสมัยพุทธกาล มีรัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย (สามัคคีธรรม) อยู่รัฐหนึ่งซึ่งเจริญรุ่งเรืองและมีชื่อเสียงมาก คือ รัฐวัชชี เป็นรัฐที่มีความสามัคคีเข้มแข็งทั้งในเศรษฐกิจและการทหาร แม้แต่พระเจ้าอชาตศัตรูแห่งรัฐมคธก็ไม่สามารถโจมตีเอาชนะได้ โดยง่ายจำต้องใช้คนแทรกซึมเข้าไปบ่อนทำลายความสามัคคีภายใน ให้เกิดความแตกแยกกัน

ขึ้นในหมู่ชาววัชชีเสียก่อน จนวัชชีอ่อนแอจึงพ่ายแพ้ต่อรัฐมคธ ^{๒๗} พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักธรรมที่ชาววัชชีถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จึงทำให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง หลักธรรมนั้นชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” ^{๒๘} แปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียว มีอยู่ ๘ ข้อ ^{๒๙} คือ

(๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ ^{๓๐}

(๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน ^{๓๑}

(๓) ไม่ถืออำเภอใจใคร่ต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆอันมิได้ตกลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว และถือปฏิบัติมันอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม ^{๓๒}

(๔) ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน พึงให้เกียรติ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง ^{๓๓}

(๕) ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก ^{๓๔}

^{๒๗} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, หน้า ๒๖.

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน อ.นวก. (ไทย) ๒๓ / ๒๑ / ๓๑.

^{๒๙} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life**, (Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997) p. 29.

^{๓๐} “Meeting often and regularly ; regularly conferring on community affairs and projects (which are to be shouldered by each person according to his level)”.

^{๓๑} “Meeting together, dispersing together and doing together what needs to be done together”.

^{๓๒} “Neither instituting laws and regulations not communally agreed upon simply out of convenience or personal preference, nor denigrating or abolishing things already instituted; upholding the main provisions established as the constitution”.

^{๓๓} “Honoring and respecting the elders long in experience, giving weight to their words”.

^{๓๔} “Honoring and respecting the womenfolk, protecting them from abuse and ill-treatment”.

(๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ ใ้ทำให้ทำดี และเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี ^{๓๕}

(๗) จัดการให้ความอารักขา บำรุง ค้ำครอง อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีล ทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน ทั้งเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก ^{๓๖}

หลักธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ รัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในชมพูทวีปในอดีตถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แม้ปัจจุบันก็ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ปัญหาสมาชิกไม่ครบองค์ประชุมก็ดี สมาชิกยังไม่พอที่จะเปิดประชุมก็ดี ตลอดจนความวุ่นวายแย่งกันพูดแสดงอาการไม่ให้เกียรติประธานก็ดี อาจหมดไปหรือลดน้อยลงบ้างก็ได้

ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็นในหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ ว่า มนุษย์ที่เป็นบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่ผู้นำด้านการปกครอง ประพฤติปฏิบัติยึดหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อในการปกครองบ้านเมือง ประเทศนั้นๆ จะมีแต่ความสงบสุข ร่มเย็น ไม่มีความเสื่อม ไม่มีการทุจริตได้ มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ตรงกันข้ามถ้าไม่ตั้งอยู่ในหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อ ปัญหาที่ตามมาคือความหายนะแห่งบ้านเมือง ซึ่งผู้วิจัย ยกตัวอย่างให้เห็นได้ชัด ดังนี้

บ้านของนาย ก มีลูกอยู่ ๓ คน ซึ่งลูกแต่ละคนมีนิสัยที่แตกต่างกันออกไป ลูกคนที่ ๑ ชื่อ แดง มีนิสัยโลภ คนที่ ๒ ชื่อ ดำ มีนิสัยโกรธ คนที่ ๓ ชื่อเขียว มีนิสัย หลงตัวเอง ซึ่งลูก ๓ คนมีนิสัยที่แตกต่างกันออกไป ส่วนนาย ก ผู้เป็นพ่อ มีนิสัยอ่อนโยน ใจเย็น ชอบให้ทาน รักษาศีล และเป็นคนมีเหตุผล เมื่อผู้เป็นพ่อจะสั่งสอนอย่างไร ลูกทั้ง ๓ คนที่มีนิสัยที่แตกต่างกันออกไปนั้น ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพ่อ เอาแต่ใจตัวเอง เมื่อเห็นสิ่งใด จึงอยากได้มาเป็นของตัวเอง เมื่อไม่พอใจ ไม่ทันใจโกรธทันที ถึงกลับทำร้ายพ่อ หรือลูกคนที่ ๓ หลงผิดเป็นลูก

^{๓๕} “Honoring and revering the shrines, holy places and national monuments, which are memorials arousing virtue and centers of community spirit; not neglecting to honor the ceremonies required for those places as dictated by tradition”.

^{๓๖} “Organizing rightful protection, support and sanctuary to monks and priests who maintain pure moral conduct and who serve as spiritual refuges and moral examples for the people; gladly receiving them and wishing for their comfort”.

หมายความว่า ทำในสิ่งที่เขาไม่ทำกัน กล่าวคือ หลงว่า การทำผิดกฎหมายเป็นสิ่งที่ดี เช่น การทำร้ายผู้อื่น ดิดึงเสพติด พ่อบอกร สอน เตือนไม่ฟัง ไม่สนใจ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ในปัจจุบันนี้มีจำนวนมาก สรุปว่า ครอบครัวของ นาย ก นี้ ไม่ตั้งอยู่ในธรรมทั้ง ๗ ข้อ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในบ้าน ย่อมทำให้ บ้านของนาย ก มีแต่ความเลื่อม แม้ว่าผู้ปกครองคือ นาย ก ที่เป็นพ่อจะเป็นคนดีก็ตาม ถ้าลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ก็เท่ากับว่า ไม่พร้อมกันประชุม ไม่สามัคคีกัน นั่นคือความเลื่อมของบ้าน ของนาย ก ที่ตามมาไม่มีความเจริญเลยเพราะขาดการปฏิบัติหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อ ตรงกันข้าม

ถ้าเป็นบ้านของนางสาว ข ซึ่งเป็นคนดี และมีลูกอยู่ ๑๐ คน บรรดาลูก ๑๐ คนนั้น เชื่อฟังแม่ เป็นคนดี ไม่กระทำในทางเสียหายแก่บ้านเมือง เอาใจใส่ต่อครอบครัว ขยันขันแข็ง ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ต่างคนก็ต่างเข้าใจซึ่งกันและกัน น้องเชื่อฟังพี่ พี่เข้าใจน้อง และเชื่อฟังคำสอนของนางสาว ข ผู้เป็นแม่ สรุปได้ว่า บ้านของนางสาว ข แม้จะมีสมาชิกในครอบครัวเป็นจำนวนมาก ก็สามารถอยู่ด้วยกันเข้าใจกัน มีความสามัคคีกัน เพราะตั้งอยู่ในหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อตามที่ได้อธิบายไว้แล้วในเบื้องต้น ตามที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างให้เห็นได้ชัดในหลักธรรมที่กล่าวมาทั้ง ๗ ข้อ นั้น

๓.๑.๕ เป้าหมายของการใช้อำนาจของผู้ปกครอง

(๑) การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัว เพื่อความยิ่งใหญ่หรือผลประโยชน์แก่ตัวผู้มีอำนาจ และพวกพ้องเอง รวมทั้งการใช้อำนาจเพื่อที่จะรักษาอำนาจให้อยู่กับตนเองให้นานที่สุด

(๒) การใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์สาธารณะและแก่ประชาชน โดยทั่วไป แต่โดยทั่วไปแล้วผู้มีอำนาจมักจะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ทั้งสองควบคู่กันไปเพียงแต่ว่าเพื่อประโยชน์ ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม หรือเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัวยังแยกย่อยไปอีกว่า ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ ส่วนการใช้อำนาจเพื่อส่วนรวมนั้นมีประโยชน์เล็กน้อยเพียงใด โดยดูได้จากคุณค่าและประโยชน์ที่มีต่อประเทศชาติหรือประชาชน ว่าได้รับผลประโยชน์เพียงใด

ส่วนเป้าหมายของการใช้ อำนาจ ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องความสุขของประชาชน คือทรงสอนให้ใช้อำนาจหรือความยิ่งใหญ่ นั้น เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนแทน ที่จะมุ่งไปที่ความยิ่งใหญ่ด้วยอำนาจตามแนวความคิด ของพราหมณ์หรือฮินดูที่มุ่งเน้นไปถึงแต่เรื่องความยิ่งใหญ่ เน้นถึงแต่เรื่องของอำนาจ วิธีแสวงหา และรักษาอำนาจความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ อสิริยศหรือบิรารยของกษัตริย์

ถึงบางครั้งไม่คำนึงถึงจริยธรรมหรือคุณธรรม กลับเอาความยิ่งใหญ่ ไปไว้ที่ความมีอำนาจ จนดูเหมือนว่าความมีอำนาจ เป็นจุดหมายในตัวของมันเองหรือความมีอำนาจเป็นจุดหมายปลายทาง

การใช้อำนาจ ตามคติทางพระพุทธศาสนา เน้นหนักไปในการใช้ธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ไม่ได้เน้นไปถึงการใช้อำนาจการปกครอง ด้วยอำนาจจะทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านขึ้น เพราะผู้ได้ปกครอง จะรู้สึกว่ามีอำนาจ คือผู้ที่มาคอยบังคับ ทำให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งในจิตใจ และทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อาญา และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

การศึกษาเรื่องของผู้ปกครองสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญมาก คือ เรื่องของอำนาจ และการใช้อำนาจในการปกครองรัฐของผู้ปกครอง เพราะรัฐนั้นเป็นศูนย์รวมของอำนาจ ผู้ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม จะต้องเป็นผู้ที่มีอำนาจรัฐในการที่จะเป็นผู้ปกครองรัฐได้ สิ่งที่สำคัญที่จะต้องมียกอำนาจ เพราะจะเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบบังคับ ควบคุมและจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม เพื่อป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ มิให้เกิดการแย่งชิงหรือขัดแย้งกัน จนทำให้ระบบของสังคมเสื่อมสลายหรือเสื่อมสลายไป พระพุทธองค์ ได้นำหลักแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์ จากแนวเดิม ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์ และลัทธิอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ในสังคม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคม ส่วนการละตัวตน จะทำให้คนเรามีความสำนึกต่อสังคมได้มากขึ้นการละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครอง ซึ่งรักษาอำนาจของตน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องสร้างสังคมใหม่ขึ้น สังคมนั้นคือ สังคมสงฆ์^{๓๖}

จึงเห็นได้ว่า ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบของการปกครอง เนื่องจากจะต้องมีวิธีการต่างๆ อาทิ ผู้ปกครองจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี หมายความว่า เป็นผู้ผู้นำที่ต้องการ ก็คือ ผู้ที่คนเขาอยากตาม หรือพร้อมที่จะตาม พูดอีกอย่างหนึ่งว่า เขายินดีที่จะให้นำเขาไป ความอยากตามหรือพร้อมที่จะตามจะเกิดขึ้นได้ นอกจากอาศัยคุณสมบัติต่างๆของผู้

^{๓๖} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๐.

ที่จะมานำแล้ว พื้นฐานที่ขาดไม่ได้ ก็คือ ความรู้สึกไว้วางใจว่าเป็นมิตรกับเขาถือเป็นพวกเดียวกับเขา และอาจจะช่วยเขาได้ ความรู้สึกนี้มีรากฐานสำคัญ ๒ อย่าง คือ ความรู้ กับ เจตนา ความรู้ คือ ร่วมรู้ร่วมเข้าใจอะไรๆกับเขาเท่าที่จำเป็น เริ่มแต่เข้าใจชีวิตความรู้สึกนึกคิดจิตใจ ตลอดจนปัญหาของเขา เจตนา คือ เห็นว่ามีความประสงค์ดีต้องการให้เขาประสบผลดี^{๓๔} ฉะนั้น เมื่อเป็นผู้ปกครองนอกจากมี ความรู้ กับเจตนาแล้ว สิ่งที่มาอีก ก็คือ อำนาจ ที่จะต้องนำเอาอำนาจนั้นมาใช้ในการปกครองว่าจะยึดตัวเองเป็นสำคัญ หรือถือหมู่ชนเป็นใหญ่ หรือจะยึดถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ลักษณะอย่างนี้จะต้องอยู่ที่ผู้ปกครอง อย่างเช่น การใช้อำนาจ ในฐานะเป็นผู้ปกครองในทางพระพุทธศาสนา

๓.๑.๖ การใช้อำนาจในฐานะเป็นผู้ปกครอง

- พระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาของศาสนาพุทธ

สมัยที่พระพุทธองค์ยังไม่ปรินิพพาน ได้ทรงอยู่ในฐานะประมุขของภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวก พระองค์ทรงเป็นศาสดาที่แนะนำสั่งสอน ชีวีติ ชีวกุ และแก้ไขข้อสงสัยนานัปการให้สาวกทั้งหลาย ดังนั้นจึงเป็นที่วิตกกังวล ของเหล่าสาวก ว่า เมื่อทรงปรินิพพานไปแล้ว จะมีผู้ใดมาทำหน้าที่นี้แทน พระองค์ได้ทรงแสดงคำตอบไว้ใน มหาปรินิพพานสูตรว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๓๕}

พระวินัยหรือสิกขาบทคือธรรมเนียมการปกครอง ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาร่วมกันบัญญัติขึ้น เพื่อใช้เป็นมาตรการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาของภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ถ้าภิกษุรูปใดประพฤติล่วงละเมิดก็จะได้รับโทษทั้งที่เป็นสถานหนักและเบาลดหลั่นกันตามลักษณะของความผิดที่ได้ทำลงไป กล่าวคือ โทษสถานหนัก คือ ให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ส่วนโทษสถานเบา คือ การยอมรับสารภาพความผิดที่ได้ทำลงไป จากนั้นได้กล่าวคำปฎิญาณยืนยันต่อหน้าภิกษุผู้บริสุทธิตัวว่า จักสำรวมระวัง และไม่ทำ ไม่พูด ไม่คิดล่วงละเมิดอีกต่อไป

^{๓๔} พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๕.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๔.

เทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ ดังพระบาลีที่ว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ขมฺมกฺกํทฺถํ ขมฺมกฺกํทฺถํ” เราจะเข้าใจในระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้จากเรื่องที่ถูกวิจัยขอมาเป็นตัวอย่างให้เห็นเกี่ยวกับการใช้ระบบการปกครองของผู้นำด้านการปกครองของพระพุทธเจ้าในเกสิสูตร ^{๔๐}

วันหนึ่ง สาริณีผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสิเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า นายเกสิมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสิกราบทูลว่า เขาใช้ ๓ วิธีคือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งนุ่มนวลและรุนแรง

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร นายเกสิกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อสถาบันเกสิวิทยา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคนเหมือนกันคือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ นายเกสิทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็มีการฆ่าทิ้งเหมือนกัน นายเกสิทูลถามว่าการฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยะเจ้า การฆ่าหมายถึงการเลิกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอนยอมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรม ^{๔๑}

ด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าใช้หลักพระธรรมวินัยในการปกครองของสงฆ์เป็นหลักที่ยึดเป็นรูปแบบในการดำเนินงานในทางพระพุทธศาสนาที่ต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำ การที่ผู้ใดปกครองจะทำตามคำสั่งของผู้นำจึงไม่ขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๑๑๑ / ๑๖๕.

^{๔๑} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้าโปร-ดิกส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑-๒๒.

๓.๑.๓ รูปแบบการปกครองในหมู่สงฆ์

(๑.) **อุปัชฌาย์** สมัยพุทธกาล ขณะนั้นยังไม่ได้มีการกำหนด ข้อบัญญัติว่าด้วยการบวช การดูแลหมู่สงฆ์ ได้มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ได้รับคำติเตียนจากประชาชนว่า ภิกษุนั้นมีมารยาทไม่สมควร บิณฑบาตไม่เรียบร้อย แต่งตัวไม่เรียบร้อย ฉ้นไม่เรียบร้อย ไม่เหมาะสม พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของภิกษุรูปนั้นๆจะต้องรับผิดชอบว่ากล่าวตักเตือน ถ้าภิกษุรูปนั้นๆ ยังไม่เลิกละหรือยังไม่ยอมเชื่อฟัง พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ก็จะประชุมสงฆ์ แยกหรือขับไล่ภิกษุรูปนั้นๆออกจากหมู่คณะ พร้อมกันนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์มีอำนาจทำการประณามหรือดำเนินคดีกับภิกษุผู้เป็นสัททวิหาริกที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม ๕ ประการ คือ ไม่รักใคร่ ไม่เลื่อมใส ไม่ละอาย ไม่เคารพ ไม่หวังดีต่อพระอุปัชฌาย์

ด้วยเหตุนี้จึงได้ทรงบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ ทำหน้าที่ดูแลปกครองสั่งสอน ดั่งบิดาแก่ผู้ที่อยู่ได้ปกครอง ซึ่งเรียกว่า สัททวิหาริก ได้กำหนดข้อที่ควรปฏิบัติต่อกันไว้ ภายหลังผู้เป็นประธานการบวชให้ผู้ใด ก็ถือเป็นอุปัชฌาย์ของผู้นั้นด้วย

(๒) **อาจารย์** ในกาลต่อมาเกิดปัญหา อุปัชฌาย์บางองค์ลึกลับ บ้างไปเข้าลัทธิอื่น บ้าง มรณภาพบ้าง หรือหลีกเร้นไปอยู่ในที่สงัดบ้าง ภิกษุทั้งหลายไม่มีใครตักเตือน พร่ำสอน ประพฤติมารยาทไม่สมควร นุ่งห่มไม่เรียบร้อย เป็นต้น ถูกประชาชนติเตียน จึงทรงอนุญาตให้มีอาจารย์คอยดูแลสั่งสอนดั่งบิดา ผู้ที่อยู่ได้ปกครอง เรียกว่า อันเตวาสิก และกำหนดวัตรปฏิบัติต่อกัน

จึงเห็นได้ว่า อุปัชฌาย์และอาจารย์นับเป็นหน่วยปกครองที่ได้ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในการปกครองสงฆ์ ที่มีลักษณะควบคุมดูแล นอกจากนั้น ก็มีแต่พระวินัย ที่ใช้ควบคุมวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ซึ่งผู้ดูแลพระวินัยก็คือสงฆ์ที่อยู่ด้วยกันนั่นเอง ผู้ระงับอาบัติหรือการทำผิดพระวินัยก็เป็นอำนาจของสงฆ์ แม้แต่การระงับอธิกรณ์ก็เป็นอำนาจของสงฆ์เช่นกัน อุปัชฌาย์และอาจารย์ นั้นถือว่าเป็นตัวแทนการปกครองที่ยึดถือผู้มีความรู้ อายุพรรษามากเคารพพรรษาที่อ่อนกว่า เท่ากับ พี่ปกครองน้อง แต่มีธรรม วินัย กำกับอยู่เบื้องหลัง

- การบัญญัติพระวินัยในการปกครองของสงฆ์

พุทธบัญญัติและอภิธมาจาร รวมเรียกว่า พระวินัย คำว่า “วินัย” มีอรรถกถาเพราะว่า “วินติ เตนติ วิน โย” แปลว่า “สิ่งที่นำไปดี การแนะนำ เครื่องกำจัดความชั่ว หมายถึงระเบียบ

แบบแผนและข้อบังคับต่างๆ”^{๔๒} หลังจากปฐมโพธิกาล มีกุลบุตรผู้มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาได้เข้ามาบวชเพิ่มมากขึ้น และผู้ที่เข้ามาบวชนั้น ต่างก็มาจากสกุลต่างๆ ก็มาจากสกุลสูงบ้าง กลางบ้าง ต่ำบ้าง มีพื้นเพแตกต่างกัน หากไม่มีพระวินัยปกครอง หรือไม่ประพฤติตามพระวินัย จะเป็นหมู่ภิกษุที่เลวทราม ไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและเลื่อมใส ถ้าต่างรูปประพฤติตามพระวินัยอยู่แล้ว จะเป็นหมู่ภิกษุที่ดี นำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เหมือนดอกไม้ต่างพรรณ เก็บกละกันมาในภาชนะ แม้บางดอกจะมีสีกลิ่นฐานอันงาม มีกลิ่นหอม เพราะดอกไม้กละกัน ย่อมเป็นของไม่น่าดู ไม่น่าชม ดอกไม้เหล่านั้น อันช่างผู้ฉลาด จัดให้เข้าระเบียบวางไว้ในพาน ย่อมเป็นของน่าดู น่าชม แม้นดอกไม้ที่ไม่งาม ก็ยังพลอยให้เป็นของงามได้ ระเบียบนั่นเอง ทำให้เป็นของงาม^{๔๓}

ฉะนั้น การบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ อันเป็นหลักที่ยึดถือปฏิบัติ เหมือนกับเป็นการใช้อำนาจในการปกครอง ดร.สุนทร ณ รั้งยี^{๔๔} ให้ความเห็นเกี่ยวกับอำนาจทั้ง ๓ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) ในสังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัย เพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างที่รัฐสภา เป็นผู้บัญญัติกฎหมาย ในระบอบประชาธิปไตยใหม่ไม่มีจุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัย ก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินจากกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า คู่อ่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑.เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒.เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓.เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ ๔.เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕.เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖.เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อ

^{๔๒} สวัสดิ์ พินิจจันทร์, คติธรรม, กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕), หน้า ๗.

^{๔๓} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๔๔} สุนทร ณ รั้งยี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๖๐.

ความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐. เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย ^{๔๕}

(๒) ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนัก พระพุทธองค์ ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมี พระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่ง วาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น เท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงาน พระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง

(๓) ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐาน แห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิกฤษ์ ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักร และพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของ กฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าเป็นผิด ^{๔๖} ดังนั้นการลงโทษ จึงมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ

(๑) เพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี (๒) เพื่อช่วยป้องกันความชั่วร้าย ทำนองเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ^{๔๗}

จึงอธิบายให้เห็นว่า ในแง่ของการลงโทษทางวินัย หรือการปรับอาบัติ สังคมสงฆ์ จะเข้ามาจัดการ เพราะเป็นปัญหาที่กระทบถึงสังคมโดยรวม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของ

^{๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑ / ๓๕ / ๒๘ - ๒๙.

^{๔๖} ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๕๓.

^{๔๗} สมภาร พรหมทา, “สิทธิในทัศนะของพุทธศาสนา”. พุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน, ๒๕๓๓), หน้า ๖๑.

สังคม ทำให้มองเห็นว่า พระวินัย หรือสิกขาบท เป็นธรรมเนียมการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นใช้กับ คณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาณาจักรอย่างน้อยก็สะท้อนแนวความคิดที่ว่า พระพุทธองค์ทรงยอมรับว่า กฎหมายมีความจำเป็นในการปกครอง คณะสงฆ์ หรือฝ่ายบ้านเมือง เพราะมีรูปแบบการปกครองที่คล้ายกัน ไม่ว่าจะเป็นแบบนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เป็นต้น

รูปแบบการบริหารการปกครองทั้งทางโลกและทางธรรมนั้นมีบทบาทที่สำคัญและคล้ายกัน โดยที่จุดประสงค์หลักอันเป็นจุดหมายเดียวกันเพื่อสร้างความมั่นคงของสังคมให้อยู่ดี เพื่อเป็นเครื่องประกันการกระทำของคนไม่ให้ประพฤติไปในทางที่ไม่ดี ประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะเป็นทางโลก หรือทางธรรม ทางธรรมต้องนำเอาหลักของพระวินัยมาควบคุมการกระทำของพระภิกษุสงฆ์เพื่อเป็นไปได้ด้วยดีในทางการปกครอง ส่วนในทางโลกต้องนำเอาหลักของกฎหมายมาควบคุมของคนในสังคม เป็นต้น การปกครองโดยผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

สรุปความว่า พระวินัย คือ กฎระเบียบซึ่งใช้ควบคุมรักษาหรือปกครองพระสงฆ์ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้มีศีลาจารวัตรงดงาม ดังนั้น จึงเปรียบ พระวินัยเหมือนเส้นด้ายซึ่งร้อยดอกไม้ ควบคุมดอกไม้ไว้ ไม่ให้กระจัดกระจาย การปกครองคณะสงฆ์ จึงต้องมีพระวินัย ที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปกครองของผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง เป็นต้น ส่วนรูปแบบอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่าง คือสังคมสงฆ์ โดยทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบการที่บุคคลหลายสาขาอาชีพ ต่างเพศ ต่างผิวพรรณ มาอยู่ร่วมกัน เป็นชุมชน และมีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ ในระยะแรกที่พระองค์ทรงประกาศหลักคำสอนนั้น มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาพระองค์ก็ทรงรับและสั่งสอนเอง พร้อมกันนั้นก็จัดส่งไปประกาศพระศาสนายังเมืองน้อยใหญ่อื่นๆ เมื่อกิจการเจริญเติบโตตามลำดับ มีภิกษุจำนวนมากเกินกว่าที่จะทรงดูแลได้ทั่วถึงจึงมอบอำนาจให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยเคารพนับถือตามลำดับอาวุโส พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะธรรมราชา ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูกหรืออาจารย์ปกครองศิษย์ ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐาน และทรงมอบให้สงฆ์เป็น

ใหญ่ใช้ระบอบสามัคคีธรรมซึ่งอาจเรียกว่า “สังฆาธิปไตย” ^{๔๘} ทั้งนี้ ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสวัชชือปหานิยธรรม ๑ ประการไว้ว่า ถ้าภคัตริย์แคว้นวัชชีสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอแล้ว แคว้นวัชชีก็จะมีแต่ความเจริญมั่นคงและอยู่รอดปลอดภัย โดยข้าศึกศัตรูไม่สามารถจะยกกองทัพมาย่ำยีบีฑาได้ จากนั้นพระพุทธองค์ทรงได้ตรัสหลัก ภิกขุอุปหานิยธรรม ^{๔๙} ไว้ ๑ ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมป้องกันความเสื่อมของหมู่คณะและผู้ปกครองบ้านเมือง พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปหานิยธรรมที่สารันททเจดีย์แก่คณะเจ้าลิจฉวีผู้ปกครองแคว้นวัชชี ดังนั้น ธรรมหมวดนี้จึงมีชื่อเรียกเต็มๆว่า วัชชือปหานิยธรรมเพราะแคว้นวัชชีปกครองด้วยระบอบคณาธิปไตยโดยเจ้าคณะลิจฉวีแห่งวรรณะภคัตริย์ได้รวมกลุ่มกันเป็นสภการบริหารกิจการของรัฐ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปหานิยธรรม ๑ ประการให้สภาเจ้าลิจฉวีถือปฏิบัติ ^{๕๐} และถ้านักปกครอง หรือภิกษุทุกรูปสามารถประพฤติปฏิบัติตามนี้ได้ อย่างสม่ำเสมอแล้วก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คือ หมั่นพบปะปรึกษาหารือกันเพื่อระดมสมอง ช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ของกิจการบ้านเมือง ไม่ควรทำอะไรตามลำพังหรือเมินเฉยต่อเหตุการณ์บ้านเมือง พร้อมเพรียงกันประชุมและพร้อมเพรียงกันเลิก คือ เมื่อถึงเวลานัดหมายประชุม ก็มาประชุมให้ตรงเวลา โดยพร้อมเพรียงกันและถ้ายังไม่หมดวาระการประชุม หรือยังมิได้ปิดประชุม ก็ไม่หลบหนีออกจากที่ประชุมโดยไม่มีเหตุอันควร ปัจจุบันเรามักจะได้เห็นหรือได้ยินอยู่เสมอว่าถึงเวลาประชุมแล้วก็เปิดประชุมไม่ได้ เพราะสมาชิกยังมาไม่ครบองค์ประชุม และเวลาเลิกก็ทยอยกันหลบหนีออกจากที่ประชุมทีละคนสองคน ไม่ทำอะไรนอกเหนือจากระเบียบข้อบังคับ คือ ได้บัญญัติสิ่งใดไว้เป็นข้อบังคับก็ประชุมไปตามระเบียบนั้นและไม่เยี่ยงอย่างกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้แล้ว ไม่ถือเอาตามอำเภอใจใครต่อความสะดวก ข้อกำหนดกฎเกณฑ์อันใดยังมีได้กำหนดบัญญัติไว้ ก็ไม่กล่าวอ้างหรือกำหนดขึ้นมาเอง เคารพให้เกียรติท่านผู้ใหญ่ในที่ประชุม

^{๔๘} สุรพล สุขะพรหม ดร. , “พระสงฆ์กับการศึกษาการเมืองการปกครอง”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๕) : ๑๒๑.

^{๔๙} อ.จ.นวก. (ไทย) ๒๓ / ๒๑ / ๓๑. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) , ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐) , หน้า ๒๐ - ๒๑.

^{๕๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), จุดเปลี่ยนแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๓.

ผู้ใหญ่ย่อมมีประสบการณ์มาก พบเห็นหรือเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มาก่อน ควรรับฟังคำแนะนำทั่วถึงของท่าน โดยเฉพาะท่านผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในที่ประชุม ต้องฟังคำคัดค้านของท่านด้วยความเคารพ ให้เกียรติแก่สตรีและเด็ก คือ ไม่ปล่อยให้สตรีและเด็กตกอยู่ในอันตรายที่จะถูกข่มเหงรังแก เพราะโดยธรรมชาติแล้ว สตรีและเด็กย่อมมีสรีระร่างกายอ่อนแอกว่าหากไม่คอยช่วยเหลือคุ้มครองจะทำให้พวกจิตทรามทำร้ายได้ง่าย เคารพบูชาปูชนียสถานของชาติ ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่บรรพบุรุษได้ก่อสร้างไว้เป็นสมบัติของชาติ เช่น เจดีย์ อนุสาวรีย์ประจำชาติ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เราให้กระทำความดีและเป็นที่รวมจิตใจของหมู่ชน จึงไม่ควรละเลยต่อพิธีการที่แสดงถึงความเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นคุ้มครองรักษาผู้ทรงศีล ให้ความอารักขาบำรุงอันชอบธรรมแก่ผู้ทรงศีลทรงธรรมเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่อย่างมีความสุข หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือปกป้องคุ้มครองคนดีอย่าปล่อยให้คนดีถูกรังแก นั่นเอง

จึงเห็นได้ว่า หลักอภิธานิธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายแล้ววันวัชชีและภิกษุทั้งหลายนี้ มีลักษณะเปรียบเทียบคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ถ้าภิกษุทั้งหลายแล้ววันวัชชีและภิกษุทั้งหลายมีความสามัคคีกลมเกลียว และพร้อมเพรียงกันประพฤติดีมีอยู่ในหลักธรรมของแต่ละฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ ย่อมมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ถ้ามีความเห็นตรงกันข้ามไม่สามัคคีกันก็จะทำให้เกิดปัญหา ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา ก็คือ การทำร้าย ชูอำนาจ ตลอดจนความไม่สามัคคีกันเกิดขึ้น ที่ไม่ตั้งอยู่ในหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อที่พระองค์ทรงตรัสไว้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้ระบอบสามัคคีธรรมเป็นแม่บทในการปกครองคณะสงฆ์ โดยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะเป็นประมุขหรือประธานของภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ทรงให้ความเสมอภาคแก่ภิกษุทุกรูป ซึ่งภิกษุทุกรูปก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนเสมอเหมือนกันตามหลักของพระธรรมวินัย ที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติขึ้น โดยความเห็นชอบของสงฆ์ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ได้ทรงมอบอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ เช่น สังฆกรรมต่างๆแต่ละประเภท

ในส่วน of พระพุทธเจ้าเองก็ทรงให้ความเคารพ ทั้งนี้ เพื่อให้มติของสงฆ์มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ภิกษุทุกหมู่เหล่าจะต้องปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้งเป็นอย่างอื่น ซึ่งก็เท่ากับการฝึกฝนให้ภิกษุทั้งหลายคุ้นเคยกับรูปแบบการปกครองในระบอบสามัคคีธรรมมีการประชุมพิจารณา แก้ปัญหาร่วมกัน โดยยึดหลักการคือพระธรรมวินัยเป็นหลักโอวาทที่

พระองค์ได้ตรัสแก่พระสาวก มีพระอานนท์เถระ เป็นต้น ที่พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าใกล้
ปรีณิพพานว่า

ธรรมและวินัย ที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเรา
ล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย.^{๕๑}

ดังนั้น โอวาทส่วนนี้ คือ บทสรุปที่ทำให้สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่า การปกครอง
คณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้นเป็นไปในรูปแบบของระบอบสามัคคีธรรม และแม้พระพุทธเจ้า
ปรีณิพพานไปแล้ว การปกครองคณะสงฆ์ก็ควรจะเป็นไปในรูปแบบของระบอบสามัคคีธรรม
กล่าวคือ ให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักหรือเป็นแม่บทในการปกครองคณะสงฆ์ทุก
ประการ ซึ่งรูปแบบของระบอบการปกครองดังกล่าวนี้ เป็นหลักของการปกครองในหลักของ
พุทธปรัชญาที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้ให้ภิกษุสงฆ์

๓.๑.๘ คุณลักษณะของผู้ปกครอง

ผู้ปกครอง ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ถือว่ามีความสำคัญต่อระบอบการปกครอง
มาก จะได้ศึกษาจากคัมภีร์ต่างๆ ถึงแม้รายละเอียดจะมีมาก แต่เราก็พอสรุปลักษณะที่สำคัญๆ
ของผู้ปกครองได้ดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนาสอนเน้นในเรื่องให้บุคคลก่อนที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำด้านการ
ปกครองบุคคลอื่น จะต้องปกครองตนเองก่อน และถือว่าผู้ที่ปกครองหมู่คณะได้นั้นจะต้อง
ปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ^{๕๒} ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า

^{๕๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๔.

^{๕๒} สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๔.

บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน
แล้วสอนคนอื่นในภายหลังจึงจะไม่มัวหมอง^{๕๓} หรือ
บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น
ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก (ผู้อื่น)
เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง^{๕๔}

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า การที่จะเป็นผู้นำด้านการปกครองให้บุคคลอื่น
ทำอะไร ตัวเองควรจะได้เสียก่อน จะไม่มีคนดำเนินติดเียนภายหลัง เมื่อบุคคลใดมีความ
รับผิดชอบต่อตนเองแล้ว ความรับผิดชอบต่อกลุ่มหรือหมู่คณะส่วนรวมย่อมจะติดตามมา
หลักการดังกล่าวเป็นการสอนให้คนริเริ่มที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าขึ้นสู่ความเป็นผู้นำ
ด้านการปกครอง ต่อจากนั้นผู้ปกครองจะต้องมีธรรมประจำใจในการปกครอง เพื่อเป็น
แบบอย่างต่อการปฏิบัติตัวเองให้ก้าวสู่ความเป็นผู้นำด้านการปกครองที่สมบูรณ์แบบ
หลักธรรมทั่วไปในการริเริ่มพัฒนาความเป็นผู้นำด้านการปกครอง เพื่อปรับปรุงตนเองตาม
กรอบแนวหลักในทางพระพุทธศาสนา กล่าวโดยย่อที่สุด มีหลักอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑) เว้นจากทุจริต ไม่ประพฤติชั่วทางกาย วาจา และใจ

(๒) ประกอบสุจริต ประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ

(๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เช่น โลภ โกรธ หลง เป็นต้น

หลักทั้ง ๓ ข้อนี้ แสดงว่า เพียงแค่ไม่ทำชั่วก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นยัง
ไม่พอต้องทำความดีในสิ่งที่ชอบธรรมและเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นอีกด้วย
และการที่จะดำรงคุณธรรมทั้งสองประการได้โดยตลอดไปนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การชำระจิตใจ
ของตนให้บริสุทธิ์เป็นประการสำคัญ

หลักการดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงหลักการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับตนเองเป็นการ
ปลูกฝังคุณธรรมเพื่อปกครอง ควบคุมตนเอง ซึ่งหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาถือว่า
การเอาชนะตนเองเป็นสิ่งประเสริฐ พระพุทธศาสนาไม่สอนให้คนเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครอง
ปกครองคนอื่นโดยพยายามเอาชนะด้วยกำลังกาย หรือด้วยวิธีการอันไม่ชอบธรรมแต่สอนให้

^{๕๓} พ. ฐ. (ไทย) ๒๕ / ๑๕๘ / ๘๑.

^{๕๔} พ. ฐ. (ไทย) ๒๕ / ๑๕๘ / ๘๒.

พยายามเอาชนะตนเองเสียก่อน เมื่อเอาชนะตนเองแล้ว ก็เชื่อว่าชนะสิ่งอื่นไปด้วย ดังพระพุทธเจ้าตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายว่า

ผู้ชนะข้าศึกจำนวนพันคุณด้วยพันในสงคราม

หาชื่อว่าผู้ชนะที่ยอดเยี่ยมไม่

แต่ผู้ชนะตนได้ จึงชื่อว่า ผู้ชนะที่ยอดเยี่ยม ^{๕๕}

ฉะนั้น ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเห็นว่า การสร้างลักษณะความเป็นผู้นำด้านการปกครองให้กับตัวเองนั้น สิ่งสำคัญก่อนอื่น คือ การปลูกฝังคุณธรรมให้กับตนเองก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อสามารถเอาชนะตนเองได้แล้ว การที่จะปกครองหรือนำบุคคลอื่นก็ไม่ใช่สิ่งที่ยากลำบากอะไร ขึ้นต่อไปผู้นำด้านการปกครองจะต้องปลูกฝังหลักธรรมอย่างอื่นให้มีขึ้นเพื่อนำไปปฏิบัติต่อผู้อื่น หมายความว่า ผู้นำด้านการปกครองจะต้องมีธรรมะประจำใจในการปกครอง เพราะผู้ปกครองอยู่ในฐานะเป็นผู้นำ ดังข้อความที่ปรากฏในอัมมิกสูตรว่า

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว

โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว

ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่

ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม

ประชาชนเมืองนั้น ก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย

หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้น ก็อยู่เป็นทุกข์

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง

โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง

ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่

ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม

ประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย

หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข ^{๕๖}

^{๕๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๑๐๓ / ๖๒.

^{๕๖} อญ.จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๗๐ / ๑๑๕ - ๑๑๖.

การที่ผู้ปกครอง หรือผู้เป็นธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้ตั้งอยู่ในธรรมนั้น ซึ่งถือว่าเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้ว นับตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาลได้ไม่นาน หลวงพ่อพุทธทาสได้ให้ทัศนะถึงการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ว่าเป็นพระราชาที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม ตั้งอยู่ในธรรม มีวิธีการปกครองด้วยความเมตตาต่อประชาชนในประเทศอย่างเสมอภาค ไม่กระทำตามอำเภอใจหรืออคติขี้อิจฉา มีความอดทนรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ ในการปกครองและสามารถสอดส่องเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี ถ้าจะยกตัวอย่างในปัจจุบัน ก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งมีพระบรมราชปณิธาน เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นี้ได้เป็นที่ประจักษ์ต่อพสกนิกรโดยทั่วไปถึงการปฏิบัติตามพระบรมราชปณิธานของพระองค์ จึงกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักปกครองที่ทรงธรรมที่ชาวโลกยอมรับจนถึงปัจจุบันนี้

เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองจึงมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากต่อการปกครองประเทศจะถูกพัฒนา หรือตกต่ำลง จะเดินถูกทางหรือผิดทาง ต้องอาศัยผู้นำเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ผู้นำในด้านการปกครองนั้นต้องมีความรู้ ความสามารถ ไหวพริบปัญญาเฉียบแหลม และที่สำคัญผู้นำนั้นจะต้องมีคุณธรรมประจำใจด้วย นายกหรือผู้นำผู้ปรารถนาประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อยู่ในปกครองจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติ ๖ ประการ ดังยกตัวอย่างเป็นตารางได้ดังนี้ คือ ^{๕๓}

ขมา (patience forbearance)	ความอดทน
ชาคริยะ (waking watching vigil)	ความตื่นตัวรู้เท่าทันเหตุการณ์ความเป็นไปของโลกของสังคม
อุฏฐานะ (exertion manly vigour)	ความขยันหมั่นเพียร
สังวิภาค (distribution partition)	การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รู้จักแบ่งปัน
ทया (mercy compassion)	ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออาทร
อิกขณา (look- ing)	ความสอดส่องเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

^{๕๓} ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ ทองประเสริฐ, พระมหาธรรมมิกราชิราช, หน้า ๑๓-๑๔.

ยิ่งถ้าจะเป็นผู้ปกครองระดับประเทศ ไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี หรือ นักบริหาร นักปกครองระดับอื่นๆ เช่น ผู้อำนวยการ ผู้จัดการบริษัทห้างร้านหรือธนาคาร เป็นต้น ก็จะต้องมีคุณธรรมที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีก นั่นคือจะต้องมี ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และคุณธรรมอื่นๆ ด้วย

จึงเห็นได้ว่า ผู้ปกครองต้องมีความอดทน ต่อการถูกเบียดเบียน ด้วยคำพูด เสียดสี ต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นให้เสร็จสิ้น มีความตื่นตัวอยู่เสมอ รู้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อเข้าใจกับเรื่องที่เกิดขึ้น ต้องขยันมีความเพียรพยายามแก้ปัญหาเหล่านั้นที่เกิดขึ้นเมื่อคราวถึงเขาคตกทุกข์ มีปัญหาเกิดขึ้น ผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เขา ให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันให้ ความเป็นธรรมแก่เขา ตลอดถึงให้ความมีเมตตา กรุณา สงสารต่อเขา ด้วยการสอดส่องเอาใจใส่ เมื่อเขามีปัญหาต่างๆ และที่สำคัญอย่างยิ่งผู้ปกครองทุกระดับ จำต้องมีคุณธรรม คือ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และคุณธรรมอื่นๆ คือ มีหลักของคุณธรรมประจำใจในตัวของ ผู้ปกครอง ซึ่งจะนำมากล่าวเป็นลำดับไป ดังต่อไปนี้

๓.๑.๕ หลักธรรมในการปกครอง

หลักธรรมที่กล่าวต่อไปนี้ เป็นหลักในการปกครองของผู้ปกครอง ซึ่งกล่าวว่าผู้นำด้านการปกครองทั่วไป จะต้องยึดเป็นข้อปฏิบัติในการปกครองเป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้หลายหัวข้อด้วยกัน ดังนี้

๓.๑.๕.๑ หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม^{๕๘} แปลว่า ธรรมของพระราชาหรือธรรมสำหรับผู้นำปกครอง ๑๐ ประการ ที่พระมหากษัตริย์และผู้ปกครองบ้านเมือง เช่น ประธานาธิบดี หรือ นายกรัฐมนตรี เป็นต้น ซึ่งผู้นำจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว อันจะช่วยในการปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจสมาชิกในกลุ่ม ให้ดำเนินไปบรรลุถึงเป้าหมาย นับว่ามีค่าแก่การเป็นผู้นำด้านการปกครองมาก

^{๕๘} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๘ / ๑๓๖ / ๑๑๒. คุรุราชบัณฑิตยสถาน. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๕-๒๘๖.

ฉะนั้น หลักทศพิธราชธรรม ในพระคานานี้ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นพระมหากษัตริย์ หากแต่ในหลักธรรมนี้ใช้ได้กับนักปกครอง ที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง รัฐบาล หรือนักบริหารโดยทั่วไป ได้แก่^{๕๕}

(๑) **ทาน การให้** หมายถึง การให้สิ่งของหรือวัตถุภายนอก โดยต้องมีผู้รับโดยตรง เป็นการให้ที่ไม่คิดเอากลับคืน ด้วยคิดจะบูชาคุณก็ดี หรือด้วยคิดจะอนุเคราะห์ก็ดี เช่น ให้ข้าวปลาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ตลอดจนให้กำลังกาย เช่น ช่วยขนขวายกระทำในกิจการต่างๆที่เป็นบุญเป็นกุศล ให้กำลังวาจา เช่น ช่วยพูดให้กิจการดำเนินสำเร็จลุล่วงไปได้ ช่วยพูดไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาทตกลงประนีประนอมกันได้โดยสันติวิธี ให้กำลังความคิด เช่น ช่วยคิดช่วยแนะในกิจการต่างๆให้ปัญญา เช่น ให้ความรู้เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ด้วยกุศลเจตนา^{๕๖}

ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าปกครองหมู่ชนหรือประชาชนจำเป็นจะต้องเป็นคนมีจิตใจกว้างขวาง มีเมตตากรุณา สละทรัพย์เงินทองข้าวปลาอาหาร เป็นต้น เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนเป็นเบื้องต้น เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ต่อจากนั้นก็สงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยการให้การศึกษา ให้ความรู้และคุณธรรมแก่ประชาชน เพื่อเขาจะสามารถช่วยตนเองได้ นับว่าเป็นการแก้ปัญหาระยะยาว

(๒) **ศีล** หมายถึง เจตนาที่จะรักษากายกรรมและวจีกรรม ให้ตั้งอยู่เป็นปกติดี คือเว้นจากการประพฤติชั่วทางกายและวาจา มีความประพฤติที่ดีงาม ในด้านการปกครองศีลยังรวมถึงการปฏิบัติตามตัวบทกฎหมาย จารีตธรรมเนียม และขนบประเพณีอันดีงามทั้งปวงในทางพระพุทธศาสนาที่หมายถึง ศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ตั้งอยู่ในศีล ย่อมประพฤติทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้ประชาชนผู้ได้ปกครองต้องได้รับความเดือดร้อน อันอาจเป็นผลทำให้ผู้ที่อยู่ได้ปกครองกลายเป็นบุคคลชั่วร้าย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมต่างๆนานา

ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม หมั่นเข้าวัด ถือนิสสัยฟังเทศน์อยู่เสมอ ประชาชนก็จะพลอยเป็นผู้มีศีลไปด้วย ดังที่ขงจื๊อกล่าวไว้ว่า “ผู้ปกครองบ้านเมืองเปรียบเหมือนลม ประชาชนเปรียบเหมือนหญ้า ถ้าลมพัดไปทางใด หญ้าก็ย่อมจะถูเอนไปทางนั้น”

^{๕๕} พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมบรรยายชุดทศพิธราชธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมมิตร, ๒๕๓๑) , หน้า ๒๕-๒๖.

^{๕๖} จานงค์ ทองประเสริฐ, ศ., **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๖.

แต่ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ประพฤติตนชั่วช้าเลวทราม แล้วจะไปอบรมสั่งสอนให้ผู้อยู่ใต้ปกครองมีศีลมีธรรมได้อย่างไร

(๓) **ปริจฉา** การปริจฉา หมายถึง การเสียดสีความสำราญส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของประเทศชาติ เป็นการให้ภายใน ทางจิตใจ ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ รวมทั้งปริจฉา คือสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยกว่าแถมกว่าเพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่งใหญ่มากกว่ากว้างกว่า ดังสุภาษิตที่ว่า “ผู้มีปัญญา พึงสละสุขพอบรรเทาเสียเพื่อเห็นแก่สุขอันไพบูรณ์” และว่า “พึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะอันประเสริฐไว้ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิตไว้ และพึงสละทรัพย์ อวัยวะ และแม้กระทั่งชีวิต เพื่อรักษาธรรม”^{๖๐}

ฉะนั้น ผู้ที่เป็นหัวหน้าปกครองประชาชนจำเป็นต้องเป็นนักเสียดสี ต้องยอมเสียดสีความสุขส่วนตัวเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน อย่าทำให้ประชาชนต้องผิดหวัง เมื่อประชาชนได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องยอมสละความสุขส่วนตัว ยอมลำบาก ยอมทุกข์ยากเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากความเดือดร้อน แม้จะทำอะไรไม่ได้มาก อย่างน้อยก็ต้องไปให้เขาเห็นหน้า ไปปลอบใจพวกเขา ไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพวกเขา ไม่ใช่ปล่อยให้ประชาชนต้องพญากับความทุกข์ความเดือดร้อนตามลำพัง ส่วนผู้ปกครองบ้านเมืองก็เที่ยวแสวงหาความสุขสนุกสนาน ความรื่นรมย์ ความฟุ้งเฟ้อ โดยมีได้มีความอาทรร้อนใจใดๆ

(๔) **อาชวะ** หมายถึง ความซื่อตรง ความเปิดเผย คือ มีความซื่อตรงต่อตัวเองต่อหน้าที่ และต่อประชาชน ไม่มีลบลมคมใน ไม่มีมายาสาไถย ปฏิบัติราชกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ที่เรียกว่า “ใจซื่อ มือสะอาด” มีความจริงใจและจริงจังต่อประชาชน ไม่หลอกลวงประชาชน

ผู้ปกครอง หรือพระมหากษัตริย์ราชเจ้า จะต้องมีความซื่อสัตย์ซื่อตรงด้วยความตรง ปราศจากมายาสาไถย ดำรงในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตร ไม่ทรงคิดหลอกลวงประทุษร้ายโดยอุบายที่ผิดจากความยุติธรรม

(๕) **มัทวะ** ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้างถือองคัมภีร์ ความสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ไม่ได้ความรักภักดีแต่มีขาดยำเกรง

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘.

ผู้ปกครองต้องมีความอ่อนโยนไม่ว่าจะเป็น การเดิน การพูด การกระทำ ต้องมีสุขภาพร่างกาย
สง่างาม แต่งตัวสุภาพเรียบร้อย นำเคารพของผู้ได้บังคับบัญชา หรือผู้พบเห็น ตลอดถึงการ
พูดจาไม่หยาบคาย ไม่คำให้เกิดความเสียหาย จิตใจเยือกเย็น ตัดสินปัญหาด้วยเหตุด้วยผลไม่
ถือตัว สร้างความเป็นกันเองกับผู้ได้บังคับบัญชา

ในเรื่องนี้ เล่าจื๊อ นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของจีนได้เคยสอนไว้ว่า “บางสิ่งเพิ่มขึ้นด้วยการ
การให้น้อยลง บางสิ่งน้อยลงด้วยด้วยการเพิ่มขึ้น” ซึ่งเป็นปรัชญาที่ฟังยากอยู่สักหน่อย แต่
จากวาทะดังกล่าวนี้ ได้ก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่โลกมากทีเดียว โดยเฉพาะผู้ที่ป็นนัก
ปกครองหรือผู้นำของประเทศควรจะได้สำนึกไว้เสมอ เพราะตามปรกติคนเรามักจะมีทิฐิ
มานะ ถ้อยศ ถ้อยศักดิ์ แต่การกระทำอย่างนั้นจะสามารถทำจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง
แล้วหรือนักปกครองหรือผู้นำประเภทนี้ไม่เคยเอาชนะจิตใจของประชาชนได้เลย

แต่ถ้าผู้ปกครองหรือผู้นำของประเทศรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เข้าหาประชาชน
ดำรงชีวิตให้ใกล้ชิดประชาชน ทั้งๆที่สมองหรือสติปัญญาของเขายู่เหนือประชาชนแล้วเขา
ยอมจะอยู่เหนือจิตใจของประชาชนตลอดไป ที่ว่า “บางสิ่งเพิ่มขึ้นด้วยการให้น้อยลง” นั้น
หมายความว่า ถ้าเขารู้จักทำตัวให้ต่ำลงมาสู่ระดับเดียวกับประชาชนหรือให้ใกล้ชิดประชาชน
แล้ว เขาย่อมได้รับความนิยมชมชื่นจากประชาชนยิ่งขึ้น แต่ถ้าตรงกันข้าม คือผู้ปกครองหรือ
ผู้นำประเทศพยายามทำตัวให้อยู่เหนือประชาชน ความเคารพรัก ความนิยมชมชอบของ
ประชาชนที่มีอยู่ต่อเขานั้นก็จะลดลงตามลำดับ นั่นคือ “บางสิ่งน้อยลงด้วยการเพิ่มขึ้น” นับว่า
วาทะของเล่าจื๊อ บทนี้ได้แฝงคติธรรมเกี่ยวกับ “ความถ่อมตน” หรือ “ความอ่อนโยน” ที่ล้ำค่า
ไว้ให้แก่ปกครองหรือผู้นำของสังคมได้มากทีเดียว ^{๖๒}

(๖) **ตะปะ ความทรงเดช** หมายถึง ความแผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำ
ยึดจิตใจ ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความ
ปรนเปรอ ความเป็นอยู่สมำเสมอ หรืออย่างสามัญมุงมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์
ผู้ปกครอง ต้องพยายามเผผลาญกิเลสที่อยู่ในจิตใจของตนออกให้หมด ไม่ว่าจะเป็นความ
อยากความต้องการแล้วเบียดเบียนคนอื่น ด้วยการขู่อาฆาต พยาบาท จ้องล้างจ้องผลาญกับเขา
ต้องตัดปัญหาเหล่านี้ให้หมด ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสำราญและการปรนเปรอ โดยมิ
ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มุงมั่นแต่จะทำหน้าที่ให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐.

ดังนั้น ผู้ปกครองบ้านเมืองจึงจำเป็นต้องมีตบะ คือ ความตั้งใจที่จะกำจัดความ
เกียจคร้านและการทำผิดหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ ต้องมุ่งกระทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงทำ อันเป็นกิจดี
กิจชอบ ให้สม่ำเสมอและมากยิ่งขึ้น ผู้มีตบะจึงเป็นบุคคลที่มีความงามสง่าเป็นที่น่ายำเกรง
เมื่อกล่าวอย่างรวบรัดก็คือ ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องอุทิศความรู้ ความสามารถสติปัญญา
และเวลา ทำหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนโดยไม่เกียจคร้านหรือย่อเนื้อต่อ
อุปสรรคใดๆทั้งสิ้น

(๓) **อักโธระ ความไม่โกรธ** หมายถึง ความ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธจน
เป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียดุลยธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ ระวัง
ความขุ่นเคือง วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตัวเอง ผู้ปกครอง
ต้องทำใจกว้างๆ เพื่อรับปัญหาต่างๆ โดยการกำหนดให้รู้เท่าทันกับเรื่องต่างๆ ที่มา
กระทบกระทั่งกับตัวเอง อย่าเป็นคนโกรธง่าย อย่าเป็นคนเจ้าอารมณ์ คือ ไม่กระทำการใดๆ
หรือตัดสินปัญหาใดๆด้วยอำนาจแห่งความโกรธ ผู้เป็นนักปกครองจะต้องทำด้วยจิตอันสุขุม
เยือกเย็น รอบคอบ เป็นธรรม ถ้าผู้ที่เป็นหัวหน้าปกครองคนจำนวนมากๆหรือปกครอง
ประชาชนนั้นแสดงความโกรธออกให้ปรากฏ หรือแม้เพียงทำหน้านิ่วคิ้วขมวด หรือหน้าบึ้ง
หน้าอวดแล้ว จะทำให้เสียบุคลิกภาพ ดูไม่งามตา ทำให้ผู้พบเห็นเสื่อมศรัทธา จนกระทั่ง
หมดศรัทธาในตัวหัวหน้าในที่สุด

(๔) **อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน** คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีทุจริต หรือ
เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิรอำนาจ ขาดความกรุณาหาเหตุเบียดเบียน ลงโทษอาญา
แก่ประชากรราษฎรผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง นักปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรมประจํา
ใจเป็นของตัวเอง ด้วยการไม่หาเรื่องเอาเปรียบคนอื่น เบียดเบียนคนอื่น เมื่อเขาถูกก็อย่าขัด
เขียดให้เขาผิด แล้วลงโทษเขา ด้วยความอาฆาตพยาบาทเกลียดชังตัวเขา

(๕) **ขันติ ความอดทน** หมายถึง ความอดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกาย
น่าเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกข่มขู่ถูกหยัน ด้วยคำเลียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่
หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้ง หน้าที่ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม นักปกครองต้องมีความอดทนอดทน
ต่อคำด่า คำพูดเลียดสี อดทนต่อการทำงาน ต่อความโง่เขลาของผู้มีน้อยผู้ได้ปกครองด้วยเพราะ
ผู้น้อยซึ่งเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ไร้ความสามารถ มักชอบทำอะไรที่จะก่อให้เกิดปัญหาอยู่
เสมอ ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องมีขันติให้มาก ยิ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่มากเท่าใดมีตำแหน่งสูงส่ง

มากเท่าใด ก็จำเป็นต้องมีความอดทนมากเท่านั้น เมื่อมีความอดทน นักปกครองคนนั้นจะต้องมีความงามในตัว จะมีคนรัก ศรัทธาให้ความเคารพเชื่อถือ เพราะมีคุณธรรมข้ออันดับเป็นหลัก

(๑๐) **อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม** หมายถึง การวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุดิธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผน หลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติกเล็ดเคลื่อนวิบัติไป ผู้ปกครองจะต้องยึดมั่นในหลักของสัจธรรม คือ ธรรมะ ความถูกต้อง ความดีงาม ความยุติธรรม ไม่หวั่นไหวหรือเอนเอียงด้วยถ้อยคำของผู้อื่น หรือด้วยอามิสสินจ้างใดๆ ต้องหนักแน่นในคำพูดเหล่านี้ แล้วพิสูจน์ให้เห็นข้อถูกข้อผิดให้ประจักษ์แจ้ง จึงตัดสินปัญหาลงไปโดยมิให้เกิดความพอใจทั้ง ๒ ฝ่ายด้วยความถูกต้องเป็นธรรม

พอกล่าวสรุปว่า ผู้ที่มีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมทำให้สมาชิกในกลุ่มรักใคร่ เชื่อมโยง เคารพนับถือ เชื่อมมั่น และให้ความร่วมมือร่วมใจได้มาก อันจะเป็นผลช่วยให้บรรลุถึงความรับผิดชอบหน้าที่ของผู้นำอีกด้วย จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อนักปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองก็เหมือนกับคนทั่วไปและที่สำคัญเมื่อขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงๆ การบริหารวินิจฉัยสั่งการต่างๆ ผู้ได้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟัง จะต้องทำตามในเบื้องต้นก่อน เพราะเขาอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยอยากจะวิเคราะห์ออกเป็น ๒ ประการ คือ

(๑) เมื่อยอมรับให้เป็นตัวแทนทั้งหมดขึ้นเป็นผู้ปกครอง สามารถควบคุมบริหารสั่งการให้คนอื่นทำตามได้ทุกอย่าง เกิดผู้นำขาดหลักคุณธรรมของนักปกครองที่ดีแล้วการตัดสินใจปัญหาต่างๆด้วยอารมณ์ของตัวเองเป็นหลัก ถ้าเกิดว่าตัวเองมีผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นจำนวนมากๆ เมื่อตัวเองมีอำนาจแล้ว ก็จะสั่งให้คนอื่นคนนั้นทำ ที่เป็นลูกน้องของตนผลที่ตามมาคือ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศหรือบริษัทของตนล่มจม พรรคพวกของตนได้ดีมียศมีเกียรติ มียศศักดิ์เต็มตัว แล้วสร้างตัวเองขึ้นมาให้คนอื่นยอมรับ เพื่อขยายอำนาจของตนให้กว้างขวางขึ้น บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย เพราะอำนาจการบริหารสั่งการ ผิดพลาด ยึดเอาผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก ขาดหลักตัวยึดเหนี่ยว คือ ขาดหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติของผู้ปกครอง ผู้ปกครองไม่ยึดหลักทศพิธราชธรรม

(๒) ถ้าผู้ปกครอง ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักคุณธรรมของผู้ปกครอง คือ ทศพิธราชธรรม ผู้ปกครองจะได้รับความนิยชมชอบจากประชาชน จากผู้ได้บังคับบัญชา

ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง เพราะเป็นนักปกครองที่ดี ประเทศชาติไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้หวังผลประโยชน์ของประเทศ และเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยไปตลอด ถึงชาติต่อไปด้วย

เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองหมู่คณะหรือผู้ปกครองประเทศชาติประชาชน นอกจากจะทรงไว้ซึ่ง ทศพิธราชธรรม อันเป็นคุณธรรมที่พระราชมหากษัตริย์และนักปกครองที่ดีจะต้องมีแล้ว ยังจะต้องทรงไว้ซึ่ง จักรวรรดิวัตร อันเป็นคุณธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งยิ่งใหญ่กว่าบรรดาพระราชมหากษัตริย์ทั้งปวงอีกด้วย

๓.๑.๕.๒ จักรวรรดิวัตร

ในจักรวรรดิสูตร^{๖๓} หรือสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ปรากฏข้อความแสดงถึงวัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ๓ ประการ ในการรักษาความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป วัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ พอสรุปได้เป็น ๓ ประการ มีดังนี้

(๑) จงอาศัยธรรมสักการะเคารพนับถือธรรมให้ความคุ้มครองอันเป็นธรรมแก่มนุษย์และสัตว์ ไม่ยอมให้ผู้ทำการอันเป็นอธรรมเป็นไปได้ในแว่นแคว้น

(๒) ผู้ใดไม่มีทรัพย์ก็มอบทรัพย์ให้^{๖๔}

(๓) เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นจากความเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติ (ความอดทน) โสรัจจะ (ความเสงี่ยม) และสิ่งที่เป็น กุศล อกุศล มิโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ อะไรทำเข้าที่เป็นไปเพื่อเสียประโยชน์ เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน อะไรทำเข้าเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุขตลอดกาลนาน เมื่อฟังแล้วก็รับเอาสิ่งที่เป็นกุศลมาประพฤติปฏิบัติ นี้แลคือวัตรอันประเสริฐของพระเจ้าจักรพรรดินั้น

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ ที่ช่วยดำเนินในทางการเมืองอันเป็นวัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคม โดยส่วนรวม โดยมุ่งสอนให้ผู้นำ ใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุข และระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือการอธิบายถึงวิธีการที่จะใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อราษฎรโดยเข้าไปปรึกษา สมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเพื่อให้รู้ชัดในรัฐประกาศนโยบาย อันดีชั่วนโยบายที่ควรประกอบหรือไม่ควร

^{๖๓} ดูรายละเอียดใน ที.ป. (ไทย) ๑๑ / ๑๐๒ / ๗๓.

^{๖๔} ที.ป. (ไทย) ๑๑ / ๘๔ / ๖๒.

ประกอบ เพื่อที่จะปกครองหรือบริหารบ้านเมือง ให้มีความเจริญก้าวหน้า ซึ่งจักรวรรดิวัตร มีอยู่ ๑๒ ข้อที่ควรจะนำมาพิจารณา คือ

(๑) **ธรรมาธิปไตย** ให้ยึดถือธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัยในการปกครองประเทศ เคารพยำเกรงธรรม โดยผู้ปกครองต้องยึดหลักของความจริง ความถูกต้อง เมื่อมีผู้มาร้องขอความช่วยเหลือต่างๆ ตลอดจนการแบ่งปันวัตถุสิ่งของต่างๆ ต้องให้เป็นธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ลำเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และจัดการรักษาป้องกัน ให้ความคุ้มครองอันชอบธรรม อย่างนี้

(๒) **อันโตชน** ผู้ปกครองต้องให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโตชนหรือชนภายในเช่น พระมเหสี พระโอรส พระธิดา ตลอดจนบุคคลที่ใกล้ชิด หรือผู้ปรนนิบัติรับใช้ ผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมดโดยการอบรมสั่งสอนให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยดีงาม

(๓) **พลกาย** ผู้ปกครองต้องให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพล เช่น ทหาร ข้าราชการ ตำรวจ โดยเป็นธรรม สงเคราะห์เหล่าทหารให้มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ พร้อมทั้งจัดหาสุขภาพอนามัยไว้ให้พร้อม

(๔) **ขัดติยะ** ผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เจ้าหัวเมืองต่างๆ คือ ต้องให้ความคุ้มครองเอาใจใส่ดูแลเจ้าเมืองที่เป็นเมืองขึ้น ให้สามารถดำเนินการปกครองไปได้อย่างราบรื่น ตลอดจนชนชั้นผู้ปกครองชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย ให้สามารถดำเนินการปกครองด้วยตนเองได้ เมื่อเกิดมีปัญหาก็สามารถให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาได้อย่างทันทั่วทั้ง

(๕) **อนุยนต์** ผู้ปกครองต้องให้ความคุ้มครองแก่นุยนต์หรือข้าราชการผู้ตามเสด็จ ว่าเขามีปัญหาอะไรบ้างในทางปฏิบัติพร้อมทั้งหาความช่วยเหลือ ด้วยการลงพื้นที่ติดตามผลงานอย่างใกล้ชิด

(๖) **พราหมณคฤหบดี** ผู้ปกครองต้องให้ความอนุเคราะห์นักปราชญ์และคฤหบดี คือส่งเสริมนักวิชาการและผู้ประกอบอาชีพวิชาการพ่อค้า เกษตรกร ด้วยวิธีการจัดหาทุนทรัพย์และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพให้ เป็นต้น

(๗) **เนคมชนบท** ผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ชาวชนบท คือให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง ทั้งในเมือง ในท้องถิ่นห่างไกล ตลอดจนชายแดน ก็ไม่ทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรมต้องให้ความเป็นธรรมเสมอเหมือนกัน

(๘) **สมณพราหมณ์** ผู้ปกครองต้องให้ความอุปถัมภ์ คุ้มครองแก่พระสงฆ์ บรรพชิต นักบวช สมณะ ชีพราหมณ์ ด้วยการทำนุบำรุงพระศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่ง

เป็นผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ให้ความความอุปถัมภ์ ค้ำครองตามสมควรแก่สมณะวิสัย
พอควร

(๕) **มิกปักษิ** ผู้ปกครองต้องให้ความคุ้มครองแก่ นก และเนื้อ สัตว์ที่ควรสงวน
ทั้งหลาย เพื่อมิให้สูญพันธุ์ ป้องกันการทำร้ายจากพวกที่ไม่หวังดี

(๑๐) **มา อธรรมการ** การห้ามป้องกันมิให้เกิดการอันอธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นใน
พระราชอาณาจักรปราบปราม ผู้มีอิทธิพลต่างๆ มิให้มีการกระทำทุจริต ผิดกฎหมายบ้านเมือง
อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนอยู่ในรัฐ โดยเด็ดขาด เช่น พวกมิฉาชีพ
พวกฆาตกร ที่มีขึ้นในราชอาณาจักรหรือเขตการปกครองของตน สิ่งที่เป็นเหตุนำมาซึ่งความ
ชั่วร้าย ไม่ดี ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน ต้องป้องกันมิให้บังเกิดขึ้นในแว่นแคว้น
ในประเทศของตน ผู้ปกครองต้องกำจัดอย่างเด็ดขาด

(๑๑) **ธนาอุปทาน** คือ แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ มิให้มีผู้ขัด
สนขาดแคลนอยู่ในแว่นแคว้น โดยไม่ได้รับการเหลียวแลช่วยเหลือตามสมควร หรือการ
กระจายรายได้ให้แก่ประชาชนสม่าเสมอกันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ปล่อยให้ความเจริญ
กระจุกอยู่เฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศเท่านั้น โดยที่ผู้ปกครองต้องหาอาชีพที่อิสระ
สุจริต ให้แก่พวกเขา ให้พวกเขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ด้วยการให้คำปรึกษาอยู่เบื้องหลัง

(๑๒) **สมณพราหมณปริปจฉา** ผู้ปกครองต้องขยันเข้าหาสมณพราหมณ์ ให้มีความ
สนใจศาสนาและศีลธรรมหมั่นปรึกษาไต่ถาม สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ
นักวิชาการผู้ที่มีความรู้ดีความสามารถดี ต้องแสวงหาปัญญา ความรู้และคุณธรรมอยู่เสมอมีที่
ปรึกษาที่ดี บริสุทธิ มีคุณธรรม เพื่อให้รู้ชัด รู้แจ้ง และรู้อย่างถูกต้อง ในการวินิจฉัยข้อปัญหา
ต่างๆ ในสิ่งที่ควรกระทำและในสิ่งที่ควรเว้นจากหลักธรรมเหล่านี้ ที่ประกอบขึ้นเพื่อแสดงให้
เห็นถึง บทบาท หน้าที่ และคุณธรรมของพระราชา หรือนักปกครองที่มีระดับสูง ตามคำสอน
ในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถให้กล่าวได้ว่า ผู้ปกครองเป็นนักปกครองที่เข้าใจถึงปัญหา
ของผู้ใต้ปกครองหรือบุคคลทั่วไปและมีวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้น ด้วยความถูกต้อง และตั้งอยู่
ในธรรม ทำให้ประชาชนส่วนมากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เศรษฐกิจ สังคมในประเทศที่ตน
ปกครองนั้นพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทุกคนมีความสุข ประเทศชาติมั่นคง เพราะเกิดจาก
ผู้ปกครองตั้งอยู่ในจักรวรรดิธรรม

๓.๑.๕.๓ ราชสังคหวัตถุ ๔

ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่าหลักราชสังคหวัตถุ หลักธรรมข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมในการวางนโยบายในการปกครองและบริหารงานของรัฐที่มุ่งเพื่อเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณประโยชน์มากขึ้น ผู้วิจัยจะนำมาพิจารณาด้วยหลักราชสังคหวัตถุ ๔ ในแต่ละหัวข้อ ดังมีหลักยืนยันในพระไตรปิฎกว่า

พระราชผู้ทรงธรรมเช่นถาญี
ทรงชนะใจหมู่มสัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม
ทรงบูชาญ คือ (สัตสเมระ ปฐิสเมระ สมมาปาสะ
วาชเปยยะ และ นิรัคคพะ) เสด็จเที่ยวไป
ยัญเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสียที่ ๑๖
แห่งเมตดาของเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้ว ^{๖๕}

ฉะนั้น จะประมวลหลักเหล่านี้มาอธิบายเพื่อเป็นนโยบายต่อระบบของการปกครอง ดังนี้

(๑) สัตสเมระ คือ ฉลาดในการบำรุงธัญญาหาร ผู้ปกครองมีการบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้มีภาวะเศรษฐกิจดีมีผลผลิตพืชพันธุ์สมบูรณ์ในการส่งเสริมอาชีพและการผลิตของประชาชนให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจนั้นมีความหลากหลายในเชิงรูปแบบ แต่พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการใหญ่ๆให้เห็นว่าประเทศชาติจะมีเศรษฐกิจที่มั่นคงได้ ประชาชนในชาติจะต้องมีเศรษฐกิจภายในครัวเรือนที่มั่นคงเสียก่อนคือประชาชนจะต้องมีเศรษฐกิจที่พอเพียง มีความสุขตามแบบอย่างของชาวบ้านพอสมควรคือมีทรัพย์สินเงินทองเก็บไว้กับครอบครัวและได้ใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นไปในทางที่ถูกต้องที่ควรมีอาชีพการงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมและไม่มีหนี้สินทั้ง ๔ ประการนี้เรียกว่าสุขของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนในด้านการผลิต

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ขยันหาทรัพย์ไม่ให้เกียจคร้านในด้านการบริโภคก็ทรงสอนให้บริโภคอาทิยะ ๕ ว่า ให้รู้จักจ่ายทรัพย์ไม่ให้เกียจคร้าน คือ ใช้เลี้ยงตัวเอง ครอบครัว มารดาบิดา บุตรภรรยาและคนใต้ปกครอง เลี้ยงดูมิตรสหายใช้ป้องกัน ภัยอันตรายต่างๆและ

^{๖๕} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕ / ๒๗ / ๓๗๓.

ทำพิธีกรรม คือ การสงเคราะห์ญาติ การต้อนรับแขกการทำบุญ การเสียภาษีการบำรุงสมณพราหมณ์และการที่จะมีเศรษฐกิจมั่นคงอยู่ได้ทั้งในระดับครอบครัวและระดับ ประเทศ พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงหลักกฤติภูมิธรรมว่าจะต้องรู้จักแสวงหาทรัพย์ที่สูญหายไปแล้ว หรือหมดไปแล้วมาเพิ่มเติมต้องรู้จักบูรณะซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดทรุดโทรมต้องรู้จักประมาณในการใช้สอยทรัพย์ที่มีอยู่และต้องคัดเลือกคนดีมีศีลธรรมขึ้นมาเป็นผู้นำครอบครัว หรือมาเป็นผู้ปกครองประเทศชาติ ก็เท่ากับว่าพระพุทธเจ้านั้นจะเน้นมากในเรื่องของการจัดระบบระเบียบต่างในการครองชีวิต เหมือนกับผู้ปกครองที่จะต้องเอาใจใส่การปกครองประเทศ ให้ความคุ้มครอง ให้ความสะดวกสบาย ต่อผู้ได้บังคับบัญชาของตนอย่างสมบูรณ์ ทุกอย่าง

(๒) **ปฐมเมระ คือ ฉลาดบำรุงข้าราชการ** ผู้ปกครองมีความเป็นผู้ฉลาดในการรับคนเข้ามาบริหารราชการเพื่อมาทำหน้าที่ในการบริหารของรัฐรู้จักคัดเลือกคนและจัดสรรตำแหน่งให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ปูเนบ่าเห็งใจความชอบในบางโอกาส รู้จักส่งเสริมคนดีเปิดโอกาสให้คนดีเข้ามาบริหารราชการ โดยเฉพาะความมั่นคงด้านการทหารจะต้องเป็นผู้ฉลาดในการที่จะคัดเลือกบุคคลเข้ามารับหน้าที่เป็นแม่ทัพหรือผู้นำกองทัพ เพราะทหารคือผู้ที่เข้าไปเพื่ออุดมการณ์สูงสุด คือการเสียสละ งานทหารเพื่อรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ถ้าหากเพื่อปกป้องสถาบันทั้งสาม ทหารก็พร้อมที่จะยอมเสียสละทุกๆ อย่างแม้กระทั่งชีวิตหลักในการเสียสละ

ในทางพระพุทธศาสนานั้นท่านสอนไว้เป็นลำดับลดหลั่นกันไป คือ พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะ และแม้กระทั่งชีวิตเพื่อรักษารธรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่หรือเสียสละสิ่งที่สำคัญน้อยเพื่อรักษาสิ่งที่มีความสำคัญมากเอาไว้ลักษณะของทหารที่สามารถจะชนะข้าศึกได้ดี จะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติพิเศษหรือจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหนือกว่าข้าศึก ท่านแสดงเป็นตัวอย่างไว้ ๔ ประการ คือเป็นผู้ฉลาด หมายถึงเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดทั้งในชัยภูมิและยุทธวิธีในการรบ ยิ่งได้ไกล ยิ่งได้เร็วและแม่นยำ ทำลายข้าศึกจำนวนมาก (ด้วยกำลังอันน้อย) เป็นการแสดงให้เห็นว่าทหารหรือนักรบที่จะสามารถป้องกันประเทศชาติได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษจึงจะสามารถมีชัยชนะเหนือข้าศึกได้ บุคคลที่ขึ้นมาเป็นนักปกครองก็เช่นเดียวกัน ผู้ปกครองต้องมีความฉลาดในการที่จะคัดเลือกบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ด้วยสติ ปัญญาที่เฉียบแหลมและเป็นธรรม

(๓) **สัมมาปาสะ** คือ ผู้กปรสถานปวงประชา ผู้ปกครองมีความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม รู้จักผูกสมานรวมใจของประชาชนรู้จักการสงเคราะห์โดยดำเนินการบริหารให้เป็นไปตามความประสงค์ของราษฎรมีการส่งเสริมอาชีพด้วยวิธีการต่างๆ แก่ประชาชน เช่น การให้กู้ยืมเงินไปลงทุนโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำเป็นต้น ความมั่นคงทางด้านสังคม จิตวิทยาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพที่มีต่อชีวิตทรัพย์สินของประชาชนตลอดจนความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในสังคมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมากมาย เช่น หลักการพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ ศีล ๕ ได้แก่การไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน การไม่ละเมิดทรัพย์สินหรือลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน การไม่ล่วงละเมิดทางเพศ การไม่พูดเท็จโกหกหลอกลวงและการไม่เสพสิ่งเสพติดของมึนเมาทำให้ขาดสติทุกประเภท และยังมีหลักธรรมที่จะเป็นเครื่องช่วยเกื้อกูลศีล ๕ ประการข้างต้นให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น เรียกว่า หลักเบญจธรรม ๕ คือ ความเมตตา กรุณา รักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน การเลี้ยงชีวิตในทางสุจริต ความสัจจในกาม ความซื่อสัตย์ซื่อตรงและความมีสติสัมปชัญญะ ความรู้ตัวหลักการทั้งหมดนี้จะเป็นเครื่องช่วยให้สังคมอยู่อย่างมีสันติ กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมในการสร้างสันติภาพก็ได้

(๔) **วจาเปยยะ** คือ มีวาจาอันดูดีมีใจ ผู้ปกครองมีวาจาไพเราะอ่อนหวานชวนฟัง ประกอบด้วยเหตุผลมีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี รู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมกับคนฟังตามวัย ภาวะรู้จักโน้มน้าวให้ทำความดียกย่องการทำความดี หมายความว่า ผู้ปกครองจะต้องกล่าววาจาอันอ่อนหวาน ควรดีมีไว้ในใจ ทำความเป็นที่รักให้เกิดแก่ทุกคนที่ได้มีโอกาสเข้าหา ด้วยการทักทายปราศรัยแก่บุคคลทุกคน ทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยควรแก่ฐานะและภาวะอันสมควร

เมื่อผู้ปกครองประกอบด้วยธรรม ๔ ข้อแล้ว ถือได้ว่า เป็นความฉลาดของผู้ปกครองที่เข้าใจการบริหารประชาชนในประเทศ ต้องสร้างความเชื่อมั่นด้วยการเอาใจใส่ต่อผู้ใต้ปกครอง ด้วยการช่วยเหลือ อนุเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก แสดงตัวเป็นผู้ปกครองที่องอาจ เมื่อเรื่องใดเกิดขึ้นในสังคมของตนเอง ต้องแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยการตัดสินใจปัญหาเหล่านั้นอย่างเป็นธรรม ไม่เอียงข้างใดข้างหนึ่ง ใช้จิตวิทยาผูกประสานรอยร้าวต่างๆ ให้เข้าใจกัน ได้ด้วยการใช้คำพูดที่ไม่กระทบกระทั่งทั้ง ๒ ฝ่าย จึงจัดได้ว่าเป็นนักปกครองที่ฉลาด เข้าใจปัญหา รู้วิธีแก้ปัญหา นักปกครองลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นที่เคารพ ศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือของบุคคลทั่วไป

๓.๑.๑๐ ผู้ปกครองจะต้องทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม

- หลักยุติธรรม (Justice)

หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องนำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ก็คือหลักอคติ ๔ ผู้ปกครองต้องละเว้นจากอคติหรือความลำเอียง ๔ ประการในการใช้อำนาจ ผู้ปกครองจะต้องละเว้นอคติ ๔ ประการนี้อย่างเด็ดขาดคือ

(๑) ฉันทาคติ	ลำเอียงเพราะชอบ
(๒) โทสาคติ	ลำเอียงเพราะชัง
(๓) โมหาคติ	ลำเอียงเพราะหลง
(๔) ภยากติ	ลำเอียงเพราะกลัว ^{๖๖}

หลักธรรมทั้งหมดนี้ กล่าวได้ว่า เป็นหลักธรรมหรือข้อปฏิบัติสำหรับนักปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะและบริหารงานของรัฐ “ผู้นำในคติทางพระพุทธศาสนา มิได้เป็นเพียงผู้นำทางการเมืองของประเทศเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้นำสังคมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ขึ้นอยู่กับความมีคุณธรรมของผู้ปกครองนั่นเอง ถ้าได้ผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามหลักปมุขธรรม คือธรรมสำหรับผู้เป็นประมุขแล้ว ก็สามารถที่นำพาประเทศหรือรัฐนั้นให้เป็นรัฐในอุดมคติได้เป็นรัฐที่มีแต่ความสงบสุขเพียงพร้อมไปด้วยสุจริตชนไม่มีการคดโกงฉ้อฉล

ฉะนั้น การปกครองคน หรือจะปกครองผู้อื่น นักปกครองขาดความยุติธรรมขาดความเที่ยงตรงเสียแล้ว ชุมชนนั้น สังคมนั้น และรัฐนั้น ก็จะเกิดความระส่ำระสาย เกิดความไม่เรียบร้อย เพราะมีความไม่เสมอหน้ากัน ผู้เป็นนักปกครอง จะต้องใช้ความเที่ยงตรง ใช้หลักของความยุติธรรม งดเว้นไม่ประพฤติสิ่งที่จะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ที่จะก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม คือ จะต้องละเว้นจากความลำเอียง ก็คือ หลักของอคติ ๔ นี้เป็นประการสำคัญ

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๑๔ / ๒๕๕๘.

เพราะฉะนั้น ความยุติธรรมของสังคมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะหากจะพิจารณาจากอรรถกถาสูตร จะเห็นว่า จุดมุ่งหมายของรัฐ ก็เพื่อจัดสรร แบ่งปันทรัพย์สินให้เกิดความเป็นธรรมนั่นเอง เมื่อเกิดความขัดแย้งในสังคม ผู้ปกครองจะต้องให้ความเป็นธรรมไม่เอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง ถ้าผู้ปกครองมีความไม่ยุติธรรม บ้านเมืองก็จะระส่ำระสายไม่สามารถดำเนินไปตามปกติได้

ในกัมภีร์ชาดก ได้แสดงหลักดังกล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ปกครองบริหารบ้านเมืองโดยชอบธรรม ย่อมไม่ทำให้ประเทศชาติล่มจม อีกทั้งยังทำให้ประเทศชาติมีความสุข ด้วยเหตุนี้ การที่นักปกครองจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ความเที่ยงตรง มีความยุติธรรม โดยดเว้นจากความลำเอียงทั้ง ๔ ข้อนี้ สังคมที่ตนปกครองก็จะสงบสุข หลักการปกครองโดย ยุติธรรมหรือโดยธรรมนี้ เป็นหลักที่สำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการปกครองของผู้ปกครอง

- หลักเมตตาธรรม (Loving Kindness)

หลักธรรมสำคัญของ ผู้ปกครองจะต้องมี แม้จะรู้จักกันเป็นเรื่องง่ายๆ ง่ายๆ ก็ขาดไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึง หลักธรรมนั้นก็คือ พรหมวิหาร ๔ พรหมวิหารเป็นธรรมสำหรับทุกคนที่จะต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ในฐานะเป็นพรหม คือ เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการที่จะสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้ โดยเฉพาะสำหรับผู้ปกครองนั้น จะต้องเป็นแบบอย่างที่จะต้องมีการพรหมวิหาร ๔ เพราะพรหมวิหารนั้นเป็นธรรมประจำใจของคนที่มีจิตใจยิ่งใหญ่ เป็นผู้ประเสริฐ อันแสดงถึงความเป็นบุคคลที่มีการศึกษา ได้พัฒนาตนแล้ว เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่ประจำในจิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจ ที่จะทำให้แสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง ๔ ข้อ อันเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ ประการ ^{๖๓} ดังนี้

(๑) เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข ^{๖๔}

^{๖๓} ดูรายละเอียดใน อ.จ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๕๒ / ๓๑๕.

^{๖๔} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life, (Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997) p. 23. “Metta, Loving kindness: goodwill and amity, the wish to help all people attain benefit and happiness”.

(๒) **กรุณา** ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง ^{๖๕}

(๓) **มุทิตา** ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมสนับสนุน ^{๖๖}

(๔) **อุเบกขา** ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงดุจดาวชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม ^{๖๗}

ในพรหมวิหาร ๔ นี้พอให้ความเห็นได้ว่า นักปกครองคนใด ย่อมทำให้นักปกครองคนนั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำใจสำหรับผู้ใหญ่ โดยเฉพาะผู้ปกครอง จะต้องมุ่งธรรมสูงสุดคือพรหม ผู้ปกครองมีหลักธรรมนี้ประจำใจแล้วก็จะกลายเป็นคนที่มีใจกว้างขวาง เขือกเย็น โดยไม่สร้างความวุ่นวายให้แก่ใครจะมีบุคลิกลักษณะน่านิยมนับถือ เป็นที่พึ่ง ของผู้ใต้ปกครอง ของสังคม มีน้ำใจที่ประเสริฐเปี่ยมด้วยมนุษยธรรม เป็นนักปกครองที่มองโลกในแง่ดี ซึ่งจะทำให้มีชื่อเสียงขจรขยายออกไปชีวิตจะประกอบด้วยความผาสุกในทุกๆที่ ผู้คนสรรเสริญ เคารพ ในตัวของผู้ปกครอง เมื่อชุมชน

^{๖๕} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life**, p. 23. “Karuna, **compassion**: the desire to help other people escape from their sufferings; the determination to free all beings, both human and animal, of their hardships and miseries”.

^{๖๖} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life**, p. 23. “Mudita, **appreciative gladness**: when seeing others happy, one feels glad; when seeing others do good action or attain success and advancement, one responds with gladness and is ready to help and support them”.

^{๖๗} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life**, p. 23. “Upekkha, **equanimity**: seeing things as they are with a mind that is even, steady, firm and fair like a pair of scales; understanding that all beings experience good and evil in accordance with the causes they have created; ready to judge, position oneself and act in accordance with principles, reason and equity”.

จึงเห็นได้ว่า นักปកครองจะต้อง ยึดหลักการปกรครอง ที่จะต้องประกอบไปด้วย
คุณธรรม อันเป็นอำนาจประจำใจ มีหลักของจริยธรรม เข้ากับใจของตน โดยจะต้องยังยึด
หลักของ ศีลธรรม มั่นคงด้วยศีลธรรม คุณธรรม ในการปกรครองอีกด้วย จึงถือว่าเป็นแม่บท
ของจริยธรรม ที่เป็นหลักประพจน์ของผู้เป็นนักปกรครอง ที่ควรยึดถือ ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน
เบื้องต้น ไปจนถึงระดับสูงสุด

(๑) มีสายตายาวไกล สามารถมองเห็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นแล้ว และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้จักเลือกคนเข้ามาช่วยบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสมกับหน้าที่ และความสามารถในโยธาชีวิต^{๒๒} ได้กล่าวถึงความรอบรู้ไว้ ๔ ประเด็น คือ

(๑.๒) เข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อปัญหาเกิดขึ้นต้องเป็นผู้นำ ใช้หลักวิธีการที่ตนได้ศึกษามาแก้ปัญหานั้น

(๑.๓) สามารถแก้ปัญหานั้นให้ลุ่่วงได้ด้วยดี ต้องรับผิดชอบอย่าทิ้งปัญหาไว้ให้คนอื่นแก้ ต้องแก้ปัญหาด้วยตัวเองตามที่ตนรับผิดชอบ

(๑.๔) สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ได้ด้วยความเชื่อมั่น อาศัยหลักการไม่ย่อ
ท้อต่อปัญหาโดยเฉพาะผู้เป็นนักปกครองต้องต่อสู้กับปัญหานั้นให้เสร็จสิ้น สมบูรณ์

(๒) จัดแรงงานได้ดี คือ เป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงานบ้านเมืองให้
เป็นไปตามเป้าประสงค์ ทั้งเป็นผู้เอาใจใส่ในหน้าที่การงานของตน ค้นหาวิธีที่จะทำให้การ
บริหารเป็นไปด้วยดี

๓๒ **ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๑๘๑ / ๒๕๓.**

(๒.๑) มีหลักมนุษยสัมพันธ์ ผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ เข้าได้กับ
บุคคล ทุกระดับ

(๓) มีคุณสมบัติของความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ผู้เป็นใหญ่ มีหน้าที่บริหารงานบ้านเมือง
จะต้องมีคุณสมบัติของความเป็นผู้ใหญ่อย่างน้อย ๔ ประการ คือ

(๓.๑) มีความรักความปรารถนาดีต่อประชาชน เห็นอกเห็นใจประชาชน

(๓.๒) ปฏิบัติหน้าที่ราชการบ้านเมืองเพื่อปัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชน
โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

(๓.๓) รู้จักชื่นชม เมื่อประชาชนได้บรรลุเป้าหมายที่ประสงค์

(๓.๔) อุเบกขา มีใจเป็นกลาง เที่ยงธรรม ไม่เข้าไปก้าวก่ายเรื่องราวต่างๆ
จนกระทั่งเสียระบบงานโดยส่วนรวม

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ปกครองนั้นต้อง เข้าใจวิธีการ
ปกครอง นักปกครองนั้นต้องมีไหวพริบปัญญา คือ มองให้กว้าง คิดให้ไกล และ ใฝ่ให้สูง
เมื่อมีเหตุเกิดขึ้น สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะความเชื่อมั่นในตัวเอง ในฐานะที่คนทั้งหลาย
ยอมรับและมอบอำนาจขึ้นเป็นตัวแทนของชนหมู่มากให้เป็นผู้ปกครอง

พระพุทธศาสนาสอนให้เรามองกว้าง จะได้คิดให้ไกล^{๓๓} มองกว้างอย่างไร ไม่ให้
มองอยู่แค่ตัวเอง ไม่ให้มองแค่สังคมของเรา แต่ให้มองทั้งโลก ให้มีปัญญามองเห็นระบบ
ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยสรรพสิ่ง ในธรรมชาติทั้งหมด สิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้มี
ความสัมพันธ์กัน พึ่งพิงอาศัยและส่งผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น และให้มีเมตตากรุณา ดำเนินชีวิต
และบำเพ็ญกิจการต่างๆ ดังคำในภาษาบาลีว่า “พหูชนหิตาย พหูชนสุขาย โลกานุกมปาย” เพื่อ
ประโยชน์สุขแก่พหูชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลโลก^{๓๔}

จึงกล่าวได้ว่า นักปกครองต้องมองกว้าง หมายความว่า ต้องตัดสินใจปัญหาต่างๆที่
เกิดขึ้นอย่างรอบคอบเมื่อปัญหาเกิดขึ้นกับผู้ใดปกครอง ผู้วิจัยยกตัวอย่างเช่น นาย ก กับ
นางสาว ข มีปัญหาลงมือชกต่อยกันเกิดขึ้นในโรงงาน เมื่อนาย ค ซึ่งเป็นผู้ปกครองใน
สายผู้บังคับบัญชาของ นาย ก กับนางสาว ข นาย ค ในเมื่อเป็นผู้บังคับบัญชา ต้องตัดสินใจ

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธศาสนาสอนจะวิฤติ ต้องคิดให้ไกล รู้ให้ทัน, (กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้, (บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๗.

ปัญหานั้นด้วยการมอง หรือวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างกว้างๆว่า เขาชกต่อยกันด้วยสาเหตุอะไร หรือมีปัญหากันแล้วก่อนจะออกจากบ้าน จึงมีชกต่อยกันในที่ทำงาน หรือมีคนในที่ทำงานไปยุแหย่ให้เขาทั้งสองคนผิดกัน เป็นต้น จึงจะตัดสินปัญหานั้นได้ถูกต้อง และเป็นธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นต้น

พระพุทธศาสนาสอนให้คิดไกล กล่าวคือ ไปข้างหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุด ให้มีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน โดยมีปัญญาสืบค้นหยั่งรู้เหตุปัจจัยยาวไกลในอดีต และมีความไม่ประมาท ป้องกันความเสื่อมและสร้างสรรค์เหตุปัจจัยให้พร้อมที่จะไปสู่ความเจริญงอกงามในอนาคต จัดการกับปัจจุบันให้ดีที่สุด ด้วยการพัฒนาตนก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ให้ชีวิตงอกงามสมบูรณ์จนถึงพระนิพพาน นี่คือการคิดไกลอย่างยิ่ง ^{๑๕}

จึงกล่าวได้ว่า นักปกครองต้องแก้ปัญหาที่ปัจจุบันให้ดีที่สุด เมื่อเรื่องเกิดขึ้นต้องแก้ปัญหา นาย ก กับนางสาว ข ให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ซึ่งผู้ปกครองต้องคิดให้ไกล ก็คือเมื่อผู้ปกครองแก้ปัญหาให้กับ สามิภรรยาคนนี้ให้ดีขึ้นแล้ว เขาทั้งสองคนก็จะมาทำงาน รับใช้เป็นผู้บังคับบัญชาของเราอีกต่อไป นั่นคือความสำเร็จในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้ปกครอง คือ นาย ค ทำให้ นาย ค ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่เก่ง มีปัญญาในการแก้ปัญหาได้ดีที่สุด

พระพุทธศาสนาสอนให้สูง ก็คือ ใฝ่ธรรม มุ่งแสวงหาความรู้ให้เข้าถึงความจริงแท้ ปราบปรามสร้างสรรค์ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สังคม บรรลุความดีด้วยธรรมเหมือนดัง พระโพธิสัตว์ที่ตั่งปณิธาน ใฝ่ปราบปรามโพธิญาณ มีใจเด็ดเดี่ยว มุ่งหวังบรมธรรมถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพธรรม บูชาธรรม อย่างนี้จึงเรียกว่าใฝ่สูง ^{๑๖}

จึงกล่าวได้ว่า ผู้ปกครองที่ดีต้องใฝ่สูง คือ ใฝ่ธรรม การตัดสินแก้ปัญหาต่างในเรื่องที่เกิดขึ้น อย่าง นาย ก กับนางสาว ข สามิภรรยาคนนี้ นาย ค ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้ปกครอง ต้องตัดสินหรือแก้ปัญหาด้วยการตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรม คือ ความถูกต้อง ความดีงาม ไม่ลำเอียงต่อสามีหรือภรรยา คนใดผิดหรือถูก ต้องตัดสินปัญหาไปตามเหตุผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ถูกต้อง จึงจะเป็นนักปกครองที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย มองให้กว้าง คิดให้ไกล และ ใฝ่ให้สูง เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติของนักปกครองสืบไป นอกจากนี้นักปกครองจะต้องตั้งอยู่บน

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๕.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑๐.

พื้นฐานของจริยธรรมในการปกครอง ซึ่งผู้ปกครองจะต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย ผู้วิจัยจักนำมากล่าวต่อไปในเรื่องของจริยธรรมของผู้ปกครอง เบื้องต้น จักกล่าวจริยธรรมของผู้ปกครองตามทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกก่อน

๓.๑.๑๑ จริยธรรมของผู้ปกครอง

ความหมายของจริยธรรมในเนื้อหา นี้ จะได้กล่าวถึงหลักจริยธรรม ในส่วนทางพระพุทธศาสนาว่ามีหลัก วิธีการอย่างไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวต่อไป

คำว่า “จริยธรรม” แยกศัพท์ออกมาจาก จริย กับ ธรรม จริย หมายถึง ความประพฤติธรรม หรือ ธรรมะ หมายถึง คุณความดี ถ้าบวกเข้าด้วยกัน คำว่า “จริยธรรม” จึงหมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม เว้นจากการประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะเป็นทาง กาย วาจา ใจ ซึ่งส่วนมากจะมาจากหลักศีลธรรม หรือหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สอนคนให้เป็นคนดี มีความประพฤติดี ละเว้นความชั่ว^{๓๓}

พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมคือ ความประพฤติ ธรรมคือการดำเนินชีวิต คำจริยธรรมนี้นักปราชญ์ประเทศไทย ได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม จริยะ หรือ จริยธรรม อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ พรหมจริยธรรมหรือพรหมจรรย์ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมิ้องค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา เทียบศีลธรรม^{๓๔}

วิทย์ วิศทเวทย์ ให้คำนิยามว่า จริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับให้บุคคล ยึดถือในการปฏิบัติตน^{๓๕}

ในส่วนของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ข้อผูกพันที่โยงสังขารนั้นเข้ากับชีวิตและสังคมของมนุษย์^{๓๖}

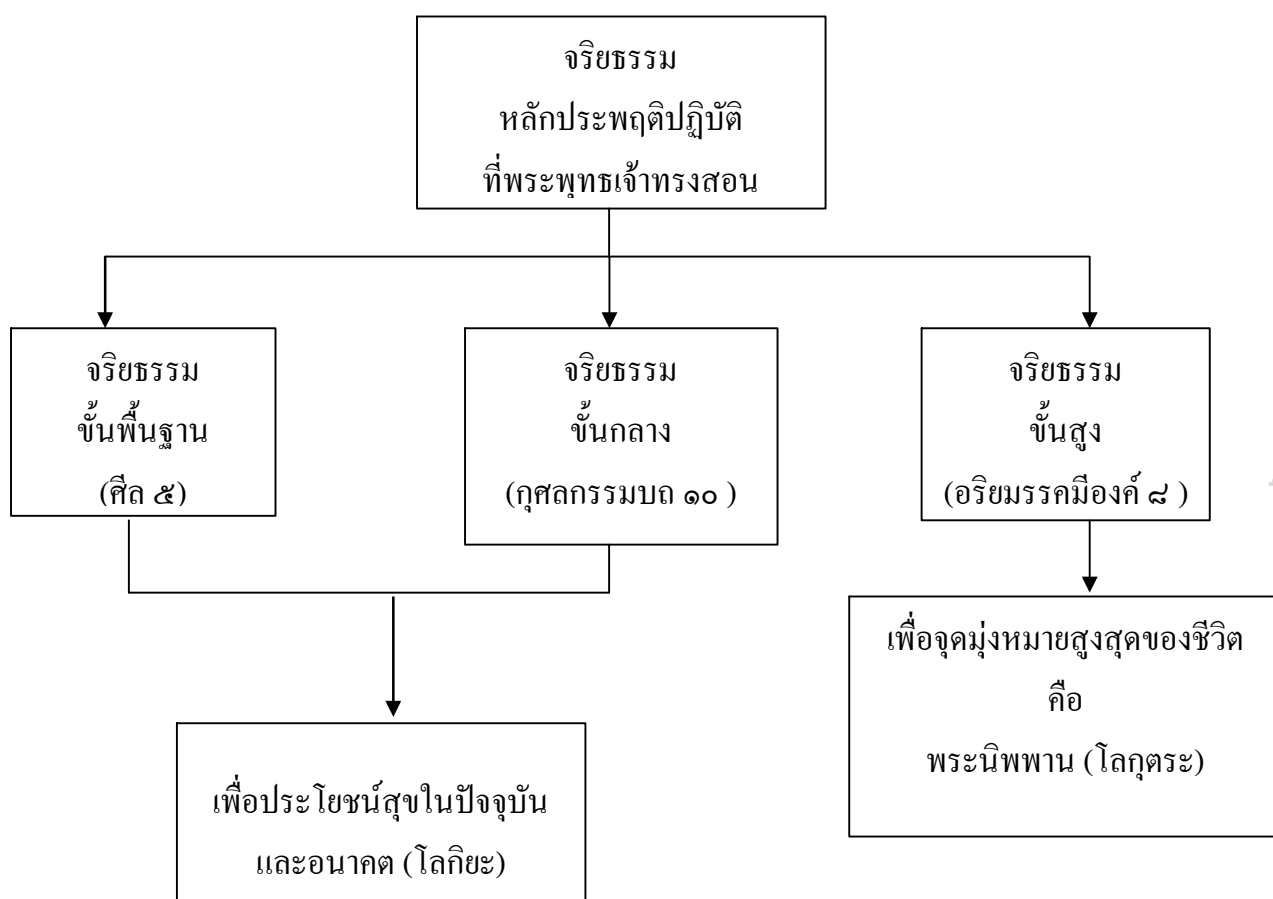
^{๓๓} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๒๔.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ (ฉบับประมวลศัพท์) , (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) , หน้า ๑๒.

^{๓๕} วิทย์ วิศทเวทย์, หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส. ๔๐๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วัฒนธรรมไทย สูญุดเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้, หน้า ๔.

สรุปความได้ว่า คนทั่วไปต้องเอาใจใส่ต่อหลักการประพฤติ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ หรือแม้แต่เด็กปกครองก็ตาม ต้องศึกษาให้เข้าใจหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานเบื้องต้นนี้ก่อน จึงจะสามารถปกครองคนหมู่มาก ในระดับสูงขึ้นไปได้ เพราะฉะนั้น หลักศีลธรรมที่เป็นแม่บทของจริยธรรมของพระพุทธศาสนาแบ่งเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ได้เป็น ๓ ขั้น คือ ขั้นพื้นฐาน ขั้นกลาง และขั้นสูง หากเขียนเป็นภาพจะได้ดังนี้^{๘๑}

^{๘๑} พระมหาณรงค์ กนต์สิโล. “โครงสร้างระบบพุทธจริยศาสตร์,” วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๑๘.

จริยธรรมในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นพื้นฐาน ชั้นกลาง และชั้นสูง^{๘๒}

(๑) จริยธรรมขั้นพื้นฐาน

เป็นหลักการและหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขทางกายซึ่งได้แก่ การปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรมควบคู่กัน หมายถึง ศีล ๕ หรือเบญจศีลซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานของมนุษย์ เรียกว่า มนุษยธรรม คือ ระเบียบที่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมมนุษย์ ทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ตามตารางเปรียบเทียบได้ดังนี้

เบญจศีล	เบญจธรรม
๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์	๑. มีเมตตา กรุณาในสัตว์
๒. เว้นจากการลักทรัพย์	๒. สัมมาอาชีพะ เลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง
๓. เว้นจากการประพฤติดิในกาม	๓. กามสังวร มีความสำรวมระวังในกาม
๔. เว้นจากพูดปด	๔. สัจจะ พูดแต่คำสัตย์ คำจริง
๕. เว้นจากการเสพของมีนเมา	๕. มีสติ ปัญญา ไม่ประมาท

เบญจธรรมและเบญจศีล^{๘๓} เราพออธิบายให้เห็นว่า เป็นจริยธรรมขั้นมูลฐานนั้น เพราะเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมชั้นสูงขึ้นไป ซึ่งนักปกครองก่อนจะไปสู่นักปกครองชั้นสูงจะต้องมีหลักจริยธรรมในเบื้องต้นนี้ก่อน เช่นเดียวกับ การลงรากเสาเข็มไว้เป็นอย่างดี ย่อมสามารถรับน้ำหนักอาคารสูงใหญ่หลายชั้นได้ การที่จะดูพื้นฐานหรือความมั่นคงของบุคคล ก็สามารถที่จะดูได้พร้อมกับบอกหรือคาดคะเนได้ว่าเป็นอย่างไร โดยเอาหลักเบญจศีลและเบญจธรรมนี้เป็นเครื่องมือวัดโดยที่นักปกครองนั้น จะต้องยึดหลักจริยธรรม ในการปฏิบัติ เพราะเป็นหลักที่เกิดจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา อย่างยกตัวอย่างเช่น นาย ก. ไปล่าสัตว์ เอาปืนยิงนกตาย ๑ ตัวผลปรากฏว่า นาย ก. ผิดศีลข้อที่ ๑

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘.

^{๘๓} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๑๕ / ๓๐๒ - ๓๐๓.

คือ ฆ่าสัตว์ เพราะว่า นาย ก. ขาดหลักธรรม ข้อแรก คือ ไม่มีเมตตา กรุณา คือ ไม่สงสารต่อสัตว์ เป็นต้น ผลปรากฏว่า นาย ก. เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารในบริษัทแห่งหนึ่ง เป็นผู้คุมคนงานในบริษัทนั้น ด้วยอารมณ์ที่ โหดเหี้ยม ชอบหาเรื่องเพื่อนร่วมงาน ด้วยการ ลงโทษบ้าง ชกต่อยเพื่อนร่วมงานบ้าง เมื่อตัวเองไม่พอใจ ถือได้ว่านาย ก. ขาดการเป็นนักปกครอง นักบริหารที่ดี ด้วยการ ไม่ยึดในหลักการปกครองที่มีเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

(๒) จริยธรรมขั้นกลาง

๒.๑ จริยธรรมขั้นกลาง เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขทางกายและใจ เพื่อให้เกิดความละเอียดประณีตยิ่งขึ้นกว่าจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะต้องพัฒนาขึ้นไป เพื่อความสุขที่ประณีตขึ้นด้วย เพราะเป็นความสุขอันเนื่องมาจากจิต ในมงคลสูตรคือ สูตรสำเร็จของชีวิตที่ผู้คนแสวงหากันนักหนานั้น มีมงคล ๓๘ ประการ ใน ๓๘ ประการนั้น มีมงคลประการหนึ่งที่กล่าวว่า “ธมฺมจริยา จ เอตมฺมํกุสลมุตฺตมํ” คือ “การประพฤติธรรมนั้นเป็นมงคลอันสูงสุด” ประการหนึ่ง “ธรรมจริยา” ในที่นี้คือ “จริยธรรม” จริยธรรมในขั้นนี้คือ การประพฤติตามกุศลธรรมบถ ๑๐ ประการ กุศลธรรมบถ “๔” แปลว่า ทางแห่งกุศล ทางแห่งความฉลาด เป็นการชำระตัวให้บริสุทธิ์ ในกุศลธรรมบถ ๑๐ นั้นประกอบด้วย

๑) เครื่องชำระตัวทางกาย ๓ ประการ ได้แก่

(๑) เว้นจากการปลงชีวิต (Abstention from killing)

(๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้โดยอาการขโมย (Abstention from taking what is not given)

(๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (Abstention from sexual misconduct)

๒) เครื่องชำระตัวทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่

(๑) เว้นจากการพูดเท็จ (Abstention from false speech)

(๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด (Abstention from tale-bearing)

(๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ (Abstention from harsh speech)

(๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (Abstention from vain talk or gossip)

^{๔๔} ม.ญ. (ไทย) ๑๒ / ๘๕ / ๘๓. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒) หน้า ๗.

๓) เครื่องชำระทางใจ ๓ ประการ ได้แก่

(๑) ไม่คิดฟุ้งเสียดอยากได้สิ่งของของผู้อื่น (Non-covetousness)

(๒) จิตไม่คิดร้ายผู้อื่น (Non- illwill)

(๓) เห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม (Right- view)^{๔๕}

จึงเห็นได้ว่า นักปกครองที่มีพื้นฐานเบื้องต้นแล้ว การที่จะปกครองคนทั้งหลายให้อยู่ในโอวาท ผู้ปกครองต้องมีจริยธรรมในตัวเองก่อน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือแม้แต่ทางใจ ด้วยการประกอบด้วยหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ ให้เกิดความเจริญ ทำให้นักปกครองฉลาด มีความสุขทั้งทางกาย วาจา ใจ

ส่วน ในทางฝ่ายไม่ดี ก็จัดห้ามไว้ เรียกว่า “อกุศลกรรมบถ ๑๐” ดังจะยกมาเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจน ดังนี้^{๔๖}

ตารางเปรียบเทียบ อกุศลกรรมบถกับกุศลกรรมบถ

อกุศลกรรมบถ ๑๐	กุศลกรรมบถ ๑๐
๑. ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์	๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทาน การลักทรัพย์	๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์
๓. กามเมสุ มิจจาจาร การประพฤติดีกในกาม	๓. กามเมสุ มิจจาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดีกในกาม
๔. มุสาวาท พูดเท็จ	๔. มุสาวาท เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ
๕. ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด	๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากการพูดส่อเสียด
๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ	๖. ผรุสાય วาจา เวรมณี เว้นจากการพูด คำหยาบ
๗. สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ	๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี เว้นจากการพูด เพ้อเจ้อ
๘. อภิขมา โลกอยากได้ของเขา	๘. อนภิขมา ไม่โลกอยากได้ของเขา
๙. พยาบาท คิดปองร้ายเขา	๙. อพยาบาท ไม่คิดปองร้ายเขา
๑๐. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม	๑๐. สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม

^{๔๕} ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก, หน้า ๖๓.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

กล่าวโดยสรุป ก็คือ เป็นการกระทำทั้งทางดีและทางชั่วมี กายกรรม ๓ วิจิตร ๔ และมนกรรม ๓ นี้เรียกว่า จริยธรรมชั้นกลาง ทุกคนทำในฝ่ายที่ดี ควรเว้นในฝ่ายที่ไม่ดีเสีย แม้แต่นักปกครอง จะต้องยึดหลักการปกครองตามหลักของคุณธรรม จริยธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อคำนิทา หรือคำสรรเสริญต่างๆ ไม่ประมาทมีปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์เสมอ จัดทำงานทุกอย่างได้เรียบร้อย จึงจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ขอมรับ มีความเชื่อในผู้เป็นหัวหน้า การทำงานต่างๆจึงจะประสบผลสำเร็จ เป็นต้น

๓. จริยธรรมชั้นสูง

๑) จริยธรรมชั้นสูง ประกอบด้วยธรรมที่ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เป็น ปรมัตถธรรม หรือ ธรรมระดับที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยบุคคล เป็นโลกุตตรธรรมคือ มรรคมีองค์ ๘ ^{๘๓} ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสงบสุขขั้นสูงสุด คือ นิพพานโดย แนวทางแห่งมรรคมีองค์ ๘ มรรค คือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลหลักความประพฤติ ปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมด ของพระพุทธศาสนา เพราะครอบคลุมกระบวนการพัฒนา ตน ด้านศีล สมาธิ ปัญญา มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง ซึ่งมีสาระสำคัญ ๒ ส่วน คือ

ก. ความมีจุดหมายที่แน่นอนมีวิธีการที่พอเหมาะ ซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายนั้น ได้ตรงจุด

ข. ไม่ข้องแวะที่สุด ๒ อย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ในกามสุข และ อตตกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง

๒) มรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย

(๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ หมายถึง เห็นอริยสัจ ๔

(๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ หมายถึง อภัยบาทสังกัปปะ อวิหิงสาสังกัปปะ เนกขัมมสังกัปปะ

(๓) สัมมาวาจา วาจาชอบ หมายถึง วจีสุจริต ๔

(๔) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ หมายถึง กายสุจริต ๓

(๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึง เว้นจากการค้าขายอาวุธ มนุษย์ ยาพิษ สัตว์ เป็นต้น

(๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ หมายถึง สัมมัปปธาน ความเพียรชอบ ๔

^{๘๓} ม.ญ (ไทย) ๑๒ / ๕๓ / ๘๘ - ๘๙.

(๓) สัมมาสติ ระลึกชอบ หมายถึง สติปัฏฐาน ๔ การพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม

(๔) สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ หมายถึง ฌานสมาบัติ^{๔๘}

จึงเห็นได้ว่า ในมรรคมีองค์ ๘ นั้น^{๔๙} ถือว่าเป็นหนทาง ของนักปกครองทุกชั้น จะต้องคำนึงถึง และเป็นหลักปฏิบัติ ในการปกครอง ซึ่งประมวลแล้ว สามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) ผู้ปกครองทุกระดับจะต้องตั้งอยู่ในความถูกต้อง ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ใน ความสุจริตยุติธรรมแล้ว บ้านเมืองจะหายนะทุกๆ ประการ เพราะการประพฤติปฏิบัติของ ผู้ปกครองกระทบทุกอนุของสังคม ฉะนั้น การส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรม ผู้ปกครองทุก ระดับ จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

(๒) ครอบครัวอบอุ่น การอยู่กันเป็นครอบครัวผดุงคุณธรรม และจริยธรรม เด็ก และคนหนุ่มสาว ที่ไม่ได้อยู่กันเป็นครอบครัว มีความเสี่ยงต่อความสูญเสีย เช่น คนงานที่จาก บ้านมาอยู่ในโรงงาน เศรษฐกิจจะคำนึงถึงเงินเท่านั้น ไม่ได้ แต่ต้องคำนึงถึง การอยู่กันเป็น ครอบครัวอบอุ่นด้วย

(๓) ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งเป็นเครื่องผดุงคุณธรรม-จริยธรรม ต้องส่งเสริม ให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำ ความเป็นชุมชน ในทุกพื้นที่ทุกองค์กร และทุกเรื่อง

(๔) การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ เป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น มี ความสุข สัมมาชีพ เป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียน สิ่งแวดล้อมและมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ สัมมาชีพเป็นบูรณาการของความดี ขณะที่จีดีพีไม่ใช่ การพัฒนาควรจะปรับจากการวัดกันด้วยเงิน หรือ จีดีพี ไปเป็นการวัดกันด้วย การมีสัมมาชีพ เต็มพื้นที่ซึ่งทำเป็นนโยบาย สนับสนุนได้ เช่น การใช้ที่ดิน การใช้เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา เป็นต้น

(๕) การมีสปิริตแห่งการเป็นอาสาสมัครเต็มแผ่นดิน รัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริม ให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ พนักงาน รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน ใช้เวลาช่วงหนึ่งใน

^{๔๘} พระมหาสมจินต์ สุมมาปญฺโญ (วันจันทร์), พุทธปรัชญาสาระและพัฒนการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๔๙} ประเวศ วะสี, ปาฐกถา นำเรื่องคุณธรรม-จริยธรรม: ระเบียบวาระแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันใน สังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔-๑๗.

แต่ละปีเป็นอาสาสมัคร เพื่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะไปกระตุ้นเมล็ดพันธุ์ แห่งความดีในจิตใจของ
แต่ละคนให้งอกงามขึ้นมา และเป็นการเชื่อมโยงมนุษย์ เข้ามาหากันด้วยความเมตตา กรุณา

(๖) ส่งเสริมการพัฒนาจิต ให้เป็นวิถีชีวิต ในขณะที่จิตสามารถฝึกอบรม ให้มี
ความสุขได้ ฝึกอบรมให้ลดความเห็นแก่ตัวได้ ฝึกอบรมให้มีสติ มีสมาธิ มีปัญญาอื่นๆขึ้นได้
คนปัจจุบัน ไม่มีการพัฒนาจิตเลย ควรส่งเสริมการพัฒนาจิต ให้เป็นวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งใน
ระบบโรงเรียน ส่งเสริมให้มีศูนย์พัฒนาจิตมากๆ ทั้งสถาบันทางศาสนา หรือ ที่ทำโดย
ฆราวาส

(๗) การศึกษาที่เข้าถึงความดี การศึกษาของเราเกือบทั้งหมด เอา วิชา เป็นตัวตั้งจึง
เข้าไม่ถึงความดี ในขณะที่ในพื้นที่มีคนคิดดี ทำดีอยู่ การศึกษาของเราไม่รู้จักคนเหล่านั้น
การศึกษาทุกระดับควรไปศึกษาวิจัย ในพื้นที่ให้รู้จักคนดีๆ แล้วนำมาสื่อสารเรียนรู้กันเรื่อง
ของคนดี ก็จะเข้าไปสู่ตัวผู้เรียน

(๘) การสื่อสารความดี การสื่อสารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากทั้งทางบวกและทางลบ ควร
มีการสื่อสารให้คนทั้งประเทศ เข้าถึงความจริง ความดี และความงาม

เมื่อหลักของ คุณธรรม จริยธรรม ก็สามารถอธิบายได้ว่า เป็นคุณสมบัติของความ
เป็นมนุษย์ หรืออุดมการณ์ของชาติ คุณธรรม จริยธรรม จึงควรเป็นระเบียบ โดยเฉพาะผู้เป็น
นักปกครอง มีส่วนในการกำหนด หลักเกณฑ์ ยึดมั่นในกระบวนการของหลักธรรมอันเป็น
เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในหลักของพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะเป็นขั้นๆ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน
คือตั้งมั่นในศีล ขั้นกลาง คือ การละเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ อันเป็นสังฆธรรมระดับโลกียะ และ
ขั้นสูง คือ การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ อันหมายถึง มัชฌิมาปฏิปทา เกณฑ์การแบ่งจริยธรรม
ในพระพุทธศาสนาเป็น ๓ ระดับ ดังปรากฏตามโครงสร้างของระบบพุทธจริยศาสตร์นั้นพอ
เทียบเคียงได้กับหลักโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง

การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ^{๕๐}

^{๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๕๐ / ๕๐.

การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย เป็นต้นคือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นเอง

การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ ประพฤติกายสุจริต ๓ วชิสุจริต ๔ มโนสุจริต ๓ (กุศลกรรมบถ ๑๐) เป็นต้น การทำจิตให้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส ตัณหา ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ไตรสิกขา

เกณฑ์การแบ่งจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็น ๓ ระดับ พิจารณาตามความยากง่ายของการประพฤติปฏิบัติ และระดับของผลอันจะเกิดจากการประพฤติปฏิบัติ หลักศีล ๕ ที่จัดเป็นจริยธรรมระดับพื้นฐาน เพราะเป็นหลักประพฤติปฏิบัติเบื้องต้นของคนในสังคมการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เป็นการฝึกฝน ควบคุมกายกับวาจาเท่านั้น ศีลข้อ ๑-๒-๓ และ ๕ เป็นเรื่องของการประพฤติทางกาย และข้อที่ ๔ เป็นการประพฤติทางวาจา

การปฏิบัติตามศีล ๕ ให้สมบูรณ์ได้ ต้องเกิดจากเจตนาตั้งใจงดเว้น การปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นจริยธรรมระดับกลาง ต้องมุ่งฝึกฝนควบคุมทั้งกาย วาจา และจิตใจ หรือที่เรียกว่า กายสุจริต ๓ วชิสุจริต ๔ และมโนสุจริต ๓ ซึ่งปฏิบัติได้ยากกว่าศีล ๕ เพราะมีเรื่องของจิตใจด้วย ส่วนการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นจริยธรรมระดับสูงจะละเอียดมากขึ้น และต้องใช้ความเพียรพยายามมากขึ้น เพราะเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ครอบคลุมทั้งศีล สมาธิและปัญญา หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่ว่าจะเกิดอริยมรรคและอริยผลได้ การปฏิบัติตามจริยธรรมระดับพื้นฐาน และระดับกลาง เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขระดับโลกิยะ และยังเป็นไปเพื่อการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ส่วนการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นไปเพื่อบรมสุข คือพระนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

โครงสร้างของจริยธรรมในพระพุทธศาสนาจะสัมพันธ์กันทั้งระบบจริยธรรมระดับต้นจะเกื้อหนุนจริยธรรมระดับสูงขึ้นไป การแบ่งจริยธรรมเป็น ๓ ระดับไม่ได้หมายความว่า จะต้องปฏิบัติจริยธรรมพื้นฐานให้สมบูรณ์เสียก่อน จึงจะปฏิบัติตามจริยธรรมระดับกลางและระดับสูงตามลำดับแต่สามารถปฏิบัติได้พร้อมๆ กันได้ตามความพร้อม และตามกำลังสติปัญญาของผู้ปฏิบัติ ระบบโครงสร้างของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา จะไม่เป็นลักษณะแบบขั้นบันได แต่จะเป็นระบบเกื้อหนุนส่งเสริมจนกระทั่งบรรลุจุดหมาย

- สรุปจริยธรรมของผู้บริหาร ผู้ปกครอง ตามหลักพุทธปรัชญา

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว นักบริหาร หรือ นักปกครอง ต้องมีหลักจริยธรรมในตัวเอง กล่าวคือ ต้องเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง หูกว้าง ตากว้าง หมั่นสอดส่องดูแลความทุกข์สุขของผู้ อยู่ได้บังคับบัญชาเสมอหน้ากัน ฉะนั้น ระหว่างศีลธรรม ศักดิ์ธรรมและจริยธรรมมีความสัมพันธ์กัน^{๕๑} เมื่อกล่าวโดยหลัก ก็คือ หลักจริยธรรมระดับของศีลธรรมเป็นการ ประพฤติและการปฏิบัติของศีลธรรม กฎหมาย วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีค่านิยม จรรยาบรรณ และมารยาทสังคม เพื่อสร้างสันติภาพของสังคม ส่วนจริยธรรมระดับศักดิ์ธรรม เป็นการปฏิบัติตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้การประพฤติปฏิบัติธรรมนั้นถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติแห่งชีวิต เพื่อให้อยู่เหนือความชั่ว ความดีมีจิตบริสุทธิ์ พ้นจากความทุกข์ เป็นการสร้างสันติสุขให้กับบุคคล และเพื่อสันติภาพของสังคม จึงทำให้เกิดคุณค่าจริยธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นศีลธรรม จริยธรรมระดับต้น ระดับกลาง และระดับ สูงสุด เพราะจริยธรรมนั้น ช่วยให้อนุรักษ์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีระเบียบเป็นระบบมีความ อ่อนนุ่ม มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขมีสันติภาพถ้า ประพฤติปฏิบัติตาม จริยธรรมช่วยให้อนุรักษ์รู้จักตนเองมีความสำนึกในหน้าที่ความ รับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสังคมและ ประเทศชาติ จริยธรรมมนุษย์สามารถกำหนดเป้าหมายแห่งชีวิต การดำเนินชีวิตและการ พัฒนาชีวิตให้สำเร็จตามเป้าหมาย จริยธรรมช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นๆและ สังคมอย่างมีระบบเป็นระเบียบ เช่น การครองตน การครองงาน ครองเรือน การครองตน จริยธรรมช่วยให้อนุรักษ์สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสามารถทำให้ความทุกข์หมดไปได้ จริยธรรมช่วยให้อนุรักษ์มีเครื่องยึดเหนี่ยว และเป็นหลักปฏิบัติเพื่อป้องกันการเบียดเบียน การ เอาเปรียบเปรียบกันในทางส่วนตัวและสังคม จริยธรรมช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้อนุรักษ์มี คุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพจิต สุขภาพกายดี เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ จริยธรรมช่วยสร้างสันติภาพ ของสังคม และสร้างสันติภาพโลก จริยธรรมเป็นวิถีทางแห่งปัญญา ทำให้อนุรักษ์มีเหตุผลรู้จัก ใช้สติ ปัญญาแก้ปัญหาชีวิต มีความเชื่อในการทำความดี โดยการนำเอาหลักจริยธรรมมา เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาชีวิต ไม่หลงงมงายในสิ่งที่ปราศจากเหตุผล จริยธรรมช่วยให้อนุรักษ์

^{๕๑} นิติภูมิ นารัตน์, ร.ต.อ. ดร.. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไทยเดียนาม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๔๖.

เป็นคนหนักแน่นต่อสู้ เพื่อเอาชนะความทุกข์ความเดือดร้อน ไปด้วยตนเอง เป็นที่พึ่งของ
ตนเองไม่ต้องรอโชคชะตา เป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์เอง เป็นการปลูกฝังคุณธรรมและ
จริยธรรมเป็นการเสริมสร้างและบำรุงความประพฤติของมนุษย์ หรือแม้แต่ผู้ปกครอง
ตลอดจนกิริยา และการแสดงออกมุ่งไปในทางที่เป็นคุณงามความดีต่อการประพฤติปฏิบัติ
อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขแก่ตนเอง แก่บุคคลอื่น แก่สังคมประเทศชาติ เป็นต้น

จะเห็นได้ เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม จริยธรรม ไม่ว่าจะขึ้น
พื้นฐาน ขึ้นกลาง หรือขึ้นสูง เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติกันเอง เพราะ
จริยธรรมไม่ใช่กฎหมาย ไม่ใช่จารีต ทั้งนี้เพราะกฎหมายเป็นสิ่งบังคับให้คนทำตามโดยมี
บทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน คนอาจเคารพกฎหมายเพราะกลัวกฎหมาย ยึดถือจารีตเพราะกลัว
ผิดแพ่งจากสังคม แต่จริยธรรมไม่มีบทลงโทษ คนมีจริยธรรมเพราะมีแรงจูงใจ^{๕๒} ซึ่ง
จริยธรรมมักจะอิงอยู่กับศาสนา นักปกครองที่มีจริยธรรมต้องมีสัจจะเป็นของตัวเองใน
เบื้องต้นก่อนในการปกครองด้วยรูปแบบความถูกต้อง ดิงาม และเป็นธรรม อันดั่งต่อมาจึงยึด
รูปแบบของกฎหมายที่เกี่ยวกับหลัก วิธีการปกครองของผู้ปกครองที่จะต้องยึดไว้เป็น
แบบอย่างไม่ว่าจะเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติจริยธรรมเบื้องต้น ท่ามกลาง ตลอดหลักเบื้อง
สูงนั้นเกี่ยวกับตัวของผู้ปกครองในหลักทางพระพุทธศาสนา พอสรุปเป็นภาพรวมให้เห็นได้
ว่ามนุษย์อาศัยพื้นฐานเบื้องต้น จากการศึกษาเล่าเรียน มีความรู้ ความสามารถ เก่งฉลาดยึด
หลักธรรม จริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นนักปกครอง อาศัยความเก่งฉลาด
สามารถปกครองคนได้เป็นจำนวนมาก เหมือนศิษย์มีอาจารย์รู้จักนำเอาวิธีการต่างๆที่อาจารย์
สอนนำไปปฏิบัติ ผู้ปกครองก็เช่นเดียวกัน ศึกษาปฏิบัติได้ตามหลักธรรมนั้น ผู้ได้ปกครอง
สามารถยอมรับ เคารพศรัทธาในตัวของผู้ปกครองนั้น

อีกประเด็นหนึ่งนั้น จริยธรรมของผู้บริหาร ผู้ปกครอง จะต้องเป็นหลักธรรมนั้น
ประกอบอีกที่สำคัญ คือ หิริโอตตปเป คือ มีความละอายใจ และเกรงกลัว ต่อผลของความชั่ว
ผู้ปกครอง ต้องกลัวชาวโลกทีเดียว มีความอดทนต่อคำครหานินทา สงบเสงี่ยม แม้จะมี
ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา จะกล่าวติเตียนอย่างไรก็ต้องมีสติ คือ ระลึกรู้เสมอว่าทำได้ทำ
ด้วยความยุติธรรมถูกต้องแล้ว

^{๕๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๘๒.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ธรรมชาติของมนุษย์ ตามรูปศัพท์ หมายถึง สภาวะที่เกิดเอง มีเอง และเป็นอยู่เองตามเหตุปัจจัยภายในชีวิตมนุษย์ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในความหมายที่กว้างมากและครอบคลุมสรรพสิ่ง เช่น การบัญญัติตามกฎหมายของความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงเป็นกฎของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระองค์ในฐานะเป็นผู้ค้นพบกฎนี้แล้วนำมาเปิดเผยชี้แจงแก่ชาวโลก ดังข้อความว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ชาติุนั้นก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมเนียมว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ดังนี้ ตถาคตเข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผยแจ่มแจ้ง ทำให้เข้าใจง่ายกว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง^๑

จะเห็นได้ว่า กฎธรรมชาตินี้เป็นธาตุ คือภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดาเป็นธรรมทิส คือภาวะที่ดำรงอยู่โดยธรรมดา ลักษณะของธรรมชาติมีการเกิดดับ เปลี่ยนแปลงตามสภาวะที่เกิดขึ้นด้วยกฎของธรรมะคือธรรมชาติ เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ จึงมีการรวบรวมความหมายตามสภาวะอย่างนั้น ที่เกิดเอง มีเองตามเหตุปัจจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยนำเอาความหมายของธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะของนักปราชญ์ในทางศาสนา มาเสนอไว้ ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ธรรมชาติของมนุษย์” คือ สัตว์ที่ต้องไปตามกฎของธรรมชาติ ต้องทำหน้าที่ตามธรรมชาติ และจะได้รับผลจากธรรมชาติ^๒

ตามความหมายของหลวงพ่อกุญชรทาส ที่กล่าวว่า ธรรมชาติของมนุษย์ คือ สัตว์ที่ต้องไปตามกฎของธรรมชาติ ผู้วิจัย ให้ความหมายว่า คงจะเป็นธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามของของไตรลักษณ์ ซึ่งจะได้นำมากล่าวไว้ดังนี้

^๑ อัง.ติ. (ไทย) ๒๐ / ๑๓๗ / ๒๕๕๘.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือศึกษาธรรม (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘),

๔.๑.๒ กฎของไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์^๓ กล่าวถึงลักษณะที่เสมอกันของสังขารทั้งปวง สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเสมอเหมือนกันโดยธรรมชาติ ๓ ประการ คือ

๑. สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง (สัพเพ สงขารา อนิจจา)
๒. สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ (สัพเพ สงขารา ทุกขา)
๓. ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (สัพเพ ธมมา อนตฺตา)

อนิจจตา เป็นส่วนหนึ่งของไตรลักษณ์ ที่เป็นลักษณะของความไม่เที่ยงที่เกิดขึ้น เพราะอำนาจของความเปลี่ยนแปลงตามสภาพของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์เมื่อเกิดขึ้นมา สังขารของมนุษย์นั้น จะมีความเที่ยง เช่น เมื่อถึงวัยเป็นเด็ก จะเป็นเด็กอยู่อย่างนั้นตลอดไป ย่อมเป็นไปไม่ได้ ร่างกายย่อมเปลี่ยนไปตามสภาพ เพราะเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ เป็นต้น

ทุกข์ตา คือ ความเป็นทุกข์ โดยทั่วไป หมายถึง ทุกขเวทนา คือความรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ แต่ความเป็นทุกข์ในไตรลักษณ์มีความหมายครอบคลุมความทุกข์ของสิ่งไร้ชีวิตไว้ด้วย เช่น ท่อนไม้ ก้อนดิน หรือหิน ในกรณีนี้ ท่อนไม้ไม่มีจิตรับรู้ทุกขเวทนา แต่ก็เป็นที่ทุกข์ในความหมายที่ใช้ในไตรลักษณ์ คือ สรรพสิ่งเป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เนื่องจากถูกบีบคั้นให้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับก้อนหินที่ถูกโยนขึ้นบนท้องฟ้า มันจะค้างอยู่ไม่ได้ เพราะถูกแรงโน้มถ่วงของโลกบีบคั้นให้ต้องตกลงมา สภาพะที่ก้อนหินไม่อาจทนค้างฟ้า เรียกว่า ความทุกข์ในไตรลักษณ์ ดังนั้นทุกข์ตาในไตรลักษณ์จะมี ๒ ความหมายด้วยกัน คือ อย่างแรก หมายถึง ทุกขเวทนา อย่างที่สอง หมายถึง ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นความบีบคั้นซึ่งแฝงอยู่ในสรรพสิ่ง^๔ พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลความหมายของทุกข์ตาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. อภินุสมฺปิปปนโต เพราะถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลาด้วยความเกิดขึ้น ความเสื่อมโทรม และความแตกสลาย

^๓ ศ.สพ. (ไทย) ๑๘ / ๑ / ๑.

^๔ พระมหาสุทนต์ ดิสุสรวาทิ (นักการศึกษา), “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๐). หน้า ๒๗.

๒. ทุกขนโต เพราะเป็นสภาพที่ทนไต่ยาก คือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้อีกต่อไป จะต้องเปลี่ยนแปลงแน่นอน

๓. ทุกขเวทฺธโต เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ คือ ทำให้เกิดทุกข์เวทนาต่างๆ เช่น ความผิคว้าง ความเจ็บปวด

๔. สุขปฏิกุเขปโต เพราะแย้งต่อความสุข คือ สุขเวทนาไม่อาจตั้งอยู่ได้ในสังขาร เพราะสังขารมีธรรมชาติเป็นทุกข์ ตัวสภาวะที่มีเป็นพื้นของสังขารได้แก่ทุกข์ คือ ความบีบคั้น กดดันขัดแย้งซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกบีบคั้นกดดันขัดแย้งที่เรียกว่าความรู้สึกทุกข์ เมื่อใดทุกข์ คือความบีบคั้นกดดันนั้นผ่อนคลายหายไปก็เรียกว่ามีความสุข ดังคำกล่าวกันว่า สุขไม่มี มีแต่ทุกข์น้อย

อนัตตตา อนัตตา ความไม่มีตัวตน หมายความว่า ไม่มีสิ่งที่เป็นตัวแท้ที่ยืนยงคงตัวได้ถาวรตลอดไป สรรพสิ่งเกิดจากองค์ประกอบต่างๆมาประชุมกันเข้า สัมพันธ์กันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ว่างเปล่าจากตัวตนที่เป็นแก่นอันยั่งยืนถาวร ไม่มีตัวการที่จะสร้างสรรค์บันดาล ดังคำที่เสลาภิษุณิกกล่าวไว้ว่า

ร่างกายนี้ ไม่มีใครสร้าง ตัวนี้ไม่มีใครบันดาล อาศัยเหตุมันก็เกิดขึ้น เพราะเหตุสลายมันก็ดับ เมล็ดพืชอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขาหว่านในนา อาศัยรสในแผ่นดิน และยางในเมล็ดพืชทั้งสองอย่างนี้ก็ย่อมงอกงามขึ้น ฉนั้นใด ก็เป็นฉนั้นนั่นเหมือนกัน บรรดาขันธ ธาตุและอายตนะ ๖ เหล่านี้ อาศัยเหตุย่อมเกิดมี เพราะเหตุสลาย ก็ย่อมดับไป

พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลสรุปความหมายของอนัตตตาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. สุกฺขญโต เพราะเป็นสภาพว่างเปล่า คือ ปราศจากตัวตนที่เป็นแก่น เป็นแกน

๒. อสฺสามิกโต เพราะเป็นสภาพไร้เจ้าของ คือ ไม่เป็นตัวตนของใครๆเป็นเพียงกระบวนการแห่งองค์ประกอบที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยล้วนๆ

๓. อวสวตฺตนโต เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ คือ ไม่มีใครมีอำนาจบังคับ เรียกร้องหรือปรารถนาให้มันเป็นอย่างไรๆไม่ได้ นอกจากทำการตามเหตุปัจจัย

๔. อุตฺตปฏิกฺเขปโต เพราะแย้งต่ออตฺตา คือ โดยสภาพของมันเองเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปโดยความเป็นไปตามเหตุปัจจัย จึงเป็นการปฏิเสธในตัวว่า ไม่มีตัวตนต่างหากที่จะมาแทรกแซงบงการ เพราะถ้ามีก็อาจจะเป็นไปตามการบังคับของตัวตน ไม่เป็นไปตามเหตุปัจจัยได้

ลักษณะทั้งสามประการ คือ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา เป็นภาวะที่สัมพันธ์เนื่องอยู่ด้วยกัน เป็นอาการสามด้านของเรื่องเดียวกัน เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ดังพุทธทวณะว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา (ยถาปัจจุ ต์ ทุกข์, ยิ ทุกข์ ตทนตฺตา)” ซึ่งหมายความว่า สรรพสิ่งเกิดจากการร่วมกันขององค์ประกอบต่างๆแต่ละองค์ประกอบไม่เที่ยง ตัวมันก็ไม่เที่ยง (อนิจจตา) เพราะถูกบีบคั้น กดดันให้ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ต้องเปลี่ยนแปลง (ทุกขตา) อาศัยความสัมพันธ์ตามเหตุปัจจัยเป็นเครื่องควบคุมความเป็นไปให้คงรูปเป็นกระแสนหนึ่งอยู่ ไม่มีตัวตนใดๆ ที่เที่ยงเป็นแก่นสาร ล้วนเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่เป็นไปตามความปรารถนาของใคร ไม่มีผู้บันดาล (อนัตตตา) ^๕

สรุปความว่า ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเสมอกันของสรรพสิ่งทั้งปวง แม้แต่สังขารของมนุษย์ก็ตกอยู่ในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างนั้น ตลอดถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ไม่มีชีวิตด้วย อย่างเช่นในด้านสังคม การเมืองการปกครอง ก็เป็นธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้เหมือนกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติทางสังคม พลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองการปกครองที่เกิดขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะได้นำมากล่าวไว้ ดังนี้

๔.๑.๓ ความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติของสังคม

ความเปลี่ยนแปลงหรือความเป็นอนิจจังเหมือนกลุของไตรลักษณ์นั้น เป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งที่จะต้องคำนึงถึงเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของพุทธศาสนากับสังคม ทั้งนี้ เพราะว่า พระพุทธเจ้าองค์พระศาสดาของพระพุทธศาสนาเมื่อทรงเพียรพยายามแสวงหาสังฆธรรมนั้น เป็นช่วงระยะเวลาที่อยู่ในภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในดินแดนถิ่นกำเนิดของพุทธศาสนา คือ ประเทศอินเดียภาคเหนือในปัจจุบัน ดังสังฆธรรมที่พระพุทธองค์แสวงหาก็คือเพื่อแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงหลายๆด้าน^๖ ความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่สำคัญ ได้แก่

^๕ พระมหาสุทนต์ ติสุสรวาทิ (นักการเขียน), “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, หน้า ๒๕ - ๓๐.

^๖ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗) , หน้า ๑๑.

๑. ความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความสุข ความทุกข์ ความสมหวัง ความผิดหวัง ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ

๒. ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง ซึ่งในระยะเวลาก่อนพุทธกาลนั้น รูปแบบการปกครองหรือระบบการเมืองการปกครองนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ระบบใหญ่ๆ คือ ราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นระบบที่ ๔ แคว้นในประเทศอินเดียตอนเหนือนิยมและมีอำนาจทางการเมืองเข้มแข็งมาก ส่วนอีก ๒ แคว้นที่เหลือนิยมระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือเทียบกับระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน กล่าวคือ การปกครอง การกำหนดนโยบาย การออกกฎหมาย การตัดสินใจของแคว้นจะกระทำโดยการปรึกษาหารือโดยของชนที่ทำหน้าที่ปกครองและถือเสียงส่วนมากเป็นการตัดสินใจ อย่างไรก็ดี รูปแบบสามัคคีธรรมนี้ ภายหลังถูกคุกคามกลายเป็นราชาธิปไตยหมดสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากแคว้นราชาธิปไตยเข้มแข็งกว่า ได้ขยายอาณาเขตและยึดครองแคว้นที่ปกครองโดยสามัคคีธรรม ดังนั้น ในช่วงที่พระพุทธศาสนาเกิดมาจึงเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในอัตราเร่งสูง

ลักษณะและสภาพการเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นส่วนประกอบมีสำคัญ พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญแก่พลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองและสังคม ทำให้พระพุทธศาสนาปรับตัวให้เข้ากับภาวะของการเปลี่ยนได้เป็นอย่างดี และนำเข้าไปสู่ระบบของการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาเฉพาะ การเข้าสู่อำนาจการปกครองของผู้ปกครอง ในทางพระพุทธศาสนามากล่าวไว้ต่อไป ดังนี้

๔.๒ รูปแบบของการปกครอง

๔.๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

ในครั้งพุทธกาล ชมพูทวีปแบ่งการปกครองออกเป็น ๒๑ อาณาจักร หรือ แคว้น^๗ กล่าวคือ

^๗ สำนักพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **ธรรมศึกษาขั้นตรี (ฉบับปรับปรุงใหม่ทีประกาศใช้ปัจจุบัน)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕ - ๕๖.

๔.๒.๑.๑ ที่ปรากฏในพระบาลีอุโบสถสูตร ดิกนิบาตร อังคุตตรนิกาย มี ๑๖ แคว้น^๔ คือ (๑.๑) อังคะ มีเมืองจำปาเป็นราชธานี (๑.๒) มกธ มีเมืองราชกฤห์เป็นราชธานี (๑.๓) กาสิมมีเมืองพาราณสีเป็นราชธานี (๑.๔) โกศลมีเมืองสาวัตถีเป็นราชธานี (๑.๕) วัชชีมีเมืองเวสาลีเป็นราชธานี (๑.๖) มัลละมีเมืองกุสินาราเป็นราชธานี (๑.๗) เจติยะมีเมืองโสตถิวัตติเป็นราชธานี (๑.๘) กุรุมีเมืองอินทปัตถ์เป็นราชธานี (๑.๙) ปัญจาละมีเมืองกัมปิลละเป็นราชธานี (๑.๑๐) มัจฉะมีเมืองสาถละเป็นราชธานี (๑.๑๑) สุรเสนะมีเมืองมถุราเป็นราชธานี (๑.๑๒) อัสสกะมีเมืองโปตลิเป็นราชธานี (๑.๑๓) อวันติมีเมืองอุชเชนีเป็นราชธานี (๑.๑๔) คันธาระ มีเมืองคัถกสถิลาเป็นราชธานี (๑.๑๕) กัมโพชะมีเมืองทวารกะเป็นราชธานี (๑.๑๖) วังสะมีเมืองโกสัมพีเป็นราชธานี

๔.๒.๑.๒ ที่ปรากฏในพระสูตรอื่นที่ชื่อไม่ซ้ำกัน อันเป็นแคว้นขนาดเล็ก ๕ แคว้น คือ ลักกะ โกลิยะ ภัคคะ เทวทหะ และ อังคุตตราปะ แคว้นเหล่านี้ ต่างก็มีพระมหากษัตริย์ปกครองตนเองเหมือนกัน แต่บางครั้งก็ดำรงอยู่ในฐานะเป็นแคว้นเอกราช บางครั้งก็ตกเป็นเมืองขึ้นของแคว้นอื่น สำหรับแคว้นขนาดใหญ่ทั้ง ๑๖ แคว้นนั้น ต่างก็ดำรงอยู่ในฐานะเป็นแคว้นเอกราชและมีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาโดยลำดับ แม้กระนั้นแคว้นเหล่านี้ก็ยังมี การต่อสู้แย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่เหนือแคว้นของกันและกันอยู่ตลอดเวลา จนเป็นเหตุให้แคว้นที่อ่อนแอกว่าต้องตกเป็นเมืองขึ้นของแคว้นอื่นที่มีแสนยานุภาพเข้มแข็งกว่า หรือไม่อย่างนั้นก็ต้องขอทำสัมพันธไมตรีต่อกัน^๕

จะเห็นได้ว่า อาณาจักรเหล่านี้ ผู้ปกครองดำรงยศเป็นมหาราชบ้าง เป็นราชาบ้าง เป็นอธิปัตย์บ้าง ซึ่งในส่วนของการใช้อำนาจการปกครอง บางอาณาจักรปกครองโดยอำนาจสิทธิขาด บางอาณาจักรปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย หรือ ปกครองโดยสามัคคิธรรม ซึ่งระบอบการปกครองของแคว้นเหล่านี้มีปรากฏชัดเจนอยู่ ๒ ระบอบด้วยกัน คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช กับ ระบอบสามัคคิธรรมหรือประชาธิปไตย

(๑) ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช คือ การปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจเด็ดขาดสูงสุดในการปกครองแต่เพียงพระองค์เดียว แคว้น

^๔ อัง. ดิก. (ไทย) ๒๐ / ๗๑ / ๒๘๘.

^๕ แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๐.

อภิบาลอำนาจที่มีแสนยานุภาพยิ่งใหญ่เกรียงไกรที่สุด และเป็นแกนนำในการปกครองด้วยระบบนี้ได้แก่แคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร อันดบรองลงมาได้แก่แคว้นโกศลของพระเจ้าปเสนทิโกศล แคว้นอวันตีของพระเจ้าจันทปัชชิต และแคว้นวังสะของพระเจ้าอุเทน

โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าจันทปัชชิตนั้นต่างก็มีสัมพันธไมตรีต่อกันอย่างแน่นแฟ้นมาก

(๒) ระบบสามัคคีธรรมหรือประชาธิปไตย ระบบการปกครองนี้ถือว่า อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชนทั้งหมด มีสภาที่เรียกชื่อว่า สังฆการ เป็นศูนย์กลางของการประชุมพิจารณาและตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ โดยมีแคว้นวัชชี แคว้นมัลละและแคว้นสักกะ ซึ่งเป็นแคว้นขนาดเล็ก สำหรับแคว้นวัชชีนั้นมีการเลือกเฟ้นผู้นำของเมืองต่างๆเข้าไปเป็นสมาชิกของสภารวมจำนวนทั้งหมด ๗,๐๗๐ คน สมาชิกดังกล่าว เช่น มหาลิ อภัย บัณฑิตกุมาร อัมพลักษระ จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นเป็นประมุขของแคว้นตามวาระที่กำหนดไว้ โดยความเห็นชอบของสภา ส่วนสมาชิกของสภาสามัคคีธรรมทั้งหมด ต่างก็ยึดถือหลักปฏิบัติร่วมกัน ที่เรียกว่า หลักธรรมที่ทำให้เจริญ

ในสมัยพุทธกาล มีรัฐที่ปกครองด้วยระบบประชาธิปไตย (สามัคคีธรรม) อยู่รัฐหนึ่งซึ่งเจริญรุ่งเรืองและมีชื่อเสียงมาก คือ รัฐวัชชี เป็นรัฐที่มีความสมานสามัคคีเข้มแข็งทั้งในเศรษฐกิจและการทหาร แม้แต่พระเจ้าอชาตศัตรูแห่งรัฐมคธก็ไม่สามารถโจมตีเอาชนะได้ โดยง่ายจำต้องใช้คนแทรกซึมเข้าไปบ่อนทำลายความสามัคคีภายใน ให้เกิดความแตกแยกกันขึ้นในหมู่ชาววัชชีเสียก่อน จนวัชชีอ่อนแอจึงพ่ายแพ้ต่อรัฐมคธ^{๑๑}

พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักธรรมที่ชาววัชชีถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จึงทำให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง หลักธรรมนั้นชื่อว่า “อปปริหานิยธรรม”^{๑๒} แปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียว มีอยู่ ๗ ข้อ^{๑๓} คือ

^{๑๑} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว,ม.ป.ป.), หน้า ๒๖.

^{๑๑} อ.นวก. (ไทย) ๒๓ / ๒๑ / ๓๑.

^{๑๒} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life, (Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997) p. 29.

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ ^{๑๓}

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน ^{๑๔}

๓. ไม่ถืออำนาจใครต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆอันมิได้ตกลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว และถือปฏิบัติมันอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม ^{๑๕}

๔. ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน พึงให้เกียรติ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง ^{๑๖}

๕. ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก ^{๑๗}

๖. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ ให้เราทำดี และเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี ^{๑๘}

^{๑๓} “Meeting often and regularly ; regularly conferring on community affairs and projects (which are to be shouldered by each person according to his level)”.

^{๑๔} “Meeting together, dispersing together and doing together what needs to be done together”.

^{๑๕} “Neither instituting laws and regulations not communally agreed upon simply out of convenience or personal preference, nor denigrating or abolishing things already instituted; upholding the main provisions established as the constitution”.

^{๑๖} “Honoring and respecting the elders long in experience, giving weight to their words”.

^{๑๗} “Honoring and respecting the womenfolk, protecting them from abuse and ill-treatment”.

^{๑๘} “Honoring and revering the shrines, holy places and national monuments, which are memorials arousing virtue and centers of community spirit; not neglecting to honor the ceremonies required for those places as dictated by tradition”.

๓. จัดการให้ความรักษา บำรุง ค้ำครอง อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน ทั้งเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก^{๑๙}

หลักธรรมทั้ง ๓ ข้อนี้ รัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในชมพูทวีปในอดีตถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แม้ปัจจุบันก็ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ปัญหาสมาชิกไม่ครบองค์ประชุมก็ดี สมาชิกยังไม่พอที่จะเปิดประชุมก็ดี ตลอดจนความวุ่นวายแย่งกันพูด แสดงอาการไม่ให้เกียรติประธานก็ดี อาจหมดไปหรือลดน้อยลงบ้างก็ได้

ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็นในหลักธรรมทั้ง ๓ ข้อนี้ ว่า มนุษย์ที่เป็นบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่ผู้นำด้านการปกครอง ประพฤติปฏิบัติยึดหลักธรรมทั้ง ๓ ข้อในการปกครอง บ้านเมืองประเทศนั้นๆ จะมีแต่ความสงบสุข ร่มเย็น ไม่มีความเสื่อม ไม่มีการทุจริตได้ มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ตรงกันข้ามถ้าไม่ตั้งอยู่ในหลักธรรมทั้ง ๓ ข้อ ปัญหาที่ตามมาคือความหายนะแห่งบ้านเมือง

๔.๓ ลักษณะการปกครองแบบแบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็น ๔ ประเภท

ประชาชนส่วนใหญ่ในชมพูทวีปได้จัดระดับของความเป็นอยู่เอาไว้ถึง ๔ ระดับด้วยกัน กล่าวคือ จัดเป็นวรรณะ เรียกว่าวรรณะ ๔ ประเภท^{๒๐} ประกอบด้วย

๑. กษัตริย์ จำพวกเจ้า จัดเป็นพวกชั้นสูง
๒. พราหมณ์ จำพวกเล่าเรียนและทำพิธีกรรม จัดเป็นพวกชั้นสูง
๓. แพทย์ จำพวกพลเรือน ทำนา ค้าขาย จัดเป็นพวกสามัญ
๔. ศูทร จำพวกกรรมกร จัดเป็นพวกชั้นต่ำ

การแบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็น ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ คงจะอาศัยรูปแบบของการประกอบอาชีพและหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนั้นเป็นหลัก ต่อมาหลักการเหล่านี้ได้เบี่ยงเบนออกไปมาก โดยมีการอ้างเหตุผลต่างๆ มาสนับสนุนว่า กษัตริย์และพราหมณ์ ถือตนเองว่าเป็น

^{๑๙} “Organizing rightful protection, support and sanctuary to monks and priests who maintain pure moral conduct and who serve as spiritual refuges and moral examples for the people; gladly receiving them and wishing for their comfort”.

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓ / ๓๗๖ / ๔๖๓.

คนมีวรรณะสูง จึงรังเกียจพวกที่มีวรรณะต่ำ ไม่ยอมร่วมกินร่วมนอน จะสมสู่เป็นสามีภรรยา เฉพาะในวรรณะของตนเท่านั้น ถ้าหากหญิงที่เป็นนางกษัตริย์หรือพราหมณีไปแต่งงานกับ ชายเป็นวรรณะแพศย์หรือศูทร บุตรที่เกิดมาจะเรียกว่าคนจัณฑาล เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป โดยถือว่าเป็นคนกาลกัณณี

เมื่อเป็นเช่นนี้ กลุ่มบุคคลชั้นสูงจึงคูห่มินคูลและพยายามกดขี่บีบบังคับ ตลอดจน พยายามตัดขวางเอาผลประโยชน์จากกลุ่มชนชั้นต่ำทุกวิถีทาง โดยไม่มีใครสามารถแก้ไขปัญหา เหล่านี้ได้ เพราะกลุ่มบุคคลชั้นสูงทั้ง ๒ กลุ่ม ซึ่งฝ่ายหนึ่งทำการผูกขาดความชั่วของทาง วิชาการและพร่ำสอนจริยธรรม ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งยึดกุมอำนาจรัฐ ต่างก็ดำเนินการ ประสานประโยชน์ เพื่อรักษาสถานะร่วมกันไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ดังนั้น กลุ่มบุคคลชั้นต่ำ โดยเฉพาะวรรณะศูทร จึงถูกผลักดันให้ตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบจนกลายเป็นทาสขายแรงงาน โดยไม่มีทางที่จะปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงได้เลย

๔.๔ ลักษณะรูปแบบของกลุ่มสังคมพุทธ

เมื่อกล่าวในส่วนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูง และโครงสร้างของสังคมมนุษย์ชาวชมพูทวีป พระพุทธเจ้าได้ทรงวางลักษณะสังคมมนุษย์ให้ เหมาะสมแก่สภาวะแห่งการดำรงอยู่ของบุคคลในขณะนั้นออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นสังคมพุทธ^{๒๑} นี้ เมื่อกล่าวโดยสรุป ก็มีเพียง ๒ กลุ่ม คือ

๔.๔.๑ กลุ่มของนักบวช คือ ภิกษุ ภิกษุณี

๔.๔.๒ กลุ่มของฆราวาสผู้อยู่ครองเรือน คือ อุบาสก อุบาสิกา

กลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติแยกออกจากกันอย่างชัดเจนตามสภาวะ ที่แต่ละคนดำรงอยู่ เช่น หน้าที่ของบุคคลผู้เป็นบุตรธิดา มารดา บิดา ครูกับศิษย์ พระสงฆ์กับ อุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งพระพุทธเจ้ามิได้เน้นความเป็นคนดีมีคุณค่าของบุคคลในสังคมพุทธ ว่า จะต้องขึ้นอยู่กับชาติตระกูลหรือความเป็นคนมีอายุมาก อายุน้อยแต่เพียงใด แต่พระองค์ ทรงเน้นลงไปว่าการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด เพราะจำแนกออกให้เห็นได้ชัดว่า บุคคลนี้เป็นคนดีหรือชั่วโดยไม่มีอำนาจอื่นมาบันดาลหรือเสกสรรปั้นแต่งให้มนุษย์เป็นคนดี

^{๒๑} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๘.

หรือคนชั่วได้ ดังนั้น การที่บุคคลแต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดจะทำให้การอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมพุทธดำเนินไปได้อย่างสงบสุข ไม่มีการกดขี่ข่มเหง บังคับหรือเอารัดเอาเปรียบกัน เพราะทุกคนได้กระทำตามที่พระองค์ได้ตรัสสอนไว้

๔.๕ ลักษณะของผู้ปกครองกับหลักธรรมในการปกครอง

สำหรับผู้ที่มีหน้าที่ปกครองคนและปกครองบ้านเมือง พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนหลักธรรมที่ใช้เป็นปทัสถานในการปกครองโดยตรงไว้หลายประการ ซึ่งย่อมนำมาใช้ได้ทั้งผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองทั่วไป โดยผู้วิจัยจะขอนำมาเสนอไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งได้แก่ ทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ และอปริหานิยธรรม ๗ ดังต่อไปนี้

๔.๕.๑ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ^{๒๒} เป็นหลักธรรมของผู้ปกครองและเป็นเสมือนศีลวินัยซึ่งจำต้องสังวรปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องอบรมและคุ้มครองจิตใจไม่ให้ละเมิดอำนาจหน้าที่ โดยอาศัยหลักธรรมนี้เป็นหลักหรือปทัสถานในการปกครองและประพฤติปฏิบัติตนเป็นหลักธรรมที่จะให้เกิดความเคารพรัก เป็นสิ่งคุ้มครอง ป้องกัน รักษา และอำนวยประโยชน์แก่หมู่คณะ^{๒๓} ทศพิธราชธรรมประกอบด้วย “ทาน สีล ปริจาคา อสขวี มหุทฺธ คปโป กุโธ อวิหิงสา ขนฺติจ อวิโรธนา” ในทศพิธราชธรรมนี้กล่าวถึงหลักธรรมของผู้ปกครองส่วนหลักธรรมข้ออื่น อาทิ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ อปริหานิยธรรม ๗ ตลอดจนพรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ ได้กล่าวอธิบายไว้ชัดเจนแล้วในบทที่ผ่านมา เพื่อจะเข้าใจความสัมพันธ์ของหลักธรรมทั้งหมด ในที่นี้ จะของกล่าวถึงหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ พอเข้าใจ ดังต่อไปนี้

๔.๕.๑.๑ ทาน การให้ หมายถึง การให้สิ่งของหรือวัตถุภายนอก โดยต้องมีผู้รับโดยตรง เป็นการให้ที่ไม่คิดเอากลับคืน ด้วยคิดจะบูชาคุณก็ดี หรือด้วยคิดจะอนุเคราะห์ก็ดี เช่น ให้ข้าวปลาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ตลอดจนให้กำลังกาย เช่น ช่วยขนขวายกระทำในกิจการต่างๆที่เป็นบุญเป็นกุศล ให้กำลังวาจา เช่น ช่วยพูดให้กิจการดำเนินสำเร็จ ล่วงไปได้ ช่วยพูดไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาทตกลงประนีประนอมกันได้โดยสันติวิธี ให้กำลัง

^{๒๒} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๘ / ๑๙๖ / ๑๑๒.

^{๒๓} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

ความคิด เช่น ช่วยคิดช่วยแนะในกิจการต่างๆ ให้ปัญญา เช่น ให้ความรู้เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ ด้วยกุศลเจตนา^{๒๔}

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ทาน มีความหมายที่สำคัญอย่างมากสำหรับผู้ปกครองเป็นอันดับแรก เพราะในฐานะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง หากจะมองในแง่ของคุณธรรม ก็ควรจะเป็นผู้เอื้ออารีต่อคนในปกครอง รู้จักเอื้อเพื่อแบ่งปัน สงเคราะห์ช่วยเหลือคน ในการปกครองตามควรแก่โอกาสและเหตุการณ์ หากมองในแง่ของหน้าที่ ผู้ปกครองก็มีหน้าที่จะต้องบำบัดทุกข์บำรุงสุขคนในการปกครองตน ด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการให้วิชาความรู้ ให้คำแนะนำต่างๆ สิ่งเหล่านี้รวบรวมเรียกว่าทาน การให้นั้นเอง เมื่อให้เขาก็สามารถผูกจิตของความรักระหว่างผู้ให้กับผู้รับได้ เมื่อถึงคราวที่เรตกยาก ก็จะมีคนอื่นมาช่วยเราเหมือนกัน

๔.๕.๑.๒ **ศีล** หมายถึง เจตนาที่จะรักษากายกรรมและวจีกรรม ให้ตั้งอยู่เป็นปกติคือ เว้นจากการประพฤติชั่วทางกายและวาจา มีความประพฤติที่ดีงาม ในด้านการปกครองศีลยังรวมถึงการปฏิบัติตามด้วยบทกฎหมาย จริตธรรมเนียม และขนบประเพณีอันดีงามทั้งปวงในทางพระพุทธศาสนาก็หมายถึง ศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ตั้งอยู่ในศีล ย่อมประพฤติทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้ประชาชนผู้ได้ปกครองต้องได้รับความเดือดร้อน อันอาจเป็นผลทำให้ผู้ที่อยู่ได้ปกครองกลายเป็นบุคคลชั่วร้าย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมต่าง ๆ นานา

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ผู้ปกครองจะต้องประพฤติดนอยู่ในศีลในธรรม มั่นคงหนักแน่น อยู่ในระเบียบวินัย กฎหมายและขนบประเพณีอันดีงามของบ้านเมืองวางตนให้เป็นหลักเป็นที่เชื่อถือของประชาชนได้ ในฐานะที่เป็นหลักเป็นประธานหมู่คณะหรือประเทศชาติ ส่วนประชาชนก็ต้องประพฤติเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่าง ถ้าผู้ปกครองมีศีล ลูกน้องก็จะเคารพในหลักของการปฏิบัติของผู้เป็นหัวหน้า พ่อแม่มีศีล ลูกก็จะเคารพ คนทั่วไปก็จะเคารพเช่นกัน เพราะหลักแห่งการมีคุณธรรมของผู้ประพฤติดนอยู่ในศีล เป็นต้น

๔.๕.๑.๓ **ปริจาคะ การบริจาค** หมายถึง การเสียสละความสำคัญส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของประเทศชาติ เป็นการให้ภายใน ทางจิตใจ ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ รวมทั้งบริจาค ก็สละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อย

^{๒๔} จานงค์ ทองประเสริฐ, ศาสตราจารย์พิเศษ, ราชบัณฑิต, พระมหาธรรมมิกราชิราช, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

กว่าแคบกว่าเพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่งใหญ่มากกว่ากว้างกว่า ดังสุภาษิตที่ว่า “ผู้มีปัญญา พึงสละสุขพอบประมาณเสียเพื่อเห็นแก่สุขอันไพบูรณ์” และว่า “พึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะอันประเสริฐไว้ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิตไว้ และพึงสละทรัพย์ อวัยวะ และแม้กระทั่งชีวิต เพื่อรักษาธรรม”^{๒๕}

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ผู้ปกครองย่อมต้องเป็นคนเสียสละ หากไม่มีคุณธรรมข้อนี้ ก็เป็นผู้ปกครองที่ดีไม่ได้ เป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ เพราะจะกลายเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อกอบโกยประโยชน์สุขส่วนตนฝ่ายเดียว กล่าวสั้นๆ ผู้ปกครองจะต้องพร้อมเสมอที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของคนในปกครองของตนหรือเพื่อประเทศชาติของตน ส่วนประชาชนก็จะต้องเสียสละ เพื่อสนองนโยบายที่เป็นธรรม หรือความปรารถนาดีของผู้ปกครอง ยกตัวอย่างเช่น ผู้ปกครอง กับผู้ใต้ปกครองเมื่อถึงคราวควรอดก็อดด้วยกัน เมื่อถึงคราวออม ก็ออมด้วยกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างกอบโกยเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ประเทศชาติก็อยู่ไม่ได้ เพราะขาดหลักธรรมข้อนี้ ฉะนั้นผู้ปกครองต้องคำนึงถึงข้อนี้ให้มากๆ

๔.๕.๑.๔ อาชวะ หมายถึง ความซื่อตรง ความเปิดเผย คือ มีความซื่อตรงต่อตัวเอง ต่อหน้าที่ และต่อประชาชน ไม่มีลับลมคมใน ไม่มีมายาสาโดย ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ที่เรียกว่า “ใจซื่อ มือสะอาด” มีความจริงใจและจริงจังต่อประชาชน ไม่หลอกลวงประชาชน

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า กิจกรรมทุกอย่างหากผู้ที่มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้นำหรือผู้ตาม ต่างไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ซื่อตรงต่อเวลา ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่ซื่อตรงต่อความถูกต้องความควร ความสัมฤทธิ์ผลก็เป็นไปได้ยาก และจะถึงความล้มเหลวได้ในที่สุด ถ้าตรงกันข้าม ผู้ปกครองมีความซื่อตรง ผู้ใต้ปกครองมีความซื่อตรง ต่อเวลา ต่อหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายอุปสรรคต่างๆก็จะสามารถสำเร็จได้โดยง่ายผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ

๔.๕.๑.๕ มัทวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้างถือองคค์ มีความสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ไม่ได้ความรักภักดีแต่มีขาดยาเกรง ผู้ปกครองต้องมีความอ่อนโยนไม่ว่าจะเป็น การเดิน การพูด การกระทำ ต้องมีสุขภาพร่างกาย สง่างาม แต่งตัวสุภาพเรียบร้อย นำเคารพของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้พบเห็น ตลอดถึงการ

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘.

พูดจาไม่หยาบคาย ไม่คำให้เกิดความเสียหาย จิตใจเยือกเย็น ตัดสินปัญหาด้วยเหตุด้วยผลไม่ถือตัว สร้างความเป็นกันเองกับผู้อื่นได้บังคับบัญชา

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า คนที่เยือกหยิ่งจองหองหรือแข็งกระด้างหยาบคาย ย่อมเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป ผู้ปกครองก็เช่นเดียวกัน ก็ย่อมจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการปกครองเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้คนในปกครองขาดความเคารพนับถือและเลื่อมศรัทธา และบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความหายนะอย่างร้ายแรงขึ้นก็ได้ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีย่อมจะสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคนและในทุกโอกาสด้วยความจริงใจเสมอ ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้ความเคารพนับถือ

๔.๕.๑.๖ **ตบะ ความทรงเดช** หมายถึง ความแผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำ ย่ำยีจิตใจ ระวังยับยั้งเข้มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุสำราญและความปรนเปรอ ความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญมุ้งมันแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์ ผู้ปกครอง ต้องพยายามเผาผลาญกิเลสที่อยู่ในจิตใจของตนออกให้หมด ไม่ว่าจะเป็นความอยาก ความต้องการแล้วเบียดเบียนคนอื่น ด้วยการขู่อาฆาต พยาบาท จองล้างจองผลาญกับเขา ต้องตัดปัญหาเหล่านี้ให้หมด ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสำราญและการปรนเปรอ โดยมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มุ่งมั่นแต่จะทำหน้าที่ให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ตบะ คือ ความเพียร ลักษณะของผู้นำที่จะขาดเสียมิได้ก็คือ ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการปฏิบัติหน้าที่ ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีพลังภายในคือตบะ ความเพียรพยายามอย่างเด็ดเดี่ยวมั่นคงจึงจะทำให้บรรลุความสำเร็จในหน้าที่การงานได้ ตบะจึงเป็นอำนาจของผู้นำ ฉะนั้น ตบะจึงเป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหาร และในเมื่อผู้ปกครองผู้บริหารมีความเพียรพยายามแล้ว ผู้อยู่ใต้ปกครองหรือผู้ตามก็จะต้องสนองตอบด้วย กล่าวคือ ทุกคนต้องมีความเพียรพยายามอย่างเด็ดเดี่ยว โดยเฉพาะผู้นำต้องปฏิบัติตามให้ผู้ใต้ปกครองได้ปฏิบัติตามด้วย

๔.๕.๑.๗ **อภิโกธะ ความไม่โกรธ** หมายถึง ความ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธจนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ ระวังความขุ่นเคือง วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตัวเอง ผู้ปกครองต้องทำใจกว้างๆ เพื่อรับปัญหาต่างๆ โดยการกำหนดให้รู้เท่าทันกับเรื่องต่างๆ ที่มากระทบกระทั่งกับตัวเอง อย่าเป็นคนโกรธง่าย อย่าเป็นคนเจ้าอารมณ์ คือ ไม่กระทำการใดๆ หรือตัดสินปัญหาใดๆ ด้วยอำนาจแห่งความโกรธ ผู้เป็นนักปกครองจะต้องทำด้วยจิตอันสุขุม

เยือกเย็น รอบคอบ เป็นธรรม ถ้าผู้ที่เป็นหัวหน้าปกครองคนจำนวนมากๆหรือปกครองประชาชนนั้นแสดงความโกรธออกให้ปรากฏ หรือแม้เพียงทำหน้านิ่วคิ้วขมวด หรือหน้าบึ้งหน้าองด้วยแล้ว จะทำให้เสียบุคลิกภาพ ดูไม่งามตา ทำให้ผู้พบเห็นเสื่อมศรัทธา จนกระทั่งหมดศรัทธาในตัวหัวหน้าในที่สุด

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ความไม่โกรธนั้น ก็หมายถึงว่า ผู้ปกครองไม่ควรปฏิบัติต่อคนในปกครองของตนด้วยอำนาจบาปใหญ่ หรือด้วยความเกรี้ยวกราดอย่างไร้เหตุผลเพราะจะทำให้กลายเป็นที่เกลียดกลัวและเกลียดชังของคนในปกครอง อันจะทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่การงาน แต่ถ้าผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นคนไม่วางใจอารมณ์ แต่เป็นคนเยือกเย็นมีเหตุผล และแสดงความมีเมตตาอาทรต่อทุกคนโดยเสมอหน้า ก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคน และย่อมจะได้รับความร่วมมือร่วมใจในกิจการทุกอย่างด้วยดีโดยไม่ต้องบังคับขอร้อง ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรปฏิบัติต่อกันด้วยความไม่วางใจและมีเหตุผล พร้อมทั้งมีเมตตาอาทรต่อกันตามฐานะ กิจการทุกอย่างจึงจะดำเนินไปด้วยดี

๔.๕.๑.๘ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิรอำนาจ ขาดความกรุณาหาเหตุเบียดเบียน ลงโทษอาญาแก่ประชาราษฎรผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง นักปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรมประจำใจเป็นของตัวเอง ด้วยการไม่หาเรื่องเอาเปรียบคนอื่น เบียดเบียนคนอื่น เมื่อเขาถูกก็อย่าขัดเคืองให้เขาผิด แล้วลงโทษเขา ด้วยความอาฆาตพยาบาทเกลียดชังตัวเขา

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ผู้ปกครองจะต้องไม่เป็นผู้โหดร้ายทารุณประชาชน ไม่กระทำการใดๆอันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์ยากแก่ประชาชน ทั้งในด้านทรัพย์สิน และชีวิตร่างกาย หากผู้ปกครองโหดร้ายปราศจากกรุณาปราณี ประชาชนก็จะมีแต่ความหวาดผวาคความมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สินไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คงจะไม่มีใครคิดสร้างสรรค์อะไรให้สังคมหรือส่วนรวมเพราะแต่ละคนก็จะมัวแต่ระวังภัยอันอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองได้ทุกเมื่อ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีจะต้องไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน แต่จะต้องพยายามสร้างความสุขกาย ใจให้แก่ทุกคนในปกครองของตนเท่าที่สามารถจะทำได้ ส่วนประชาชนก็ต้องไม่หาเหตุสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ปกครองด้วยเช่นกัน ก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่กันและกัน จึงจะอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นสุข

๔.๕.๑.๙ ขันติ ความอดทน หมายถึง ความอดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกาย น่าเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกขู่ถูกหยัน ด้วยคำเลียดสีดากถางอย่างไร ก็ไม่

หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้ง กรณีที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม นักปกครองต้องมีความอดทน อดทนต่อคำตำหนิ คำพูดเสียดสี อดทนต่อการทำงาน ต่อความโง่เขลาของผู้ที่ได้อำนาจปกครองด้วย เพราะผู้น้อยซึ่งเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ไร้ความสามารถ มักชอบทำอะไรที่จะก่อให้เกิดปัญหาอยู่เสมอ ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องมีขันติให้มาก ยิ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่มากเท่าใด มีตำแหน่งสูงส่งมากเท่าใด ก็จำเป็นต้องมีความอดทนมากเท่านั้น เมื่อมีความอดทน นักปกครองคนนั้นจะต้องมีความงามในตัว จะมีคนรัก ศรัทธาให้ความเคารพเชื่อถือ เพราะมีคุณธรรมข้อขันติเป็นหลัก

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ความอดทน เป็นภารกิจของผู้ปกครองที่หนักยิ่ง ผู้ปกครองจึงต้องมีความอดทนอย่างยิ่ง จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จ คือ จะต้องอดทนต่อความทุกข์ยากในการปฏิบัติหน้าที่ ทนเสียสละเพื่อประชาชน ทนต่อปัญหาและอารมณ์อันไม่พึงประสงค์ต่อคนจำนวนมาก ตลอดถึงทนต่อความรู้สึกและความต้องการอันไม่ถูกไม่ควรของตนเอง ไม่ให้แสดงออกมา คือ จะต้องเป็นผู้หนักแน่นมั่นคงในทุกสถานการณ์ เพื่อให้ภาระหน้าที่ในการรับผิดชอบดำเนินไปด้วยดี ทุกฝ่ายต้องอดทนซึ่งกันและกัน การปกครองจึงจะทำให้เกิดความเข้าใจกัน เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะของผู้ปกครอง

๔.๕.๑.๑๐ อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา หมายถึง การวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ชั่วร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผน หลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติกเล็ดเคลื่อนวิบัติไป ผู้ปกครองจะต้องยึดมั่นในหลักของสังฆธรรม คือ ธรรมะ ความถูกต้อง ความดีงาม ความยุติธรรม ไม่หวั่นไหวหรือเอนเอียงด้วยถ้อยคำของผู้อื่น หรือด้วยอารมณ์สิ่งใดๆ ต้องหนักแน่นในคำพูดเหล่านี้ แล้วพิสูจน์ให้เห็นข้อถูกข้อผิดให้ประจักษ์แจ้ง จึงตัดสินปัญหาลงไปโดยไม่เกิดความพอใจทั้ง ๒ ฝ่ายด้วยความถูกต้องเป็นธรรม

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า การปฏิบัติไม่ผิด ได้แก่การปฏิบัติหรือกระทำการต่างๆไม่ผิดไปจากทำนองคลองธรรมของผู้ปกครองที่ดี แต่กระทำการต่างๆไปตามที่ถูกที่ควร โดยยึดถือคุณธรรมมีทศพิธราชธรรมเป็นต้นเป็นหลักในการบริหารการปกครอง ก็คือ ปกครองด้วยธรรม ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ถือธรรมคือความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัว หรืออำนาจบาตรใหญ่ หรืออารมณ์อันไร้เหตุผลอันเป็นหลักใหญ่

ในการบริหารหรือการปกครอง ผู้อยู่ได้ปกครองก็เช่นเดียวกัน เมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องยึดถือธรรม คือความถูกต้องยุติเป็นหลักในการปฏิบัติต่อกันและกัน ไม่เอาประโยชน์ส่วนตัวหรืออคติความลำเอียงเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยตัดสินความเป็นธรรมในสังคมจึงจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยทุกฝ่ายทั้งผู้ปกครองและผู้ได้ปกครองเป็นหลักในการยึดถือปฏิบัติ

หลักธรรมต่างๆที่นำมาพิจารณาในที่นี้ เป็นเพียงหลักธรรมบางส่วน ที่สามารถจะนำมาใช้ในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ และปกครองสังคมโดยรวมได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ในอีกแง่หนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า หลักธรรมในการปกครองตนเองของพระพุทธศาสนานั้นมีหลักทั่วไปอยู่ ๓ ประการ คือ เว้นจากทุจริต ประกอบสุจริต ทำใจของตนให้หมดจดจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองใจ เช่น โลภ โกรธ หลง

จะเห็นได้ว่า ในหลักธรรม ๓ ประการนี้เป็นหลักที่เกิดขึ้นจากจิตใจของทุกคน โดยเฉพาะนักปกครองต้องคำนึงถึงให้มาก เพราะถ้าจิตคิดไปในทางที่อยากได้ เพราะความโลภ โกรธ หลง เข้าตัวแล้ว ย่อมทำให้ตัวเองเสื่อมศรัทธาจากลูกน้องแล้วยังทำให้ประเทศชาติเสียหายไปอีกด้วย ฉะนั้นต้องชำระจิตใจของตนให้สะอาดคิดแต่ในทางเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักในการปฏิบัติไว้ ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

หลักปฏิบัติทั้ง ๓ ประการนี้ นับเป็นหลักปฏิบัติที่สูงขึ้นตามลำดับ จากขั้นต่ำถึงขั้นสูงที่สุด ถ้าเป็นผู้ปกครอง ก็เป็นแบบอย่างการบริหาร ปกครองได้อย่างที่คนส่วนมากมีความเชื่อมั่นยอมรับ และเกิดความศรัทธาในตัวของผู้ปกครอง เหมือนกับ เมื่อถึงคราวมีความสุขก็มีความสุขได้กับลูกน้อง เมื่อถึงคราวเขตกทุกข์ได้ก็สามารถแก้ปัญหาช่วยเหลือได้ เพราะผู้ปกครองยึดมั่น อยู่ในหลักของความถูกต้อง ถือหลักด้วยเหตุด้วยผลเป็นที่ตั้ง^{๒๖}

จะเห็นได้ว่า ในด้านการปกครอง หลักธรรมของพระพุทธศาสนามีหลักการและคุณลักษณะพิเศษหลายประการ ที่มีคุณค่าต่อการนำมาใช้เป็นจริยธรรมในการปกครอง กล่าวคือ นอกจากจะมีหลักธรรมที่มุ่งในเรื่องการปกครองตนเองอยู่มากที่สุดแล้ว

^{๒๖} ทินพันธุ์ นาคะตะ,ศ.ดร. ,พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สหภาพสื่อและการพิมพ์,๒๕๔๓),หน้า ๒๕.

พระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมอยู่อีกหลายประการที่สอนให้เรารับผิดชอบในการทำงานและในการดำรงชีวิต เป็นต้นว่า หลักพรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ เป็นต้น เพื่อเป็นการแสดงถึงบุคคลหรือผู้ปกครองไม่เห็นแก่ตัว คือ ไม่เอาเปรียบผู้อื่นเพราะผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก แต่ผู้ปกครองจะต้องตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ มีความอดทน มีความเด็ดขาดในการวินิจฉัยสั่งการต่างๆ ตลอดจนมีความเห็นอกเห็นใจ และมีความยุติธรรมในการตัดสิน หรือแก้ปัญหาต่างๆ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา พระพุทธเจ้า พระองค์เป็นนักปกครองที่เป็นรูปแบบที่ดีที่สุด เพราะพระองค์ปกครองด้วยระบอบของธัมมาธิปไตยเป็นหลักในการปกครอง ยึดความถูกต้อง ด้วยเหตุด้วยผลเป็นสำคัญ

๔.๕.๒ ลักษณะของผู้ปกครองกับหลักประชาธิปไตย

คุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อจริยธรรมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยจะได้นำมาวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักของการปกครองในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหลักของระบอบประชาธิปไตยเหมือนทางโลกอย่างไรบ้าง พระพุทธเจ้าได้วางหลักเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไรบ้าง

แต่ที่จริงแล้วการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ก็ได้แก่การปกครองที่ยึดถือทางสายกลางในการแก้ปัญหา เป็นการปกครองแบบผสมนั่นเอง คือเป็นการปกครองของชนชั้นกลางเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของทั้งคนจนและคนรวย ซึ่งขัดแย้งกันอยู่เสมอ การถือสายกลางคือคุณธรรมที่ดั่งามข้อหนึ่ง เช่น ระหว่างความกลัวกับความเชื่อมั่น ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบอบอภิชนาธิปไตย และการปกครองโดยประชาชน ประกอบด้วยผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นฝ่ายบริหาร ผู้มีวุฒิเป็นฝ่ายวุฒิสภา และผู้แทนประชาชนเป็นฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร โดยมีการถ่วงดุลกันระหว่างอำนาจทั้ง ๓ คือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ^{๒๗} หลักการถือสายกลางดังกล่าว ตรงกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ให้ถือสายกลางในการปฏิบัติ ไม่ให้ตั้งหรือ

^{๒๗} Politics of Aristotle ; George H. Sabine, **A History of Political Theory** (New York : Holt, 1966), on polybius, pp. 153 – 155.

หย่อนเกินไป รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว การปฏิบัติตามหลักดังกล่าวนี้ ช่วยให้พระพุทธองค์สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ และทำให้พระพุทธศาสนาเหมาะสมและใช้ได้กับทุกกาลเทศะ^{๒๘}

จึงเห็นได้ว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่เน้นเรื่องการปกครองแบบทางสายกลาง คงจะหมายเอาการปกครองโดยไม่ยึดติดฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งด้วยความลำเอียงในการตัดสินใจ ถ้าฝ่ายหนึ่งผิด แต่อำนาจอำนาจข่มขู่ หรือให้ทรัพย์สินสมบัติ เพื่อเป็นการกระจจากผิดให้เป็นถูก หรืออีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจว่าข้างของตัวเองถูก จึงทำให้เกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ในประเด็นเหล่านี้ หลักการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยในทางพระพุทธศาสนาเน้นที่หลักของความถูกต้อง เป็นธรรมด้วยเหตุด้วยผลเป็นหลัก

หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะนำมากล่าวเพื่อความต่อเนื่อง ก็คือ การถือว่าอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งได้แก่ อำนาจนิตินบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการนั้น เป็นของประชาชน ทั้งนี้เนื่องมาจากความเห็นความสำคัญและคุณค่าของบุคคล ยิ่งกว่านั้นความมุ่งหมายในการปกครองแบบนี้ก็เพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมนั่นเอง โดยจะต้องมีวิธีการที่กำหนดให้ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจโดยเฉพาะกฎหมายที่เป็นหลักในการปกครอง หลักการข้อนี้ตรงกับหลักอธิปไตยของพระพุทธศาสนา ได้แก่ อัตตอธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ โลกอธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ และ ธรรมอธิปไตย ความมีธรรมหรือหลักการเป็นใหญ่^{๒๙} ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันกับหลักของการใช้อำนาจทั้ง ๓ ของแบบทางโลก คือ อำนาจนิตินบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักการที่ใช้ตัดสินด้วยระบอบของธรรมอธิปไตย ยึดการถูกต้อง ด้วยเหตุด้วยผล และเป็นธรรม เป็นหลัก

วิธีการอย่างหนึ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็คือ การปกครองโดยเสียงข้างมากและการมีฝ่ายค้าน ในกรณีนี้พระวินัยให้สิทธิแก่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหารหมู่คณะ มีสิทธิคัดค้านเมื่อไม่เห็นด้วย ไม่มีข้อจำกัดว่าจะเกิดในสกุลสูงหรือสกุลต่ำ มั่งมีหรือยากจน เมื่อมาบวชแล้วก็มีสิทธิเท่าเทียมกันและให้เคารพกันตามลำดับการบวชก่อนหรือหลัง การดำเนินกิจการคณะสงฆ์ถือตามเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสินปัญหา และเป็นไปตามธรรมเนียมการปกครองคณะสงฆ์ หรือพระวินัย พระภิกษุทุกรูปมีสิทธิออกเสียงได้เท่ากัน

^{๒๘} ทินพันธุ์ นาคะตะ,ศ.ดร. ,พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๑๑๔.

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๓๔.

แม้ในการอุปสมบทก็จะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ของวัดนั้น ยิ่งกว่านั้นในระหว่างการประชุมสงฆ์ พระพุทธองค์ยังทรงปวารณาให้ภิกษุทั้ทั้งการกระทำทางกายและวาจาของพระองค์ได้

ตัวอย่างของหลักธรรมที่เน้นในเรื่องการร่วมกันแก้ปัญหาโดยหมู่คณะ ก็คือ หลักกิจฉวีหรือปหานิชธรรม^{๓๐} นั่นเอง ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมหนึ่งสังคมใด จะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อคนส่วนใหญ่ในสังคม ทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายรับการปกครอง จะต้องยึดมั่นในหลักการข้างต้น กล่าวคือ จะต้องมิจิตใจยึดมั่น นอกจากนี้สมาชิกของสังคมแต่ละบุคคล ยังจะต้องมีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองดีผู้หนึ่งด้วย ในทั้งสองกรณีนี้จะเห็นได้ว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากันได้กับคุณธรรมในการปกครองดังกล่าวได้อย่างมาก

๔.๖ วิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพุทธปรัชญาจากทัศนะของนักปรัชญา

ตะวันตกและนักการศาสนา นักวิชาการ

๔.๖.๑ ทัศนะของอาริสโตเติลแนวคิดรูปแบบการปกครองตามทัศนะของอาริสโตเติลที่ผ่านมาผู้วิจัยได้อธิบายมาแล้วว่า อาริสโตเติล ได้ศึกษาเรียนรู้มาจากรัฐธรรมนูญของรัฐต่างๆ จึงได้ทำการจำแนกรูปแบบการปกครองออกเป็น ๖ รูปแบบโดยแบ่งเป็น รูปแบบการปกครองที่ดีมี ๓ แบบ รูปแบบการปกครองที่เลวมี ๓ แบบ

ส่วนในบทนี้ จะได้นำรูปแบบการปกครองที่ดี ๓ แบบ รูปแบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ ตามทัศนะของอาริสโตเติลนั้น นำมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า อาริสโตเติล ให้ทัศนะใน รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบ^{๓๑} นี้ แตกต่างกันอย่างไบบ้าง

๔.๖.๑.๑. รูปแบบการปกครองที่ดี ๓ แบบประกอบไปด้วย

๑. ราชาธิปไตย อาริสโตเติลเสนอว่า เป็นการปกครองโดยคนเดียว ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ทรงธรรม อำนาจสูงสุดอยู่ที่ผู้ปกครอง

^{๓๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ ,คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณการ, ๒๕๐๑), หน้า ๕๘.

^{๓๑} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) , ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม , ๒๕๔๔) , หน้า ๒๖๖.

๒. **อภิชนาธิปไตย** เป็นการปกครองโดยกลุ่มชนชั้นสูงที่มีคุณธรรม มีความฉลาด ไหวพริบดี การทำงานรวดเร็ว คล่องตัว

๓. **มัชฌิมชนาธิปไตย** เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ อำนาจอการปกครองเป็นของปวงชน การใช้อำนาจเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม

ในการปกครองที่ดี ๓ แบบ ตามทัศนะของอาริสโตเติลได้กล่าวไว้ จึงพอวินิจฉัยได้ว่า เขามีความเชื่อว่า รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น ถือว่าเป็นรูปแบบที่ดีที่สุด เนื่องจากผู้ปกครองนั้นจะต้องเป็นผู้ทรงธรรม มุ่งคุณธรรมสูงสุดเป็นประการสำคัญ^{๓๒} อำนาจสูงสุดจะรวมอยู่ที่ผู้ปกครองแบบอย่างเดียว แต่อย่างไรก็ดี ก็อาจตั้งคำถามขึ้นมาว่า รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้นดี แต่ผู้ปกครองแบบราชาธิปไตย จะเป็นผู้ทรงธรรม ใช้ อำนาจอย่างความยุติธรรมต่อประชาชนหรือไม่ เพราะบางรัฐ หรือบางประเทศ ถ้าเกิดผู้ปกครองดี มีคุณธรรม การปกครองในประเทศนั้น อาจจะใช้ได้ผลก็ได้ หรือบางประเทศ อาจจะใช้ไม่ได้ผลกับระบบการปกครองนี้ก็ได้ เพราะฉะนั้น ระบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้ อาจจะยังไม่สมบูรณ์ เพราะมีข้อบกพร่องอยู่

ผู้วิจัยยกตัวอย่างเช่น รูปแบบการปกครองในประเทศไทย ที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตย โดยการให้ประชาชน กล่าวคือคนส่วนมากมีอำนาจเป็นใหญ่ในการใช้สิทธิเสรีภาพต่อการออกเสียงเลือกตั้ง หรือมอบอำนาจให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม ขึ้นมาเป็นผู้ดำเนินการปกครอง ลักษณะอย่างนี้เป็นต้น ซึ่งประเทศไทยได้ใช้รูปแบบอย่างนี้อยู่ในการปกครอง แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาที่ตามมาซึ่งผู้วิจัยกำลังจะกล่าวถึงรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ถามว่าถ้าเกิดประเทศไทยจะนำเอา ระบบการปกครองแบบราชาธิปไตยมาใช้ในการปกครอง ผู้วิจัยคิดว่าสามารถทำได้ เหตุผลเนื่องจากประชาชนในประเทศไทย มีความเคารพในระบบราชาธิปไตยอยู่แล้ว โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๙ องค์ปัจจุบันนี้ ประชาชนทั้งประเทศมีความเคารพ ศรัทธาในพระบารมีของพระองค์ กล่าวได้ว่าประเทศไทยสามารถนำมาเปลี่ยนเป็นระบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้นได้เป็นอย่างดี หรือถ้าเป็นประเทศอื่น สามารถนำ

^{๓๒} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “ความสูงสุดของศาสตร์แห่งการเมือง” เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาววิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๕.

รูปแบบราชาธิปไตยไปใช้ในการปกครอง คงจะใช้ไม่ได้ผล ในลักษณะอย่างนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับประเทศนั้นๆ เป็นต้น

ในส่วนรูปแบบ อภิชนาธิปไตย เป็นการปกครองโดยกลุ่มคนชั้นสูง เป็นคนมีฐานะ เป็นคนร่ำรวย การใช้อำนาจเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวม ซึ่งในการปกครองในระบบนี้ ก็ไม่แน่ว่าจะดีเสมอไป เพราะว่า การปกครองในระบบนี้เป็นการปกครองโดยคนชั้นสูง เราจึงนำมาพิจารณาว่า เมื่อเขามีอำนาจแล้ว เขาอาจจะทิ้งคนชั้นต่ำ ประชาชนทั่วไปก็ได้ เพราะเขาจะเอื้อประโยชน์ต่อคนชั้นสูง ที่มีฐานะเท่าเทียมกัน

รูปแบบ อภิชนาธิปไตย หรือโพลีตี นี้เป็นการปกครองโดยยึดกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อประชาชน ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ประชาชนทั้งหมดมีสิทธิ เลือกผู้ปกครองซึ่งผู้ปกครองอยู่ในระดับชนชั้นกลาง

เพราะฉะนั้น ในระบบการปกครองนี้ถือว่า เป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด ตามทัศนะของอาริสโตเติล เพราะเป็นระบบที่ไม่ยึดติดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ต้องกังวลว่า จะได้เปรียบเสียเปรียบ ทั้งกลุ่มชนชั้นสูง ชั้นกลาง หรือชั้นต่ำ เพราะผู้ปกครองนั้นถูกตัดสินใจทุกฝ่าย มีสิทธิเสรีภาพในทุกระดับชั้น เพราะว่า การปกครองในระบบนี้ จะไม่ยึดติดที่ผู้ปกครอง แต่ผู้ปกครองจะใช้รัฐธรรมนูญ คือกฎหมายสูงสุดในการตัดสินปัญหาทุกเรื่อง เพื่อแก้ปัญหาแทนการตัดสินใจด้วยการใช้อำนาจ หรือความเห็นส่วนตัวเป็นหลัก จึงทำให้อาริสโตเติลถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีว่า เป็นรูปแบบที่ดีกว่ารูปแบบทั้งหมด บางครั้งอาจจะมีข้อบกพร่องอยู่ แต่อาจจะน้อยกว่าระบบอื่นตามที่ได้กล่าวมา

๔.๖.๑.๒. รูปแบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ^{๓๓} ควรแก่การพิจารณาประกอบไปด้วย

๑. **ทรราชย์** เป็นการปกครองโดยคนๆเดียว การใช้อำนาจเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของผู้ปกครอง แต่ไม่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม รูปแบบการปกครองแบบนี้จะตรงกันข้ามกับรูปแบบราชาธิปไตย เพราะรูปแบบราชาธิปไตย มีการปกครองโดยคนๆเดียว และเป็นผู้ทรงธรรม มีการยึดหลักการปกครองแบบ ทศพิธราชธรรม เป็นหลักโดยตรงของผู้ปกครอง แต่รูปแบบทรราชย์นี้ แม้จะปกครองโดยคนๆเดียว แต่การปกครอง จะยึดรูปแบบที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง เป็นส่วนมาก ใช้อำนาจที่ตนมีอยู่ไปในทางที่ผิด จะไม่

^{๓๓} สมบัติ ชำรงชัยวงศ์ , การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารตำราคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๒.

คิดถึงประชาชนและประเทศชาติ จึงถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวที่สุด ดังนั้น อริสโตเติล ไม่นิยมทรราชย์ ดังนั้น เขาสรุปว่า

“ทรราชย์ เป็นระบอบที่เลือกเอาคนเลวมาเป็นมิตร ทรราชยินดีที่จะถูกป้อย และไม่มีใครที่มีจิตของผู้เป็นอิสระที่จะถ่อมตัวลงให้กับสิ่งนั้น คนดีอาจจะเป็นมิตร แต่อย่างไรก็ตาม เขาจะไม่เป็นพวกประจบสอพลอ มันเป็นนิสัยของทรราชย์ที่จะไม่ชอบผู้ที่มีจิตใจแห่งความมีศักดิ์ศรีและอิสระ” ^{๓๔}

จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าระบบของทรราชย์นี้ อาจมีความหมายเหมือนการปกครองตามทัศนะของมาเกียเวลลี ซึ่งผู้ปกครองต้องใช้วิธีการอย่างเฉียบขาด ต่อการปกครอง เมื่อถึงคราวเป็นมิตรได้ แต่ต้องอยู่ในกรอบของความเลว ที่ยึดผลประโยชน์ต่อตนเองเป็นหลัก การปกครองต้องใช้อำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวของผู้ปกครอง ซึ่งอริสโตเติล ไม่มีความเห็นด้วยกับระบบนี้ เพราะเป็นการปกครองโดยคนเลวขึ้นมาปกครองในประเทศ หรือรัฐนั้นๆ

๒. ในส่วนรูปแบบ **คณาธิปไตย** เป็นรูปแบบการปกครองโดยคณะบุคคลกลุ่มน้อย มีความมั่งคั่งด้านทรัพย์สิน เงินทอง การใช้อำนาจนั้น เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคณะผู้ปกครอง ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน จะไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชน หรือประเทศชาติโดยส่วนรวม และที่สำคัญ ในรูปแบบการปกครองนี้จะไม่มีความชอบธรรมประจำใจ ฉะนั้นรูปแบบคณาธิปไตยนี้ พอลกล่าวสรุปได้ ๔ รูปแบบดังนี้

๒.๑ รัฐกำหนดในเรื่องทรัพย์สินสูงพอที่จะกีดกันคนจนออกไป

๒.๒ รัฐกำหนดในเรื่องทรัพย์สินสูงพอที่จะรวมเอาแต่เฉพาะคนรวยเข้าไว้เท่านั้น

๒.๓ รัฐซึ่งตำแหน่งเป็นเรื่องของการสืบทอดกันทางสายโลหิตตามกฎหมาย

๒.๔ รัฐซึ่งปกครองโดยตัวบุคคลอยู่เหนือการปกครองตามกฎหมาย รูปแบบสุดท้ายนี้ ควบคู่กันไปกับประชาธิปไตยที่ปราศจากกฎหมาย รูปแบบคณาธิปไตยนี้เรียกว่า ราชวงศ์ (Dynasteia) ซึ่งสำหรับชาวกรีกแล้วมีน้ำเสียงของความไม่ชอบด้วยกฎหมายที่คำภาษาอังกฤษว่า ราชวงศ์ (Dynasty) ไม่มี ^{๓๕}

^{๓๔} แอล.ซี. แม็คโดแนลด์ แต่ง แปลโดย สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, ทฤษฎีการเมืองตะวันตก เล่มหนึ่ง สมัย

โบราณ และยุคกลาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๘๔.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๘.

รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ พอกล่าวสรุปได้ว่า การปกครองนี้มีความขัดแย้งกันในตัว ซึ่งทำให้สลับซับซ้อน อาจมองได้เป็น ๒ ประเด็น คือ

๑. มองในด้านของกฎหมายอาจจะยินยอมให้มีความเสมอภาคกัน ทั้งคนรวย คนจน เพราะบุคคลอยู่เหนือการปกครองตามกฎหมาย มีการควบคุมไปกับรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่กฎหมายให้สิทธิ เสรีภาพเท่าเทียมกัน ต่อการอยู่ร่วมกัน ให้ความเท่าเทียมกันกับคนทุกกลุ่มในพื้นที่การปกครอง

๒. แต่ในทางตรงกันข้าม ระบบของรัฐเองที่จ่ายค่าตอบแทนให้คนจนเข้ามามีส่วนร่วมในสภาและศาล เพราะคนรวยจะมัวสนใจอยู่กับธุรกิจของตนจนไม่มีเวลาพอที่จะมาสนใจในเรื่องอื่นได้

ยกตัวอย่าง กลุ่มบริษัทกลุ่มใหญ่ จะต้องใช้คนงานเป็นจำนวนมาก นอกจากมีผู้บริหารที่มีความรู้เป็นจำนวนมากแล้ว แต่บุคคลเหล่านี้ไม่มีเวลาที่จะบริหารให้ครอบคลุม จำเป็นจะต้องจ้างคนงานที่มีความรู้หลายฝ่าย เข้ามาบริหาร เข้ามาทำงานในบริษัทและขยายบริษัทไปต่างจังหวัดด้วย

ฉะนั้น รูปแบบการปกครองนี้ เป็นการปกครองเพื่อยึดอำนาจไว้กับชนกลุ่มใหญ่ที่มีอำนาจเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ของกลุ่มตนเองเป็นหลัก กล่าวได้ว่า รูปแบบการปกครองนี้ยังไม่มีคุณสมบัติสมบูรณ์ในตัวเอง

๓ ในส่วนรูปแบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยคนส่วนใหญ่ของประเทศ หมายถึง คนชั้นต่ำ หรือคนจน เช่น ชาวนา พวกร้าง พ่อค้า พวกไพร่ติดแผ่นดิน กะลาสีเรือทหาร และพวกอื่นๆ ^{๓๖} บางครั้งเมื่อจัดสรรเลือกผู้ปกครองขึ้นมา อาจจะไม่มีความรู้ การใช้อำนาจต่างๆอาจผิดพลาด เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงทำให้เสียหายต่อชนหมู่มากหรือประเทศชาติ ถือว่าเป็นการปกครองที่เลว ไม่สมบูรณ์ในตัวมันเอง ซึ่งอาริสโตเติลได้ให้คำจำกัดความของ ประชาธิปไตย ไว้ว่า

“ประชาธิปไตย คือสภาวะที่คนที่เป็นไทและคนที่ยากจน ซึ่งเป็นคนส่วนข้างมากในสังคมได้รับมอบหมายให้กำอำนาจรัฐไว้ในมือ ประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ที่สุดได้รับการเรียกเช่นนั้นได้ก็เพราะมีสภาพแห่งความเสมอภาคปรากฏอยู่ในที่นั้นและกฎหมายของรัฐมุ่งรับรองความเสมอภาคปรากฏอยู่ในที่นั้นและกฎหมายของรัฐมุ่งรับรองความเสมอภาคนั้น

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๘.

และเพราะคนยากจนไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับของคนที่ร่ำรวยกว่า หรืออำนาจสูงสุดจะไม่ตกอยู่ในกำมือของฝ่ายใด แต่ทั้งสองฝ่ายจะมีส่วนใช้อำนาจนั้นด้วยกัน ถ้าตามที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าเสรีภาพและความเสมอภาคจะมีอยู่ในประชาธิปไตยแล้ว ทุกแผนการของรัฐบาลก็จะต้องเปิดประตู่ให้แก่ทุกคน ดังนั้นที่ใดที่เป็นของประชาชนเป็นฝ่ายข้างมาก และสิ่งที่พวกเขาตกลงแนบแล้วจะเป็นกฎหมาย จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าในสภาวะเช่นนั้นควรเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตย” ^{๓๓}

จึงเห็นได้ว่า ประชาธิปไตยในความเห็นของอาริสโตเติล เป็นระบบการปกครองที่ทำให้คนจนและคนรวยมีความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกัน ^{๓๔} ตามความหมายของอาริสโตเติลในลักษณะเช่นนี้ กล่าวได้ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยตามที่เสนอมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าระบบนี้ก็ยังไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว เนื่องจาก คนรวย กับ คนจนนั้น ต่างเล่นพรรคเล่นพวก เมื่อกลุ่มของใครเก่งกว่า มีอำนาจมากกว่า และที่สำคัญไม่มีคุณธรรม จริยธรรมในตัวอยู่แล้ว ย่อมเป็นปัญหาที่จะทำทุกวิถีทาง โดยการใช้อำนาจกดขี่ ข่มเหง เพื่อจะให้กลุ่มอื่นที่ไม่มีความรู้ ไม่มีอำนาจให้เข้ามารวมกลุ่ม ซึ่งทำให้ระบบการปกครองที่ครอบคลุมด้วยระบอบของอำนาจนั้นเป็นระบบของประชาธิปไตยที่ไม่ยุติธรรม เราจะเห็นได้ชัดเจน อย่างเช่น พรรคการเมือง เป็นต้น ก็เป็นไปในลักษณะอย่างนั้น ซึ่งเข้ามาเพื่อยึดผลประโยชน์ของตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม จึงกล่าวได้ว่าเป็นระบบที่ยังไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว แต่ในบางครั้งอาจจะนำไปใช้ได้กับบางประเทศเท่านั้น เป็นต้น

เพราะฉะนั้น บรรดารูปแบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบ ตามทัศนะของอาริสโตเติล นั้น จุดประสงค์หลักของเขาจะใช้แนวความคิด เกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมเป็นหลัก ผู้ปกครองต้องมีพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรมของตนเองในการปกครองเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ผู้ปกครองจะดีหรือเลว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระบบใดว่าดีหรือไม่ดี เขาจึงได้แยกแยะแต่ละระบบของการปกครองในแต่ละสถานที่ควรที่จะใช้ระบบใดในการปกครองที่เหมาะสมใน

^{๓๓} อมร รักษาศักดิ์, **ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕ - ๑๐.

^{๓๔} พิชพันธ์ พุฒาราชดิ, **รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

การปกครอง เพื่อจะทำให้ได้รับผลประโยชน์โดยส่วนรวม จึงเป็นเหตุผลในการจำแนกว่า การปกครองใดเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี รูปแบบการปกครองใด เป็นรูปแบบการปกครองที่เลว กล่าวคือ ถ้ารูปแบบการปกครองใด เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม ไม่จำกัดไว้เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่ใช้อำนาจเพราะผลประโยชน์ตัวเองและพวกพ้องเป็นหลัก ก็ให้ถือว่า เป็นรูปแบบการปกครองที่ดี แต่ถ้าตรงกันข้ามก็ให้ถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่เลว แต่อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของอาริสโตเติลนั้น ถือว่า การจะยึดรูปแบบใดในการปกครองนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับ สถานที่ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ สถานะของบุคคลในพื้นที่ ต้องคำนึงถึง ด้านอายุ การศึกษา วิทยุติ คุณวุฒิ เพื่อเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของผู้ปกครองในการปกครองนั้นว่าจะใช้ระบบการปกครองใดในการปกครองในประเทศนั้นๆ

แต่อย่างไรก็ดี อาริสโตเติล ได้ลงความเห็นว่ รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบตามที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น ถือว่า รูปแบบการปกครอง แบบโพลิตี หรือ มัชฌิมชนาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุดกว่ารูปแบบอื่นๆ เนื่องจากเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ในโลก แห่งความเป็นจริงมากที่สุด เพราะว่ารูปแบบโพลิตี เป็นลักษณะรัฐธรรมนูญที่ผสมผสานระหว่าง คณาธิปไตย และประชาธิปไตย โดยฐานอำนาจการปกครองจะอยู่ที่ชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นตัวแทนของคนรวย ที่มุ่งในเรื่องของทรัพย์สิน และคนจนที่มุ่งในเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ ของกลุ่มพลเมือง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิดการผสมผสานกัน เพราะอาริสโตเติล มองว่า ในระบบการปกครองนั้น ไม่มีความสมบูรณ์ทุกรูปแบบ แต่อย่างไรก็ดีเขาก็ถือว่า บรรดา ๖ รูปแบบนั้น รูปแบบโพลิตีนี้ เป็นรูปแบบที่ผู้ปกครองยึดการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ หมายความว่า ยึดกฎหมายสูงสุดในการปกครอง อันเป็นเครื่องตัดสิน ความถูกต้องของคนในประเทศ โดยไม่คำนึงถึง คนรวย คนจน เมื่อทำผิด ต้องรับผิดชอบไปตามระเบียบ โดยใช้อำนาจของกฎหมาย เพื่อกำจัดการทำความชั่วต่างๆให้ลดน้อยลง เพราะเป็นการผสมผสานรูปแบบคณาธิปไตย กับประชาธิปไตยให้ได้สมบูรณ์ที่สุด ตามทัศนะของอาริสโตเติลที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

เพราะฉะนั้น รูปแบบการปกครอง ตามหลักเกณฑ์ที่อาริสโตเติลใช้ตัดสินว่าการปกครองแบบใดเป็นการปกครองที่ดีที่สุดนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงว่าการปกครองนั้นให้สิทธิทางการเมืองแก่ประชาชนกว้างขวางเพียงใด หากขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ว่า ผู้ปกครองนั้นใช้อำนาจในทางที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนรวม หรือเพื่อผลประโยชน์เฉพาะของตัวเอง ของกลุ่ม หรือชนชั้นใดชั้นหนึ่ง อาริสโตเติลมองลักษณะเด่นว่าเป็นการปกครองโดยคนจำนวน

มาก ซึ่งคนส่วนมากก็คือมวลชนที่อาจจะไม่รู้จักคิดและไม่รู้จักตัดสินใจได้ถูกต้อง และที่สำคัญก็คือการตัดสินใจเป็นไปในลักษณะของฝูงชนที่ไม่มีความรับผิดชอบ กล่าวอีกทางหนึ่ง เขาไม่ได้มีสมมุติฐานว่า คนจำนวนมากนั้นจะเป็นฝูงชนที่มีเหตุผล มีวิจารณญาณ และมีความรับผิดชอบ คุณสมบัติอย่างเดียวกับฝูงชนอ้างความชอบธรรมที่จะมีอำนาจได้ก็คือ จำนวนที่มีอยู่มากกว่าชนกลุ่มใดๆ ซึ่งอาจมีคุณสมบัติพิเศษทางอื่นที่ไม่ใช่จำนวน เช่น คุณสมบัติทางทรัพย์สิน ทางสติปัญญา ความสามารถ เป็นต้น ความไม่มีศรัทธาในความสามารถที่จะใช้เหตุผลของคนส่วนมากนี้ ทำให้อาริสโตเติลเชื่อว่าฝูงชนที่มีภายีเหนือกว่าคนอื่นๆ ทางด้านจำนวนแต่เพียงอย่างเดียว จะกลายเป็นฝูงชนบ้าคลั่งที่ถูกชักนำโดยพวกดีแต่พูดปลุกระดมโดยไม่รับผิดชอบ ขาดเหตุผล และทำให้การปกครองขาดเสถียรภาพ เหตุที่อาริสโตเติลมีความเห็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะเหตุว่าประชาชนส่วนใหญ่ของกรีกโบราณนั้น ยังไม่มีการศึกษาเพราะยากจนและเพราะเหตุนี้จึงไม่สามารถจะทำให้ความสนใจศึกษากิจกรรมบ้านเมือง และไม่มีความสามารถที่จะปกครองได้

ในขณะเดียวกัน อาริสโตเติลพูดถึงรูปการปกครองที่เรียกว่าโพลิตี โพลิตีเป็นทางสายกลาง ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นประชาธิปไตยและคณาธิปไตย ประชาธิปไตยนั้นเน้นถึงคนจำนวนมาก อาจช่วยในการป้องกันการใช้อำนาจของคนๆ เดียว หรือกลุ่มตนเพื่อหาประโยชน์เฉพาะคนๆ เดียว หรือเฉพาะกลุ่มได้ แต่การปกครองจะระส่ำระสายง่ายเพราะมวลชนจำนวนมากไม่รู้จักวิธีการปกครอง ส่วนคณาธิปไตยนั้นก็ เป็นรูปแบบการปกครองที่ถือเอาแต่คุณสมบัติทางการเป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว คนกลุ่มน้อยที่มีทรัพย์สินมักจะปกครองเพื่อผลประโยชน์เฉพาะพวกพ้องที่มีทรัพย์สินรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม รูปการปกครองที่ดีที่สุดจึงเป็นแบบสายกลาง คือ คนจำนวนมากมีอำนาจพอที่จะคอยตรวจสอบ ป้องกันไม่ให้ผู้ปกครองใช้อำนาจไม่เป็นธรรม แต่คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นนักปกครองเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น จะต้องต้องมีข้อจำกัดบ้าง เช่น ข้อจำกัดและหลักเกณฑ์ทางการมีทรัพย์สิน แต่ก็ต้องไม่มากเกินไปนัก สังคมที่มีชนชั้นกลางมาก ไม่มีคนรวยเกินไป และไม่มีคนจนมากจนเกินไป เป็นสังคมที่จะมีรูปการปกครองสายกลางแบบโพลิตีได้ดีที่สุด

จึงสรุปได้ว่า การที่เราเริ่มการพิจารณาแนวความคิดของอาริสโตเติลก่อนอื่นโดยละเอียดนี้ เป็นเพราะแนวความคิดทางประชาธิปไตยในสมัยต่อมา ไม่เคยพ้นจากการได้รับอิทธิพลจาก อาริสโตเติล แม้บางส่วนจะไม่เหมือนกันกับความคิดของอาริสโตเติลเกี่ยวกับ

ประชาธิปไตยแท้ที่เดียวนัก แต่การปกครองที่ดีในความเห็นของอาริสโตเติล^{๓๕} นั้น จะต้องมิลักษณะดังนี้ คือ

๑. เป็นการปกครองที่ผู้มีอำนาจใช้อำนาจปกครอง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลเพียงคนเดียว กลุ่มบุคคล หรือคนส่วนมากส่งเสริมผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

๒. เป็นการปกครองที่ผู้ใช้อำนาจยึดหลักกฎหมายในการตัดสินปัญหาต่างๆ ไม่ใช่ทำการโดยอำเภอใจ ตามอารมณ์ ซึ่งปัญหาเหล่านั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความดีงาม และความสุขของคนส่วนมากเป็นที่ตั้ง

๓. การรวบรวมเอารัฐธรรมนูญของนครรัฐต่างๆ มาแล้วตรวจสอบว่าอะไรช่วยให้นักรัฐคงอยู่ได้ อะไรเป็นตัวทำลาย แล้วหาเหตุผลว่า อะไรทำให้ปกครองได้ดี อะไรไม่ทำให้ปกครองได้ดี

ฉะนั้นการศึกษาแนวความคิดของอาริสโตเติลนี้ กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ครอบคลุมได้ดีที่สุดถึงรูปแบบทฤษฎีการเมืองการปกครองของเขา โดยคำนึงถึงธรรมชาติของมนุษย์และโลกของมนุษย์ในทางวัตถุด้วยเสมอไป จากข้อมูลเหล่านี้ เราอาจเห็นสภาพของวิถีชีวิตของนครรัฐของกรีกสมัยนั้น จุดประสงค์ของอาริสโตเติล ก็คือ หลักข้อเท็จจริงที่เป็นคุณค่าของการปกครอง ที่อาจหารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดได้ ถ้ามองในด้านของจริยศาสตร์ คงจะกล่าวถึงหลักคำ หรือคุณค่าที่เกิดจากตัวของมนุษย์ที่มีอยู่ในสังคม อันเป็นพลเมืองประกอบไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ที่เป็นเครื่องดำเนินหรือเป็นแกนกลาง^{๓๖} เป็นแบบแผนของสามัญสำนึกของมนุษย์เองจึงจะสามารถตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความดีงาม และความสุขของคนส่วนมากเป็นที่ตั้ง และง่ายต่อการปกครองของผู้ปกครอง ซึ่งจะเป็นการปกครองในรูปแบบไหนก็แล้วแต่ ก็จะสามารถปกครองได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว เพราะผู้ได้ปกครองประกอบด้วยคุณธรรมเป็นที่ตั้ง

^{๓๕} กวี อิศริวรรณ, ๒๐ ความคิดทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสยามบรรณ จำกัด, ม.ป.ป.).

หน้า ๑๕.

^{๓๖} วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์ (ศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณความดีและศีลปะในการตัดสินใจ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักบรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๒.

จะกล่าวได้ว่า อริสโตเติลให้ความเห็นเกี่ยวกับรัฐที่ประกอบด้วยส่วนย่อยต่างๆคือ พลเมือง เขากล่าวว่า คนที่อาศัยอยู่ในเมือง คือ พลเมืองนั้น เป็นไปไม่ได้ หากควรเป็น “คนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและในการบริหารงานของรัฐ” พลเมืองควรรู้ว่าเมื่อไรควรเชื่อฟัง เมื่อไรควรใช้อำนาจ โดยหวังผลคือคุณงามความดีสำหรับรัฐเสมอไป อุปมากรรัฐว่าเป็นกีฬา พลเมืองต้องเป็นผู้เล่น ไม่ใช่ผู้ดู พลเมืองดีคือคนที่ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็น เพื่อความดีของรัฐ ที่จำต้องถามก็คือพลเมืองดีเป็นคนดีด้วยหรือไม่ คำตอบก็คือ ในแต่ละเมืองมีหน่วยงานต่าง ๆ มาก คนที่จะทำงานเหล่านี้ได้ต้องเป็นพลเมืองดี คือ คนที่สามารถทำางานของรัฐได้ตามรัฐธรรมนูญเพื่อเพื่อความดีของรัฐ แต่หาจำเป็นต้องเป็นคนดีด้วยไม่ เช่น ต้องทำสงครามเพื่อสันติภาพ แต่การทำสงครามต้องฆ่าคน การฆ่าคนจะถือว่าเป็นการทำดีได้อย่างไร ดังนั้นเป็นต้น พร้อมๆกันนั้นพลเมืองโดยทั่วๆไป ก็เชื่อว่าทุกคนจะเป็นคนดี แต่ผู้ที่เป็นรัฐบุรุษ หรือผู้ที่รับผิดชอบกับการงานของมหาชนจำต้องเป็นคนดีด้วย ในแง่ของคุณความดีของพลเมืองดี และของคนดี ฉะนั้น เมืองที่ดีจะดีด้วยตนเองเท่านั้นไม่ได้ หากต้องมีพลเมืองคนหนึ่งหรือหลายคนร่วมปกครอง โดยพร้อมที่จะใช้อำนาจเท่าๆกับพร้อมที่จะเชื่อฟังการใช้อำนาจ ^{๔๑}

จากที่ได้ศึกษาตามทัศนะของอริสโตเติล ผู้วิจัยพอนำมาประมวลสรุปได้ว่า รัฐหรือเมืองนั้นจะมีความสำคัญต่อระบบการปกครองของผู้ปกครองนั้นไม่ได้ เนื่องจากรัฐนั้น ที่เขาเปรียบรัฐ หรือเมืองนั้น เหมือน กีฬา และพลเมืองนั้น เปรียบเหมือน ผู้เล่นกีฬา จึงกล่าวได้ว่าทั้งรัฐและพลเมืองของรัฐต่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ปัญหาที่ตามมาว่า รัฐที่อยู่มีความเหมาะสมมากน้อยแค่ไหน และพลเมืองที่อยู่ในรัฐนั้นสามัคคีกัน มีคุณธรรม จริยธรรมมากน้อยแค่ไหน ถ้าพลเมืองดี มีคุณธรรม รัฐหรือเมืองนั้น ก็ดีไปด้วย ทำให้ผู้ปกครองง่ายต่อการปกครอง เพราะพลเมืองในรัฐอยู่ด้วยกันอย่างสามัคคีกัน เข้าใจกัน อุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่ และมีความสุข

เมื่อเป็นในลักษณะอย่างนี้ การปกครอง ไม่ว่าจะใช้รูปแบบการปกครองแบบไหน ก็ง่ายต่อการปกครอง ทำให้ผู้ปกครองเข้าใจหลักของการปกครอง และสามารถปกครองในรัฐของตนนั้นดี เพราะคนในรัฐเป็นคนดี จะอย่างไรก็ตาม ที่อริสโตเติล ได้กล่าวว่า ทุกคนจะเป็นคนดี แต่ผู้ที่เป็นรัฐบุรุษ หรือผู้ที่รับผิดชอบกับการงานของมหาชนจำต้องเป็นคนดีด้วย

^{๔๑} ศ. ศิวรักษ์ , นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง , หน้า ๒๗ - ๒๘.

ในแง่คุณค่าของพลเมืองดี และของคนดี ฉะนั้น เมืองที่ดีจะดีด้วยตนเองเท่านั้นไม่ได้ หากต้องมีพลเมืองคนหนึ่งหรือหลายคนร่วมปกครอง จึงจะเป็นการปกครองที่ดี

ปัญหาที่ตามมา กล่าวคือ เมื่อพลเมือง คือคนที่อยู่ในพลเมืองดี แต่ผู้นำ หรือผู้ปกครองเป็นคนไม่ดี ไม่มีหลักในการปกครอง ไม่มีความรู้ หรือวิธีการปกครอง ตลอดจนไม่คำนึงถึงหลักการปกครองที่ตั้งอยู่ในคุณธรรม จริยธรรม รัฐหรือ เมืองนั้นแม้จะนำเอารูปแบบการปกครองแบบไหนใน ๖ รูปแบบนั้น ก็ไม่สามารถจะพัฒนาไปได้ และพลเมืองที่อยู่ในรัฐนั้นก็จะขาดความสุข ไม่สมบรูณ์ต่อการอยู่ในรัฐนั้น เพราะผู้ปกครองยึดผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม และผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม อันเป็นหลักของความดีในการปกครอง

จึงกล่าวได้ว่า อริสโตเติล ไม่ยึดรูปแบบใดในการปกครองว่าเป็น รูปแบบการปกครองที่ดี หรือ รูปแบบการปกครองที่เลว ฉะนั้น ผู้วิจัยเมื่อนำมาพิจารณาคงจะหมายเอา ที่ผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองดี มีคุณธรรมในการปกครอง รัฐหรือเมืองนั้นก็ดีไปด้วย พลเมืองที่อยู่ในรัฐนั้นก็ดีไปด้วย และประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ดี ตั้งอยู่ในหลักของคุณธรรม จริยธรรมไปด้วย เพราะผู้นำเป็นคนดี รูปแบบการปกครองที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้นในรัฐของตน อาทิ กฎหมาย หรือ รัฐธรรมนูญ ก็จะมีคุณสมบัติไปในตัวด้วยเช่นกัน เพราะผู้ร่างเป็นคนดี ตั้งอยู่ในธรรม ตามหลักในทางพระพุทธศาสนา ที่ได้บัญญัติไว้ เป็นต้น

๔.๗ ทศนะของมาเกียเวลลี

จากการศึกษาวิเคราะห์ในบทที่ผ่านมา จากแนวความคิดต่างๆของนักปกครอง ตามทัศนะของนักปรัชญาได้ให้ทัศนะการปกครองถึงวิธีการที่พูดถึง ในส่วนของนักปรัชญาตะวันตกของ มาเกียเวลลีนี้ ในประเด็นที่ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์แนวคิดหลักของการปกครองของเขา ประกอบไปด้วย คุณสมบัติของผู้ปกครอง คุณธรรมของผู้ปกครอง ซึ่งจะได้อธิบายไปตามลำดับ

๔.๗.๑ คุณสมบัติของผู้ปกครอง

มาเกียเวลลี เป็นผู้ที่มีมนุษยนิยมหรือวัตถุนิยมจัด และมีความคิดทางการเมืองในรูปการปกครองของตนเอง จึงไว้วางหลักการและคุณสมบัติของผู้ปกครองไว้ ๕ ประการ^{๔๒}

^{๔๒} กวี อิศริวรรณ, ๒๐ ความคิดทางการเมือง, หน้า ๓๗.

ด้วยกัน โดยบอกว่าถ้าผู้ปกครองมีคุณสมบัติครบ ๕ ประการนี้แล้ว จะสร้างความศรัทธา ความจงรักภักดี การปลูกฝังความนิยม ให้เกิดแก่ประชาชนได้ มีผลให้ตัวผู้ปกครองมีความ มั่นคงในการที่จะรักษาอำนาจเอาไว้ได้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาหลักการปกครองที่มาเกี่ยวเวลลี ได้ให้ทัศนะไว้ มาสรุปให้เห็นเป็นประเด็นๆไป ดังนี้

๔.๓.๑.๑ ความมัยยัสถ์ ผู้ปกครองต้องไม่ใช่จ่ายสุรุษสุร่าย ควรจ่ายในสิ่งที่มี ความสำคัญ สิ่งไหนไม่สำคัญก็ไม่จ่าย ผู้ปกครองคนไหนก็ตามที่ใช้จ่ายโดยไม่มัยยัสถ์แล้ว ไม่ ชำก็จะถูกโค่นอำนาจ บางครั้งการเป็นคนมีความกรุณานั้นเป็นสิ่งดี แต่มาเกี่ยวเวลลีเตือนว่า ความเมตตาอารีอย่างไม่มีขอบเขตนั้นเป็นอันตรายได้เช่นกัน ผู้ปกครองที่มีนิสัยสุรุษสุร่าย ชอบแจกโน่นแจกนี่อยู่เสมอ นั้น จะพบว่าในการแผ่เมตตาเช่นนั้น ผู้ปกครองต้องใช้ทรัพย์สิน ทั้งหมดของตน เพื่อต้องการชื่อเสียงในฐานะผู้มีความกรุณาปราณี แต่เมื่อภายหลังประชาชน พิจารณาโดยถ่องแท้แล้วว่า การมัยยัสถ์นั้นเป็นการกระทำเพื่อพวกเขา ผู้ปกครองย่อมจะได้ รับคำสรรเสริญและศรัทธา ^{๔๓}

๔.๓.๑.๒ มีความเด็ดขาด ความเด็ดขาด จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิด ในรัฐได้ และก่อให้เกิดความเคารพเชื่อฟัง ถ้าประชาชนรู้ว่าผู้ปกครองมีแต่เมตตา ปราณี และรู้ ว่าความเมตตา ปราณีก่อให้เกิดความหย่อนยานในการปกครอง ไม่ช้าประชาชนจะรู้สึกลัว ผู้ปกครองเป็นคนอ่อนแอ และถ้าประชาชนรู้ว่าผู้ปกครองมีความอ่อนแอ ความยุ่งเหยิงจะ ตามมา ^{๔๔} เพราะความเด็ดขาดจะทำให้คน ไม่กล้าท้าทายอำนาจ และผลความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวก็จะเกิดขึ้นในสังคม ความเด็ดขาดนี้ มาเกี่ยวเวลลีบอกว่าเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ และเป็น สิ่งจำเป็นของผู้ปกครอง ความเด็ดขาดช่วยรักษาอำนาจของตนเอง เพราะการที่ผู้ปกครองถูก ตราหน้าว่าเป็นผู้โหดร้าย เด็ดขาด ไม่มีความเมตตา ยังดีกว่าผู้ปกครองที่มีแต่ความเมตตา กรุณา แล้วทำให้ชาติบ้านเมืองล่มจม

๔.๓.๑.๓ ย่อมเป็นที่รักและยำเกรงจากประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง คือ มีคุณสมบัติ ทั้งที่เป็นที่รักและยำเกรง ความรักและความยำเกรงจากผู้ใต้ปกครองหรือประชาชนนี้ ถ้ามีได้

^{๔๓} สุขุม นวลสกุลรศ.และคณะ, **ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม ๒** , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖.

ทั้ง ๒ อย่างจะเป็นสิ่งที่ดี แต่เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นบ่อยๆคือ จะมีแต่ความรัก แต่ไม่มีความยำเกรง หรือถ้ายำเกรงแล้วก็จะไม่รัก คือ ได้เพียงอันใดอันหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ มาเถียวเวลลี ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าได้ทั้ง ๒ อย่าง คือ ทั้งความรักและความยำเกรงไม่เท่ากัน ให้เลือกเอาความยำเกรงมากกว่าความรัก เหตุผลก็คือ ความรักเป็นเรื่องของจิตใจ ถ้าผู้ปกครองขึ้นมามีอำนาจโดยมีแต่ความรัก ถึงแม้จะได้รับความเคารพจากพลเมืองก็เป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะไม่มีอำนาจและไม่มีทางที่จะปกครองได้ดี เพราะความยำเกรง เป็นสิ่งที่สร้างได้และง่ายด้วย หมายถึงว่า ในการที่จะสร้างให้ผู้ได้ปกครองกลัวใคร กลัวเรื่องอะไร เป็นสิ่งที่สร้างได้ และจะเป็นการให้ผู้ได้ปกครองมองผู้ปกครองว่าเป็นเจ้านายของตัวเองจริงๆ และจะเป็นที่ยำเกรงของคนทั่วไป การปกครองก็จะพัฒนาขึ้นไปสู่ที่สูงได้

๔.๓.๑.๔ ต้องรอบคอบ ความรอบคอบในที่นี้หมายความว่า การทำอะไรก็ตามต้องระวังข้อผิดพลาดอยู่เสมอ ซึ่งมาเถียวเวลลี กล่าวว่า ผู้ปกครองที่รอบคอบ ไม่ควรเชื่อมั่นศรัทธากับสิ่งใด เมื่อเหตุผลที่ทำให้เขาศรัทธาเชื่อถือกับสิ่งนั้นต้องตกไปแล้ว ยกตัวอย่างผู้ปกครองที่ฉลาด รอบคอบ ควรทำลายชีวิตศัตรูมากกว่ายึดทรัพย์เพราะคนที่ตายแล้วแก้แค้นไม่ได้^{๔๕} ซึ่งนักปกครองที่ฉลาดเวลาทำอะไรเขาจะคิดการณ์ไว้ล่วงหน้าเสมอ คือ มีการวางแผนเอาไว้ ก่อนที่จะทำอะไรทุกครั้งไป ต้องมองทั้งทางบวก ทางลบ ทั้งประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น หรือแม้แต่ประโยชน์ของประเทศชาติ ต้องได้รับสิ่งที่ดีมีประโยชน์ถึงทำลงไป

๔.๓.๑.๕ ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติของสิงโตและสุนัขจิ้งจอก เหมือนกับว่า จะเป็นมิตรก็ได้เมื่อได้ผลประโยชน์ร่วม หรือจะเป็นศัตรูก็ได้เมื่อเสียผลประโยชน์ เพราะมนุษย์นั้นมีทั้งเล่ห์เหลี่ยมและกำลัง มีความเห็นแก่ตัว เป็นธรรมชาติมนุษย์ที่ชั่วร้าย พร้อมทั้งจะทำร้ายทั้งมิตรและศัตรู ฉะนั้นคุณสมบัติของผู้ปกครองที่กล่าวมานี้ มาเถียวเวลลี กล่าวว่า “๖” ธรรมชาติมนุษย์ที่ชั่วร้าย พร้อมทั้งจะทำร้ายทั้งมิตรและศัตรู เมื่อผลประโยชน์อยู่ใกล้ คิดการณ์ใกล้หวัง แต่ประโยชน์ส่วนตน เขาพร้อมที่จะเคารพอย่างนอบน้อม เมื่อผู้ที่เขาเคารพมีอำนาจเหนือกว่า และผลประโยชน์ของเขายังอยู่ไกล แต่พร้อมที่เขาจะหักหลังผู้ที่เขานับถือ เมื่อประเมินว่า

^{๔๕} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “ความสูงสุดของศาสตร์แห่งการเมือง” เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง, หน้า ๒๒๑.

^{๔๖} สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา, หน้า ๖๓.

ศักยภาพของเขาสามารถกระทำสำเร็จได้สำเร็จ ดังนั้น ในสังคมการเมืองที่เป็นจริง มิตรหรือศัตรู เป็นสิ่งที่ไม่สามารถชี้ให้ชัดเจนได้ เพราะมีปัจจัยบางอย่างที่ทำให้คนหนึ่งกลายเป็นมิตรหรือศัตรูเมื่อไหร่ก็ได้

เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็เพราะสถานการณ์สังคมทางการเมือง มีความวุ่นวาย ขัดแย้ง กดขี่ ข่มเหง เอาเปรียบเอารัดเอารัดกันมากขึ้น การที่จะให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งสร้างพลังของตัวเอง ออกมาในการช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ไม่มี มาเกี้ยวเวลลี ก็ยังมองว่า การที่มีคนหนึ่งสร้างพลังของความดีออกมาเพื่อจะช่วยสังคมให้ดีขึ้น ก็คงเป็นเพราะจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง เป็นการทำงานเอาหน้าเพื่อสร้างเกะกำบังตัวเอง แต่ในเบื้องหลังนั้นเพื่อหวังลากก้อนใหญ่ในอนาคตข้างหน้า

บางครั้งความเป็นมิตรและศตวรรษนั้นอาจจะเป็นไปได้ทั้ง ๒ อย่าง เนื่องจากมนุษย์นั้นเป็นผู้แสวงหาเพื่อความอยู่รอด เห็นแก่ตัวอยู่แล้ว ต้องดิ้นรนเพื่อความชัยชนะที่เกิดขึ้น เมื่อถึงคราวเป็นมิตร ก็เป็นมิตรได้ ถ้าตัวเองได้รับผลประโยชน์ด้วย แต่ในขณะเดียวกัน ถึงคราวเป็นศัตรูก็ทำได้ เมื่อตัวเองไม่ได้รับผลประโยชน์ด้วย อันจะยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน ดังนี้

นาย ก เปิดร้านขายของ ในสถานที่แห่งหนึ่ง ทุกเดือนจะต้องจ่ายค่านายหน้าให้ นาย ข ซึ่งเป็นตำรวจทุกๆเดือน ถ้าเกิดว่าเดือนใด ไม่จ่ายเงินให้นาย ข จะต้องถูกนาย ข นั้น มาทำร้าย และให้ย้ายออกไปจากพื้นที่นั้นในที่สุด ผลปรากฏว่า นาย ก จะต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตัวเองได้ขายของในที่ตรงนั้น สาเหตุที่จ่ายเงินให้นาย ข ทุกๆเดือนนั้น ก็เนื่องสาเหตุมาจาก ความกลัวต่ออิทธิพล กลัวถูกทำร้าย เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ในขณะเดียวกัน บางครั้งรายได้จากการขายของ ต้องให้นาย ข ซึ่งเป็นตำรวจนั้น ที่มีสิทธิในการถือหุ้นอีกจำนวนหนึ่ง ในการขายสินค้า เพื่อจะทำให้ตัวเองสามารถเปิดเป็นร้านค้าในระดับใหญ่ และขยายกว้างไปได้อีกหลายที่ สะดวกต่อการค้าการขายของเขา หมายความว่า นาย ก ขอมเสียผลประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อแลกกับประโยชน์ส่วนใหญ่

เพราะสาเหตุนี้ จากตัวอย่างที่ยกมานั้น เข้ากับประเด็น ตามที่มาเกี้ยวเวลลี กล่าวว่า มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วไม่มีดีอะไรเลย ย่อมมีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง โหดร้าย เมื่อถึงคราวเป็นมิตร หรือเป็นศัตรู ก็เป็นไปได้เข้ากับหลักที่ว่า วิธีการของมนุษย์เป็นวิธีการเดียวกันกับของสัตว์ โดยเฉพาะวิธีการต่อสู้ของสัตว์ คือ สิงโต และสุนัขจิ้งจอก

สิงโต และสุนัขจิ้งจอก กล่าวคือ สัตว์ทั้ง ๒ ตัวนี้มีทั้งเล่ห์เหลี่ยมและกำลัง สุนัขจิ้งจอกอาจมีแต่เล่ห์เหลี่ยมแต่ขาดกำลัง ส่วนสิงโตนั้นก็มีกำลังมาก เพราะฉะนั้นผู้ปกครองที่ดี

ตามทัศนะของมาเคียวเวลลีนั้น ต้องมีทั้งกำลังและเล่ห์เหลี่ยมอยู่ในตัว กรณีที่คนยังมีความสมบูรณ์ของสัตว์เดรัจฉานอยู่มาก การใช้กำลังก็เป็นประโยชน์ คือหมายความว่า เมื่อพูดด้วยเหตุผลไม่ได้ ก็ต้องมีการเข่นตีเป็นสิ่งธรรมดาที่ต้องใช้^{๔๑} แต่ต้องตั้งอยู่ในพื้นฐานของความถูกต้องเป็นธรรม เนื่องจากคุณสมบัติของสัตว์ทั้งสองชนิดนี้ มนุษย์ก็ใช้หลักวิธีการทั้งสองประการนี้ ซึ่งมีการเสริมจุดเด่นจุดด้อยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ

สิงโต มีคุณสมบัติที่แสดงถึงลักษณะของอำนาจ ความเด็ดขาด สามารถทำให้สัตว์อื่นเกรงกลัวได้ แต่สิงโตก็มีข้อด้อยก็คือ ไม่สามารถป้องกันตัวเองจากกับดักของนายพรานได้ ก็หมายความว่า ไม่มีความรอบรู้ ในการใช้กลอุบายจากฝ่ายตรงกันข้ามได้

ในส่วนของสุนัขจิ้งจอกนั้น มีคุณลักษณะที่สามารถป้องกันตัวเองได้จากกับดักของนายพรานได้ แต่ไม่สามารถที่จะทำให้สัตว์อื่นเกรงกลัวได้ เพราะไม่มีพลังอำนาจเหมือนสิงโต^{๔๒}

ฉะนั้น มาเคียวเวลลี หมายถึงว่า ผู้ปกครองควรมีความเฉลียวฉลาดดุจสุนัขจิ้งจอก และมีความเข้มแข็งอย่างราชสีห์ เพื่อสามารถพญากับเล่ห์เหลี่ยมและปราบปรามผู้ที่ตนปกครอง การที่ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติของสัตว์เดรัจฉานเพราะว่าในบางครั้งกฎหมายซึ่งใช้ตัดสินข้อขัดแย้งระหว่างคนไม่สามารถที่จะกำหนดคนซึ่งมีความเฉลียวฉลาดในตัวเองได้ การมีคุณสมบัติแห่งราชสีห์อย่างเดียวย่อมทำให้คนหยิ่งในเกียรติศักดิ์จนเกินไป และคุณสมบัติแห่งจิ้งจอกอย่างเดียวย่อมจะไม่เป็นที่ยำเกรงในเรื่องพลังกำลัง ผู้ปกครองต้องเป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยม ไม่รักษาสัจจะ หากสัจจะนั้นจะทำลายผลประโยชน์ของตนเอง มาเคียวเวลลีให้เหตุผลว่า “การรักษาสัจจะนั้นเป็นสิ่งที่ดี หากคนทั้งหมดเป็นคนดี

^{๔๑} กวี อิศริวรรณ, ๒๐ ความคิดทางการเมือง, หน้า ๓๕.

^{๔๒} แสวง คำหงษา, “คุณธรรมของผู้ปกครองศึกษากรณี จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตามกรอบทัศนะของมาเคียวเวลลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖-๕๗.

แต่โดยที่คนตามโดยธรรมชาตินั้นแล้ว และไม่รักษาสัจจะกับผู้ปกครอง ดังนั้น ผู้ปกครอง จำเป็นต้องแสดงคุณสมบัติของนักปกครองออกมา”^{๔๕}

ด้วยเหตุนี้ มาเคียวเวลลี จึงชี้ประเด็นไปที่เหตุของบุคคลผู้ที่จะขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง จะต้องมีความสมบัติทั้งความกล้าหาญ ฉลาดแกมโกง และมีความรอบรอบ ไหวพริบปฏิภาณ ให้เป็นที่ยอมรับผู้คนทั่วไป หรือผู้ได้ปกครองที่ตนปกครองอยู่ เพื่อจะเสริมจุดเด่นจุดด้อยซึ่งกันและกัน โดยที่ผู้ปกครองจะต้องพัฒนาคุณสมบัติของตนเองให้เหนือธรรมชาติของมนุษย์ หรือสามารถควบคุมธรรมชาติของมนุษย์ได้ นั่นคือ ผู้ปกครองจะต้องมองการณ์ไกล มีความชัดเจนในเป้าหมาย แต่มีความยืดหยุ่นในวิธีการ บางครั้งผู้ปกครองจะต้องหลีกเลี่ยงการสงสาร การมีเมตตา เพราะจะเป็นสาเหตุ หรือจุดด้อยที่จะทำให้ผู้ปกครองอยู่ได้ไม่นาน แต่ถ้าเกิดจะใช้ความสงสาร หรือความมีเมตตาบ้าง เพื่อความสงบ เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ของตัวเอง ของประเทศชาติ ก็ควรจะนำมาใช้บ้างแต่อย่าทำบ่อยเกินไป และอีกส่วนหนึ่งที่ผู้ปกครองทำอย่างนั้นก็เพื่อสร้างภาพ สร้างบทบาทของตัวเองขึ้นมา เพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อ เพื่อให้คนทั้งเกิดความศรัทธา มีความความยินดี ในตัวของผู้ปกครอง จึงเป็นวิธีการของมาเคียวเวลลีนำเสนอรูปแบบการปกครองของบุคคลผู้ที่จะมาเป็นนักปกครอง เพราะฉะนั้น การที่ผู้ปกครองสร้างพลังอำนาจ และบารมีขึ้นมา จึงเป็นปัจจัยหลักในการดำรงอยู่ได้ของนักปกครอง ที่จะเป็นผู้นำเขาตามทัศนะของมาเคียวเวลลีต้องการและได้นำเสนอไว้

บางครั้งก็ต้องใช้ทั้ง ๒ กรณีพร้อมๆกัน เมื่อมันเกิดเหตุควบคู่กันขึ้น ผู้ปกครองต้องใช้วิธีการที่เหมาะสม ว่าสมควรที่จะใช้วิธีการโดยกฎหมายหรือกำลังในการที่จะใช้กับคน คือต้องทำการพิจารณาเป็นกรณีแต่ละอย่างไป ตามที่มาเคียวเวลลีได้เสนอไว้ว่า ถ้าเป็นคนเลวแบบสัตว์ก็ต้องใช้วิธีการแบบสัตว์ คือ มีทั้งเล่ห์เหลี่ยม ปลิ้นปล้อน ซึ่งต้องนำมาใช้หมดทุกอย่าง แต่ถ้าใช้กับคนดี ก็ต้องใช้กฎเกณฑ์ กฎหมาย ระเบียบแบบแผน และรักษาสัจจะ ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติทั้งสุนัขจิ้งจอกและสิงโตอยู่ในตัว ฉะนั้น มาเคียวเวลลี ได้ให้ทัศนะต่อไปอีกว่า แม้ผู้ปกครองจะมีเล่ห์เหลี่ยมหรือกำลังอะไรก็แล้วแต่ แต่มีสิ่งหนึ่งที่จะต้อง

^{๔๕} Machiavelli, “The Prince,” in Thompson, (ed.). Classics of Western thought II, 213-4.อ้างใน สุขุม นวลสกุลธศ.และคณะ, **ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

คำนึงถึง คือ หน้าผากนั้น ผู้ปกครองต้องแสดงให้เห็นประชาชนรู้ว่า เป็นคนดี มีความเมตตา แต่เบื้องหลังนั้นใช้วิธีการทุกอย่าง เพื่อความสำเร็จตามความประสงค์ที่เขาตั้งไว้ และเขายังกล่าวถึง หลักการปกครองของผู้ปกครองที่ประกอบด้วยคุณธรรมอย่างไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวต่อไป

๔.๓.๒ คุณธรรมของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองจะมีวิธีการครองอำนาจอย่างไร มาเถียวเวลลี ได้แสดงทัศนะการมีคุณธรรมของผู้ปกครองในรูปแบบต่างๆตามหลักวิธีการของเขาส่วนมากจะเน้นไปที่ผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ผู้ปกครองนั้นต้องเน้นรูปแบบการปกครองเป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันมาเถียวเวลลี มองว่า การที่ผู้ปกครองจะนำเอาหลักของคุณธรรม จริยธรรมมาใช้ในการปกครองนั้น บางครั้งก็อาจจะไม่มีส่วนสำคัญเท่าไร เขาจึงให้ทัศนะในส่วนคุณธรรมของผู้ปกครองไว้ดังนี้

มาเถียวเวลลี ให้เหตุผลว่า คุณธรรมของผู้ปกครองนั้น เป็นกิจกรรมของรัฐ ไม่เกี่ยวข้องกับหลักศีลธรรมทางศาสนา เพราะเมื่อพิจารณาแล้ว ในด้านเป้าหมายก็มีความหมายแตกต่างกัน เขาแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. ในส่วนของศาสนามีจุดหมายในการปลดปล่อยวิญญาณให้เป็นอิสระ

๒. ในส่วนเป้าหมายของรัฐที่ผู้ปกครองควบคุมดูแลอยู่ มุ่งเป้าหมายของรัฐไปที่การสร้างคามมั่นคง มั่นคงให้กับรัฐและประชาชน

ด้วยเหตุนี้ วิธีการดำเนินการของรัฐ จึงแตกต่างจากความคิดตามหลักการทางศาสนา แต่อย่างไรก็ดี ถือว่า การที่ผู้ปกครองจะต้องมีคุณธรรม ผู้ปกครองต้องใช้ให้เหมาะสมจึงจะนำมาซึ่งการยกย่อง ถ้าใช้ไม่ถูกต้องกับกาลเทศะ ผู้ปกครองนั้นก็จะถูกตำหนิติเตียน ยกตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองมีความโอ้อวดอารีกับคนบางคน มาเถียวเวลลี กล่าวว่า หากมีมากเกินไปก็อาจนำความเสียหายมาสู่ตัวเราได้ เพราะจะทำให้มีการใช้ทรัพยากรของตัวเองหรือของประชาชนไปอย่างฟุ่มเฟือย เพราะสาเหตุอย่างนี้ ผลที่ตามมา ก็คือ เมื่อสิ่งดังกล่าวร่อยหรอลงก็จำเป็นต้องขูดรีดจากประชาชน ผลที่ตามมา ก็คือ ความเกลียดชังของคนส่วนใหญ่ ในทางตรงกันข้าม ความตระหนี่จะช่วยให้เรามีทรัพยากรเพียงพอ ที่จะนำไปทำสิ่งสำคัญๆได้ ซึ่งรวมถึงการป้องกันตนเองด้วย

ตามที่ได้กล่าวมาเราพอพิจารณาได้ว่า เมื่อพูดถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม ที่นักปกครองจะต้องนำมาใช้ในระบบของการปกครองนั้น ตามที่มาเถียวเวลลีได้ให้ทัศนะไว้นั้น

ก็จะหมายความว่า หลักคุณธรรมของผู้ปกครองนั้น ผู้ปกครองต้องแยกไว้ส่วนหนึ่ง ถ้าไม่จำเป็นก็อย่านำมาใช้ในระบบของการปกครอง เพราะว่า คุณธรรมของนักปกครองนั้น เป็นเรื่องที่จะเอื้ออำนวย และยากต่อการควบคุมบุคคลภายในรัฐได้ เพราะวิธีการปกครองตามทัศนะของมาเคียเวลลี ต้องมุ่งไปที่การสร้าง ความมั่นคงของรัฐ ซึ่งผู้ปกครองต้องสร้างความมั่นคงให้กับรัฐและประชาชน เพราะฉะนั้น วิธีการดำเนินการของรัฐจึงแตกต่างจากความคิดตามหลักการทางศาสนา ผู้ปกครองควรมองไปที่เป้าหมายเป็นหลัก วิธีการจึงจะถูกวินิจฉัยว่ามีเกียรติยศและเป็นที่ยกย่องของคนทุกคน เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น เขามองว่าเป็นคนชั่วร้ายอยู่แล้ว นักปกครองจะต้องมีความเฉลียวฉลาด ไหวพริบปัญญา ให้เหนือกว่าคนเหล่านั้น จึงจะทำให้เขาเสนอว่า ต้องใช้อำนาจที่เด็ดขาดเป็นเผด็จการ เหมือนสิงโต และใช้ไหวพริบปัญญาให้รู้เท่าทันกับสภาพตามความเป็นจริง ในระบอบของการปกครอง เหมือนสุนัขจิ้งจอก จึงจะสามารถเป็นนักปกครองอยู่ได้นาน ส่วนคุณธรรมนั้น ถ้าไม่จำเป็นก็อย่าพยายามนำมาใช้ในระบบการปกครอง ฉะนั้นก็เท่ากับว่า มาเคียเวลลีนั้น จะไม่ค่อยยอมรับการมีคุณธรรมของนักปกครอง สาเหตุเนื่องจากทำให้การปกครองนั้นลำบาก เพราะมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว เอาใจเอาเปรียบหวังผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องอยู่แล้ว จึงวางหลักรูปแบบการปกครองตามแบบสิงโตและสุนัขจิ้งจอกตามที่ได้กล่าวไว้

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์จากหลักทฤษฎีของมาเคียเวลลีนั้น สรุปเป็นภาพรวมได้ว่า เมื่อมาเคียเวลลี ออกมากล่าวว่า ในเรื่องของศีลธรรม จริยธรรม หรือแม้แต่คุณธรรม ไม่มีความจำเป็นต่อผู้ปกครองในการปกครองนั้น ถือเป็นทฤษฎีที่เขานำเสนอมานั้นผิดหลักการต่อการปกครองอย่างมาก ในเมื่อผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม จะสามารถปกครองคนอื่นได้อย่างไร ในประเด็นเหล่านี้ผู้วิจัยมีความเห็นที่แย้งกับมาเคียเวลลี ตรงที่กล่าวว่า ผู้ปกครองไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีความดีในการปกครอง ถ้าเป็นอย่างนั้นผู้วิจัยยกตัวอย่างให้เห็นว่า เมื่อผู้ปกครองไม่มีคุณธรรมต่อผู้ใต้ปกครอง จะทำให้ผู้ใต้ปกครองศรัทธา ยอมรับหรือไม่

ยกตัวอย่างเช่น บริษัทแห่งหนึ่ง ประธานบริษัทมีหน้าที่ควบคุมกิจการทั้งหมด ซึ่งเขามีลูกน้องในบริษัท ประมาณ ๕,๐๐๐ คน ประธานใช้อำนาจเด็ดขาดต่อลูกน้องในการทำงาน คนงานได้แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มที่ ๑ ทำงานเอาจริงเอาใจต่องานที่ทำ แต่ประธานบริษัทไม่ใส่ใจต่อผลงานที่เขาทำ ส่วนกลุ่มที่ ๒ ไม่ใส่ใจต่องานที่ทำ ทำบ้าง ลาพักบ้าง แต่เป็นคนชอบสอพลอกับประธานบริษัท เมื่อถึงคราวเลื่อนตำแหน่งงาน เลื่อนเงินเดือน ผลปรากฏว่า คนงานกลุ่มที่ ๒ ได้เลื่อนตำแหน่ง ได้เงินเดือนสูงกว่า บางครั้งประธานบริษัทอาจจะได้ผลประโยชน์

ต่างๆจากกลุ่มที่ ๒ ก็เป็นไปได้ เมื่อผลออกมาในลักษณะอย่างนี้ เมื่อกลุ่มที่ ๑ ไม่พอใจ จึงรวมตัวกันลาออกจากบริษัทที่ตนทำงานอยู่ ทำให้บริษัทเดินหน้าต่อไปไม่ได้ ทำให้บริษัทนั้นปิดกิจการไป

เพราะฉะนั้นผลปรากฏว่า ประธานบริษัทนั้น เป็นผู้เดือดขาดในการบริหาร กิจการในบริษัทของตน ใช้อำนาจด้วยความไม่ชอบธรรมในการบริหาร การปกครอง เมื่อเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับแก่ตนเอง แก่บริษัทของตน เพียงให้ความสำคัญกับคนงานกลุ่มหนึ่ง และไม่ให้ความสำคัญกับคนงานอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะเขาเป็นผู้ขาดหลักของศีลธรรม จริยธรรม หรือแม้แต่คุณธรรม ในการปกครอง จึงทำให้การบริหารไม่สำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ฉะนั้น จะถือว่า ทฤษฎีที่มาเกี่ยวเคล็ด ได้นำเสนอไปนั้นว่าเป็นสิ่งที่ดีเลิศได้อย่างไร ในเมื่อเขาไม่เอาหลักของศีลธรรม จริยธรรม หรือแม้แต่คุณธรรมของผู้ปกครองมาตัดสิน ความถูกต้อง และเป็นธรรมในการบริหาร การปกครอง ผลออกมาคือความล้มเหลวของบริษัทนั้นเห็นได้อย่างชัดเจน แต่ในทฤษฎีของเขาในข้ออื่นผู้วิจัยเห็นด้วย มาเกี่ยวเคล็ดต้องไปทบทวนในเรื่องนี้ใหม่ แม้แต่ผู้ปกครองก็เหมือนกัน จะใช้รูปแบบการปกครองจะต้องมีธรรมประจำใจของผู้ปกครองเป็นเบื้องต้นก่อนในการปกครอง ส่วนข้ออื่นๆเช่น เป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้ฉลาดรอบคอบ มีไหวพริบ ปัญญา จึงตามมาทีหลัง เป็นต้น

๔.๘ ทศนะของพุทธทาสภิกขุ

ในบทที่ ๒-๓ ที่ผ่านมาผู้วิจัยได้กล่าวถึง ธรรมชาติของมนุษย์ ตามทศนะของนักปรัชญาตะวันตก นักปรัชญาตะวันออก ตลอดจนใช้อำนาจการปกครอง จริยธรรมในการปกครอง ที่แตกต่างกันออกไป ส่วนในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยกล่าวถึงสังคมนิยม รูปแบบของธรรมราชาในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง จริยธรรมของผู้ปกครอง ในเบื้องต้นจะกล่าวถึง ลักษณะแนวคิดด้านการปกครองของพุทธทาสภิกขุในชั้นมิกสังคมนิยมมาพิจารณาก่อน

๔.๘.๑ ลักษณะการปกครองแบบชั้นมิกสังคมนิยมตามสภาวะธรรมชาติ

หลักการของชั้นมิกสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุ หมายเอาการไม่สะสมส่วนเกิน โดยทำงานเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม และมนุษย์เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ทั้งหมด ยึดหลักทางสายกลาง และมีจุดมุ่งหมายเพื่อสันติภาพของโลกและสังคม การมองสังคมนิยมชั้นมิกสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุ ไม่ได้เพ่งเล็งไปถึงความเสมอภาคทางชนชั้น หรือกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนแต่อย่างใด แต่จะหมายเอาสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากๆและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข โดยใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือหรือเป็นวิธีการในการจัดนั้นๆ

ซึ่งหลักการของธัมมิกสังคมนิยมนั้น พุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นว่า เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์มีลักษณะของสังคมนิยม ธรรมชาติเป็นผู้จัดให้ เช่น ธรรมชาติเกิดจากการรวมตัวกันของสิ่งหลายสิ่งเข้าด้วยกัน เริ่มจากการมีชีวิต เริ่มแรกเป็นสัตว์เซลล์เดียว และวิวัฒนาการต่อมาจนเป็นสัตว์หลายเซลล์มาโดยลำดับ เป็นเจตนารมณ์สังคมนิยม ที่ธรรมชาติจัดให้มานั้น สำหรับให้ถือเอาสัดส่วนกันแต่พอดี คือกอบโกยไม่ได้^{๕๐} พุทธทาสภิกขุ ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตว่ามีลักษณะของการไม่สะสมส่วนเกิน ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้ยกตัวอย่างสภาวะธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องสังคมของดวงดาว สังคมของสัตว์ ที่ไม่สะสมส่วนเกิน ผู้วิจัยจะได้นำมาขยายเนื้อความไว้ ดังนี้

๔.๘.๑.๑ สังคมนิยมเหมือนกับสังคมของดวงดาว สังคมเป็นสภาพธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า สิ่งทั้งปวงมีธรรมชาติเป็นสังคมนิยม ในความหมายว่า อยู่ร่วมกันเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวกัน จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เช่น ต้นไม้ใหญ่ เฟิร์น และตะไคร่น้ำ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกัน จึงจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข ถ้าต้นไม้ใหญ่ตายหมด หรือถ้าไม่มีเฟิร์น ไม่มีตะไคร่น้ำเหล่านี้ ก็ไม่มีความชุ่มชื้นพอที่จะทำให้ต้นไม้ยักษ์นั้นใหญ่เติบโตได้^{๕๑} ซึ่งความหมายของคำว่าระบบอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น ท่านใช้ในความกว้างไปถึงระบบของวัตถุ เช่น ดวงดาวด้วย ดังนี้

เราก็เรียนวิทยาศาสตร์เรื่องโลก เรื่องจักรวาลทั้งหมดในโลกในสากลจักรวาล มันก็เป็นระบบสังคมนิยม ดวงดาวไม่ว่ามีมากมายเท่าไรในท้องฟ้านั้นมันอยู่กันด้วยระบบสังคมนิยม มันถูกต้องอยู่ตามขนบธรรมเนียมของสังคมนิยม จักรวาลนั้นมันจึงรอดอยู่ได้จักรวาลของเราเล็กน้อยนี้มีพระอาทิตย์เป็นแม่มีดาวเคราะห์นั้น รวมทั้งโลกนี้ด้วยเป็นบริวาร มันก็อยู่กันอย่างระบบสังคมนิยม แต่มันไม่เข้าถึงกับชนกัน เพราะมันคือสังคมนิยมแบบธรรมชาติ ไม่เป็นธรรม ไม่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่รู้จักกรรมสัจจะของธรรมชาติ^{๕๒}

^{๕๐} พุทธทาสภิกขุ, **สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา**, ใน ธัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๖๕.

^{๕๑} โปสาด วงศ์วรวิสิทธิ์, **ท่านพุทธทาสกับธัมมิกสังคมนิยม**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๓), หน้า ๗๔.

^{๕๒} พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ถ้ามองประเด็นหนึ่ง จะเห็นว่า การที่พุทธทาสภิกขุ มองสังคมนิยมว่าเป็นสภาวะธรรมชาติอย่างนั้น น่าจะเป็นการชี้ให้เห็นว่า สังคมนิยมเป็นสภาพธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง ที่อาศัยซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกัน สิ่งต่างๆที่อยู่ในสังคม ต้องอยู่ร่วมกันเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะธรรมชาติจัดให้มาอย่างนั้น คือให้ถือเอาส่วนสัดกันแต่พอดี คือกอบโกยไม่ได้^{๕๓} ท่านยังรวมความหมายกว้างไปถึงระบบของวัตถุด้วย เช่น ระบบการเคลื่อนที่ของดวงดาว เป็นต้น

เพราะว่าระบบการเคลื่อนที่ของดวงดาว มันก็เป็นระบบสังคมนิยม มีจักรวาล ซึ่งในจักรวาลนั้น จะมีพระอาทิตย์เป็นประธาน^{๕๔} มีดาวเคราะห์นั้นนี้ รวมทั้งโลกนี้ด้วย เป็นบริวาร มันจึงอยู่กันด้วยระบบสังคมนิยม เมื่อมันอยู่ด้วยกัน ดวงดาวแต่ละดวง ต่างทำหน้าที่ของใครของมัน แต่มันไม่บ้าที่จะชนกัน ซึ่งต่างกับสังคมนิยมของมนุษย์

ถ้ามองอีกประเด็นหนึ่ง เหมือนกับว่า พุทธทาสภิกขุ จะกล่าวว่า ระหว่างสังคมนิยมกับสังคมของดวงดาวต่าง ๆ นั้นแตกต่างกัน ระหว่างสังคมนิยมนั้นสามารถพูดคุยกันเข้าใจ รู้เรื่อง มีเหตุผล น่าจะมีการปกครองที่มีระบบมากกว่าระบบของดวงดาวต่างๆในจักรวาล

ส่วนในระบบของดวงดาวนั้นพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะว่า ดวงดาวต่าง ๆ นั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วดวงดาวนั้นไม่มีความรู้สึก ไม่มีจิตวิญญาณต่อการรับรู้สิ่งต่างๆเหมือนกับมนุษย์ แต่มันก็สามารถอยู่ด้วยกันในสังคมของมันได้ และต่างทำหน้าที่ของใครของมัน โดยไม่ขัดแย้งกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ระบบการปกครองของสังคมของดวงดาวในจักรวาลนั้น ยังมีการอยู่ด้วยกัน อยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งต่างจากสังคมของมนุษย์ โดยที่มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วมีเสรีภาพ มีความเข้าใจกัน พูดกันรู้เรื่อง ด้วยเหตุด้วยผล แต่กลับเกิดการทะเลาะกัน เอาเปรียบกัน เห็นแก่ตัว ต่อสู้ชิงดีชิงเด่นกัน ด้วยความเป็นใหญ่ เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่า ถ้าผู้วิจัยจะเห็นคล้อยตามกับแนวความคิดของพุทธทาสภิกขุ ที่ได้กล่าวไว้ ผู้วิจัยยกตัวอย่างเช่น ในระบบสังคมนิยมของมนุษย์ มีการอาศัยอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม ซึ่งในปัจจุบันเราเห็นได้ชัดเจน เช่น ในหมู่บ้านหนึ่งๆ หรือตำบลหนึ่งๆ จังหวัดหนึ่งๆ หรือแม้แต่

^{๕๓} พุทธทาสภิกขุ, สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา, หน้า ๖๔.

^{๕๔} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การงานที่เป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๒.

ประเทศหนึ่งๆนั้น ประกอบไปด้วยบุคคลหลายจำพวก ทั้งเป็นผู้ชาย หรือเป็นผู้หญิง ที่สำคัญมีทั้งสัตว์เดรัจฉานด้วย แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันกับมนุษย์ได้ ซึ่งสัตว์เดรัจฉานบางจำพวกก็สื่อสารกันรู้เรื่อง เข้าใจ สัตว์บางจำพวกก็ไม่สามารถสื่อสารกันรู้เรื่องในกลุ่มชนนั้นๆ คือ ในหมู่บ้านนั้นๆ หรือตำบลนั้นๆ จังหวัดนั้นๆ หรือแม้แต่ประเทศนั้นๆ แต่ก็สามารถอยู่ด้วยกันได้ เข้าใจกัน จึงทำให้พุทธทาสภิกขุ มีความเข้าใจว่าบางครั้ง สังคมของมนุษย์เหมือนกับสังคมของสัตว์ก็ได้

๔.๘.๑.๒ สังคมนิยมเหมือนกับสังคมของสัตว์ในส่วนอีกประเด็นหนึ่ง จะกล่าวถึงลักษณะสังคมนิยมธรรมชาตินี้ พุทธทาสภิกขุ มีความเห็นว่าเป็นอย่างเดียวกันกับสังคมของสัตว์ คือ อยู่ร่วมกัน พุทธทาสภิกขุ ยกตัวอย่างว่า

“เราดูนก จะเห็นมันกินอาหาร เฉพาะที่กระเพาะมีไว้ให้เท่านั้นแหละ มันเก็บเกินกว่านั้นไม่ได้ มันไม่มีขี้จาง คลงไปถึงมดแมลง มันก็ทำได้เพียงเท่านั้น ดูไปถึงต้นไม้ ต้นไม้ก็กินอาหาร กินน้ำได้เท่าที่ลำต้นมันมีอยู่ มันจะทำให้เกินนั้นไปไม่ได้ ฉะนั้นระบบที่ใครไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิของผู้อื่น ไม่กอบโกยอะไรของใครได้ นี่เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นได้โดยอัตโนมัติ จึงทำให้เป็นสังคมอยู่ได้และเป็นสังคมมาเรื่อยๆ จนมีต้นไม้มากมาย เสร็จภาพแห่งการกอบโกย ถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้นในรูปแบบของสังคมนิยม โดยน้ำมือของธรรมชาติเช่นนี้”^{๕๕}

เพราะฉะนั้นระบบสังคมนิยม ก็คือ การไม่สะสมส่วนเกิน ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า สปิรติหรือเจตนารมณ์ของสังคมนิยมนี้ คือ ธรรมะของธรรมชาติ ที่เป็นมาโดยธรรมชาติ ซึ่งเราจะมองเห็นว่า นี่เป็นความมุ่งหมายทางสังคมนิยม แต่ว่าโดยไม่รู้สีกตัว มีการปฏิบัติซึ่งไม่รู้สีกตัวมาแต่ที่แรกจนกว่าจะรู้สีกตัว คือ การที่ไม่เอาส่วนเกิน^{๕๖} ก็เท่ากับว่า มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกัน เข้าใจกัน ไม่ว่ากล่าวร้ายกัน เช่นฆ่ากัน จึงจะไม่เอาส่วนเกินมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกัน เพราะมนุษย์จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นกลุ่ม การไม่สะสมส่วนเกินก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า จะต้องให้

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๕ - ๖๖.

^{๕๖} พุทธทาสภิกขุ, *ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมใน ชัมมิกสังคมนิยม*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๒๐.

สังคมนาญย์เป็นเหมือนสังคมนาญของสัตว์ ซึ่งความหมายนั้นก็เป็นจริงตามทัศนะที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะเหล่านี้ว่า

การที่พุทธทาสภิกขุ มองว่า มนุญย์เป็นสัตว์สังคมนาญ^{๕๗} หมายความว่า สังคมนาญของมณุญย์นั้นเป็นสังคมนาญที่เป็นอย่างเดียวกันเหมือนสังคมนาญของสัตว์ เหมือนยกตัวอย่างของนกนั้น โดยธรรมชาติของนก เวลากินอาหาร มันจะเก็บไว้ที่กระเพาะของมันเท่านั้น มันจะเก็บเกินกว่านั้นไม่ได้ แม้แต่แมคหรือด้้นไม้ ก็กินอาหาร กินน้ำได้เท่าที่ลำต้นมันมีอยู่ มันจะทำให้เกิดนั้นไปไม่ได้ แม้ว่าสัตว์เช่นนก มันสามารถเก็บอาหารไว้ที่กระเพาะของมันได้ เลี้ยงลูกได้ อยู่รวมกันกับนกตัวอื่นๆ ได้ แต่ที่นกทำเหมือนกับสังคมนาญย์ไม่ได้ ก็คือ นกสามารถพูดเหมือนกับมณุญย์ไม่ได้ สื่อสารทางภาษากับมณุญย์ก็ไม่ได้ และไม่สามารถคิดได้ ไม่มีเหตุผลในการตัดสินใจเหมือนมณุญย์ เพราะฉะนั้นสังคมนาญของสัตว์จะเป็นอย่างเดียวกันกับสังคมนาญของมณุญย์ได้อย่างไร

ฉะนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า บุคคลนั้นมีพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น นาย ก จบประถมศึกษาปีที่ ๖ อ่านเรียนเขียนได้ ในขณะที่เดียวกัน นาย ข เรียนจบปริญญาตรี แต่อาศัยชอบศึกษาธรรม เข้าวัดรักษาศีล เราก็จะกล่าวว่า นาย ก ก็คงจะแย้งท่านพุทธทาสว่า สังคมนาญย์ จะเป็นสังคมนาญเหมือนกันกับสังคมนาญของดวงดาว สังคมนาญของสัตว์ ได้อย่างไร เขาก็แย้งไปด้วยเหตุที่ตนเรียนไม่สูง ไม่เข้าใจ มีปัญญาน้อย จึงไม่เข้าใจความหมายในส่วนนี้ เพราะฉะนั้น นาย ก ก็คงแย้งว่าไม่จริงที่ว่าสังคมนาญย์นั้นจะเป็นเหมือนดวงดาว เหมือนสัตว์ และยังกล่าวว่าพุทธทาสภิกขุ นั้นเพ้อฝัน ถ้าอย่างนั้น เมื่อกล่าวว่า สังคมนาญย์นั้นเป็นเหมือนสังคมนาญดวงดาว สังคมนาญของสัตว์ ถ้าเป็นเช่นนั้น มณุญย์คงจะลอยอยู่บนฟ้าได้อย่างสังคมนาญดวงดาว พูดกันรู้เรื่องเหมือนในสังคมนาญของสัตว์นั้น

อย่างไรก็ตาม ส่วนนาย ข นั้นซึ่งเป็นผู้สนใจในหลักธรรมอยู่แล้วสามารถเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เมื่อพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะอย่างนั้น ด้วยพื้นฐานศรัทธาในตัวพุทธทาสภิกขุ อยู่แล้ว สามารถรู้ความหมายเข้าใจ ว่าสังคมนาญย์นั้นเป็นเหมือนเดียวกันกับสังคมนาญของดวงดาว สังคมนาญของสัตว์ จึงศรัทธาในตัวของพุทธทาสภิกขุ ว่า เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการเปรียบเทียบให้เห็นได้ชัดเจน

^{๕๗} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ,การงานที่เป็นสุข, หน้า ๑๒๔.

นี่เป็นการมองธรรมชาติของพุทธทาสภิกขุ ด้วยปัญญาอันเฉียบแหลม ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา เพราะพุทธทาสภิกขุ มองให้เป็นสังคมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสังคมของธรรมชาติด้านวัตถุ ธรรมชาติของสัตว์ คือมันอยู่ร่วมกัน โดยไม่ขัดแย้งกัน ไม่ล่วงล้ำสิทธิของกันและกัน พุทธทาสภิกขุ มองตัวธรรมชาตินี้ เป็นตัวของธรรมสัจจะ คือ เป็นตัวแท้จริงของธรรม นั้นหมายความว่า จะมองเป็นธรรมก็ได้ มองเป็นธรรมชาติก็ได้ เพราะเป็นตัวเดียวกัน ตัวแท้ตัวจริงของธรรมชาตินั้น ก็เป็นสังคมนิยม คือว่ามันไม่มีอะไรที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มันต้องอาศัยกันและกัน ไม่มีแผ่นดิน ต้นไม้จะอยู่ได้อย่างไร หรือ ไม่มีต้นไม้ แผ่นดินจะอยู่ได้อย่างไร หรือน้ำจะมีได้อย่างไร ถ้าไม่มีต้นไม้ ไม่มีแผ่นดิน ^{๔๘} หรือว่าในคนๆหนึ่งนั้นก็มีการรวมกันของสังคมนิยม คือ ต้องมีอะไรหลายๆส่วน อย่างทำงานสัมพันธ์กัน อย่างที่จะแยกกันไม่ได้ เรื่องนี้พวกที่ได้เล่าเรียนมาในทางสรีรศาสตร์หรือการแพทย์การหมอก็รู้เรื่องดี ตาก็เนื่องกับหู หูก็เนื่องกับจมูก จมูกก็เนื่องกับปาก ไม่มีอะไรที่จะแยกอยู่ตามลำพังได้ อวัยวะใหญ่ๆน้อยๆทั้งหลายต้องร่วมกันทำงาน ทำหน้าที่ได้ถูกต้องตามธรรมสัจจะของสิ่งประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายจึงจะอยู่ได้ ฉะนั้นวิญญูณแห่งสังคมนิยมมีอยู่ในตัวคนทุกคน ^{๔๙} ส่วนในหมู่สังคมนิยมเองมันก็ยังแข่งฆ่ากันเพราะมีหลายแบบ แต่ถ้าเป็นความถูกต้องตามธรรมสัจจะของธรรมชาติแล้ว มันจะมีแต่เพียงแบบเดียวก็เลยไม่รู้ว่าฆ่าใคร เพราะไม่มีข้อขัดแย้ง ^{๕๐} พุทธทาสภิกขุ จึงเสนอรูปแบบการปกครองขึ้นมา เพราะสาเหตุที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมแล้ว ไม่เข้าใจกัน เห็นแก่ตัว เอาเปรียบซึ่งกันและกัน พุทธทาสภิกขุ จึงเสนอว่า ต้องเลือกบุคคลหนึ่ง ที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นตัวแทนของคนทั้งหลาย ขึ้นมาปกครอง คือ เป็นผู้อยู่เหนือสูงสุดของคนทั้งหลาย แบบธรรมราชา ที่มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว

๔.๘.๑.๓ ผู้ปกครองแบบ ธรรมราชา คำว่า ผู้ปกครอง พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะว่า การเกิดขึ้นของผู้ปกครองนั้น ก็เนื่องมาจาก ความเห็นแก่ตัวของคนในสังคมที่ไม่มีคุณธรรม จึงต้องมีผู้ปกครองมาทำหน้าที่ตัดสินลงโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิด ผู้ปกครองคน

^{๔๘} ปรีชา ช่างขวัญยืน,ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓.

^{๕๐} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมิกสังคมนิยม, หน้า ๘๘-๑๐๑.

แรกที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า มหาสมมติ คือ คนส่วนใหญ่เลือกให้เป็นผู้ปกครอง ต่อมาเกิดบุคคลที่ทำให้สังคมพอใจให้เป็นคนแรกในโลก จนประชาชนเปล่งเสียงว่า พอใจ พอใจ บุคคลนี้สังคมเรียกว่า ราชูปถัมภ์ เรียกว่า เกิดระบบสังคมขึ้นเป็นครั้งแรก^{๖๑} คือ พระราชาที่ทำการประโชชน์แก่สังคม ประชาชนจึงเกิดความพอใจ

ด้วยเหตุนี้ ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ จึงเสนอรูปแบบการปกครอง ในสังคมแบบระบบเดียว คือ ผู้นำด้านการปกครอง จะต้องใช้อำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว คือ รูปแบบการปกครองแบบธรรมราชาเพียงคนเดียว ในหนังสือของท่าน วิศิษฐ์ วังวิญญู ได้เขียนไว้เกี่ยวกับเรื่อง การนำเสนอรูปแบบการปกครองแบบธรรมราชาของพุทธทาสภิกขุ ว่า

การที่พุทธทาสภิกขุ ให้หาธรรมราชาเพียงคนเดียว แล้วให้อำนาจเด็ดขาด สังคมนิยมที่จะเกิดตามมา เหตุที่ต้องใช้อำนาจเผด็จการก็เพราะคนส่วนใหญ่ยังไม่ดีนั่นเอง แต่ถ้าคนไม่ดีจะทำอย่างไร คนที่ไม่ดีจึงจะเลือกคนดีหรือรู้จักเลือกคนดี^{๖๒} จึงเป็นเหตุผลดังกล่าวที่พุทธทาสภิกขุ ต้องเสนอให้แสวงหาผู้ปกครองที่เป็นธรรมราชาและให้อำนาจเผด็จการแก่ผู้ปกครองที่ตั้งอยู่ในธรรม

๔.๘.๑.๔ ผู้ปกครองแบบธรรมราชา กับการใช้อำนาจในการปกครอง พุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะว่า^{๖๓} การหาผู้ปกครองที่มีธรรมเพียงคนเดียวนั้น ย่อมหาได้ง่ายกว่าการที่จะให้ผู้อยู่ได้ปกครองซึ่งคนจำนวนมากมีธรรม นอกจากจะเสนอหลักทศพิธราชธรรมแล้ว ยังได้อ้างเรื่องในจักรวัตติสูตร แสดงถึงธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งได้ให้ความเห็นว่า คนในสมัยโบราณมีการปกครองโดยอาศัยธรรม มีธรรมเป็นธงชัย นอกจากนั้นยังได้เสนอหลักธรรมของผู้ปกครอง โดยอาศัยหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ อคติ ๔ สังคหวัตถุ ๔ อธิปไตย ๓ ศิล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เพราะเป็นหลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องนำไปยึดถือปฏิบัติในการปกครอง ซึ่งหลักธรรมที่กล่าวนี้ เป็นธรรมที่อยู่กับสังคมพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า ชัมมิกสังคมนิยม

^{๖๑} พุทธทาสภิกขุ, สังคมนิยมตามหลักแห่งศาสนาในชัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๗๐.

^{๖๒} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส, หน้า ๑๗.

^{๖๓} ชลธิ์ ชังตรง, “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๓, หน้า ๕๗.

ฉะนั้น คำว่า ธัมมิกสังคณินิยมนั้น คือ สังคณินิยมที่ประกอบด้วยธรรม^{๖๔} ธรรมที่ว่านี้ พุทธทาสภิกขุ ถือว่า เป็นคุณสมบัติของผู้ปกครอง หรือพระราชา ซึ่งท่านเรียกว่า พระราชาที่มี ทศพิธราชธรรม พระราชาอย่างนี้ มีศัพท์เรียกกันโดยทั่วไปว่า ธรรมราชา พุทธทาสภิกขุ กล่าว เรื่องพระราชาที่มีทศพิธราชธรรมไว้ดังนี้

พระราชาที่มีทศพิธราชธรรมนั้น คือ สังคณินิยมที่เต็มรูป อยู่ในรูปเผด็จการ ทำอะไร ได้รวดเร็ว เช่น พระเจ้าอโศก หรือพระราชาอื่นที่อาจเคยมีมาแล้ว แม้ในประวัติศาสตร์ของชน ชาติไทยเรา แต่ไม่มีใครสนใจอย่างเช่น พระเจ้ารามคำแหง นี้ไปดูเถาะจะเป็นเผด็จการหรือไม่ เป็น เป็นสังคณินิยมหรือไม่เป็น ถ้าดูให้ดีจะเห็นว่ากลายเป็นสังคณินิยมอย่างที่เราไม่เคย คาด ฝัน แล้วได้ทำกันอย่างพ่อแม่ปกครองลูกอะไรเช่นนี้ นี่ควรจะกลับมาอีก อย่าไปอวดดีหรือไป คลั่งไคล้เสรีประชาธิปไตย อย่างมีตัวกู ของกู^{๖๕}

ฉะนั้น พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึง ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรม หมายความว่า ผู้ปกครอง ต้องปกครองด้วยความเป็นธรรม เป็นธรรมราชา เช่น พระเจ้าอโศก เป็นต้น เมื่อ พระพุทธศาสนายุคาล่วงได้ประมาณ ๒๐๐ ปีเศษ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ครอบครอง อาณาจักรอันกว้างขวางในอินเดีย พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ปฏิญาณพระองค์ เป็นพุทธศาสนูปถัมภกยกพระพุทธศาสนาเป็นประธานสำหรับประเทศเป็นครั้งแรก พวก เดียรถีย์เห็นภิกษุสงฆ์ได้รับพระราชทานพระราษูปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นสุข สำราญ ก็พากันปลอมตนเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อแสวงหาลาภสักการะ จึงได้ เกิดการรังเกียจแตกวิวาทกันขึ้นในสังฆมณฑล พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงอาราธนาพระ โมคคัลลิตบุตรตีสตะเถระให้เป็นประธาน พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จัดทำสังคายนาขึ้นที่เมือง ปาตลีบุตร เมื่อ พ.ศ.๒๑๘ วางระเบียบพระธรรมวินัยให้รวมลงเป็นลัทธิอย่างเดียวกัน สังฆมณฑลจึงได้ประดิษฐานเรียบร้อยสืบต่อมา

ผู้วิจัย จึงกล่าวได้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างเห็น ได้ชัดเจน จึงมีหลักฐานที่ปรากฏในหลักจารึกเสาคินแห่งหนึ่งนำมายืนยันว่า พระเจ้าอโศก เป็นผู้ปกครองโดยธรรม กล่าวคือ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ประกาศตนเป็นผู้ปกครองแผ่นดิน

^{๖๔} พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคณินิยม, หน้า ๕๗.

^{๖๕} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลง กรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๘.

โดยธรรม ทรงปกครองอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาล เพราะแผ่นดินและหลักศิลาจารึกของ
พระองค์แพร่กระจายไปทั่วอินเดีย ฉะนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนา
และยึดมั่นอยู่ในธรรมมากน้อยแค่ไหน คุณได้จากข้อความที่สลักไว้ในเสานหินที่ต้นหนึ่ง ซึ่งแปล
เป็นภาษาอังกฤษว่า

For this is my principle:

To protect through Dharma

To administer affairs according to Dharma

To please the people with Dharma

To guard the empire with Dharma.

นี่คือกฎของเรา

เราจะปกป้องประชาชนโดยธรรม

เราจะบริหารบ้านเมืองโดยธรรม

เราจะทำให้ประชาชนมีความสุขด้วยธรรม

เราจะป้องกันอาณาจักร โดยธรรม ^{๖๖}

กล่าวได้ว่า การที่พระราชาทรงไว้ซึ่งธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นในทุกระบบ และพระ
เจ้าอโศกมหาราชนั้น เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากต่อพระพุทธศาสนาตามที่ได้เห็น
ข้อความที่สลักไว้ในเสานหินนั้น จึงทำให้เกิดความเข้าใจว่า ธรรมราชาจะต้องเป็นการปกครอง
แบบรวบอำนาจ แต่ต้องตั้งอยู่ในธรรม เช่น ตั้งอยู่ในหลักของทศพิธราชธรรม ซึ่งหลวงพ่
พุทธทาสภิกขุ ได้พูดถึงพระราชามีทศพิธราชธรรมว่า

ถ้าคนดีเผด็จการนั้นแหละยิ่งดี ถ้าคนเลวก็ใช้ไม่ได้แล้ว เมื่อระบบสังคมนิยมดี มันต้อง
มีเครื่องมือเป็นเผด็จการ พระราชาที่มีทศพิธราชธรรม จะเป็นผู้เผด็จการที่ดีที่สุดเลย ^{๖๗}

ตามที่พุทธทาสภิกขุ กล่าวอย่างนั้น ไม่ได้พูดถึงหลักกฎหมาย แต่พูดเลยไปถึงการ
ลงโทษ ^{๖๘} เพราะองค์ประกอบที่สำคัญของรัฐคือกฎหมาย ซึ่งรัฐที่ดีจะต้องมีกฎหมายที่ชัดเจน

^{๖๖} ธนพล จาคใจดี,ดร., คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศอินเดีย,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม,๒๕๔๘),หน้า ๓๕.

^{๖๗} ปรีชา ช้างขวัญยืน,ธรรมรัฐ-ธรรมราชา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
,๒๕๔๒),หน้า ๒๐๐.

^{๖๘} ปรีชา ช้างขวัญยืน,ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส, หน้า ๔๕.

และเป็นธรรม จะต้องมิใช่เหตุผลซึ่งแสดงความชอบธรรมของกฎหมายของรัฐ พุทธทาสภิกขุ นั้นจะเสนอ ในเรื่องของการใช้อำนาจแบบเผด็จการ โดยผู้ปกครองต้องมีอำนาจเหนือกว่าคนทั้งหลาย เพราะท่านใช้อำนาจของธรรมราชา เช่น การลงโทษในรูปแบบที่เรียกว่า การลงพรหมทัณฑ์ หรือการคว่ำบาตร ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ไม่ได้กับรัฐ แม้ว่าจะใช้ได้ ในสังคมสงฆ์ก็ตาม แต่การลงโทษอย่างนี้จะนำมาใช้ในทางสังคมเล็กได้ แต่ถ้าเป็นสังคมใหญ่ๆ ก็คงใช้ไม่ได้ผล

เพราะว่าพุทธทาสภิกขุ จะเน้นที่ตัวผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองดี มีคุณธรรม มีความรู้ ความฉลาด สามารถปกครองคนหมู่มากได้ แต่ผู้ปกครองนั้นต้องใช้ระบบเผด็จการเข้ามาช่วย ในการปกครอง และพระราชา หรือ ผู้ปกครองนั้นต้องมีหลัก ทศพิธราชธรรมดังกล่าว หลวงพ่อพุทธทาสกล่าวว่า เป็นสังคมนิยมและเป็นสังคมเผด็จการ ที่ว่าเป็นสังคมนิยม คือเป็นผู้ทำเพื่อผู้อื่น เป็นผู้ทำหน้าที่ให้เกิดการเฉลี่ยส่วนเกิน จัดการเอารัดเอาเปรียบกัน ส่วนที่ว่าเป็นเผด็จการ ก็คือทำการโดยเด็ดขาดและโดยทันทีเพื่อให้เกิดผลอย่างรวดเร็ว^{๖๙}

เพราะฉะนั้น จากทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ที่กล่าวถึง อำนาของนักปกครองแบบเผด็จการ เมื่อว่าโดยภาพรวมกว้างๆ พอกล่าวสรุปได้เป็น ๒ ประการคือ

๑. การมีผู้ปกครองคนเดียวบริหารประเทศโดยไม่จำเป็นต้องขอความเห็นชอบจากประชาชน

๒. ประชาชนถูกจำกัดสิทธิ ไม่อาจทำตามใจปรารถนาได้ทุกอย่าง^{๗๐}

ผู้ปกครองแบบเผด็จการตามความคิดของพุทธทาสภิกขุ ต้องเผด็จการที่ยึดตัวธรรมเป็นแกนกลางในการปกครอง โดยให้ทัศนะว่า “เราจะใช้กำลังอาวุธ เผด็จการลงไป มันก็อาจจะเร็ว เพราะว่ามันไม่มีเหตุผล ไม่มีรากฐานที่ดี มันมีอยู่อย่างเดียวคือ ต้องใช้กำลังของธรรมนั่นเอง ใช้กำลังของธรรมะนั้นแหละจะปฏิวัติโลกจึงจะดีกว่าการใช้อาวุธ”^{๗๑}

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๒.

^{๗๐} ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์, ท่านพุทธทาสกับธรรมิกสังคมนิยม ใน พุทธทาสกับคนรุ่นใหม่ : เมื่อคนหนุ่มสาวถามถึงรากของความเป็นไทย, หน้า ๖๖-๖๗. อ้างใน ชลธิ์ ยังตรง, “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๓. หน้า ๑๐๓.

^{๗๑} พุทธทาสภิกขุ, เสลธรรมกับมนุษยโลก, คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ณ ลานหินโค้ง เขิงเขาพุทธทอง สวนโมกขพลาราม ไชยา ระหว่าง ๑ มกราคม – ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐), หน้า ๔๓๓.

จะอย่างไรก็ดี การที่พุทธทาสภิกขุ ให้ความเห็นเช่นนี้ ก็เพราะพุทธทาสภิกขุ อยากจะเห็นนักปกครองที่สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างรวดเร็ว ทนต่อเหตุการณ์ ทำให้รูปแบบการปกครองดำเนินไปได้ให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น และการวินิจฉัยสั่งการของผู้ปกครองนั้นจะต้องรวดเร็วและเน้นความสงบสุขของสังคม โดยให้สังคมได้รับประโยชน์มากที่สุด โดยเฉพาะที่สำคัญนักปกครองจะต้องมีศีลธรรม มีคุณธรรม ทรงเป็นธรรมราชาที่เคารพธรรม ต่อระบบของการปกครองเป็นหลัก จะต้องยึดหลักการปกครองด้วยธรรมราชา คือ หลักทศพิธราชธรรม เป็นหลักประชาชนในสังคมจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข บ้านเมืองก็สงบสุข เพราะมีผู้นำตั้งอยู่ในหลักธรรม ความถูกต้องดีงาม เป็นต้น

๔.๘.๑.๕ ข้อดี ข้อเสียของอำนาจอธิปไตย พุทธทาสภิกขุ เห็นว่า เผด็จการเป็นสิ่งที่ดี เมื่อผู้เผด็จการเป็นผู้มีธรรมะ ท่านได้ให้เหตุผลไว้ดังนี้

เมื่อประกอบอยู่กับธรรมแล้วก็เผด็จการได้ ดังนั้นประเทศเล็กๆ โดยเฉพาะควรจะเป็นระบบประชาธิปไตยชนิด รัชมิกสังคมนิยม และเผด็จการ ไม่อย่างนั้นมันจะคลานงุ่มง่าม แล้วมันก็จะวินาศในที่สุดก็ได้ เพราะผ่าตัดไม่ทัน การผ่าตัดนี้มีระยะนิดเดียว ถ้าไม่ทันเวลาก็ต้องตายแน่^{๗๒}

เมื่อกล่าวถึง เหตุผลของการเป็นสังคมนิยมตามที่กล่าวในข้อความข้างต้นมีอยู่ ๓ ประการ คือ ความมีรากฐานจากธรรมหนึ่ง ความรวดเร็วหนึ่ง และความทันการณ์หนึ่ง เหตุผลดังกล่าวมีข้อควรพิจารณาดังนี้

๑. ความมีรากฐานมาจากธรรม พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ผู้ปกครองต้องมีธรรมในการปกครอง ถือว่าเป็นข้อดี ถ้าเกิดว่าผู้ปกครองนั้นตั้งอยู่ในธรรม เอาหลักธรรมไปใช้ในการปกครอง

แต่ข้อเสียที่ตามมา พุทธทาสภิกขุ ไม่ได้กล่าวไว้ ก็คือ เมื่อผู้ปกครองที่คนส่วนมากยอมรับ และมอบอำนาจให้เป็นใหญ่ในการปกครอง แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ปกครองเมื่อมีอำนาจแล้ว ไม่นำเอาหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง เหมือน ตำรวจมีอำนาจ เท่ากับว่าเป็นผู้ถือกฎหมายอยู่ในมือ แต่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย แล้วใช้กฎหมายนั้นเป็นเกะกำบังตัวเองในการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม จะถือว่าผู้ปกครองเป็นผู้ที่ดีเลิศได้อย่างไร

^{๗๒} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส, หน้า ๕๔.

๒. ความรวดเร็ว หรือทันการณ์ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีตามที่พุทธทาสภิกขุ เสนอว่าจะต้องใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการด้วย ซึ่งทำให้ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง ทำให้สังคมก้าวหน้าเท่าทันกับประเทศอื่น เรื่องนี้ผู้วิจัยเองเห็นด้วยตามทัศนะของ หลวงพ่อพุทธทาส

ถ้าเรามามองข้อเสียในอีกแง่มุมหนึ่งของพุทธทาสภิกขุ ก็เห็นได้ว่า ความเร็วบางครั้งก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้ อย่างผู้วิจัยยกตัวอย่างให้เห็นในเรื่องของสนามบินสุวรรณภูมิ กล่าวคือ ผู้บริหารระดับสูง หรือรัฐบาลนั้น ต้องการอยากจะทำให้สนามบินสุวรรณภูมิ สร้างเสร็จอย่างรวดเร็ว อย่างกำหนดว่า ต้องเสร็จภายในระยะเวลา ๒ ปี เพราะฉะนั้นจะทำให้ด้วยวิถีทางอย่างไรก็ได้ ขอให้เสร็จตามกำหนดในระยะเวลา ๒ ปี ด้วยการใช้อำนาจแบบเผด็จการทุกอย่าง หรือบางครั้งไม่นึกถึงคุณค่าของ คุณธรรม จริยธรรมในการปกครอง หรือตัวบทกฎหมายต่างๆ เมื่อผลออกมาก็ปรากฏว่า การสร้างสนามบินสุวรรณภูมินั้น เกิดปัญหาขึ้น งานไม่สมบูรณ์ ดินเกิดรอยร้าวขึ้น เนื่องจากใช้วัสดุต่างไม่ได้มาตรฐาน มีการโกงกินกันเป็นทอดๆ ตามที่เป็นข่าว

เพราะฉะนั้น จึงเกิดปัญหาขึ้น เพราะผู้นำด้านการปกครอง ขาดความชอบธรรมทางการเมือง หมายความว่า ผู้นำด้านการปกครองนั้นไม่ตั้งอยู่ในธรรม และไม่ปฏิบัติตามธรรมในการปกครอง ถ้าผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม ปฏิบัติตามธรรม ทรงเป็นธรรมราชาที่เคารพธรรมตามที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวเอาไว้ ก็จะเป็นการดีอย่างมาก ในส่วนนี้เห็นด้วยกับพุทธทาสภิกขุ

จะอย่างไรก็ตาม แม้แต่พระพุทธเจ้า อาจเผด็จการได้ในแง่ความถูกต้องของพระพุทธศาสนา เพราะพระองค์ไม่มีวันผิดในเรื่องนี้ แต่พระภิกษุซึ่งไม่ใช่พระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลชั้นสูงยังผิดในเรื่องศาสนาได้ จึงเป็นเผด็จการในเรื่องนี้ไม่ได้ เพราะอาจใช้อำนาจเผด็จการผิดๆ ผู้ปกครองรัฐนั้น เราไม่อาจแน่ใจว่าใครเป็นธรรมราชาโดยบริสุทธิ์และมีความรู้สมบูรณ์ เผด็จการของบุคคลเช่นนั้นก็อาจผิดได้ เผด็จการจึงไม่ใช่วิธีการที่ดี แม้ผู้เผด็จการจะมีใจเป็นธรรม แต่ก็อาจใช้อำนาจผิดทั้งๆ ที่ตั้งใจดีก็ได้ เผด็จการเป็นวิธีการที่ปราศจากการตรวจสอบตัวมันเอง แต่เป็นวิธีที่มีพลัง ^{๓๑}

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๕.

เพราะฉะนั้น ถ้าใช้อำนาจเป็นธรรม ด้วยหลักของเผด็จการตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยเห็นว่า ไปได้ถูกต้อง รวดเร็วและเป็นประโยชน์ต่อรัฐ ประเทศของตน ประชาชนในสังคมก้าวหน้า มีความรู้ฉลาด เพราะผู้นำมีวิสัยทัศน์ กว้างไกล เหมือนอย่างสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ดี ยังมีจุดบกพร่องอยู่เหมือนกัน ถ้าเกิดว่า ผู้นำด้านการปกครองใช้อำนาจเผด็จการเหมือนพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ ถ้าเกิดว่าผู้นำนั้นไม่ตั้งอยู่ในธรรม โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม และหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับนักปกครองในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมของนักปกครอง ถ้าตั้งอยู่ในธรรมด้วย ปกครองระบบเผด็จการด้วย คงจะดำเนินไปได้ด้วยดี ตรงกันข้าม ถ้าเกิดว่าปกครองไปผิดทางก็ดังลงเหวอย่างเดียวเหมือนกับรถที่ไม่มีห้ามล้อ ลักษณะอย่างนั้น

พุทธทาสภิกขุ มองข้อเสียของเสรีภาพ และมองข้อดีของเผด็จการ แต่ท่านยังไม่ได้มองข้อเสียของเผด็จการ และข้อดีของเสรีภาพ เพราะท่านมองโลกในแง่ดีเกินไปที่ว่าจะหาธรรมราชาได้และธรรมราชาจะใช้เผด็จการนำไปสู่จุดหมายได้เร็ว อย่างพระพุทธเจ้าเองพระองค์ก็ทรงให้อำนาจแก่สงฆ์ ไม่ได้ให้อำนาจแก่พระภิกษุองค์ใดโดยเฉพาะ ซึ่งก็แสดงว่าพุทธทาสภิกขุ ไม่เห็นด้วยกับเผด็จการ เพราะในภายหน้า หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้วพระภิกษุส่วนมากไม่ใช่พระอริยบุคคล การตัดสินใจโดยสงฆ์จะเป็นอันตรายน้อยกว่าเผด็จการ เพราะมีการตรวจสอบ^{๓๔} เพราะฉะนั้น ในบางประเด็นคงไม่เห็นด้วยกับพุทธทาสภิกขุ ที่ว่า จะต้องใช้อำนาจรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ คือให้อำนาจแก่ผู้ปกครองเป็นฝ่ายเดียว ถ้าอย่างนั้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เขาคงใช้อำนาจเผด็จการในการปกครอง จนกระทั่งถึงปัจจุบันแล้ว ถ้าเกิดว่าระบบการปกครองนี้ดี

ส่วนที่เห็นด้วยกับพุทธทาสภิกขุ ก็คือ เป็นความปรารถนาดีของท่านที่อยากทำให้สังคมก้าวหน้าเป็นธรรม โดยผู้ปกครองต้องตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ มีใจเป็นกลางในการบริหารบ้านเมืองด้วยความชอบธรรม และที่สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ผู้ปกครองนั้น ต้องมีจริยธรรม คือ เป็นวิชาชีพของผู้ปกครองด้วย

๔.๕ ทัศนะของปรีชา ช้างขวัญยืน

รูปแบบการปกครอง ตามทัศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืนนั้น ในส่วนนี้เขาได้กล่าวเกี่ยวกับการปกครองของสังคมสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยเองได้นำเอาแนวคิดด้านการปกครองของ

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๐.

สังคมสงฆ์ตามทัศนะของปรีชา ช้างขวัญยืน มาวิเคราะห์ คือ ระบบปกครองของสงฆ์ของพระพุทธองค์เป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จะได้นำมาพิจารณาต่อไปตามลำดับ

๔.๕.๑ ระบบการปกครองของสงฆ์กับความเป็นประชาธิปไตย

สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสังคมของฆราวาสทั่วไป กล่าวคือนอกจากภิกษุทุกรูปจะต้องประพฤติปฏิบัติตน ให้เคร่งครัดตามหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้ว ยังต้องปฏิบัติตนให้เป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของฝ่ายอาณาจักรอีกด้วย^{๗๕} หรือแม้แต่พระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้พระภิกษุทุกรูปปฏิบัติตาม อย่างพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่คณะสงฆ์มีพระอานนท์เถระเป็นประธานว่า

“พระธรรมวินัย ที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๗๖}

ในสังคมสงฆ์จึงมีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของภิกษุแต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หากสงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยใหม่ไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินจากกิเลสต่างๆทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์ได้วางหลักการปกครองออกเป็น ๓ ประการ คือ ด้านนิติบัญญัติ ด้านการบริหาร ด้านตุลาการ

เพราะฉะนั้น ตามที่กล่าวมาอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ว่า การแบ่งแยกอำนาจออกเป็นสามฝ่ายมีอยู่จริงในพระพุทธศาสนา แต่การแบ่งอำนาจทำนองเดียวกันนี้ก็มิได้อยู่ในระบอบการปกครองอื่นๆที่มีใช้ประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยของการแบ่งแยกอำนาจในระบอบประชาธิปไตยนั้น อยู่ที่การคานอำนาจระหว่างกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับความปลอดภัยจากรัฐ และควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งประชาชนเป็นผู้บัญญัติ ลำพังการแบ่งแยกอำนาจจะถือว่าเป็นลักษณะประชาธิปไตยไม่ได้ หากแต่เป็นความจำเป็นทางสังคมที่จะต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์การทำตามกฎหมายและการตัดสินใจด้วยกฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ทุกสังคม

^{๗๕} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๔๕.

^{๗๖} ที.มหา. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๔.

ฉะนั้น การที่จะตัดสินว่าการแบ่งอำนาจเช่นนี้ แสดงความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืนกล่าวว่า ต้องดูลักษณะอื่นประกอบ ไม่ว่าจะเป็นด้านนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาพิจารณาเป็นลำดับไป

๔.๕.๒ อำนาจนิตินิติบัญญัติ

ในส่วนที่ว่าด้วยอำนาจนิตินิติบัญญัตินั้น เป็นแม่บทของพระพุทธศาสนา คือ การบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงทำในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ สงฆ์ทั้งปวงมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ ทรงมีวัตถุประสงค์ในการตราบัญญัติ ที่เรียกว่าพระวินัย ซึ่งเป็นเหมือนกฎหมายในทางคฤหัสถ์โลก^{๓๓} ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อสังคมสงฆ์ โดยเฉพาะ และมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ ในประเด็นที่อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ให้ทัศนะว่าจะนำเอาข้อบัญญัติทางพระวินัย มาใช้เป็นกฎหมายของสังคมทั่วไปไม่ได้ ยิ่งสังคมที่สลับซับซ้อนและกว้างขวางอย่างในปัจจุบันยิ่งใช้ไม่ได้ ในส่วนนี้เราจะต้องพิจารณาจากหลายประเด็นซึ่งประกอบไปด้วย

๑. วิธีบัญญัติพระวินัย แม้ว่าจะทำอย่างเปิดเผย คือ ต่อหน้าสงฆ์ ต่อหน้าวัดและบุคคลที่เป็นเหตุให้บัญญัติพระวินัย และบัญญัติด้วยความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่า เป็นพุทธบัญญัติมิใช่พระสังฆบัญญัติ ซึ่งโดยวิธีการแล้ว ไม่ต่างกับการบัญญัติกฎหมายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นคือ อำนาจมิได้อยู่ที่สงฆ์ แล้วสงฆ์ใช้อำนาจนั้นบัญญัติพระวินัย หากนำวิธีการเช่นนี้มาใช้ในสังคมก็เท่ากับขาดลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย คือ ประชาชนปกครองตนเอง^{๓๔}

ในประเด็นนี้ ก็เท่ากับว่า วิธีบัญญัติพระวินัยของพระพุทธองค์นั้น แม้ทำอย่างเปิดเผย คือ ต่อหน้าสงฆ์ จึงกลายเป็นข้อบัญญัติทางวินัยเกิดขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่พุทธบัญญัติซึ่งสงฆ์หมู่มาไม่มีความคิดเห็นร่วมในการออกบัญญัติพระวินัย ถือว่า เป็นลักษณะทางประชาธิปไตยไม่ได้ เหมือนกับประชาชนมอบอำนาจให้แก่บุคคลใดนั้น ยังหานับเป็น

^{๓๓} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ), พระพุทธศาสนากับการปกครองระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลตตินั่ม (๒๕๔๕) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^{๓๔} ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔.

ประชาธิปไตยเสมอไปไม่”^{๒๕} เพราะประชาธิปไตยจะต้องมีความเห็นร่วมกัน พร้อมใจกันในการออกเสียงในสังคมนั้นๆจึงจะเป็นประชาธิปไตยได้

จากที่อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่า จะนำเอาข้อบัญญัติทางพระวินัยมาใช้เป็นกฎหมายของสังคมทั่วไปไม่ได้ ยิ่งสังคมที่สลับซับซ้อนและกว้างขวางอย่างในปัจจุบันยิ่งใช้ไม่ได้ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การบัญญัติพระธรรมวินัย คือ พระพุทธเจ้าที่พระองค์เป็นผู้ค้นพบ แล้วนำออกมาเผยแผ่ให้ภิกษุด้วยกัน ได้ยึดถือปฏิบัติ โดยที่พระองค์ยังไม่ได้ให้ภิกษุรูปอื่นร่วมออกแสดงความคิดเห็นด้วย ด้วยสาเหตุอย่างนี้จึงทำให้อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่าจะเป็นลักษณะประชาธิปไตยไม่ได้ เพราะการบัญญัติอยู่ที่พระองค์เพียงพระองค์เดียว หรืออีกประเด็นหนึ่งผู้วิจัยคิดว่า คงไม่แปลกแม้จะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็น ก็คงไม่มีผลอะไรกับการนำไปปฏิบัติ เนื่องจาก พระองค์เป็นผู้ทรงค้นพบพระธรรมวินัยเป็นองค์แรก ก็เท่ากับว่าพระองค์เป็นเจ้าของพระธรรมวินัย แต่พระองค์ไม่เก็บไว้เพื่อปฏิบัติไว้แต่เพียงพระองค์เดียว ยังเปิดเผยขุมทรัพย์อันมีค่าแก่ชาวโลก โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่ควรนำไปยึดถือปฏิบัติ แสดงถึงการปกครองที่พระองค์ยึดรูปแบบนิติบัญญัติเหมือนฝ่ายอาณาจักร แต่เป็นรูปแบบที่มั่นคงกว่ารูปแบบทางโลก

๒. การที่ถือว่าพระวินัยเป็นสิ่งที่ดีและเป็นความชอบธรรม ก็โดยเป็นการมองโลกแบบพุทธ คือเข้าใจชีวิตและจุดหมายในการดำเนินชีวิตแบบพุทธและวินัยดังกล่าว สนับสนุนการดำเนินชีวิต ด้วยเหตุนี้ถือว่า พระพุทธองค์เป็นผู้ตรัสรู้ ประกอบด้วยเมตตาคุณ พระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณ เป็นธรรมราชาองค์แรกในหมู่สงฆ์ พระวินัยที่ทรงบัญญัติจึงเป็นธรรม

ด้วยเหตุนี้ จะนำไปเปรียบเทียบกับการใช้อำนาจนิติบัญญัติในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ เพราะในระบอบนั้นการที่ประชาชนต้องรักษานิติบัญญัตินี้ไว้ ก็เพราะความไม่มั่นใจ ความไม่ไว้วางใจ ความกลัวว่ารัฐจะเบียดเบียนประชาชนได้ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน จึงให้ความเห็นว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็เป็นการออกกฎหมายเองเพื่อคุ้มครองตนเอง จากการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร ระบอบการปกครองดังกล่าว ผู้ปกครองอาจไม่เป็นธรรมได้ แต่เหตุผลนี้ใช้

^{๒๕} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๑.

ไม่ได้ ซึ่งจะมีการใช้อำนาจเพื่อออกกฎหมายคุ้มครองผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง ด้วยเหตุนี้จึงต้องคืนอำนาจให้กับประชาชน

ในประเด็นนี้ผู้วิจัย มีความเห็นว่า แม้อำนาจนิติบัญญัติจะนำไปเปรียบเทียบกับระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ได้ นั่น การมองของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน คงจะให้ความหมายเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนทางธรรม กับส่วนของทางโลก ผู้วิจัยเห็นว่า ถ้าเป็นการมองทางธรรมนั้น ก็คงไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบได้ เพราะทางธรรมเป็นหลักธรรมวินัย ที่ทุกคนนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติได้ แต่ถ้ามองแบบทางโลกในฝ่ายนิติบัญญัติ ก็คงเป็นประชาธิปไตยได้ เนื่องจากการออกกฎหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองตนเอง โดยฝ่ายที่มีเสียงข้างมาก เป็นที่ยอมรับได้ แต่อย่างไรก็ดีก็ยังถือว่ายังไม่มั่นคง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อรูปแบบของกฎหมายไม่สมบูรณ์ ซึ่งต่างกับหลักนิติบัญญัติ ทางธรรม คือ กฎพระธรรมวินัย ที่มั่นคง เป็นหลักประจำโลก สามารถนำไปปฏิบัติได้ และอยู่คู่โลกไว้แล้วใครจะค้นพบ ไม่มีวันเสื่อมสูญไป

๓. ในส่วนข้อดีทางสังคม ที่เห็นได้ชัด ก็คือ พระวินัยนั้นใช้กับพระภิกษุทุกรูปทุกองค์เสมอ ทำให้เกิดความเสมอภาค ซึ่งพระทุกรูปมีสิทธิและมีโอกาสปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเท่าเทียมกัน^{๔๐} ซึ่งก็เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย จำเป็นต้องให้ละเว้นสิ่งเดียวกันและกระทำในสิ่งที่ทรงมีพุทธาณุญาตเหมือนกัน ความเสมอภาคดังกล่าว ยังทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอีกแง่หนึ่ง นอกจากเรื่องการยึดมั่นในธรรมเป็นที่ตั้ง ความเสมอภาคทางกฎหมายนี้แม้ในปัจจุบันก็ถือว่าสำคัญ เพราะเป็นหลักแห่งความยุติธรรม และความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลเท่าเทียมกัน

เพราะฉะนั้น หลักความเสมอภาค ในการปกครองคณะสงฆ์ นับตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่ พระองค์ทรงบัญญัติให้ใช้หลักความเสมอภาค บุคคลไม่ว่าจะเกิดในชาติ ชั้นวรรณะใด เมื่อเข้ามาบวชย่อมจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันหมด ไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงแต่อย่างใด หลักความเสมอภาค ทำให้กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาคัดค้าน และไม่เห็นด้วยกับการยึดถือความเหลื่อมล้ำกันในเรื่องชาติกำเนิดหรือยศถาบรรดาศักดิ์อื่นใด แต่ยอมรับว่า ทุกคนย่อมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน แม้แต่หลักธรรมวินัย จะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็น

^{๔๐} พระราชวรเมธี (ประยุทธ์ ปยุตโต) , สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๒.

ประชาธิปไตย ตามที่อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืนให้ทัศนะไว้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นหลักของความมั่นคงของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้บัญญัติไว้ เพราะสามารถนำไปใช้ได้กับทุกคนเป็นความเสมอภาคกับทุกคน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น

๔.๕.๓ อำนาจบริหาร

ในด้านการบริหาร จะเห็นปรากฏได้จากในสมัยพระพุทธเจ้า เมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนัก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระ มหาโมคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวช แปลงวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น^{๔๑} เท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้ เป็นสามัคคีธรรม ซึ่งอาจเรียกว่า เป็นสังฆาธิปไตย โดยพระองค์ทรงวางระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกัน ที่เรียกว่าพระธรรมวินัย เป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือร่วมกัน^{๔๒} ส่วนการบริหารคณะสงฆ์ในรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้น ไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็มิได้ขัดพระวินัย เมื่อพระองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา ก็เท่ากับว่าพระองค์ทรงยอมรับหมู่สงฆ์ เคารพในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ฉะนั้น ในส่วนที่ว่าด้วยอำนาจบริหารนั้น ตามลักษณะการปกครองของสงฆ์ ของพระพุทธเจ้านั้น ลักษณะเช่นนี้ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ให้ทัศนะว่า ไม่เกี่ยวกับประชาธิปไตย^{๔๓} ซึ่งต้องแยกฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อให้มีการคานอำนาจกัน จะได้ไม่สามารถใช้อำนาจกฎหมายมาข่มเหงประชาชนได้ แต่ข้อนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่องอำนาจนิติบัญญัติ คือ พระพุทธองค์เป็นผู้ยึดธรรมตามหลักการนี้ เป็นไป

^{๔๑} ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๕๖.

^{๔๒} สุรพล สุขะพรหม ดร. , “พระสงฆ์กับการศึกษาการเมืองการปกครอง”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๕) : ๑๒๑.

^{๔๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๕๗.

ไม่ได้ที่จะทรงใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม แต่ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งมั่นในธรรมหรือเพียงสามารถ แสดงให้เห็นว่าตั้งมั่นในธรรม ทั้งๆที่โดยแท้จริงแล้วมิได้ตั้งมั่นในธรรม”^{๔๔}

ในประเด็นนี้อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ให้ข้อสังเกตว่า พระพุทธองค์ทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงในสิ่งทั้งปวงเพราะการอธิบายหลักการเมือง เช่น กำเนิดรัฐ ก็ทรงแสดงให้เห็นว่ารัฐค่อยๆวิวัฒนาการขึ้นโดยธรรมชาติจากไม่มีครอบครัว ก็มีครอบครัว จากมีครอบครัวเป็นชุมชนใหญ่ ซึ่งก็มีความขัดแย้งกัน แล้วในที่สุดมีผู้ปกครองคือ มหาชนสมมติ แม้ในการปกครองสงฆ์ ก็ทรงเปลี่ยนแปลงหลักไปตามธรรมชาติของความเจริญขึ้นทุกระยะแห่งคณะสงฆ์ เริ่มตั้งแต่ทรงตั้งพระอัครสาวกขึ้น แบ่งเบาภาระบางอย่างอนุญาตให้ พระสาวกอุปสมบทแทนพระองค์ได้ อนุญาตสงฆ์ให้ทำกิจกรรมสำคัญ เช่น ให้อุปสมบท กรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ และยังทรงกำหนดที่ประชุมสงฆ์ ให้มีขนาดแตกต่างกันตามสภาพที่ทรงเห็นว่าจำเป็นด้วย จึงทำให้พระองค์ เห็นความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น จึงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์

จะเห็นได้ว่า จากทัศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การใช้อำนาจบริหารตามลักษณะการปกครองสงฆ์ของพระพุทธเจ้าไม่น่าไม่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย แต่เป็นเพราะความตายตัวของธรรมะ ทำให้เกิดความต้องการมติเอกฉันท์ ส่วนการขยายตัวของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความจำเป็นที่สงฆ์จะต้องทำสังฆกรรม เนื่องจากพระพุทธองค์มิได้เสด็จอยู่ในเวลานั้น และอาจเป็นความจำเป็นที่ทรงเล็งเห็นถึงอนาคตของพระศาสนาเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วด้วยก็เป็นได้

เพราะการปกครองสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจบริหาร พระวินัยจึงเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เมื่อเกิดอธิกรณ์ ผู้ที่รับมอบหน้าที่ให้สอบสวนและวินิจฉัยทำหน้าที่ตามระเบียบการปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายบริหาร หากเป็นอำนาจตุลาการไม่ ที่มีผู้เรียกกันว่าศาลสงฆ์จึงไม่ถูกต้อง เรื่องที่วินิจฉัยกันถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องไปสิ้นสุดกันที่ศาลตามระบอบประชาธิปไตย คือ ฝ่ายตุลาการของรัฐ พระทำผิคอาญาแผ่นดินก็ต้องไปขึ้นศาลรัฐ ศาลสงฆ์ไม่มีความหมายอะไรมากนัก เหมือนข้าราชการทำผิคคคิอาญา แม้จะสอบสวนทางวินัยแล้วก็ต้องขึ้นศาล ศาลสงฆ์ซึ่งไม่ใช่ศาล นี่ยังมีผู้เรียกว่าศาลทางธรรม ซึ่ง

^{๔๔} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, หน้า ๔๕.

ก็ไม่ใช่อีก เมื่อไม่ใช่ศาลก็ไม่ใช่ว่าศาลทางธรรมด้วย เป็นแต่เพียงกรรมการตรวจสอบวินัย พระสงฆ์เท่านั้น

ดังนั้นจึงเป็นการชี้ให้เห็นว่า คณะสงฆ์ไม่สามารถจัดการได้ ภาครัฐจะยื่นมือเข้ามาจัดการด้วยตัวเองทันทีกรณีล่าสุด ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการยื่นมือของรัฐเข้ามาจัดการกับปัญหาในคณะสงฆ์ ก็คือกรณีสันติอโศก และผลของการจัดการนั้นก็เป็ดังที่ทราบกันทั่วไป คือ ชาวสันติอโศก สามารถดำเนินกิจกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของตนได้ แต่ไม่มีสิทธิเรียกตัวเองว่าเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

จึงกล่าวได้ว่า คณะสงฆ์แม้จะปกครองกันเองด้วยพระธรรมวินัย แต่การปกครองกันเองนั้นเมื่อไม่มีพระศาสดาคอยทำหน้าที่ชี้ขาดความขัดแย้งและเป็นหลักยึดของทุกฝ่ายแล้ว ก็อาจมีปัญหาได้ในบางกรณี คือ การมีความคิดไม่ลงรอยกันในเรื่องการตีความคำสอนของพระพุทธองค์ สมมุติว่า มีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเข้าใจว่า พระพุทธองค์ไม่ได้ปฏิเสธความคิดเรื่องพระเจ้า แล้วตีความว่ามีคำสอนว่าด้วยเรื่องพระเจ้ามายายในพระไตรปิฎก ความเข้าใจเช่นนี้ขัดแย้งกับความเชื่อหลักของคณะสงฆ์ ที่รัฐสนับสนุนอยู่ ขั้นตอนในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ ๒ ขั้น คือ

๑. คณะสงฆ์หลักโดยคณะผู้ปกครองจะตามลำดับขั้นหรือตรงไปยังระดับสูงสุดเลยก็ตาม จะทำหน้าที่ปรับความเข้าใจกับพระสงฆ์กลุ่มนั้นว่าที่สอนอย่างนั้นไม่ตรงกับที่ยึดถือกันมา หากว่าพระสงฆ์กลุ่มนั้นยอมรับว่าตนเองสอนไม่ถูกต้อง ปัญหาที่จบ แต่ถ้าพระสงฆ์กลุ่มนั้นยืนยันว่าตนเองสอนถูก ในขณะที่คณะสงฆ์หลักสอนผิด ปัญหาที่จะเลยไปสู่ขั้นตอนที่สอง

๒. รัฐจะเข้ามาเป็นผู้จัดการปัญหาเรื่องที่เกิดขึ้น ^{๘๕}

ผู้วิจัยจึงสรุปให้เห็นว่า เมื่อคณะสงฆ์ด้วยกันทำผิดตามหลักคำสอนในพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถนำเอาพระธรรมวินัยมาแก้ไขปัญหาได้ แต่เป็นเพียงแค่ตรวจสอบความถูกต้องของคณะสงฆ์ที่ทำผิดพระธรรมวินัยเท่านั้น ถ้าคณะสงฆ์กลุ่มนั้นเมื่อตรวจสอบแล้วว่าทำผิดอย่างรุนแรงถึงขั้นปาราชิก ในกรณีฆ่าคนตาย ตัดสินด้วยการให้ขาดจากความเป็นภิกษุ กล่าวคือให้ลาสิกขาออกไป ศาลทางธรรม จึงไปถึงที่สุดที่การลาสิกขาออกไป ไม่สามารถเอาความผิดต่อไปอีกได้ เพราะเหตุนี้ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน จึง

^{๘๕} ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, วิกิตำสนายุทธนาธิปไตย : พุทธวินัย,
(กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถิธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๘๔.

ให้ทัศนะว่า การปกครองของสงฆ์ ของพระพุทธเจ้านั้น ไม่เกี่ยวกับประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตย เป็นเรื่องของคณะบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์ทำผิดลาลึกขาออกไป เป็นเรื่องของรัฐที่จะมาจัดการดำเนินคดีต่อไป

๔.๕.๔ อำนาจตุลาการ

สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมาวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิกิริยาต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักร และพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออรรถิรณั และวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักร อาจไม่ถือว่าผิด ^{๔๖}

ในอำนาจตุลาการนี้ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ให้ทัศนะว่า อำนาจตุลาการในพระพุทธศาสนานั้นเป็นการรักษาระเบียบและสังคมาของสงฆ์มากกว่าจะเน้นที่ตัวบุคคล แต่อำนาจตุลาการในฝ่ายโลกนั้น นอกจากจะเพื่อรักษาสังคมาแล้วยังเป็นการคุ้มครองบุคคลด้วย อำนาจตุลาการในพระพุทธศาสนา ทำให้พระเป็นพระเหมือนกันหมด แต่อำนาจตุลาการทางโลก พยายามให้คนรักษาความเป็นตัวของตัวเองซึ่งต่างกับผู้อื่นให้ได้มากที่สุด คือมีเสรีภาพมากที่สุด ^{๔๗}

เพราะฉะนั้น ความเข้าใจของ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืนนั้น ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า ในระบอบการปกครองตามหลักในทางพระพุทธศาสนา ที่พระองค์ทรงตัดสินปัญหาเกี่ยวกับความผิดต่างๆของพระภิกษุ นั้น โดยอาศัยกฎของพระธรรมวินัยที่กำหนดไว้เป็นเสียงข้างมากเป็นเอกฉันท์ ด้วยเหตุผลต่างๆที่แตกต่างกันออกไปตามอำนาจโทษหนักเบา ด้วยเหตุนี้ จะเอาระบอบการปกครองการตัดสินปัญหาเรื่องความถูกผิดทางธรรม ไปเปรียบเทียบกับระบบการตัดสินความถูกผิดในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นไม่เหมือนกัน

^{๔๖} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, หน้า ๔๓.

^{๔๗} ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๕๘.

เพราะว่า ในทางธรรมพระองค์ทรงเอาหลักธรรมวินัยเป็นตัวตั้งในการตัดสินปัญหาแก่พระภิกษุอันเป็นเอกฉันท์ในคณะสงฆ์ยอมรับกันทั้งหมด ส่วนทางโลกนั้นจะเน้นความถูกต้องด้วยการตัดสินที่ตัวบุคคลเป็นที่ตั้ง ด้วยเหตุนี้จะเอาระบบการปกครองทางธรรมไปเปรียบกับทางโลกไม่ได้ในการตัดสินข้อคดีปัญหาต่างๆตามที่ได้กล่าวมา

ในส่วนนี้ผู้วิจัยมีความเห็นกับอาจารย์ปริชา ช้างขวัญยืน แต่บางครั้งตัวบุคคล กล่าวคือผู้ปกครองก็มีความสำคัญเหมือนกันในด้านการปกครอง ถ้าเรานำเอาแต่ระบบ วิธีการปกครองอย่างเดียว เหมือน อาจารย์ปริชา ช้างขวัญยืน ได้กล่าวไว้ คงจะไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า อำนาจแบบตุลาการนั้น มีความหมายถึงการจัดระเบียบ แบบแผนของการปกครองในหน่วยงานนั้นๆ แต่ถ้าขาดผู้นำ ด้านการวางกฎเกณฑ์ต่างๆในหน่วยงานนั้น ระบบของการปกครองก็ไปไม่ได้ จะต้องมีความสำคัญกันทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นการใช้อำนาจทางธรรมหรือทางโลก การใช้อำนาจต่างๆย่อมมีความเห็นที่แย้งกันอยู่ระหว่าง การใช้อำนาจทางการปกครองทางธรรม กับทางโลก เมื่อจะใช้อำนาจการปกครองของพระพุทธเจ้าไปเปรียบเทียบกับการใช้อำนาจทางโลกแบบเป็นประชาธิปไตยนั้นไม่ได้

ในประเด็นเหล่านี้ อาจารย์ปริชา ช้างขวัญยืน ได้นำมาพิจารณาให้เห็นเป็นประเด็นๆต่อไปอีกตามลำดับ

๑. การระบุว่าอำนาจมาจากประชาชนต่างกับการที่ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจ ข้อความในอัครัญญสูตรแสดงให้เห็นว่าอำนาจการปกครองเป็นของประชาชน แต่ความคิดเบื้องต้นที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน อาจนำไปสู่ความคิดแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้ ดังเช่น ปรัชญาการเมืองของ ฮอบส์ เป็นต้น ในกรณีเช่นนั้น ประชาชนมิได้ใช้อำนาจของตนเลย แต่ในระบอบการเมืองประชาธิปไตยประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองตนเองนั่นคือประชาชนเป็นผู้ออกกฎหมายบังคับตนเอง ผู้บริหารหรือผู้ปกครองเป็นเพียงผู้ดูแลให้กิจกรรมต่างๆดำเนินไปตามกฎหมายเท่านั้น อำนาจแท้จริงยังอยู่ในมือประชาชน การจำกัดตนเองมากนักน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับตัวประชาชนเอง การให้สภาเป็นผู้ออกกฎหมายและสมาชิกสภาจากการเลือกตั้งก็เพื่อรักษาอำนาจนี้ และเป็นการรักษาอำนาจโดยการสร้างระบบขึ้นเพื่อควบคุมไม่ฝากความหวังไว้กับตัวบุคคล ^{๘๘}

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๕๘.

ในความหมายนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามทัศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน คงจะหมายเอา อำนาจมาจากประชาชน เพราะประชาชนมีอำนาจในการออกกฎหมาย เช่น ออกเสียงเลือกตั้ง เพื่อยกบุคคลที่สำคัญ มีความรู้ความสามารถ ขึ้นมาเป็นผู้ดำเนินการปกครองของตนเอง แต่ความหมายที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ ประชาชนมีอำนาจในการออกกฎหมายขึ้นมาควบคุมตนเอง แต่ผู้บริหารหรือผู้ปกครองขึ้นมาดูแลกิจกรรมต่างๆตามกฎหมายเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้ อาจนำไปสู่ความคิดแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ก็เท่ากับว่าประชาชนมิได้ใช้อำนาจของตนเอง เพราะมอบอำนาจทั้งหมดให้กับผู้บริหารหรือผู้ปกครองนั้นเป็นใหญ่ ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็เหมือนกับ นายชั่งที่ปั้นหม้อ แต่ไม่มีหม้อใช้ ลักษณะอย่างนี้ อำนาจยกความเป็นใหญ่ให้แก่ประชาชน ที่เรียกว่าเป็น อำนาจอธิปไตย แต่เมื่อถึงเวลาที่ประชาชนจะนำไปใช้นั้นใช้ไม่ได้ เพราะถูกกลุ่มอำนาจกลุ่มหนึ่งที่ขึ้นมาเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งหมด เรียกว่า กลุ่มของนักปกครอง นำไปใช้แทน

๒. ในส่วนอีกประเด็นหนึ่ง ตามที่อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้กล่าวถึงสภาพสังคมไว้ว่า การที่สังคมสังคมมีสภาไม่ใช่เป็นเครื่องแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพื่อออกกฎหมาย แต่เป็นเพียงเพื่อสภาวินิจัย^{๔๙} เพราะไม่ใช่สภาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน สภาในระบอบอื่นๆที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยก็มีการใช้เสียงข้างมากก็ตาม หรือเสียงเอกฉันท์ก็ตาม ก็มีในระบอบการปกครองแม้ที่เผด็จการที่สุด เสียงข้างมากในสภาจะถือเป็นเสียงของประชาชน ก็เมื่อสภามาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน การที่มีกระบวนการพิจารณาความ และตัดสินความในองค์กรสังคมก็ไม่ใช่เครื่องแสดงว่ามีศาลแบบประชาธิปไตย อย่างมากก็เป็นศาลแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือแบบเผด็จการ

คำว่า สภา^{๕๐} ในความหมายของพระพุทธศาสนานั้นหมายถึง ที่ประชุมของคณะสมาชิกของสภาจึงถูกกำหนดไว้ด้วยคำว่า “สัตบุรุษ” คือ คนดีมีคุณธรรม ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้รับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

“สภาใดไม่มีสัตบุรุษ สภานั้นไม่ชื่อว่าสภา คนใดพูดไม่เป็นธรรม คนนั้นไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ”

^{๔๙} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, หน้า ๑๐๖.

^{๕๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระบอบ วิฑูรยาโณ), ธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนากล่าวถึงการตัดสินเรื่องราวต่างๆด้วยสภา แต่สภาที่ว่านี้ ก็เป็นเรื่องการปกครองของสงฆ์ เมื่อพูดถึงการปกครองบ้านเมืองของพระพุทธองค์ก็ได้ทรง กล่าวถึงสภาที่ประชาชนเป็นผู้แทน แต่กล่าวถึง สภาอย่างพวกลิจฉวีซึ่งเป็นสภาของชนชั้น ปกครอง และถ้าจะคิดถึงสภาตามที่มีอยู่ในรัฐสมัยนั้นก็เป็นสภาของผู้อาวุโสบ้าง คนที่เป็น หัวหน้าของเผ่าบ้าง หากได้มีประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยไม่ หากจะคิดว่าทรงใช้สงฆ์เป็น ตัวอย่างสภาของระบบการเมืองใหม่ สภาที่ว่านี้ก็เป็นเพียงสภาวินิจฉัย มิใช่เป็นสภาออก กฎหมาย เนื่องจากวินัยสงฆ์เป็นพุทธบัญญัติ หากใช้เป็นกฎที่สภากำหนดขึ้นใหม่ จึงมิใช่สภา ที่มีฐานะเป็นองค์กรในการปกครองตนเองอย่างในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสมาชิกสภามา จากประชาชนผู้ได้รับการเลือกตั้งและประธานสภาที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกอีกต่อหนึ่ง เมื่อสภานี้ออกกฎหมายจึงเท่ากับประชาชนใช้อำนาจของตนปกครองตนเอง การปกครอง แบบนี้จึงชื่อว่าประชาธิปไตย ได้แก่รัฐที่มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองมิได้ขึ้นอยู่กับ ประมุขแห่งรัฐแต่เพียงผู้เดียว จะมี สภา หรือ สังฆะ เป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจ ตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง สังฆะ จะทำหน้าที่เลือกสมาชิกขึ้นมาคนหนึ่ง ทำหน้าที่เป็น หัวหน้าฝ่ายบริหารเรียกว่า ราชา ในสมัยโน้น เรียกการปกครองแบบนี้ว่า สามัคคีธรรม^{๕๑} ฉะนั้น ความเป็นประชาธิปไตย มิได้อยู่ที่การมีสภาเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบ และหน้าที่ของสภาด้วย^{๕๒}

จากประเด็นปัญหาที่อาจารย์ปริชา ช้างขวัญยืน ได้กล่าวว่า การแบ่งแยกอำนาจ ออกเป็น ๓ ฝ่าย กล่าวได้ว่า ยังไม่เป็นประชาธิปไตย ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า การที่ อาจารย์ปริชา ช้างขวัญยืนกล่าวอย่างนั้น เนื่องจาก การแบ่งแยกอำนาจทางธรรม กับ ทางโลก ไม่เหมือนกัน เนื่องจาก ทางโลกเป็นการแบ่งแยกเพื่อความชิงดีชิงเด่นกัน ด้วยการเอาชนะซึ่ง กันและกัน เมื่อแบ่งอำนาจทั้ง ๓ ฝ่ายแล้ว จะสามารถสร้างความเป็นใหญ่ในพวกของตน จึงทำ ให้เกิดการแบ่งพรรค แบ่งพวกกันเกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยยกตัวอย่างให้เห็นภาพโดยชัดเจน อย่าง พรรคการเมือง ซึ่งแต่ละสมัยก็มี ๒ พรรค หรือ ๓ พรรค บางสมัย ก็มีเป็น ๑๐-๒๐ พรรค การเมือง เป็นต้น ซึ่งแต่ละพรรคจะตั้งตนเป็นใหญ่โดยมีหัวหน้าพรรค เสร็จแล้วก็ขุนโยบาย ของตนออกมาใครมีนโยบายที่เหมือนกัน ก็เข้าไปในพรรคที่ตนต้องการ เมื่อรวมกันก่อตั้ง

^{๕๑} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, หน้า ๘.

^{๕๒} ปริชา ช้างขวัญยืน, วรรณกรรมทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๕๘.

พรรคได้เป็นกลุ่มใหญ่ ก็มีการหาเสียง เพื่อเอาชนะพรรคอื่นที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้าม เมื่อชนะก็จะไปจัดตั้งรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศต่อไป พวกอื่นที่ไม่ได้จัดตั้งรัฐบาลก็เป็นฝ่ายค้าน เพื่อหาช่องทางเล่นงานเอาพรรคที่เป็นรัฐบาลเพื่อจะได้ลงมาต่อสู้ เพื่อจัดตั้งรัฐบาลต่อไป ในลักษณะอย่างนี้เป็นต้น

ซึ่งในส่วนของทางธรรม ที่กล่าวว่า ได้แบ่งอำนาจ ออกเป็น ๓ ฝ่ายตามที่ได้กล่าวแล้ว นั้น แต่เป็นการแบ่งที่แตกต่างไปจากทางโลก ซึ่งทางโลกแบ่งเพื่อความแตกแยก เอาชนะซึ่งกันและกัน ในส่วนของทางธรรมแบ่งเพื่อเข้าหากัน รวมกัน สามัคคีกัน ที่เป็นอย่างนี้เพราะจะทำให้พระสงฆ์รู้คุณค่าของการปกครอง เริ่มตั้งแต่การลดหลั่นกันเรื่องของพรรษา เมื่อภิกษุรูปใดบวชที่หลังต้องเคารพ กราบภิกษุที่บวชก่อน หมายความว่า มีการเคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส^{๕๓} การปกครองก็เหมือนกัน มีการปกครองกันตามพรรษา ด้วยการเข้าใจกัน เหมือนพ่อปกครองลูก ผู้บวชเก่าต้องสั่งสอนผู้บวชใหม่ ด้านตุลาการ ก็มีการกล่าวตักเตือนกันได้ เราเห็นได้ชัดเจน ก่อนที่พระสงฆ์จะออกพรรษา พระสงฆ์ในอาวาสนั้นๆจะมีการกล่าวตักเตือนกัน ขอขมากัน แสดงการให้อภัยกัน ไม่ถือโทษโกรธกัน ซึ่งเท่ากับว่า อำนาจที่พระสงฆ์ใช้ปฏิบัติอยู่เป็นการนำมาซึ่งความเห็นอกเห็นใจกัน เข้าใจกัน และตั้งอยู่ในหลักของความถูกต้อง ความดีงาม ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ปริชา ช่างขวัญยืน จึงมีความเห็นว่า การแบ่งแยกอำนาจทั้งทางโลก กับทางธรรมนั้นจะนำมาเปรียบเทียบกันไม่ได้

เมื่อกล่าวถึงอำนาจ ๓ อำนาจตามแนวคิดของอาจารย์ปริชา ช่างขวัญยืนแล้ว เขายังให้ทัศนะเกี่ยวกับการใช้อำนาจการปกครองของผู้ที่จะขึ้นมาปกครอง หมายถึง ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในด้านการปกครอง และผู้นำนั้นจะต้องยึดหลักคุณธรรมของนักปกครอง ก็คือ หลักของความจริง ความดี ความถูกต้อง อะไรที่ยุติด้วยเหตุผลและความดีงาม ก็พร้อมที่จะดำเนินการไปตามหลักความดีงามเหล่านั้น^{๕๔} ก็คือ หลักของธรรมาธิปไตย นั้นหมายถึง

“หลักของธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง

^{๕๓} ปริชา ช่างขวัญยืน ,ธรรมรัฐ-ธรรมราชา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย , ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๗.

^{๕๔} พระราชธรรมนิเทศ (ระเบบ วิฑูรยาโณ), ธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา ,๒๕๓๕),หน้า ๒.

และความคิดเห็น ที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มจิตแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา”^{๕๕} ซึ่งจะได้นำเอาทัศนะของอาจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืน มาพิจารณาเป็นลำดับไป

การอธิบายธรรมาธิปไตยว่าเป็นระบอบการปกครอง ซึ่งอาศัยความถูกต้อง ความดี หรือเหตุผลเป็นที่ตั้งนั้น ยังไม่พอที่จะให้เป็นหลักสำคัญทางการเมืองได้ และจะให้ เป็นระบอบการปกครองยิ่งไม่ได้ เพราะธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่อาจใช้ธรรมาธิปไตยเป็นหลักสำคัญทางการเมืองได้ ถ้าเราสามารถอธิบายธรรมซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการปกครองทั้งหลายให้เป็นหลักสำคัญ และเป็นหลักการซึ่งคุมหลักการอื่นๆทางการเมืองทั้งหมดได้ ธรรมในแง่นี้ก็จะเป็นหลักในการอธิบายมโนทัศน์สำคัญทางการเมืองทุกๆ เรื่องได้ เช่นนี้จึงอาจพอเรียกได้ว่าเป็น ธรรมาธิปไตย เช่น เมื่อพูดถึงผู้ปกครองที่มีความชอบธรรมหรือมีสิทธิในการปกครอง อาจพิจารณาโดยอาศัยธรรมเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยเองนำเอาหลักการของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน มากกล่าวสรุปให้เห็นเป็นประเด็นๆ^{๕๖}ไว้ได้ดังนี้

๑. ผู้ปกครองจะต้องรู้ธรรม ท่านกล่าวว่า ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เช่น รู้และเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจความเป็นจริงของเหตุการณ์ทางการเมืองของโลก เข้าใจสภาพทางการเมืองของประเทศ เข้าใจสังคม ระดับความเจริญในด้านต่างๆของบ้านเมือง เข้าใจสภาวะและปัญหาเศรษฐกิจ นั่นคือผู้ปกครองจะต้องเป็นคนมีปัญญา และใฝ่รู้ มีความเข้าใจสภาพและปัญหาต่างๆอย่างลึกซึ้ง และมีความรอบคอบ

เพราะฉะนั้น ในประเด็นนี้ ความหมายของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ที่กล่าวว่า ผู้ปกครองจะต้องรู้ธรรม ธรรมในที่นี้ท่านคงจะหมายเอาความถูกต้องความเที่ยงธรรมของ

^{๕๕} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), *A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life*, (Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997) p. 28.

“Dhammadhipateyya : **supremacy of Dhamma** ; putting the prime importance on principles, truth, righteousness, virtue and reason ; operating on the basis of what has been learned and verified against the facts ; acting on views that have been extensively and clearly investigated and considered to the best of one’ s wisdom and integrity to be righteous and for the sake of goodness ; on a general level, it means acting out of respect for established principles, laws, rules and regulations.”

^{๕๖} ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ทรรชนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๖๕.

ผู้ปกครองที่จะต้องเข้าใจถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง โดยที่ผู้ปกครองนั้นต้องรู้เท่าทันของปัญหาที่เกิดขึ้นและตามปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญา ในการแก้ปัญหาเหล่านั้นให้ถูกต้อง และหมดความสงสัยของบุคคลทั่วไป ด้วยการตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาด้วยความชอบธรรม เทียงตรง จึงจะเป็นผู้ปกครองที่รู้ธรรม รู้ปัญหาที่แท้จริง

๒. ผู้ปกครองจะต้องเป็นธรรม หมายความว่า เมื่อมีความรู้ความเข้าใจแล้วจะต้องใช้วิธีดำเนินการ หรือแก้ปัญหาอย่างเป็นธรรม อย่างถูกต้องตามที่ควร ไม่ใช่ใช้วิธีเลวร้าย หรือหลอกลวง จะต้องอธิบายได้ว่าวิธีที่ใช้ถูกต้อง คือผู้ปกครองจะต้องใช้วิธีการที่ดีงาม มิใช่เพียงมีประสิทธิภาพแต่ไม่ดี เช่น เอาธิดเอาเปรียบ คดโกง หรือทำร้ายผู้อื่น

เมื่อกล่าวถึงผู้ปกครองนี้ เมื่อรู้จักจุดหมายในการแก้ปัญหาแล้ว ปัญหาที่ตามมา ที่ผู้ปกครองจะต้องคำนึงถึง คือ การใช้อำนาจการปกครองของผู้ปกครองด้วย ถ้าใช้อำนาจแก้ปัญหาแล้วยังทำให้คนทั่วไปเดือดร้อนอยู่ เหมือนอย่างประเด็นที่ท่านได้ยกไว้ว่า ผู้ปกครองใช้วิธีที่ดีงาม มีประสิทธิภาพ แต่ไม่ดี เพราะใช้อำนาจที่ไม่ถูกต้อง ด้วยการเอาธิดเอาเปรียบ คดโกง หรือเมื่อได้ผลประโยชน์เข้าตัว แม้จะต้องทำร้ายผู้อื่นก็ยอม เป็นการใช้อำนาจการปกครองที่ไม่เป็นธรรม จึงไม่เข้ากับประเด็นที่ว่า ผู้ปกครองจะต้องเป็นธรรม ผู้ปกครองที่เป็นธรรมต้องเข้าใจธรรม และนำธรรมไปแก้ปัญหาอันเป็นหลักของความจริงนั้น โดยผู้ปกครองต้องตัดสินใจด้วยความถูกต้อง ไม่เข้าข้างฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเพราะเห็นแต่อำิสสินจ้าง จะต้องยึดหลักความเป็นกลาง ข้างใดถูกก็ต้องว่าถูก ข้างใดผิดก็ต้องว่าผิด เป็นต้น

๓. ผู้ปกครองจะต้องมีธรรม คือ เป็นคนยึดมั่นในความดีทางกาย วาจา ใจ เป็นคนซื่อตรง มีธรรมะเป็นหลักประจำใจ ทั้งธรรมะในการควบคุมตน ในการปกครองครอบครัว การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการปกครองรัฐ ก็ต้องเป็นคนดี มีจิตใจที่ไม่สนับสนุนความชั่วทั้งปวง และต้องทำลายสิ่งที่ชั่ว ส่งเสริมสิ่งที่ดี

๔. ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ปกครองโดยชอบธรรม คือ ได้เป็นผู้ปกครองตามกติกาของสังคมหรือของระบอบการปกครองซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น โดยวิธีสุจริต โดยที่ผู้ปกครองนั้นเข้ามาเป็นผู้นำ ต้องเข้ามาแบบใสสะอาด บริสุทธิ์ เป็นที่ยอมรับของคนจำนวนมาก และเข้ามาทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับฐานะตำแหน่ง ที่ประชาชนทั่วไปยอมรับและให้เป็นผู้นำของพวกเขา

๕. ผู้ปกครองจะต้องสร้างธรรม หมายความว่า ต้องทำให้เกิดความเป็นธรรมในกิจการต่างๆของรัฐหรือสังคม ต้องทำให้ประชาชนเป็นคนมีธรรมะประจำใจและยึดธรรมตาม

ความหมายที่ได้กล่าวมา อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่างๆ ตัดสินสิ่งต่างๆ โดย
ใช้เหตุผลและความดีงามเป็นหลัก

ซึ่งถือว่าผู้ปกครองจะต้องสร้างธรรมขึ้นมา ในที่นี้ธรรมที่จะสร้างขึ้นมาก็คือ ธรรม
ฉันทะ คือ ความใฝ่ในธรรม หรือใฝ่ธรรม หมายถึง อยากเข้าถึงตัวธรรม คือ ตัวแท้ ตัวจริง
เนื้อหาสาระที่เป็นแก่นแท้ของสิ่งนั้นๆ ตลอดจนความดีงามที่เป็นคุณค่า ต้องเข้าถึง ๒ ด้านคือ
ความรู้และการกระทำ จึงแยกเป็น ๒ ด้าน เป็นใฝ่รู้ และใฝ่ทำ ที่จริงแล้ว คือ ใฝ่ธรรมนั่นเอง^{๕๗}
เหมือนหลักการทำงาน ต้องมีความรู้ในงานนั้นๆอย่างชัดเจน แล้วจึงลงมือกระทำให้ได้
ผลประโยชน์มากที่สุด ผู้วิจัยยกตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา พระองค์
เป็นพระมหากษัตริย์ ปกครองประชาชนทั้งทั้งประเทศ ก็เท่ากับว่า พระองค์สร้างธรรมขึ้นมา
ธรรมะที่ว่านี้ก็คือ หลักของความจริง เช่น เมื่อประชาชนในแต่ละภาค มีความเดือดร้อนเพราะ
ขาดน้ำ ในพื้นที่เกิดแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล อย่างนี้เป็นต้น พระองค์ต้องสร้างธรรม
ขึ้นมาด้วยการคิดหาสาเหตุว่าจะทำอย่างไร ที่จะให้พื้นที่นั้นๆมีน้ำ และทำให้ฝนตกลงมาได้
ด้วยความอัจฉริยะของพระองค์ พระองค์ก็สามารถคิดทำฝนเทียมขึ้นมาได้ สามารถให้ฝนไป
ตกในที่ที่แห้งแล้งได้ เพราะความอัจฉริยภาพของพระองค์ เพราะพระองค์เป็นผู้สร้างธรรม
ขึ้นมา ธรรมะในที่นี้คือความถูกต้อง ความดีงาม ให้คนทั่วไปทั้งโลกได้รับผลประโยชน์
ร่วมกัน นั่นคือตัวของธรรม ด้วยสาเหตุอย่างนี้ จึงเป็นปัจจัยให้คนส่วนมากมีแนวความคิด
ใหม่ๆขึ้นมาเพื่อตอบแทนพระองค์ท่านด้วย

ที่สำคัญก็กล่าวได้ว่า เมื่อพระองค์เป็นผู้ปกครองสร้างธรรมขึ้นมา ในส่วนอื่นๆ
พระองค์ไม่ได้หวังผลตอบแทนอะไร นอกจากให้ประชาชนของพระองค์พ้นจากความอด
อยากด้วยความทุกข์ทรมาน วาจาใจ ตลอดจนโรคภัยต่างๆ เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองส่วนมาก
จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมา เพื่อเป็นปัจจัยในด้านการปกครอง
ผู้ปกครองจึงจะปกครองด้วยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการปกครองด้านการเมือง

ในส่วนธรรมาธิปไตยในทางพระพุทธศาสนานั้น ถ้ามองในระบอบการปกครอง เช่น
อันเป็นระบอบประชาธิปไตย นั้น ไม่ถูก เพราะพุทธเจ้าไม่ได้ทรงให้ในความหมายนั้น ถ้าจะ
ตีความตามที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในที่นั้น ก็เป็นจุดหมายของการปกครอง คือ ความถูกต้อง

^{๕๗} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) , สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน , หน้า ๘๓.

ความเป็นธรรม ความชอบด้วยเหตุผล เมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็พออธิบายได้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้แก้ปัญหาโดยการเสนอระบอบการปกครองใหม่ แต่ใช้วิธีปรับระบบเดิม คือ ปรับแก้ทุกระบบให้เป็นธรรม เพราะระบบเดิมนั้นคืออยู่แล้ว แต่ต้องแก้ที่ตัวบุคคล คือสร้างบุคคลที่จะขึ้นมาเป็นนักปกครองนั้นให้เป็นธรรม และต้องสร้างกันทุกรุ่น เพราะคนรุ่นเก่าก็ต้องออกไปรุ่นใหม่ก็ขึ้นมาปกครองใหม่เป็นทอดๆ ไป ถ้าเป็นคนดีมีคุณธรรม ปกครองด้วยธรรม ด้วยความถูกต้อง ดีงาม มีหลักการ มีเหตุผล มีคุณธรรม จริยธรรมในการปกครอง จึงจะจัดว่าเป็นการปกครองด้วยระบอบของธรรมาธิปไตย

ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวคิดรูปแบบการปกครองของนักทฤษฎีทั้ง ๔ ท่านนี้พอแยกเป็นประเด็นให้เห็นความเหมือนความต่างของแนวคิดด้านการปกครอง ซึ่งผู้วิจัยแสดงความคิดเห็นของนักปรัชญาทั้ง ๔ ท่านอันเป็นทัศนะตามหลักของการปกครองตามแนวทางพุทธปรัชญา ดังนี้

๑. รูปแบบการปกครองตามทัศนะของอาริสโตเติล จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภาพรวมของอาริสโตเติลแล้ว เขามองว่า ผู้ปกครองยังไม่มีส่วนสำคัญมากกว่าระบบการปกครอง เพราะผู้ปกครองนั้นจะต้องเปลี่ยนไปตามวาระ แต่ระบบการปกครองนั้นยังอยู่ ที่เป็นอย่างนั้นเนื่องจากในตัวของผู้ปกครองนั้น โดยพื้นฐานตามธรรมชาติแล้วยังมีกิเลส หมายความว่า ยังมี ความโลภ ความโกรธ ความหลง มีดีใจ เสียใจ มีความอยากได้อยู่ในตัวของตัวเอง เมื่อมนุษย์เหล่านี้ก้าวขึ้นมาเป็นนักปกครอง จะต้องแสวงหาเพื่อกอบโกย ด้วยวัตถุลึงของที่ตนเองต้องการเพื่อตัวเอง เพราะอำนาจมีอยู่ในตัวเอง จึงลืมนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม ผลที่ตามมา นักปกครองนั้นไม่มีคุณธรรม จริยธรรมอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ของนักปกครองเหลืออยู่เลย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้อาริสโตเติลให้ทัศนะด้านการปกครองโดยเฉพาะผู้ปกครองน้อยกว่าระบบการปกครอง

ในระบบการปกครองนั้น เขาจะให้ความสำคัญมากกว่า เนื่องจากนักปกครองคนใดเข้ามา เป็นผู้นำจะดีจะชั่วอย่างไร จะต้องเดินตามระบบการปกครองที่ท่านอาริสโตเติลได้วางกรอบเอาไว้ทั้ง ๖ ระบบ เริ่มตั้งแต่ระบบการปกครองที่ดีมี ๓ แบบ ระบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ ในระบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบนี้ จะเป็นตัวชี้วัดของนักปกครอง ถ้านักปกครองคนใดขาดการบริหารการปกครอง ขาดคุณภาพของนักปกครอง ไม่ว่าจะเป็นระบบของการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ไม่ก้าวหน้าประชาชนอดอยาก เมื่อมีปัญหาเหล่านี้ต่างๆเกิดขึ้น ผู้ปกครองแก้ปัญหาให้เขาไม่ได้ โดยเฉพาะผู้ปกครองที่เข้ามาหาผลประโยชน์ของตนเองและ

พวกพ้อง กอบโกยเป็นที่ตั้ง ถือว่า ผู้ปกครองคนนั้นยึดรูปแบบการปกครองที่เลว ๓ แบบ อาริสโตเติล ถือว่า ผู้ปกครองคนนี้ขาดหลักการปกครองด้วยคุณธรรม จริยธรรมของนักปกครอง ต้องขับออกไป

ระบบการปกครองทั้ง ๖ ระบบเป็นตัวชี้วัดการกระทำของนักปกครองได้เป็นอย่างดี แต่ในส่วนนี้ท่านยังยึดมั่นในระบบการปกครองทั้ง ๖ ระบบ แต่ยังไม่ได้ชี้วัดลงไปว่าใน ๖ ระบบนั้นว่า จะใช้ระบบใดในการปกครองว่าเป็นระบบของการปกครองที่ดีที่สุด ด้วยเหตุนี้จะต้องขึ้นอยู่กับสถานที่ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ สถานะของบุคคลในพื้นที่ ต้องคำนึงถึงด้านอายุ การศึกษา วิทยุคุณวุฒิ เพื่อเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของผู้ปกครองในการปกครองว่าจะใช้ระบบใดในการปกครอง โดยขึ้นอยู่กับประเทศนั้นๆเป็นหลัก

๒. รูปแบบการปกครองตามทัศนะของมาเคียเวลลี ในส่วนที่เหมือนกันกับแนวคิดของอาริสโตเติล ก็คือ แนวคิดพื้นฐานการปกครองของมนุษย์นั้นไม่เท่ากัน เมื่อขึ้นมาเป็นนักปกครองคิดหาแต่วิธีการเอาผลประโยชน์ใส่ตัวเอง โดยไม่คิดถึงประโยชน์ของส่วนรวม ไม่คิดถึงผลประโยชน์ของชาติ เพราะพื้นฐานของมนุษย์โดยหลักแล้วมีความเห็นแก่ตัวโดยธรรมชาติ มนุษย์นั้นมีความชั่วร้ายอยู่ในตัวอยู่แล้ว พร้อมทั้งจะทำร้ายทั้งมิตรและศัตรู เมื่อผลประโยชน์อยู่ใกล้ หวังแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว อย่างนี้เป็นต้น

ในส่วนที่มีแนวความคิดทางด้านการปกครองของมาเคียเวลลีที่ต่างไปจากอาริสโตเติลก็คือ มาเคียเวลลีจะเน้นรูปแบบการปกครองที่ตัวของนักปกครองเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกัน อาริสโตเติลจะเน้นที่รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบ แต่ต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สถานที่เป็นหลัก ในประเด็นที่ว่า มาเคียเวลลีเน้นรูปแบบการปกครอง โดยเน้นที่ตัวของนักปกครอง เป็นหลักนั้น เนื่องจากระบบการปกครองจะดี จะเดินหน้า มีการพัฒนาประเทศไปได้อย่างมั่นคง ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรม จริยธรรมในการปกครอง มีความรู้ความสามารถ ฉลาดในด้านของการปกครอง เหล่านี้ต้องอาศัยนักปกครองเป็นสำคัญ

แต่ในขณะเดียวกัน มาเคียเวลลี โดยพื้นฐานหลักแล้ว โดยเขาจะมองมนุษย์เป็นสัตว์ที่ชอบชั่วร้าย มีความเห็นแก่ตัว ยึดเอาประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักอยู่แล้ว เมื่อเป็นอย่างนี้หลักการปกครองต้องให้ความสำคัญกับนักปกครองเป็นหลัก โดยที่นักปกครองต้องมีคุณสมบัติทั้งความกล้าหาญ ฉลาดแกมโกง มีความรอบคอบ ไหวพริบปฏิภาณ ให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ฉะนั้นนักปกครองต้องแสดงพลังอำนาจออกมาเหมือนสิงโต และมีไหวพริบ ฉลาด

ป้องกันตัวเองได้ เหมือนสุนัขจิ้งจอก เพราะเหตุนี้ผู้ปกครอง จะปกครองด้วยวิธีใด ประเทศนั้นๆก็จะพัฒนาเจริญก้าวหน้า เท่าเทียมกับประเทศอื่นได้

ในส่วนแนวคิดที่เป็นจุดด้อยของมาเคียวเวลลี ก็คือ เขาสอนให้ผู้ปกครอง แสดงพลังอำนาจออกมา บางครั้งถึงกับล้มหลักของคุณธรรม จริยธรรม ของนักปกครองไป อาจจะเป็นสาเหตุทำให้ขาดความเชื่อถือของนักปกครองได้ ในประเทศอื่นๆรับไม่ได้กับแนวคิดของเขา เพราะเขาบอกว่า คุณธรรม จริยธรรม ไม่ต้องนำมาใช้ก็ได้กับนักปกครอง เพราะไม่มีความสำคัญ แต่บางครั้งก็ใช้ได้ เมื่อถึงคราวที่นักปกครองจะนำมาใช้ในการปกครอง ถ้าเกิดผลประโยชน์กับส่วนรวม ถ้าเป็นไปได้ ก็ย่นำมาใช้บ่อยเกิดไปถ้าไม่จำเป็นจริงๆ นี่เป็นจุดบกพร่องในการนำเสนอของผู้ปกครองของเขา

เห็นได้ว่า ในระบบการปกครองของมาเคียวเวลลีนี้ มีข้อแตกต่างกับการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากมาเคียวเวลลีถือว่า นักปกครองต้องแสดงพลังอำนาจ บางครั้งต้องใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการก็เป็นการดี เพราะมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นอยู่แล้ว แต่ในระบบการปกครองทางพระพุทธศาสนา จะเน้นการปกครองด้วยความชอบธรรม เป็นธรรม โดยยึดความถูกต้อง ตัดสินปัญหาต่างๆด้วยเหตุด้วยผล โดยตั้งอยู่บนฐานหลักของปัญญา ความรู้แจ้ง เพราะฉะนั้นนักปกครองต้องยึดหลักของคุณธรรม จริยธรรมในการปกครองเป็นหลัก จึงเป็นการชี้ให้เห็นข้อแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเจน

๓. รูปแบบการปกครองตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หลักการของธัมมิกสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุ หมายเอาการไม่สะสมส่วนเกิน แต่ให้ถือเอาสัดส่วนกันแต่พอดี คือกอบโกยไม่ได้^{๔๔} พุทธทาสภิกขุ ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตว่ามีลักษณะของการไม่สะสมส่วนเกิน ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้ยกตัวอย่างสภาวะธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องสังคมของดวงดาว ที่ไม่สะสมส่วนเกิน ผู้วิจัยจะได้นำมาขยายเนื้อความไว้เกี่ยวกับลักษณะการปกครองแบบสังคมตามสภาวะตามธรรมชาติ ที่พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ ถือได้ว่าพุทธทาสภิกขุ ได้พูดถึงสังคมของมนุษย์ มีความเกี่ยวข้องเหมือนกันกับสังคมของดวงดาว ในประเด็นเหล่านี้ พุทธทาสภิกขุ อาจจะให้มนุษย์ได้สำนึกในหน้าที่ตัวเอง เพราะธรรมชาติของแต่ละบุคคลมีนิสัยพื้นเพต่างกันอยู่แล้ว แต่ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน จึงจะทำให้สังคมอยู่อย่างสงบ และง่ายต่อการ

^{๔๔} พุทธทาสภิกขุ, สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา ใน ธัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๖๕.

ปกครอง เมื่อกล่าวถึงการปกครอง ระหว่างสังคมการปกครองของมนุษย์กับสังคมการปกครองของดวงดาว พุทธทาสภิกขุ อาจจะชี้ให้เราเห็นความแตกต่างของสังคม ๒ ส่วน กล่าวคือ

๓.๑ สังคมของมนุษย์ที่ใช้ระบบการปกครองแบบอยู่ร่วมกันจาก ๑ คน เป็น ๒ คน เป็น ๓ คน เป็นครอบครัว เป็นหมู่บ้าน เป็นรัฐ เป็นประเทศ โดยที่สังคมเหล่านี้ จะต้องมีความเข้าใจกัน มีแนวความคิดไปในทางเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน จึงจะสามารถอยู่ด้วยกัน ร่วมกันเป็นพรรคเป็นพวกได้ เหมือนยกตัวอย่างพรรคการเมือง คนที่อยู่ในพรรคเดียวกันก็ต้องมีแนวความคิด จุดมุ่งหมายไปในทางเดียวกัน ในประเด็นเหล่านี้ พุทธทาสภิกขุ ก็แย้งว่า ไม่สามารถที่จะมีความสมบูรณ์เสมอไป สาเหตุเนื่องมาจากสังคมมนุษย์นั้น บางครั้งมีแนวความคิดที่เหมือนกัน จุดมุ่งหมายไปทางเดียวกัน แต่แนวความคิดเหล่านี้ ในส่วนตัวของแต่ละบุคคลนั้น ยังแอบแฝงไปด้วยความอยากได้ ความโลภ โดยที่จิตคิดแต่อยากจะได้ให้เป็นของตัวเองและพวกพ้อง จึงล้มผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ ในหลักทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า มนุษย์ยังมีกิเลส เพราะประกอบไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง มีตัณหา มีราคะ มีอุปาทาน ยึดติด ยึดมั่นในความเห็นแก่ตัวอยู่ ประเด็นเหล่านี้ พุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะว่าเป็นสังคมของมนุษย์ โดยท่านนำมาเปรียบเทียบกับให้เห็นว่าสังคมของมนุษย์นั้นยังไม่สามารถสู้สังคมของดวงดาวได้

๓.๒ สังคมของดวงดาว พุทธทาสภิกขุ นำมาเปรียบเทียบกับให้เห็น กับสังคมของมนุษย์ว่า สังคมของดวงดาว กล่าวได้ว่า เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้น ขาดความรู้สึก ไม่มีแนวความคิดที่จะพัฒนา ให้มีความเจริญเหมือนสังคมของมนุษย์ แต่สังคมของดวงดาวนั้นสามารถเกาะกันอยู่ได้ ไปด้วยกันได้ และที่สำคัญมันไม่บ้าที่จะลอยมาชนกัน และมันอยู่กันได้อย่างสวยงาม ตรงกันข้าม สังคมของมนุษย์ อยู่ด้วยกันและไม่เข้าใจกัน ไม่สามัคคีกัน เมื่อทุกวันนี้เราก็เห็นได้ชัดเจน กรณี ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีพี่น้องชาวไทย มุสลิม และคริสต์ อย่างไรก็ตามเราก็เกิดมาเพื่อแผ่นดินเดียวกัน น่าจะอยู่ด้วยกันได้อย่างสงบสุข สามัคคีกัน แต่ตรงกันข้ามมีการแบ่งแยกเพื่อความชอบธรรมกันเป็นฝ่าย ต่างไม่เข้าใจกัน จึงทำให้เกิดปัญหาเกิดขึ้น ในลักษณะอย่างนี้เป็นต้น เหล่านี้เป็นปัญหาลักษณะการปกครองของมนุษย์ จึงทำให้พุทธทาสภิกขุ ให้ความสำคัญในระบบการปกครองของมนุษย์เป็นประการสำคัญ โดยเฉพาะผู้นำด้านการปกครอง ต้องมีไหวพริบ ปัญญา เจ็บแสบ ในการปกครอง ถึงคราวจะใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการ ก็ต้องใช้ ความความสงบสุขของประชาชนในประเทศ เพื่อสร้างความ

สามัคคี ของสังคมนั้นๆ ด้วยสาเหตุนี้ พุทธทาสภิกขุ จึงเน้นที่ตัวของผู้นำด้านการปกครองเป็นสำคัญ แต่ผู้ปกครองนั้นจะต้องใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการในการปกครอง ประเด็นปัญหาที่ตามมาก็คือ ในระบบเผด็จการนั้น จำเป็นต้องแฝงไปด้วยหลักของคุณธรรม จริยธรรม ในด้านความดี ด้วยการปกครองแบบรวดเร็ว การวินิจฉัยสั่งการถูกต้องด้วยเหตุด้วยผล และเป็นธรรม

เพราะสาเหตุที่กล่าวมาพุทธทาสภิกขุ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า โดยธรรมชาติมนุษย์นั้นมีความเห็นแก่ตัว ขาดสิทธิเสรีภาพ ขาดจิตสำนึก ขาดคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ ยังประกอบไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง เหล่านี้จึงไม่ต่างกันกับสังคมของสัตว์ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะสังคมนิยมของมนุษย์เหมือนกับสังคมของสัตว์ ท่านยกตัวอย่างเหมือน นก เวลามันกินอาหาร เฉพาะที่กระเพาะมีไว้เท่านั้น มันเก็บเกินกว่านั้นไม่ได้ มันไม่มียุ่งฉาง อย่างนี้เป็นต้น มันพูดไม่ได้เหมือนสังคมมนุษย์ ด้วยลักษณะอย่างนี้พุทธทาสภิกขุ กำลังจะชี้ให้เราเห็นว่า นกเวลากินอาหาร มันกินเท่ากับกระเพาะของมัน โดยมันไม่กอบโกยเอาไปอีก ซึ่งตรงกันข้ามกับมนุษย์ที่ไม่รู้จักพอ หรือบางครั้งไม่นำเอาพระราชดำรัสของนายหลวง ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พอตัว โดยมีแต่คิดหาผลประโยชน์เพื่อตัวเอง กอบโกยด้วยความโลภ จึงทำให้พุทธทาสภิกขุ เห็นลักษณะสังคมของมนุษย์อย่างนี้ จึงต้องการนักปกครองผู้ประกอบด้วยความยุติธรรม เป็นธรรม ตั้งอยู่ในคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ ความสามารถ ไหวพริบปัญญาที่เฉียบแหลม เมื่อถึงคราวเผด็จการก็ต้องทำแต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักของความถูกต้อง เป็นธรรมที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม จริยธรรมในตัวของผู้ปกครอง แม้แต่สังคมของสงฆ์ก็เหมือนกันต้องยึดหลักกฎกติกา อันเป็นตัวแทนเท่ากับกฎหมายในบ้านเมืองที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ คือ พระธรรมกับพระวินัย อันเป็นหลักในการปกครองของหมู่สงฆ์ จึงจะทำให้เกิดความเชื่อถือ นำศรัทธาของลูกศิษย์และประชาชนทั่วไป

๔. รูปแบบการปกครองตามทัศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่ว่า รูปแบบการปกครองของสงฆ์จะเป็นประชาธิปไตย หรือไม่เช่นนั้น ทัศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้อธิบายหลักการในส่วนนี้ไว้ว่า รูปแบบการปกครองของสงฆ์ ด้านนิติบัญญัติ ด้านบริหาร และด้านตุลาการนั้น จะนำมาเปรียบเทียบในกรอบการปกครองของสงฆ์โดยตรงไม่ได้ จะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายส่วน ความเป็นประชาธิปไตยเมื่อพูดถึงอาณาจักร อำนาจต้องตกเป็นของประชาชน ในด้านการออกเสียงเลือกตั้งเป็นต้น ไม่แยกเป็นหลายฝ่าย จึงจะว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย

แต่ในระบบสังคมของสงฆ์พระพุทธองค์บัญญัติ พระธรรมกับพระวินัย เป็นตัวแทนของสงฆ์ทั้งหมดในด้านการปกครองเป็นสำคัญ พระธรรม หมายถึง กฎธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนแก่ประชาชน ส่วนพระวินัย หมายถึง กฎเกณฑ์ที่พระพุทธองค์บัญญัติหรือกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบแผน หรือกติกาในการอยู่ร่วมกันของพุทธบริษัท^{๕๕} โดยที่พระภิกษุทุกรูป มีการยอมรับ ทำให้เกิดความเสมอภาคกัน บางครั้งอาจจะเป็นสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตย แต่มีข้อจำกัดในด้านการปกครอง กล่าวคือสามารถนำไปใช้ได้เฉพาะในระบบการปกครองของสงฆ์เท่านั้น ตามที่อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้ให้ทัศนะไว้ หมายความว่า จะนำไปใช้ในระบบการปกครองในส่วนของอาณาจักรไม่ได้ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยยกตัวอย่างให้เห็นคือ เมื่อถึงคราวภิกษุรูปหนึ่งกระทำความผิดอันร้ายแรงถึงขั้นปาราชิก ลงโทษทางพุทธบัญญัติ คือทางพระธรรมวินัย ต้องให้สึกจากภิกษุเป็นพระ ไม่ให้กลับเข้ามาบวชใหม่ได้อีก แต่ถ้าเป็นโทษทางอาณาจักร (ทางโลก) ถือว่ายังไม่จบ เช่น ฆ่าคนตาย เมื่อจับสึกแล้ว ต้องดำเนินคดีทางกฎหมายอีก

ในประเด็นเหล่านี้ ถือว่า ระบบการปกครองของสงฆ์ใช้ได้แต่กลับคณะสงฆ์เท่านั้น ในส่วนการปกครองของอาณาจักร (โลก) เหมือนอย่างในชมพูทวีป ที่มีพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางใหญ่ มีถึง ๒๑ รัฐ มีขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ในส่วนรูปแบบด้านการปกครองนั้นก็มีจำนวนหลากหลาย เช่น รัฐวันดีของพระเจ้าจันทรปัชโชต ก็มีรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือบางครั้งก็เป็นจักรวรรดินิยมมีอำนาจยิ่งใหญ่ ซึ่งมีรัฐอื่นอยู่ภายใต้อำนาจการปกครอง เช่น รัฐโกศลของพระเจ้าปัสเสนทิ บ้างก็เป็นประชาธิปไตย อันเป็นระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม เช่น รัฐวัชชี ของพวกกัจฉวิ และไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองแบบไหนก็ตาม พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็ยังทิ้งระบบการปกครองแบบสงฆ์ไม่ได้ ต้องนำไปเป็นหลักในการปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้นำด้านการปกครองต้องยึดหลักการปกครองแบบทางธรรมด้วย หมายความว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นอาวุธ มีธรรมเป็นฐาน ในการพูด การคิด และการลงมือปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ เพราะว่า การปกครอง

^{๕๕} พืพัตน์ พุทธราชาติ,รัฐกับศาสนา บทควมว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ,
(กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์สยาม,๒๕๔๕), หน้า ๑๘๕.

แบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ เป็นหลักของความถูกต้อง ความชอบธรรม ซึ่งผู้ปกครองต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม ปกครองด้วยธรรม มีหลักการ มีเหตุ มีผล มีคุณธรรม จริยธรรม ในการปกครอง อันเป็นหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยของนักปกครองตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา จะอย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้ามิได้ทรงดำริหรือยกย่องรูปแบบการปกครอง รูปแบบใด รูปแบบหนึ่งเป็นพิเศษ ข้อสำคัญอยู่ที่การปกครองนั้นๆต้องเป็นธรรม และผู้รับผิดชอบต้องถือธรรมเป็นใหญ่

ในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง ที่ผู้ปกครองจะต้องยึดรูปแบบการปกครองด้วยธรรม มีธรรมในการปกครอง อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่าผู้ปกครองจะต้องยึดรูปแบบการปกครองด้วยธรรม มีธรรมในการปกครอง ในประเด็นเหล่านี้ ถือได้ว่ามีความเห็นด้วยกับหลักในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวความคิดที่ว่าผู้ปกครองต้องมีธรรมในการปกครองที่เรียกว่า เป็นแบบธรรมาธิปไตย อันเป็นหลักการปกครองแบบความถูกต้อง ดังาม มีเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาต่างๆที่เกิดจากการปกครอง โดยผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ในส่วนนี้เป็นสำคัญ เป็นต้น

ในทัศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน มีแนวความคิดเหมือนกันกับประเด็นของหลวงพ่อกุศลทาส ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักในทางพระพุทธศาสนาคือผู้ปกครองต้องยึดระบอบของธัมมาธิปไตยเป็นหลักในการปกครอง ตามที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้ามา กล่าวได้ว่าหลวงพ่อกุศลทาส ได้ให้ทัศนะด้านการปกครองที่มีความเกี่ยวข้องกันเป็นหลักทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ซึ่งหลวงพ่อกุศลทาสให้ทัศนะว่า โดยที่ผู้นำด้านการปกครองจะยึดรูปแบบการปกครองแบบใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เหมือนอย่างในประเทศไทย ที่นำใช้อยู่ในปัจจุบัน หรือการปกครองแบบเผด็จการก็ตาม เมื่อรวมความแล้ว ผู้นำด้านการปกครองต้องยึดการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเป็นฐานในการปกครองเป็นหลัก เพราะผู้นำด้านการปกครอง เป็นบุคคลสำคัญที่จะนำพาประเทศไปสู่จุดมุ่งหมาย แต่ผู้นำด้านการปกครองนั้นอย่าทิ้งธรรม อันเป็นหลักในการปกครอง ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ เป็นต้น

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า

๑. ปรัชญาการปกครองในทัศนะของนักปรัชญาต่างๆ ได้พบอะไร
๒. ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาบอกอะไร
๓. วิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญา ทำให้เห็นอะไร พบอะไร ได้อะไร มีอะไรที่ควรเน้นพิเศษ ผลของการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๕.๑.๑ **ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท** แบ่งองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนร่างกาย กับ ส่วนของจิตใจ (รวมถึงธรรมชาติย่อยอีก ๔ ส่วน คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ)

- **ส่วนร่างกาย** ร่างกายของมนุษย์เกิดจากผลของกรรมและวิญญูณ เนื้อตัวของรูปเกิดจากการรวมตัวกันเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอันเป็นพื้นฐาน เรียกว่า ธาตุ ๔ หรือมหาภูตรูป ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ

- **ส่วนจิตหรือวิญญูณ** ของมนุษย์เกิดจากสังขารคือการปรุงแต่งโดยธรรมชาติเดิม ที่ถูกหล่อหลอมด้วยกิเลส จิตมีลักษณะไร้รูป ไม่มีขนาด ไม่มีน้ำหนัก ไม่กินที่ ต้องการที่อยู่อาศัย ทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ สังสมนามธรรมทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว

จิตหรือวิญญูณของมนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติที่รู้แจ้ง เมื่อมีอารมณ์มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เช่น อาศัยตากับรูปกระทบกันเกิดจักขุวิญญูณ เป็นต้น ธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ต้องประกอบด้วยขันธ์ ๕ คือ รูปกับนาม เพราะธรรมชาติถูกสร้างให้มันเปลี่ยนแปลงสภาพด้วยการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามกฎของไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นต้น

๕.๑.๒ **ธรรมชาติของมนุษย์ ตามทัศนะของปรัชญา นักการศาสนา นักวิชาการ** ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำทัศนะของแต่ละบุคคลมาอธิบายให้เข้าใจในทัศนะธรรมชาติของมนุษย์ ไว้ ดังนี้

๕.๑.๒.๑ อาริสโตเติล ให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า ภาวะต่างๆที่มีมาพร้อมกับมนุษย์มีการพัฒนาการเต็มที่หรือสมบูรณ์ในตัว ซึ่งมนุษย์มีองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ ส่วนกายกับวิญญาณ กล่าวคือ

- ส่วนที่เป็นกาย (Body) เป็นการรวมตัวของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นที่อาศัยของอวัยวะ สำหรับการรับรู้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีลักษณะที่มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา โดยผ่านกระบวนการของภาวะแฝงและภาวะจริงแฝง ไม่เป็นอมตะ เป็นสสาร

- วิญญาณ เป็นภาคอสสาร ไม่จริงโดยอาศัยร่างกายแฝงอยู่ เป็นภาวะที่เรียกว่าจิต ปัญญา เหตุผล อยู่ภาวะในที่เกิดออกมาด้วยเหตุผล อันเป็นธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากพืชและสัตว์ เป็นภาวะของธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลง ในทัศนะของอาริสโตเติลนั้น มนุษย์มีธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองและเป็นสัตว์สังคม เพราะเกิดจากสัญชาตญาณทางสังคมที่ติดตัวมาแต่กำเนิด จึงไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มนุษย์จึงมีความอยากทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี

๕.๑.๒.๒ มาเคียวเวลลี ให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ไว้ว่า มนุษย์โดยธรรมชาติ มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้น เมื่อได้โอกาสต้องไข่เถาะให้เลี่ยมทุกวิถีทาง จะด้วยวิธีการใดๆก็ตาม เพราะมนุษย์มีความชั่วร้ายโดยสันดาน ที่เต็มไปด้วยด้วยตัณหา ความทะเยอทะยาน เพราะธรรมชาติสร้างมนุษย์มาเพื่อครอบครองสิ่งที่อยู่เหนือความถูกต้อง มาเคียวเวลลี ได้รับฉายาจากการให้ทัศนะทางการเมืองแบบสิงโตและสุนัขจิ้งจอก เพราะมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว โหดร้ายอยู่แล้ว ผู้ปกครองจึงนำรูปแบบของการปกครอง แบบสิงโตและสุนัขจิ้งจอกมาใช้ในการปกครอง

๕.๑.๓ ทัศนะของนักการศาสนา นักวิชาการ ให้ทัศนะธรรมชาติของมนุษย์ไว้ ดังนี้

๕.๑.๓.๑ พุทธศาสนิกชน ให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ไปตามกฎของธรรมชาติ ต้องทำหน้าที่ตามธรรมชาติ และจะได้รับผลจากธรรมชาติ มนุษย์ต้องดิ้นรน ต่อสู้เพื่อความอยู่รอด เพื่อปากเพื่อท้องในการเลี้ยงชีวิต สาเหตุอย่างนี้จิตใจของมนุษย์จึงเต็มไปด้วยความอยาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นอยู่แล้ว และมีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน บางครั้งพุทธศาสนิกชน กล่าวว่า เป็นธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้วที่มีความเห็นแก่ตัว และมีความเห็นแก่ตัวมากกว่าสัตว์ ซึ่งสัตว์ยังรู้จักหาอาหารมาให้ลูกมันด้วย ดังที่ได้ยกตัวอย่างของนก เมื่อมันได้อาหาร มันยังหว่านถึงลูกของมัน ซึ่งตรงกันข้ามกับมนุษย์ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เมื่อมองไปถึงระบอบของการ

ปกครอง หลวงพ่อพุทธทาสยังให้ความสำคัญกับผู้ปกครอง ผู้ปกครองต้องประพฤติปฏิบัติไปตามธรรม ถ้าผู้ปกครองปกครองด้วยระบอบเผด็จการ ต้องเผด็จการ ที่ตั้งอยู่บนความถูกต้อง ดีงาม เป็นธรรม ยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ไม่ลำเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๕.๑.๓.๒ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ไว้ดังนี้ เรื่องของธรรมชาติ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืนจะให้ความหมายเหมือนกันกับพุทธทาส ภิกขุ โดยยึดรูปแบบหลักของกฎธรรมชาติในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการปกครอง ซึ่งการปกครองจะไม่ยึดรูปแบบประโยชน์ส่วนตน คือ อัตตาธิปไตย โดยใช้อำนาจไว้กับคนๆเดียว ไม่ฟังความคิดเห็นของใคร หรือรูปแบบโลกาธิปไตย ที่ยึดเสียงส่วนมากในการตัดสินใจที่ไม่ชอบธรรม แต่ยึดรูปแบบธรรมาธิปไตยในการปกครอง เพราะธรรมชาติของนักปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยความชอบธรรม เช่นรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ พระองค์ให้สงฆ์เคารพธรรมกับวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติ

๕.๑.๔ คุณลักษณะและจริยธรรมของนักปกครอง ผู้วิจัยให้ทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทสรุปให้ได้ใจความของคุณลักษณะและจริยธรรมของผู้ปกครองไว้ ดังนี้

๕.๑.๔.๑ คุณลักษณะของผู้ปกครองในระบบของการปกครอง ผู้ปกครองต้องจัดระบบการปกครองที่มุ่งสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ให้เป็นสังคมที่ดี มีระเบียบให้อยู่ด้วยความสงบสุขและอุดมสมบูรณ์ซึ่งในทัศนะของพระพุทธศาสนากล่าวถึงระบบการปกครองที่ดี ผู้วิจัยพอสรุปให้เห็นได้ดังนี้

ผู้ปกครอง เมื่อได้อำนาจ ใช้อำนาจที่ได้มานั้นตลอดถึงการขยายอำนาจที่รักษาไว้นั้น จะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนมาก ต้องให้ความสำคัญแก่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเห็นความเท่าเทียมกัน ปราศจากชั้นวรรณะจากกำเนิด ความเสมอภาคในทางเพศ หมายความว่า ไม่ถือว่าเพศหญิงที่มีสถานภาพต่ำกว่าเพศชาย เน้นเสรีภาพของบุคคลเท่าเทียมกัน และที่สำคัญผู้ปกครองต้องยึดหลักการปกครองด้วยธรรม หลักธรรมที่สำคัญประกอบด้วย ทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตรธรรม ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ ละเว้นอคติ ๔ เป็นต้น

๕.๑.๔.๒ จริยธรรมของผู้ปกครองเน้นการประพฤติธรรม คือ คุณความดีของผู้ปกครอง เว้นจากการประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา ใจ ก็คือ หลักของศีลธรรม เพื่อสร้างคนให้เป็นคนดี มีระเบียบวินัย ซึ่งทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลจะเป็นคนดีต้องประพฤติธรรมตามขั้น สามารถแบ่งออกเป็น

๑. จริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ศีล ๕
๒. จริยธรรมขั้นกลาง คือ กุศลกรรมบถ ๑๐
๓. จริยธรรมขั้นสูง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘

เพื่อนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประพฤติปฏิบัติขึ้นไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต คือ พระนิพพาน ผู้ปกครองต้องยึดรูปแบบธรรมเหล่านี้ในการปกครอง อันเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองและบุคคลทั่วไป

๕.๑.๕ คุณลักษณะและจริยธรรมของนักปกครอง ให้ทัศนะเรื่องคุณลักษณะและจริยธรรมของผู้ปกครองไว้ ดังนี้

๕.๑.๕.๑ ทัศนะของอาริสโตเติล ให้ความหมายเกี่ยวกับคุณลักษณะและจริยธรรมของผู้ปกครองและคนทั่วไปไว้ ดังนี้ คำว่า จริยธรรม เป็นภาวะอันแท้จริงที่เป็นธรรมชาติ มีอยู่ในตัวของทุกคน บุคคลที่มีจริยธรรมจะต้องเป็นคนดีมาแต่เกิด โดยมีได้มาสร้างเอาเฉพาะในช่วงที่ตัวเองจะทำคุณประโยชน์ให้ผู้อื่นเขาเห็น จริยธรรม คุณธรรม จึงมีอยู่ในธรรมชาติของทุกคน ทุกสิ่งทุกอย่างต้องพัฒนาไปสู่ภาวะแห่งอุดมคติของมัน เมื่อคนทุกคนมีจริยธรรม บุคคลนั้นจะเป็นคนดี และมีความสุข ฉะนั้น ลักษณะบุคคลจะมีอยู่ในตัวของแต่ละบุคคลอยู่แล้วทั้งทางดีหรือทางชั่ว ขึ้นอยู่ที่บุคคลนั้นๆ จะสร้างมันมาจากจิตใจของเขาเอง

เพราะฉะนั้น ตามทัศนะของอาริสโตเติล จริยธรรม คุณธรรม อาจจะเป็นคุณหรือเป็นโทษก็ได้สุดแล้วแต่เหตุปัจจัยและสภาวะแวดล้อมหรือความเหมาะสม ไม่เหมาะสมอย่างไร มีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ในการกระทำเช่นนั้น ตัวอย่างการฆ่าท้องคน บุคคลผู้หนึ่งมีเจตนา ฆ่าคนให้ตายจึงฆ่าท้องเขา ผู้ถูกฆ่าจะตายหรือไม่ก็ตาม แต่การกระทำนั้นไม่เป็นคุณธรรม แต่หมอใช้มีดเล่มเดียวกัน ใช้ห้องเดียวกันฆ่าท้องคนด้วยเจตนาจะให้เขาหายโรคในท้อง เขาจะหายหรือจะตายก็ตาม การกระทำนั้นเป็นคุณธรรม อาริสโตเติลถือว่า คุณธรรมคือความพอดีพองาม ไม่เอียงสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง คือไม่เกินไปไม่หย่อนไป เป็นคุณธรรมคือความกล้า

หาญ เป็นท่ามกลางระหว่างความกล้าจนบ้าบิ่นกับความขลาด ความพุ่มเฟิยสุรุษสุร่ายกับ
ความตระหนี่เหนียวแน่น

ความเห็นของอริสโตเติลเข้ากันได้กับความเห็นทางพระพุทธศาสนาเรื่อง
มัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติทางสายกลางไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดง
เป็นตัวอย่างไว้ ๘ ประการที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ รวมความว่า คุณธรรมทุกอย่างตาม
ทัศนะของอริสโตเติล เป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลาง

๕.๑.๕.๒ ทัศนะของมาเคียวเวลลี ให้ความหมายเรื่องคุณธรรม จริยธรรม
แตกต่างไปจาก อริสโตเติล ในประเด็นที่ว่า คุณธรรม จริยธรรม ในแต่ละบุคคลนั้นจะมี
หรือไม่มีก็ตาม เพราะมาเคียวเวลลีจะไม่ให้ความสำคัญมากเท่าไรแต่ปัญหาอยู่ที่ผู้ปกครอง
จะใช้วิธีการอย่างไรให้เหมาะสม ถูกต้อง กาลเทศะ เช่น การปกครอง ผู้ปกครองต้องใช้กล
อุบายต่างๆ ได้รับความยอมรับ นับถือจากฝ่ายตรงข้ามให้ได้ ผู้วิจัยคิดว่าในประเด็นนี้ เมื่อ
ผู้ปกครองใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จในการปกครอง ด้วยวิธีโหดเหี้ยม วิธีโอบ
อ้อมอารีตามที่เขายกตัวอย่าง การปกครองด้วยวิธีของสิงโตและสุนัขจิ้งจอกที่รุนแรงและมี
ไหวพริบปัญญา อันนำไปสู่การปกครองที่ดีและเป็นที่ยอมรับของนักปรัชญาอีกกลุ่มหนึ่ง
ด้วยสาเหตุเหล่านี้ เป็นการนำมาซึ่งความมีคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปกครองในการ
ปกครองนั้นๆ

๕.๑.๖ ทัศนะของนักการศาสนา นักวิชาการ ให้ทัศนะเรื่องคุณลักษณะและจริยธรรม
ของผู้ปกครองไว้ ดังนี้

๕.๑.๖.๑ พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายเกี่ยวกับคุณลักษณะและจริยธรรมของ
ผู้ปกครองไว้ว่า หลักของจริยธรรม คือ ความประพฤติปฏิบัติของแต่ละปัจเจกบุคคลพุทธทาส
ภิกขุ จะเน้นเรื่องของความพอดี ในการดำรงชีวิตตามฐานะของแต่ละบุคคล โดยอาศัยหลัก
ทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ทำตัวให้ฟุ้งเฟ้อ ไม่กอบโกยจนเกินไป ยกตัวอย่างถึง
การดำรงอยู่ของพระสงฆ์ว่าเป็นแบบของธัมมิกสังคมนิยม จะต้องอยู่กันเป็นหมู่ เป็นคณะ ยึด
หลักพระธรรมวินัยในการประพฤติปฏิบัติ อันเป็นหลักการปกครองของพระพุทธเจ้าในทาง
พระพุทธศาสนา มีเมตตา กรุณา มีการเคารพสิทธิ ในชีวิตของผู้อื่น ผู้ปกครองต้องประพฤติอยู่
ในศีล มีวินัย ที่เป็นกฎระเบียบแก่การปฏิบัติและตั้งอยู่ในหลักของธรรม คือธัมมิกสังคมนิยม
และผู้ที่ปกครองต้องประพฤติในหลักธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญาด้วย บุคคลเหล่านี้จึง
ประกอบไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม ในการประพฤติ ปฏิบัติ

๕.๑.๖.๒ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ให้ความหมายเกี่ยวกับคุณลักษณะและจริยธรรมของผู้ปกครองไว้ว่า ผู้ปกครองที่มีจริยธรรมในการปกครอง อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ยกตัวอย่าง รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ เช่น พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ คือ ทรงมอบอำนาจให้แก่คณะสงฆ์ บริหาร และปกครองกันเอง เห็นได้จากทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชให้แก่กุลบุตรได้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติตามอำนาจของการปกครอง พระองค์แม้จะมีอำนาจ แต่ไม่ได้ยึดอำนาจไว้แต่เพียงพระองค์เดียว คือ อดตาทิปไตย แต่พระองค์ยึดความถูกต้อง เป็นธรรม คือหลักธัมมาธิปไตย พิจารณาด้วยเหตุด้วยผลของการประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักที่ผู้ปกครองต้องนำไปประพฤติปฏิบัติในการปกครองต่อไป นี่คือ หลักของคุณธรรมจริยธรรมของผู้ปกครองในการปกครอง

๕.๑.๗ แนวคิดรูปแบบการปกครองให้ทัศนะเรื่องแนวคิดรูปแบบการปกครองไว้ ดังนี้

๕.๑.๗.๑ ทัศนะของอาริสโตเติล เมื่อพูดถึงระบบการปกครอง ไม่ได้กล่าวว่า ระบบการปกครองใดดี หรือรูปแบบการปกครองใดเลว แต่เป็นการวางกรอบการปกครองไว้ ๖ รูปแบบ โดยขึ้นอยู่กับนักปกครองท่านใดจะนำไปใช้ และขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ได้ปกครองว่า มีพื้นฐานความรู้แตกต่างกันอย่างไร ในชุมชน ในสังคม หรือประเทศนั้นๆ อันเป็นกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้นักปกครอง ประเด็นที่ตามมาทำให้อาริสโตเติลเข้าใจ หลักการปกครองของนักปกครอง ไม่ว่านักปกครองจะปกครองด้วยรูปแบบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย มัชฌิมชนาธิปไตย กับรูปแบบการปกครองแบบทรราชย์ คณาธิปไตย และประชาธิปไตย กล่าวได้ว่า ใน ๖ รูปแบบนี้ เป็นการกล่าวถึงระบบการปกครองของนักปกครองว่าจะใช้รูปแบบใดในการปกครอง

แต่อย่างไรก็ดี อาริสโตเติล ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบนี้ ถือว่ารูปแบบการปกครองแบบโพลิตี หรือ มัชฌิมชนาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุด กว่ารูปแบบอื่นๆ สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้ในทุกสังคม ในโลกแห่งความเป็นจริงมากที่สุด เพราะเป็นลักษณะที่เป็นรัฐธรรมนูญที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบการปกครองแบบคณาธิปไตยและประชาธิปไตย โดยฐานอำนาจแห่งชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นตัวแทนของคนรวย ที่มุ่งในเรื่องของทรัพย์สิน และคนจนที่มุ่งในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ของกลุ่มพลเมือง ซึ่งในลักษณะการปกครองของอาริสโตเติลนี้ จะเน้นที่รูปแบบลักษณะการวางกรอบกฎเกณฑ์การปกครอง ให้นักปกครองมีรูปแบบอันเป็นหลักในการปกครอง

ตรงข้ามกับหลักการปกครองทางพุทธปรัชญาเถรวาท ในประเด็นที่รูปแบบการปกครองในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงวางรูปแบบการปกครองให้คณะสงฆ์ได้ปฏิบัติตาม กล่าวคือ พระธรรมกับพระวินัย โดยคณะสงฆ์ทั้งหมดต้องยึดหลักพระธรรมวินัย อันเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและสามารถครอบคลุมด้านการปกครองตามหลักทางพระพุทธศาสนาและหลักการปกครองด้วยสามัคคีธรรม แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง เป็นธรรมมีเหตุผล อันประกอบไปด้วยปัญญา ในส่วนทฤษฎีที่เป็นประเด็นหลักของอาริสโตเติล กว้างหลักหรือรูปแบบการปกครองไว้ ๖ รูปแบบคือ การปกครองที่ดี ๓ แบบกับการปกครองที่เลว ๓ แบบเช่นเดียวกัน

๕.๑.๓.๒ ทักษะของมาเคียวเวลลี จะเน้นรูปแบบการปกครองไปที่ตัวของผู้ปกครองเป็นหลักสำคัญ เพราะสาเหตุเนื่องมาจากการผู้ปกครองนั้นจะต้องมีความเก่ง ฉลาด ไหวพริบปัญญาเฉียบแหลม เหนือกว่าผู้ใต้ปกครอง มาเคียวเวลลีนั้น มองมนุษย์ไปในทางลบเสมอ เพราะว่าโดยพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วมีความเห็นแก่ตัว ชอบเอาเปรียบผู้อื่น มีความตระหนี่ คิดอยากได้เป็นประการสำคัญ คิดหาผลประโยชน์ใส่ตัว มากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ระบบการปกครองยากลำบากต่อการปกครอง เพราะมนุษย์ขาดศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ไม่เคารพซึ่งกันและกัน จึงเป็นปัญหาเกิดขึ้นในสังคมมากมาย ทำให้สังคม รัฐหรือประเทศนั้น เกิดความไม่สามัคคีกัน ไม่เข้าใจกัน ต่างคนก็มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ปัญหาเหล่านี้จึงตกไปอยู่ที่ผู้ปกครองเป็นหลัก มาเคียวเวลลี จึงได้เสนอหลักแนวทางของรูปแบบการปกครองต่อผู้ปกครองเป็นหลัก โดยที่ผู้ปกครองจะต้องมีการปกครองเหมือนสิงโต โดยการแสดงพลังอำนาจ ความเด็ดขาดในการปกครอง และมีไหวพริบปัญญาที่เฉียบแหลมให้เหมือนสุนัขจิ้งจอก ในประเด็นเหล่านี้ถือได้ว่า มาเคียวเวลลีเน้นรูปแบบการปกครองที่ผู้ปกครองเป็นหลัก โดยที่การนำเสนอทักษะการปกครองของมาเคียวเวลลีนั้น จะมีข้อแตกต่างจากพระพุทธศาสนาอยู่ในเรื่องของการมีคุณธรรม จริยธรรมของนักปกครอง เพราะว่า มาเคียวเวลลีนั้น จะไม่ให้ความสำคัญมากเท่าไรในตัวของผู้ปกครอง ที่จะต้องมีคุณธรรม จริยธรรม ในการปกครอง

ในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นที่ตัวของผู้ปกครอง จะต้องปกครองด้วยหลักพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม เป็นหลัก ซึ่งถือว่าเป็นหลักของการปกครองในรูปแบบธรรมาธิปไตย แต่ในส่วนของมาเคียวเวลลีบอกว่า ไม่มีความสำคัญ โดยเขาให้เหตุผลว่า พื้นฐานของมนุษย์มีความชั่วอยู่ในตัว มีความเห็นแก่ตัวอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นจะนำมาใช้กับมนุษย์เหล่านี้ไม่ได้

หรือบางครั้ง ถ้าผู้ปกครอง จะใช้หลักของคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งผู้ปกครองจะต้องนำมาใช้ในการปกครอง เมื่อถึงคราวจำเป็น ก็สามารถนำมาใช้ได้ แต่อย่านำมาใช้บ่อยเกินไป กล่าวได้ว่า ในประเด็นเหล่านี้ ทำให้มาเคียวเวลลีได้ให้ความสำคัญ กับนักปกครองเป็นสำคัญ อันเป็นทัศนะรูปแบบการปกครองของเขาอย่างเห็นได้ชัดเจน

๕.๑.๘ ทัศนะของนักการศาสนา นักวิชาการให้ทัศนะเรื่องแนวคิรูปแบบการปกครองไว้ ดังนี้

๕.๑.๘.๑ ทัศนะของพุทธทาสภิกขุ การมองระบบการปกครองของมนุษย์ ที่แตกต่างกันออกไปจากแนวคิดของนักปรัชญาท่านอื่นๆ พุทธทาสภิกขุ ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตว่ามีลักษณะของการไม่สะสมส่วนเกิน ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้ยกตัวอย่างสภาวะธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องสังคมาของดวงดาว สังคมาของสัตว์ ที่ไม่สะสมส่วนเกิน ผู้วิจัยจะได้นำมาขยายเนื้อความไว้ ดังนี้ สังคมาของดวงดาว ที่มีมากมายในท้องฟ้า ซึ่งกลุ่มดวงดาว แต่ละดวงนั้น มันจะมาเกาะติดกันเป็นกลุ่ม ในแต่ละดวงก็ต่างทำหน้าที่ให้แสงสว่างในแต่ละดวงไป พุทธทาสภิกขุ ย้ำว่า เป็นสังคมาที่มีความสามัคคีกัน อยู่ร่วมกัน ปัญหาที่ตามมา ซึ่งแต่ละดวงนั้นมัน ไม่บ้าที่จะลอยเข้ามาชนกัน เพราะท่านมองเป็นสภาวะของธรรมชาติที่เกิดขึ้น มันเป็นระบบของสังคมา ที่มีจักรวาล มีพระอาทิตย์ มีดาวเคราะห์ต่างๆรวมทั้งโลกด้วย เป็นบริวารอยู่กันเป็นระบบของสังคมาใหญ่

ยังไม่พอเท่านั้น พุทธทาสภิกขุ ยังยกตัวอย่างรูปแบบการปกครองของสังคมามนุษย์ เหมือนกันกับสังคมาของสัตว์ ซึ่งยกตัวอย่างเช่น นกเมื่อมันจะกินอาหาร มันจะเก็บไว้ที่กระเพาะเท่านั้น จะเก็บเกินกว่านั้นไม่ได้ ต้นไม้ก็เหมือนกัน จะกินน้ำ อาหารได้เฉพาะลำต้นที่มีอยู่เท่านั้น จะทำให้เกินนั้นไปไม่ได้ที่พุทธทาสภิกขุยกตัวอย่างอย่างนี้ ก็เป็นเพราะว่าสังคมามนุษย์นั้นเหมือนกันกับสังคมาของสัตว์ เพราะสังคมาของมนุษย์เป็นระบบที่ใครไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิของผู้อื่น ต่างคนมีสิทธิ เสรีภาพ ในแต่ละบุคคล สังคมาของดวงดาว หรือสังคมาของสัตว์ ก็เป็นลักษณะที่อิสระในการทำหน้าที่ของใครของมันไป ด้วยสาเหตุเหล่านี้ จึงทำให้พุทธทาสภิกขุ มองสังคมามนุษย์ที่มีความคล้ายคลึงกับสังคมาที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เพราะท่านมองเป็นระบบกลไกของระบบนิเวศวิทยาตามกฎของธรรมชาติที่เกิดขึ้น เหมือนอย่างเดียวกันกับระบบสังคมาของมนุษย์ และมีความหมายเดียวกันกับทัศนะของ อริสโตเติล ที่กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมา จะต้องมีการอยู่ร่วมกัน เหมือนกันกับทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ที่กล่าวไว้

เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมแล้ว แทนที่จะสามัคคีกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข กลับตรงกันข้าม กับสังคมของดวงดาว หรือสังคมของสัตว์ที่รู้จักพอตัวในการเก็บกักอาหาร ต่างคนต่างไม่เคารพซึ่งกันและกัน ไม่สามัคคีกัน มีความเห็นแก่ตัวเป็นใหญ่ มุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าส่วนรวม ปัญหาเหล่านี้ จึงทำให้พุทธทาสภิกขุ มองสังคมของมนุษย์ที่แข่งขันกัน เอารัดเอาเปรียบกัน มีความเห็นแก่ตัว ไม่สามัคคีกัน ล่วงล้ำสิทธิ เสรีภาพของกันและกัน จึงทำให้เกิดปัญหาต่อระบบการปกครองของผู้ปกครองนั้นเป็นสำคัญ ลักษณะอย่างนี้พุทธทาสภิกขุ จึงได้เสนอเลือก นักปกครองที่มีความรู้ความสามารถในการปกครอง และที่สำคัญผู้ปกครองนั้นต้องมีหลักของคุณธรรม จริยธรรม ในการปกครองด้วย เพื่อเป็นตัวแทนของสังคม หมายถึง ความเป็นนักปกครองจะต้องอยู่เหนือสูงสุดของคนทั้งหลาย มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว

จะเห็นได้ว่า พุทธทาสภิกขุ ให้ความสำคัญมากกับนักปกครองโดยเฉพาะผู้ปกครอง ต้องเป็นนักปกครองที่ตั้งอยู่ในธรรม ยึดหลักการปกครอง คือ หลักทศพิธราชธรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และท่านยังเสนอต่อไปอีกว่า นักปกครองต้องเป็นนักเผด็จการด้วย เพราะว่่านักปกครองที่ปกครองด้วยระบบเผด็จการเป็นสิ่งที่ดี แต่ผู้เผด็จการนั้น จะต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมด้วย ในประเด็นนี้พุทธทาสภิกขุ ให้เหตุผลว่า ประเทศต่างๆ นักปกครองต้องให้เป็นระบบประชาธิปไตย ชนิดล้มล้างกษัตริย์และเผด็จการ ไม่อย่างนั้นประเทศจะล้าหลัง ไม่มีการพัฒนาเท่าประเทศอื่นๆ แล้วก็จะวินาศไป เหมือนกับ หมอผ่าตัดคนไข้ไม่ทัน การผ่าตัดระยะชนิดเดียว ถ้าไม่ทันเวลาก็ต้องตายอย่างแน่นอน อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองต้องปกครองด้วยหลักของธรรม และระบบของเผด็จการด้วย ตามที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ ในระบบการปกครองนั้น ซึ่งมีความแตกต่างจาก มาเลียวเวลลีอยู่ ประเด็นหนึ่งตรงที่ มาเลียวเวลลีมองมนุษย์ที่เป็นคนที่เห็นแก่ตัว เอาเปรียบสังคม ยึดหลักผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม มีการใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการ เหมือนกับทัศนคติของพุทธทาสภิกขุ

ส่วนข้อแตกต่างจากพุทธทาสภิกขุ ในทัศนะของมาเคียวเวลลี ตรงที่กล่าวว่า ผู้ปกครองจะนำเอาหลักของคุณธรรม จริยธรรมมาใช้ในระบบของการปกครองนั้นถือว่าไม่มีความสำคัญ จะเป็นผลทำให้เข้าต่อระบบของการปกครอง

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ผู้ปกครองแม้จะนำเอาระบบของเผด็จการมาใช้ในการปกครอง ผู้ปกครองจะต้องยึดหลักของการปกครองตามหลักของคุณธรรม จริยธรรมควบคู่กันไปด้วย เพราะเป็นหลักที่สำคัญของนักปกครองที่จะขาดเสียมิได้

๕.๑.๘.๒ ทศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวถึงระบบการปกครองของสงฆ์สมัยพุทธกาลเป็นหลัก ซึ่งถือว่ารูปแบบการปกครองของสงฆ์นั้น มีความเกี่ยวเนื่องถึงกันเหมือนระบบการปกครองแบบทางโลก ที่มี ๓ ฝ่ายเหมือนกัน คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ แต่จะมีข้อวินิจฉัยที่แตกต่างกันออกไป ในเรื่องของการปกครองระหว่าง รูปแบบการปกครองของสงฆ์ กับรูปแบบการปกครองของทางโลก ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ ผู้วิจัยเองจะได้นำมากล่าวที่เกี่ยวกับการปกครองของสงฆ์ ตามทศนะของอาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ที่กล่าวไว้ ดังนี้

เมื่อระบบการปกครองในสังคมสงฆ์นั้นมีการบัญญัติพระธรรมวินัย เพื่อใช้ปกครองสงฆ์ จึงมีหลักของความเป็นประชาธิปไตยเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยว่าใน ๓ ระบบนั้นกล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ มีความเกี่ยวข้องกับหลักความเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบการปกครองของสงฆ์นั้น จะกล่าวได้ว่า มีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่อย่างไร ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้ให้ทัศนะว่า การปกครองของสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระธรรมกับพระวินัย ถือว่าเป็นอำนาจสูงสุด ในหลักของการปฏิบัติของพระสงฆ์ รูปแบบการปกครองของทางโลกมีอยู่ ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ เป็นหลักในการปกครอง

แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้น อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ยอมรับว่า ระบบการปกครองในทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่จริง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ แต่มีข้อจำกัด กล่าวคือ ระบบการปกครองทั้ง ๓ ฝ่าย ในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นไปที่รูปแบบของ ๓ ฝ่าย แต่มีหลักของการปกครองโดยเฉพาะต่อพระภิกษุ สามเณรในพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งตรงกันข้ามกับหลักการปกครองแบบทางโลก แต่อย่างไรก็ดี จะกล่าวว่าสามารถนำเอาหลักของการปกครองทั้ง ๓ ฝ่าย ในทางโลกมาเปรียบเทียบกับทางพระพุทธศาสนาไม่ได้

ในประเด็นเหล่านี้อาจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่า ในระบบของการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ คือ พระธรรมกับพระวินัย นี่เป็นหลักที่อยู่เหนือกฎหมายใน ๓ ฝ่ายนั้น ในส่วนของทางโลก จะนำเอาระบบการปกครองทั้ง ๓ ฝ่าย กับพระธรรมวินัย ในทาง

พระพุทธศาสนา ให้เป็นประชาธิปไตยนั้นไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ท่านปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่าเนื่องจากพระธรรมวินัยนั้น อยู่เหนือหลักของการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย ๓ ระบบ คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ แต่สามารถนำหลัก พระธรรมวินัย มาใช้ในระบบการปกครองทั้ง ๓ ระบบนั้นได้ ซึ่งในสมัยพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงนำมาใช้กับคณะสงฆ์อยู่ จะเห็นได้ว่า การใช้อำนาจการบริหารตามลักษณะการปกครองของสงฆ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตย แต่เป็นเพราะความตายตัวของธรรมวินัย ที่อยู่เหนือความเป็นประชาธิปไตย

เพราะฉะนั้นผู้นำด้านการปกครอง นอกจากจะนำเอาระบบการปกครองแบบ ๓ ฝ่าย กล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการแล้ว ผู้นำด้านการปกครอง จะต้องยึดหลักธรรมวินัย ในการปกครองด้วย เพราะหลักธรรมวินัยนั้นอยู่เหนือหลักของการปกครองทุกรูปแบบ จำเป็นอย่างยิ่งที่นักปกครองต้องนำเอาหลักของคุณธรรม จริยธรรม เป็นบรรทัดฐานในการปกครองนอกเหนือจากหลักการปกครองทั่วไปที่ผู้ปกครองนำไปใช้ในการปกครองอยู่

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่หลายประเด็นซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรนำไปศึกษาวิจัยต่อไป คือ

๕.๒.๑ ในรูปแบบการปกครองของอาริสโตเติลกับ รูปแบบการปกครองของมาเคียวเวลลี ซึ่งมีทศนะที่เหมือนกันในประเด็นที่ยึดความสุขและผลรวมของประเทศชาติเป็นหลัก ที่ต่างกันคือ ผู้ปกครองตามแบบอาริสโตเติลจะเน้นที่ผู้ปกครองต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ในการปกครอง แต่ของมาเคียวเวลลีถือว่า การมีศีลธรรม จริยธรรมของผู้ปกครองนั้นไม่มีความจำเป็น ให้ศึกษากรณีเปรียบเทียบความเห็นความต่าง

๕.๒.๒ รูปแบบการปกครองของพุทธทาสภิกขุ เปรียบเทียบกับรูปแบบการปกครองของมาเคียวเวลลี เนื่องจากผู้วิจัยยังไม่ได้เจาะลึกเข้าไปในประเด็นหลักของทั้ง ๒ ท่าน

๕.๒.๓ รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล กับรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กมลวัฒน์ มลิวรรณ. การเมือง. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนคณะสัมมนาคณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓.

กรมการปกครอง. พระไตรปิฎกสำหรับนักปกครองและข้าราชการ. กรมการปกครอง
กระทรวงมหาดไทย: บริษัทเมืองโบราณ, ๒๕๓๖.

กระมล ทองธรรมชาติ. การเมืองการปกครอง. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓.

กวี อิศริวรรณ. ๒๐ ความคิดทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสยามบรรณ จำกัด,
ม.ป.ป.

กั้วล เทียนกัณฑ์เทศน์. มนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๒๑.

กิริติ บุญเจือ. ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน . กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

กุลธน ธนาพงศธร. หลักการกำหนดนโยบายของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.

เกรียงศักดิ์ พิสนาคะ. ไทยห้ายศ. กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๑๒.

เกษม อุทยานิน. ความรู้เกี่ยวกับรัฐศาสตร์ . พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ. วิฤตติศาสนายุกขนานธิปไตย : พุทธวิบัติ.

กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๕.

คึกฤทธิ์ ปราโมช กับพุทธทาสภิกขุ. วิวาทะเรื่องจิตว่าง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ธรรมสภา, ม.ป.ป.

- จิตติ ดิงศรัทย์. ผู้นำมติบทชนหลักวิชาชีพนักกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- จุมพล หนิมพานิช, ดร. “ความหมาย ขอบข่าย และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์กับศาสตร์อื่น” เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ . รัชชัตะวันตคสมัยโบราณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- _____. พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๒๐.
- _____. พระมหาธรรมิกราชาธิราช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- จำนงค์ สมประสงค์. หลักการปกครองของหัวหน้างาน. กรุงเทพมหานคร : มิตรเจริญการพิมพ์, ๒๕๑๘.
- จำนง เทพหัสดิน ณ อยุธยา. คู่มือนักปกครองและนักบริหารรุ่นใหม่ทั้งรักทั้งกลัว. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฮลโล่การพิมพ์, ๒๕๓๗.
- ชัยอนันต์ สมุทวานิช. การเมืองเปรียบเทียบ : ทฤษฎีและแนวคิด. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๖.
- ชัยอนันต์ สมุทวานิช. รวบรวมบทความเรื่อง การเมืองแบบทางการกับการเมืองแบบธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอดิสร เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๒๗.
- _____. ปัญหาพัฒนาการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. ปฏิสัมพันธ์ในองค์กร. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม, ๒๕๔๘.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประวัติการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๘.
- ชุมพร สังขปรีชา. ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.
- ไชย ณ พล. ศาสตร์แห่งผู้นำสากล. กรุงเทพมหานคร : พลัสเพรสการพิมพ์, ม.ป.ป.
- ดัดบริวที.สเดช. ปรัชญากรีก. แปลจาก A Critical History of Greek Philosophy โดย ปรีชา ช้างขวัญยืน กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔.

- เดือน คำดี . ปัญหาปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.
- ถาวร สุภากันยา. “องค์อธิปัตย์กับสังคมการเมือง” เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง
หน่วยที่ ๖ – ๑๑. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.
- ทวี ผลสมภพ, รศ. ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.
- ทองหล่อ เดชไทย. ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔ .
- ทักษ์ เณิมเตียรณ. การเมืองระบบพหุชนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. พรรณี นัตรพลรักษ์ และม.
ร.ว. ประกายทอง สิริสุข แปล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
, ๒๕๒๖.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สยามบลิ๊กและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.
- ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๓ .
- นิคโคโล มาเคียเวลลี. เจ้าผู้ปกครอง. สมบัติ จันทรวงศ์ แปล. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒.
- นิติภูมิ นวรัตน์, ร.ต.อ., ดร.. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของ
ประเทศเวียดนาม. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง
คุณธรรม, ๒๕๔๕.
- นิธิ ศรีวัฒนา. ความรู้เบื้องต้นทางบริหารรัฐกิจสู่โลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : ทศพลการ
พิมพ์, ๒๕๔๗.
- บรรเทิง พาพิจิตร, ผศ.. การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอ
เดียนสโตร์, ๒๕๔๘.
- บรรพต วีระสัย. ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนาในทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณ
และสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐.
- บรรยงค์ โตจินดา. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาส์น (๑๘๗๗)
จำกัด, ๒๕๔๒.

- บุญทัน คอกไรสง. พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษรการพิมพ์, ๒๕๒๓.
- ประมวล รุจนเสรี. การใช้อำนาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพัฒนาพลังแผ่นดิน, ม.ป.ป.
- ประยงค์ สุวรรณบุปผา. รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์. ม.ป.ป.
- ประเวศ วะสี. ปาฐกถา นำเรื่องคุณธรรม-จริยธรรม : ระเบียบวาระแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๘.
- ประสาร พลเยี่ยม และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ. ทฤษฎีการเมืองและจริยศาสตร์ตะวันออก. กรุงเทพมหานคร : หจก.นั้กการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____. ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____. ธรรมรัฐ-ธรรมราชา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____. ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- ปานทิพย์ ศุภนคร ผศ., และคณะ. ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- มุสสดี สัตยมานะ. การบริหารรัฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๔.
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, ศ.พิเศษ. ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร, ๒๕๔๗.
- พรนพ พุกกะพันธุ์. ภาวะความเป็นผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๒.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. รัฐศาสตร์ : แนวทางการศึกษาและความเป็นศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัชรินทร์, ๒๕๒๑.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต). คำวัด ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔ .

_____. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗.

_____. วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พระยาสุนทรพิพิธ. วิญญานแห่งนักปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ขององค์กรการค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๖.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). ธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ปรัชญากรีก : ป่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.

_____. พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้า โปรดักส์, ๒๕๔๘.

_____. พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

พระราชวรมุณี (ป.อ. ปยุตฺโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. ความคิดทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๕.

พวงเพ็ญ ศกุนตนาลัย. ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.

พิทยา บวรวัฒนา. รัฐประศาสนศาสตร์ทฤษฎีและแนวการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕.

พิมลจรรย์ นามวัฒน์ และคณะ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐ .

พุทธทาสภิกขุ. การเมืองคือธรรม. กรุงเทพมหานคร : วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑.

_____. ธรรมะกับการเมือง. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๒.

_____. ชัมมิกสังคณนิยม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.

_____. ศิลธรรมกับมนุษยโลก. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐.

มยุรี อนุমানราชชน. การบริหารโครงการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดาว, ๒๕๔๓.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ปรัชญาการเมือง. นนทบุรี : สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๔.

รุ่ง แก้วแดง. รีเอนจิเนียร์ระบบราชการไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๘.

วรเดช จันทรศร. ปรัชญาของการบริหารภาครัฐ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๕.

วรภัทร์ ภูเจริญ และ อัสวิน จักขุสุวรรณ. การบริหารคนดี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

วัฒนา สุตรสุวรรณ. ลักษณะผู้ที่เป็นหรือกำลังจะเป็นผู้บังคับบัญชา. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๕.

วิทย์ วิศทเวทย์. การบริหารโครงการพัฒนาของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : หจก.สหายบลิ๊กและการพิมพ์, ๒๕๔๓.

_____. หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส. ๔๐๒. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญาการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ม.ป.ป.

สนธิ ศรีสำแดง. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักโรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐.

สมพงศ์ เกษมสิน. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

สมภาร พรหมทา. พุทธศาสนานิกายเซน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. สาธารณบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. หลักรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยบูรพา, ม.ป.ป.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๐.

สุขุม นวลสกุล. การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

_____. การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

สุทธีวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๕.

สุนทร ณ รังสี. สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๖.

สุริยา ศลิน. ผู้นำที่เป็นศูนย์รวมแห่งแรงบันดาลใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ GoodMorning, ๒๕๔๓ .

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. “ความสูงสุดของศาสตร์แห่งการเมือง”. เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.

_____. นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๐.

เสน่ห์ จามริก แปล. ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

ไสว มาลาทอง. การศึกษาจริยธรรม สำหรับ นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

อมร รักษาสัตย์. ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน. จากเพลโตถึงปัจจุบัน.เสน่ห์ จามริก แปล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕.

แอล.ซี. แม็คโคเนลล์. ทฤษฎีการเมืองตะวันตก เล่มหนึ่งสมัยโบราณ และยุคกลาง. สมบัติธารงษ์วงศ์ แปล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๐.

(๒) บทความ

พระมหาณรงค์ กนฺตสีโล. “โครงสร้างระบบพุทธจริยศาสตร์”, พุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๑๘.

สมภาร พรหมทา. “สิทธิในทัศนะของพระพุทธศาสนา”, พุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๓๙) : ๖๑.

สุรพล สุขะพรหม, ดร.. “พระสงฆ์กับการศึกษาการเมืองการปกครอง”, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๕ : ๑๒๑.

(๓) วิทยานิพนธ์

ชลธิ์ ยังตรง. “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ธนา นวลปลอด. “ความคิดทางการเมืองในสุตตันตปิฎก”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

นรี ภวกันดานนท์. “การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา : ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

นางสาวสุมาภรณ์ ศรีม่วง. “แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของขุนจื้อและมาคิอาเวลลี : การศึกษาเปรียบเทียบ”. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหากันต์ วฑฺฒเนวโส (มโนวัฒน์). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักกับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)”. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมฺโม (ยศขุน). “การศึกษาวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาบุญเรือง ปญฺญาวชิโร. “การศึกษาแนวความคิดเรื่องมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาไพรัชน์ เขียนวงศ์. “พุทธจริยศาสตร์เถรวาทเป็นอสังคัมหรือไม่ว”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาสมเดช ศรีลาจัด. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองการปกครองของพระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหาสมปอง จนทวโส (ยุงรัมย์). “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอาริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาอภิวิชญ์ ชีรปัญญา (ศรียะอาจ). “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท.” **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระสรสิข รักพรม. “เปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของพลาโตกับแนวความคิดทางการเมืองพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

มรกต สิงห์แพทย์. “วิเคราะห์ลักษณะของประชาธิปไตยในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

แสวง คำหงษา. “คุณธรรมของผู้ปกครอง : ศึกษากรณี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตามกรอบทัศนะของมาเคียเวลลี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

Aristotle. **Politics**. Tr. by Benjamin Jowett. New York : Random ouse, 1973.

Bondanella, Peter and Mark Musa, eds. and trans. **The Portable Machiavelli**. New York : Penguin Book., 1979.

Brenans, Franz. **Aristotle and His World View** . London : University of California Press, 1978.

Brian R. Nelson. **Western Political Thought From Socrates to The Age of Ideology**. Englewood Clifs : Prentice Hall, 1982.

B.R. Ambedkar, Dr., The **Buddha and his Dhamma** Education Department, Government of Maharashtra, 1992.

Commin, Saxe and Linsott, Robert N. **Man and The State The Political Philosophers**. New York : Random House, 1953.

Frederick Coplestone, S.J. **A History of Philosophy : Medieval Philosophy** Vols.1-3.

New York : Image Books, 1962.

Machiavelli, Niccolo. **The Discourses**. Tr. by Bernard Crick London : Pelican, 1976.

_____. **The Prince**. Tr. by George Bull. New York :Penguin Books, 1976.

Majumdar and others. **An Advanced History of India**. London : Macmillan, 1967.

Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist principles for a fruitful and harmonious life**, Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997.

Russell, B., **History of Western Philosophy**, George Allen Unwin Ltd., London, 1967.

Stace, W. T., **A Critical History of Greek Philosophy**, Macmillan Co., Ltd., 1953.

Stumpf, S. E., **Philosophy : History and Problems**, McGraw - Hill Book Company, New York, 1989.

Tripathi, Roma Shankar, **History of Ancient India**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1981.

V.D. Mahajan, Dr., **The History of Ancient India** S. Chand Co., 1969.

Wayper, C.L., **Political Thought**, London : The English University Press Ltd., 1967.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พระมหาอุปบล จรรย์โม (ดวงเนตร)
วัน เดือน ปีเกิด	๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒
ภูมิลำเนาเดิม	๖๗ หมู่ ๖ บ้านจานเตย ต.ทุ่งกุลา อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ๔๕๑๓๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดใหม่เทพนิมิตร ๑๔๕ แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
ประวัติการศึกษา	- นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ยโสธร ๓๕๐๐๐ -เปรียญธรรม ๓ ประโยค จากสำนักเรียนวัดหนองบัว ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ - พธ.บ. (การบริหารรัฐกิจ เกียรตินิยมอันดับ ๒) รุ่นที่ ๔๕ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ - ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.วค.) รุ่นที่ ๑๘ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ประวัติการทำงาน	- เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ณ สำนักเรียนวัดศรีอุโมงค์คำ ต.ในเวียง อ.เมือง จ.พะเยา - เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ณ สำนักเรียนวัดหนองบัว ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ - เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ณ สำนักเรียนวัดหนองบัว ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ - เป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเทศบาล ๓ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ - เป็นครูสอนธรรมศึกษา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ณ วัดประสพสุข ต.บุญมี อ.เมือง จ.สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ - พ.ศ.๒๕๔๕ เป็นครูสอนธรรมศึกษา ณ วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐ - พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นครูสอนธรรมศึกษา ณ โรงเรียนสวนอนันต์ แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ ฯลฯ